

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΑΙΓΑΙΟΥ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Δ.Π.Μ.Σ
ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΗ – ΚΛΙΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ
ΤΕΧΝΗ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Χάλκη Δωδεκανήσου, ποιοτική έρευνα σχετικά με τη συγκρότηση
του κοινωνικού εαυτού της**

Φραντζέσκα Μ. Κρητικού

Επιβλέπων : Μπούζας Βασίλειος
Καθηγητής του τμήματος Καλών Τεχνών του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας

Τρίτη, 30 Ιουνίου 2020

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ευχαριστώ πολύ τον επιβλέποντα καθηγητή της διπλωματικής μου εργασίας κ. Βασίλειο Μπούζα και τον συνεπιβλέποντα κ. Σωτήρη Χτούρη, για την πολύτιμη καθοδήγηση και την υποστήριξη που μου παρείχαν κατά τη διάρκεια παραμονής μου στο νησί της Χάλκης και τη συγγραφή της, για τις ενδιαφέρουσες απόψεις τους και το ευχάριστο περιβάλλον καθ' όλη τη διάρκεια της φοίτησης μου στο δι-ιδρυματικό μεταπτυχιακό τμήμα Κλινικής Κοινωνιολογίας και Τέχνης.

Επίσης τους καθηγητές μου για το χρόνο και τις γνώσεις τους σε θέματα ενδυνάμωσης κοινότητας, συμμετοχής, νομαδικότητας, παρεμβατικής τέχνης, μελέτης κοινωνικού εαυτού, που με βοήθησαν να καταλάβω τη σπουδαιότητά τους.

Τα άτομα που βρίσκονται σε θέσεις ευθύνης και αφιέρωσαν πολύτιμο χρόνο από τη ζωή τους για να τους πάρω συνέντευξη, καθώς και όλους τους κατοίκους του νησιού που συμμετείχαν ευχαρίστως σε οποιαδήποτε δράση τους πρότεινα και με αγκάλιασαν καθ' όλη τη διάρκεια παραμονής μου στο νησί.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένειά μου, το σύζυγο και τα παιδιά μου, τους συμφοιτητές μου και τους φίλους μου για την ψυχολογική υποστήριξή τους και την υπομονή που έδειξαν κατά τη διάρκεια φοίτησής μου στο μεταπτυχιακό, καθώς και κατά τη διάρκεια της συγγραφής της διπλωματικής μου εργασίας.

Ξεχωριστά, θέλω να ευχαριστήσω τους γονείς μου που με στήριζαν κατά τη διάρκεια φοίτησής μου και ιδιαίτερα τον πατέρα μου, που με βοήθησε στη δημιουργία του ντοκιμαντέρ, που πλαισιώνει την εν λόγω εργασία.

*Αφιερωμένο στα παιδιά μου,
Κατερίνα, Μιχάλη, Πολύδωρο*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εκτενής Περίληψη.....	7
Abstract.....	8
Εισαγωγή.....	9
Κεφάλαιο πρώτο-Ιστορική αναδρομή του νησιού της Χάλκης	11
1.1. Γεωγραφία.....	11
1.2. Ιστορία ονόματος Χάλκης.....	11
1.3. Θρησκεία.....	12
1.4. Έθιμα.....	12
1.5. Επαγγέλματα.....	13
2. Κεφάλαιο δεύτερο-Γενική αντίληψη του χώρου της Χάλκης	16
2.1. Το τοπίο της Χάλκη.....	16
2.2. Αρχική περιπλάνηση στο χώρο.....	18
Κεφάλαιο τρίτο-Ταυτότητα του τόπου	22
3.1 Μετανάστευση/ Κινητικότητα.....	22
3.2 Εσωτερική μετανάστευση.....	24
3.3 Οικονομική μετανάστευση.....	25
Κεφάλαιο τέταρτο-Δίκτυα	26
4.1 Έννοια ευρύτερου δικτύου.....	26
4.2 Δίκτυα δεσμών/κοινωνικά δίκτυα.....	28
4.3 Δίκτυα δράσης.....	30
4.4 Παραδοσιακά/ σύγχρονα δίκτυα.....	30
4.5 Μεταναστευτικά δίκτυα.....	32
Κεφάλαιο πέμπτο-Προβλήματα που αντιμετωπίζει το νησί	33
Κεφάλαιο έκτο-Μέθοδοι μελέτης συγκρότησης κοινωνικού εαυτού	36
6.1 Ποιοτική έρευνα.....	36
6.1.1 Έρευνα δράσης.....	37
6.1.2 Μέθοδοι έρευνας δράσης παρούσας εργασίας.....	41
6.1.3 Δείγμα και επιλογή συμμετεχόντων.....	42
6.1.4 Διαδικασία συλλογής εμπειρικού υλικού.....	43
6.1.5 Προετοιμασία της συνέντευξης.....	44
6.1.6 Διεξαγωγή της συνέντευξης.....	44

6.1.7 Επιλογή θεματικού οδηγού σύμφωνα με τα κεφάλαια συγκρότησης του κοινωνικού εαυτού.....	45
6.1.7.1 Έννοια κοινωνικού κεφαλαίου.....	45
6.1.7.2 Κοινωνικό κεφάλαιο και σύνδεση με το χώρο.....	49
6.1.7.3 Έννοια ανθρώπινου κεφαλαίου.....	51
6.1.7.4 Έννοια πολιτισμικού κεφαλαίου.....	53
6.1.7.5 Έννοια οικονομικού κεφαλαίου.....	55
6.1.7.6 N-ομαδικότητα.....	56
6.1.8 Απομαγνητοφώνηση και ανάλυση της συνέντευξης.....	58
6.1.9 Δημιουργία κωδίκων.....	58
6.1.10 Δημιουργία κοινωνικών τύπων.....	59
6.1.11 Έννοια δεδομένων.....	60
6.1.12 Κοινωνικό γεγονός.....	62
6.1.13 Κοινωνικό φαινόμενο.....	63
Κεφάλαιο έβδομο- Ενδυνάμωση κοινότητας μέσω της τέχνης.....	64
7.1. Έννοια κοινότητας.....	64
7.2. Σημασία της συμμετοχής.....	69
7.3. Καλλιτεχνική παρέμβαση.....	75
7.3.1. Δημιουργία ενός ντοκιμαντέρ.....	75
7.3.2. Σύνοψη σεναρίου ντοκιμαντέρ.....	81
7.3.3. Περίληψη ταινίας.....	81
7.3.4. Η ταινία.....	82
7.3.5. Χαρακτήρες που συμμετέχουν στην ταινία.....	83
7.3.6. Σημείωμα σκηνοθέτη.....	84
7.3.7. Μοντάζ.....	84
Κεφάλαιο όγδοο-Ανάλυση δεδομένων έρευνας.....	86
8.1 Περιγραφή του μικρο-δείγματος της έρευνας.....	86
8.2 Επεξεργασία συνεντεύξεων.....	87
8.2.1 Κοινωνικό προφίλ των συμμετεχόντων	87
8.2.2 Θεματική ανάλυση συνεντεύξεων	96
8.2.2.1 Ανάλυση-Εφαρμογή 1.....	96
8.2.2.2 Ανάλυση-Εφαρμογή 2.....	101
8.2.2.3 Ανάλυση-Εφαρμογή 3.....	105
8.2.2.4 Ανάλυση-Εφαρμογή 4.....	108

8.2.2.5 Ανάλυση-Εφαρμογή 5.....	116
8.2.2.6 Ανάλυση-Εφαρμογή 6.....	118
8.2.2.7 Ανάλυση-Εφαρμογή 7.....	127
8.2.2.8 Απόψεις/ θέσεις/ στάσεις των ατόμων που συμμετέχουν στην έρευνα.....	130
9. Συμπεράσματα.....	133
10.Βιβλιογραφία.....	135
11.Παράρτημα.....	139

Εκτενής Περίληψη

Ως αναπληρώτρια εκπαιδευτικός υπηρετώ φέτος το λειτούργημά μου στη Χάλκη Δωδεκανήσων οπότε και αποφάσισα να ασχοληθώ με την ενδελεχή μελέτη αυτού του νησιού.

Τα Δωδεκάνησα αποτελούνται από νησιά που το καθένα έχει τη δική του ιστορία και το δικό του «τραύμα» καθώς είναι απομακρυσμένα από την υπόλοιπη ηπειρωτική Ελλάδα. Στην παρούσα εργασία θα μελετηθεί ο τρόπος που βιώνεται αυτός ο αποκλεισμός από όλες τις ηλικιακές ομάδες του νησιού ως προς την συγκοινωνία, την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, την εκπαίδευση, τις παροχές που μπορεί να υπάρχουν ή να μην υπάρχουν, τις τιμές των προϊόντων αλλά και την επικοινωνία και τις σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων. Ως προέκταση όλων αυτών θα μελετηθεί η θέση των κατοίκων σε θέματα κοινωνικά, πολιτικά και εκπαιδευτικά με έμφαση στην διερεύνηση τριών ερευνητικών ερωτημάτων σχετικά με την εγκατάλειψη του νησιού από τους νέους, τις πολιτισμικές διαφορές και τον λόγο επιστροφής σε αυτό από κάποιες ηλικιακές ομάδες. Μέσω συνεντεύξεων από τους κατέχοντες θέσεις ευθύνης στο νησί θα μελετηθεί ο κοινωνικός εαυτός των κατοίκων. Με συγκριτική μελέτη των αποτελεσμάτων της ανωτέρω μεθόδου θα διεξαχθούν συμπεράσματα ως προς τα θιγόμενα θέματα. Η μέθοδος της ποιοτικής έρευνας κρίνεται απαραίτητη, όπως επίσης και η εις βάθος θεματική ανάλυση των δεδομένων που θα συλλεχθούν.

Η εσωστρέφεια των κατοίκων του νησιού και η δυσκολία που παρατηρείται στην μεταξύ τους επικοινωνία, θα αποτελέσει το επίκεντρο της καλλιτεχνικής μου παρέμβασης. Με την δημιουργία ενός ντοκιμαντέρ για το νησί και την ανάδειξη των προβλημάτων που αντιμετωπίζει, θα παρουσιάσω τον λόγο για τον οποίο η εσωστρέφεια αυτή καλλιεργείται και αποτελεί εμπόδιο για οποιαδήποτε προσπάθεια επίλυσής τους.

Abstract

Since I am an associate educator and this year I am serving in the Halki Dodecanese, I have decided to do a thorough study of this island.

The Dodecanese islands consist of islands that have their own history and their own "trauma" as they are distant from the rest of mainland Greece. You should study that all age groups on the island, from transportation, communication, benefits they may or may not have, from the presence of a doctor all year round to their relationships, the prices at products and more. As an extension of all this, the position of the residents on social, political and educational issues will be studied with emphasis on the investigation of three research questions regarding the abandonment of the island by young people, cultural differences and the reason for its return by some age groups.

Through interviews from the holders of positions of responsibility on the island, the social self of the residents will be studied. A comparative study of the results of the above method will lead to conclusions on the issues raised. The method of qualitative research is considered necessary, as well as in-depth thematic analysis of the data to be collected. The introversion of the inhabitants of the island and the difficulty observed in the communication between them, will be the focus of my artistic intervention.

The introversion of the inhabitants of the island and the difficulty observed in the communication between them, will be the focus of my artistic intervention. By creating a documentary about the island and highlighting the problems it faces, I will present the reason why this introversion is cultivated and is an obstacle to any attempt to solve them.

Εισαγωγή

Κατά την παραμονή μου στο νησί της Χάλκης, ως αναπληρώτρια εκπαιδευτικός και ερχόμενη σε καθημερινή επαφή με τους κατοίκους του νησιού, αντιλήφθηκα τα διάφορα προβλήματα που αντιμετωπίζει το νησί εξαιτίας της πολυπολιτισμικότητας του και της απομακρυσμένης θέσης του από την υπόλοιπη Ελλάδα.

Στόχος της παρούσας έρευνας αποτελεί η διερεύνηση της συγκρότησης του κοινωνικού εαυτού των ανθρώπων που κατέχουν θέσεις ευθύνης και κατεπέκταση του συνόλου των κατοίκων του νησιού. Παράλληλα με την διεξαγωγή της έρευνας, τίθενται ορισμένα ερωτήματα, που μέσω της θεματικής ανάλυσης των συνεντεύξεων, διερευνώνται. Επιπλέον μελετάται η έντονη κινητικότητα των ατόμων, των συλλογικών σχέσεων και των δραστηριοτήτων των νησιωτών.

Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε για την συλλογή του υλικού, είναι η ποιοτικά προσανατολισμένη έρευνα, που βασίστηκε σε ημι-δομημένη συνέντευξη και παρατήρηση του χώρου, ένα μήνα πριν ξεκινήσει αυτή και καθ' όλη τη διάρκεια διεξαγωγής της. Η οργάνωσή της καθορίστηκε από μία σειρά δομημένων ερωτήσεων, με βάση ένα ιεραρχημένο τρόπο διατύπωσής τους, ωστόσο πολλές φορές χρειάστηκε να αποκλίνω από το δομημένο ερωτηματολόγιο και να ακολουθήσω την γλαφυρή αφήγηση του συνομιλητή μου.

Ο θεματικός οδηγός που ακολουθήθηκε στην ποιοτική έρευνα ήταν τρεις ανοιχτές ερωτήσεις για κάθε μορφή κεφαλαίου (κοινωνικό, πολιτισμικό, ανθρώπινο, οικονομικό), με στόχο την καταγραφή των τεσσάρων μορφών κεφαλαίου των συνεντευξιζόμενων, οι οποίες περιείχαν στοιχεία για τον ελεύθερο χρόνο τους, την οικογένεια, την εκπαίδευσή τους και την επαγγελματική τους εξέλιξη. Μέσα από αυτές τις ερωτήσεις αναδύθηκε ο τρόπος με τον οποίο οι ανωτέρω μορφές κεφαλαίου συγκροτούν δίκτυα. Το δείγμα των συνεντευξιζόμενων που επιλέχτηκε έχει κοινό σημείο το συναισθηματικό δέσιμο με τον τόπο καταγωγής και την πεποίθηση ότι, μετά από τη μετάβαση στον υπόλοιπο ελλαδικό χώρο, είτε για σπουδές, είτε για εργασιακούς λόγους, η επιστροφή στο νησί θα αποτελέσει θετικό στοιχείο για την εξέλιξη και ανάπτυξη του τόπου.

Το δείγμα αφορούσε κατοίκους, ηλικίας 30-83, Έλληνες, άντρες, που εργάζονται σε θέσεις ευθύνης, στην τοπική αυτοδιοίκηση, στην εκπαίδευση, στα σώματα ασφαλείας,

στο ιατρείο και σε επιχειρήσεις. Κοινό στοιχείο η αγάπη για τον τόπο τους και η προσπάθεια ανέλιξής τους, μέσω των προσωπικών διεργασιών τους.

Η εργασία αναλύει τις μεθόδους που χρησιμοποιήθηκαν για τη συλλογή του υλικού, την ποιοτική έρευνα, καθώς και την καλλιτεχνική παρέμβαση που πραγματοποιήθηκε για την ολοκλήρωση της έρευνας.

Όσο αναφορά, στο ερευνητικό κομμάτι της εργασίας πραγματοποιήθηκε ανάλυση των δεδομένων της έρευνας, έγινε περιγραφή του μικρο-δείγματος και μελετήθηκαν τα χαρακτηριστικά των ατόμων που θα μας δώσουν το κοινωνικό προφίλ τους. Ταυτόχρονα πραγματοποιήθηκε θεματική ανάλυση των συνεντεύξεων, τέθηκαν ερευνητικά ερωτήματα, εντοπίστηκαν κοινωνικά γεγονότα που οδήγησαν σε κοινωνικά φαινόμενα και τελικά διερευνήθηκε αν μέσω αυτών των φαινομένων, απαντήθηκαν τα ερωτήματα που τέθηκαν.

Δημιουργήθηκε ένα ντοκιμαντέρ, που πλαισιώνει την παρούσα ερευνητική εργασία και αποτελεί το μέσο για την ενεργοποίηση και ευαισθητοποίηση των μόνιμων κατοίκων του νησιού, για τα σοβαρά προβλήματα που αντιμετωπίζει, ως προς τη γεωγραφική του θέση και τις παροχές σε θέματα υγείας και παιδείας.

Η εκπόνηση της παρούσας εργασίας βασίστηκε στη μελέτη ελληνόγλωσσης και ξενόγλωσσης βιβλιογραφίας ενώ σημαντικές πληροφορίες αντλήθηκαν και από διάφορους δικτυακούς τόπους.

Τέλος, παρατίθενται στο παράρτημα όλες οι συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν καθώς και το έντυπο ενημέρωσης και συγκατάθεσης, για την διεξαγωγή της συνέντευξης, καθώς και για την χρησιμοποίηση του υλικού μαγνητοσκόπησης που χρησιμοποιήθηκε για το ντοκιμαντέρ.

Κεφάλαιο πρώτο – Ιστορική αναδρομή του νησιού της Χάλκης

1.1 Γεωγραφία

Η Χάλκη είναι ένα από τα μικρότερα νησιά της Δωδεκανήσου. Η μόνη κατοικημένη περιοχή της Χάλκης είναι ο Ιμπορείος, κτισμένη αμφιθεατρικά γύρω από το λιμάνι. Παλιότερα, οι κάτοικοί της κατοικούσαν στην αρχαία πρωτεύουσά της, το Χωριό, που βρισκόταν στην πλαγιά του λόφου του Άη Νικόλα. Στην κορυφή του λόφου βρίσκεται ένα φρούριο από τους Ιππότες του Αγίου Ιωάννου. Το Χωριό εγκαταλείφθηκε τον 19^ο αιώνα, όταν πλέον εξαλείφθηκε το φαινόμενο της πειρατείας, που υπήρχε έντονα στην περιοχή των νησιών της Δωδεκανήσου.

1.2 Ιστορία ονόματος Χάλκης

Το όνομά της προέρχεται σύμφωνα με την τοπική παράδοση από τα ορυχεία χαλκού που υπήρχαν στο νησί. Άλλοι πάλι πιστεύουν ότι η ονομασία τους προέρχεται από την φοινικική ονομασία της καγχύλης « καρκί », που ήταν άφθονα στις βραχώδης ακτές της. Σύμφωνα με καταγραφή στους άθλους του Ηρακλή, αναφέρεται ότι, όταν ο Ηρακλής συγκρούστηκε με τον βασιλιά της Κω, Ευρύπυλο, τον σκότωσε, παντρεύτηκε την κόρη του Χαλκίοπη και αναγνώρισε το γιο του Ευρύπυλου, Χάλκωνα, νόμιμο βασιλιά της Κω, Νισύρου, Καλύμνου και των γειτονικών νησιών. Είναι πιθανόν η Χάλκη να ανήκει σε αυτά τα νησιά και να πήρε το όνομά της, από τον Χάλκωνα ή κάποιο μεταγενέστερο ιστορικό πρόσωπο, εφόσον τα ονόματα Χάλκων και Χαλκίοπη υπήρχαν στην αρχαιότητα.

Η Χάλκη διεκδικεί μια ομάδα μικρών νησιών. Στα βορειοανατολικά της Χάλκης βρίσκονται τα εξής νησιά: το Μαελονήσι, η Πάνω Πρασούα, ο Άης Θόρος (Θεόδωρος), η Τσούκκα, η Σφύρα, η Ξέρη της Αλιμνιάς και η Αλιμνιά. Στα νοτιοανατολικά είναι τα νησιά: το Κριάττι (Κρεβάτι), η Νήσος, ο Κολόφονας, η Κάτω Πρασούα, η Πλατιά, η Νίππουρη, η Αττράκουσα, η Στρογγυλή, η Ξέρη της Μακρής και η Μακρή. Παρόλο που είναι νησί, έχει εύπορο κλίμα. Το χειμώνα έχει ήπιο καιρό και το καλοκαίρι είναι ζεστό.

Σε όλο το νησί βρίσκονται διάσπαρτα μικρά εκκλησάκια και μοναστήρια. Το εκκλησάκι της Αγίας Θέκλας, του Πανορμίτη, το μοναστήρι του Άη Γιάννη, η εκκλησία στο λιμάνι του νησιού ο Άη Νικόλαος.

1.3 Θρησκεία

Οι οικογένειες της Χάλκης, ήταν πολυμελής και συνεχίζουν να είναι έως τις μέρες μας. Είναι χριστιανοί ορθόδοξοι και βαθιά θρησκευόμενοι. Κάθε Κυριακή, το καμπαναριό του Αγίου Νικολάου χτυπά χαρμόσυνα μία φορά στην αρχή της λειτουργίας και κάθε μια ώρα ενώ οι πιστοί καλούνται να προσέλθουν στην εκκλησία για την θεία λειτουργία. Μεγάλη εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι η θεία λειτουργία ακούγεται από τα μεγάφωνα του νησιού καθ' όλη τη διάρκειά της, προκαλώντας μια αίσθηση κατάνυξης. Μέσα στην εκκλησία, στο ιερό του Αγίου Νικολάου, οι πιστοί που έχουν υπό την ιδιοκτησία τους τα εκκλησιάκια του νησιού έχουν ακουμπισμένες κάτω, όχι όμως πάνω στο πάτωμα, αλλά σε μαξιλάρια με κεντητή λευκή μαξιλαροθήκη, τις εικόνες. Τις εικόνες από τα εκκλησιάκια τις έχουν συγκεντρωμένες μέσα στον κεντρικό ναό του νησιού για ασφάλεια.

Στο σπίτι τους, οι πιστοί έχουν εικονοστάσιο με πολλές εικόνες και το τοποθετούν συνήθως στη κρεβατοκάμαρά τους. Πίσω από τις εικόνες, αναγράφονται οι ημερομηνίες γεννήσεως των παιδιών τους. Παλιότερα η οικογένεια μπορεί να έκτιζε ένα εκκλησιάκι και να το άφηνε υπό την ιδιοκτησία των παιδιών τους. Μέχρι σήμερα σώζονται πολλά ιδιόκτητα.

1.4 Έθιμα

Οι Χαλκήτες είχαν πολλά ήθη και έθιμα, για τη γέννηση ενός παιδιού, τη βάπτισμα, το γάμο, το θάνατο, τα μνημόσυνα, τις αποκρίες και τις γιορτές. Αυτό όμως που σώζεται έως και σήμερα είναι τα πανηγύρια τους. Στις 15 Αυγούστου γίνεται το μεγαλύτερο πανηγύρι στη χάρη της Παναγίας της Χωριανής και στις 29 Αυγούστου το πανηγύρι του Άη Γιάννη. Είναι τα πιο ισχυρά στοιχεία που ενώνουν με πολύ στενούς δεσμούς τους ξενιτεμένους Χαλκήτες και τους ντόπιους. Δυο με τρεις μέρες πριν το πανηγύρι ασπρίζουν την εκκλησία στο Χωριό, καθαρίζουν τον γύρω χώρο και γυαλίζουν όλα τα μπρούτζινα και ασημένια αντικείμενα που βρίσκονται μέσα στο μοναστήρι. Την παραμονή οι παρέες που ξεκινούν για το Χωριό προσκυνούν και παρακολουθούν τον εσπερινό. Στο προαύλιο του σχολείου τοποθετούνται τραπέζια και καρέκλες για το γλέντι που θα ακολουθήσει.

Η Χάλκη έχει τη δική της ξεχωριστή, ιδιαίτερη μουσική, τους δικούς της τοπικούς χορούς και τα τραγούδια της. Άλλα είναι χαρούμενα και άλλα λυπητερά. Η συνοδεία των τραγουδιών πραγματοποιείται με τα τοπικά όργανα, την τρίχορδη λύρα και το

μαντολίνο. Παλιότερα τα όργανα αυτά κατασκευάζονταν από τους ντόπιους μαραγκούς, που είχαν όλοι την ικανότητα αυτή. Πλέον αγοράζονται από τα γειτονικά νησιά της Ρόδου και της Κρήτης. Οι περισσότεροι ντόπιοι κάτοικοι της Χάλκης έχουν έμφυτη μουσική δημιουργική φλέβα, που εκδηλώνεται σε κάθε συγκέντρωση, όπου με μεγάλη ευκολία συνθέτουν στίχους, που απευθύνονται σε έναν ή σε πολλούς φίλους.

Στα γλέντια και τα πανηγύρια, όταν ακούσει κανείς το όνομά του πρέπει να ρίξει χρήματα στους οργανοπαίκτες, αλλιώς θα θεωρηθεί τσιγγούνης ή αντικοινωνικός. Σήμερα ακούγονται πολλοί σκοποί, ο πιο γνωστός ο καλα(δ)ερφίστικος, που τραγουδιέται σε όλες τις περιστάσεις. Τραγουδιούνται από ένα άτομο και επαναλαμβάνεται κάθε ημιστίχιο που τραγουδάει ο πρώτος από τον υπόλοιπο κόσμο. Όλοι οι χοροί χορεύονται σε κύκλο. Το πρώτο και το τελευταίο άτομο πρέπει να είναι άντρας. Θεωρείται προσβλητικό να είναι τελευταία μια γυναίκα. Ο αγαπημένος χορός στη Χάλκη είναι η σούστα. Χορεύεται διαφορετικά από τη σούστα στα άλλα νησιά, είναι πολύ πηδηχτός χορός.

1.5 Επαγγέλματα

Οι περισσότεροι κάτοικοι της Χάλκης ήταν γεωργοί και κτηνοτρόφοι. Τα χωράφια τους ήταν ο αγαπημένος προορισμός τους και ο χώρος, όπου περνούσαν το μεγαλύτερο μέρος της ημέρας. Οι καιρικές συνθήκες επηρέαζαν τη ζωή τους, καθώς μια καλή σοδιά ήταν απόρροια του καλού ή άσχημου καιρού και το αποτέλεσμα επηρέαζε όλη την οικογένεια. Ήταν φτωχοί άνθρωποι, λόγω του μικρού μεγέθους των χωραφιών τους και επειδή ήταν πολυμελείς οικογένειες, η ζωή τους γινόταν ακόμα πιο δύσκολη. Τα αγόρια όταν τελείωναν το Δημοτικό Σχολείο, βοηθούσαν στα χωράφια της οικογένειας.

Σύντομα εγκαταλείφθηκαν τα χωράφια και νέα επαγγέλματα εμφανίστηκαν όπως αυτό του ναυτικού. Ασχολήθηκαν με τη θάλασσα, το εμπόριο και την σπογγαλιεία. Μάλιστα η σπογγαλιεία ήταν ο λόγος, όπου η Χάλκη απέκτησε αρκετή άνθιση. Η σπογγαλιεία βοήθησε στην άνοδο του βιοτικού τους και πολιτιστικού τους επιπέδου. Το μάζεμα τους ξεκινούσε τον Απρίλη και κρατούσε αρκετούς μήνες, μέχρι τα τέλη Οκτωβρίου.¹

Η σπογγαλιεία ήταν στην ακμή της τη δεκαετία του 1890 και παράκμασε στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, από το 1906 και έπειτα. Η μετανάστευση των κατοίκων του νησιού της Χάλκης στην Αμερική και την Αυστραλία, ήταν από τις βασικότερες αιτίες που το

---

¹ Από το βιβλίο Η Χάλκη της Δωδεκανήσου, σε παλιούς και σύγχρονους καιρούς, της Ευανθίας- Βάσω Αντωνίου

επάγγελμα της σπογγαλιείας σταμάτησε να υπάρχει.² Σύμφωνα με καταγραφές των ντόπιων κατοίκων της Χάλκης, πολλοί από τους μετανάστες Χαλκήτες στην Αμερική, έχουν ιδρύσει μια κοινότητα προς τιμήν των σφουγγαράδων, που ονομάζεται Tarpon Springs και υπάρχει μέχρι τις μέρες μας. Αναγκάστηκαν να μεταναστεύσουν στην Αμερική και να ασχοληθούν εκεί με μεγάλη επιτυχία στην σπογγαλιεία, όταν η βιομηχανική επανάσταση, δημιούργησε την ανάγκη για περισσότερα σφουγγάρια. Αυτό οδήγησε στη χρήση και ενός νέου είδους μηχανής για τη συλλογή του, του σκάφανδρου. Αυτή η συσκευή όμως οδήγησε στη δημιουργία προβλημάτων όπως « τη νόσο των δυτών », η οποία μπορούσε να οδηγήσει σε παράλυση ή θάνατο, λόγω κατασκευαστικών αδυναμιών. Στην πόλη Τάμπα της Φλόριντα, στο μικρό ψαροχώρι, δίπλα στον ποταμό Ανκλόουντ, το Τάρπον Σπρίνγκς, ανακαλύφθηκαν μεγάλες ποσότητες σφουγγαριών. Η ποσότητα και η ποιότητα των σφουγγαριών ήταν τόσο μεγάλη, που είχε σαν αποτέλεσμα πολλές επιχειρήσεις να ασχοληθούν με τη σπογγαλιεία και να μεταφέρουν την έδρα τους από την Κούβα και τις Μπαχάμες στην Τάμπα. Το 1907 η ελληνική κοινότητα οργανώθηκε σε αυτή την περιοχή, όπου μάζευαν τα σφουγγάρια, με τον τρόπο που τα αλίευαν στην Ελλάδα και αυτό μετέτρεψε την περιοχή της Τάρπον Σπρίνγκς, στο κέντρο της σπογγαλιείας στην Αμερική. Η ανάπτυξη ήταν ραγδαία και η παραγωγή σφουγγαριών της περιοχής κάλυπτε το 45% παραγωγής της ΗΠΑ. Μετά το 1950, λόγω της ασθένειας των σφουγγαριών, από την μόλυνση του κόλπου του Μεξικού, και της δημιουργίας συνθετικών σφουγγαριών, γρηγορότερων στην κατασκευή και φθηνότερων, η σπογγαλιεία άρχισε να παρακμάζει. Η παραγωγή μειώθηκε σημαντικά και το επάγγελμα του σφουγγαρά, του επικίνδυνου και σκληρού αυτού επαγγέλματος, άρχισε να χάνεται. Σήμερα υπάρχουν ακόμα κάποιοι σφουγγαράδες στο μικρό αυτό χωριό, όπου με νέα μέσα και χωρίς να βάζουν σε κίνδυνο τη ζωή τους, συλλέγουν ακόμα σφουγγάρια. Στην Ελλάδα το επάγγελμα του σφουγγαρά, έχει πλέον εξαφανιστεί στην Χάλκη, όπως και στα υπόλοιπα νησιά των Δωδεκανήσων.

Εκτός από την σπογγαλιεία, ένα άλλο επάγγελμα που ήταν πηγή κέρδους για τους ντόπιους ήταν η αλιεία. Οι ψαράδες δεν κάλυπταν μόνο τις διατροφικές τους ανάγκες καθώς και της οικογένειάς τους, αλλά εμπορεύονταν τα ψάρια τους. Η σκληρή δουλειά, που χρειάζεται για την αλιεία, το έχει οδηγήσει σε επάγγελμα όπου οι νέοι της Χάλκης

---

² Από το βιβλίο “ Επαγγέλματα στη Χάλκη χθες, σήμερα, αύριο, που επιμελήθηκε από τις Ελένη Μακράκη – Χριστίνα Χρυσικού

δεν το επιλέγουν πλέον. Παράλληλα με την αλιεία αναπτύχθηκε το εμπόριο και η ναυτιλία. Οι άντρες αναγκάζονταν να μπαρκάρουν σε υπερπόντια και εμπορικά πλοία, για να προσφέρουν τα προς το ζην στην οικογένειά τους. Τα τελευταία χρόνια λόγω των φτηνών εργατικών χεριών που εμφανίστηκαν από χώρες της Ασίας το επάγγελμα του ναυτικού έχει εκλείψει στη Χάλκη. Μία από τις παραδοσιακές ασχολίες των κατοίκων είναι και η μελισσοκομία. Το χαλκίτικο μέλι ήταν και είναι περιζήτητο λόγω της γνήσιας οσμής και γεύσης του από θυμάρι.³ Η εύκολη όμως και γρήγορη συγκέντρωση χρήματος από την έντονη ροή τουριστών κατά τους καλοκαιρινούς μήνες στο νησί, έχει οδηγήσει τους νέους σήμερα να στραφούν σε επαγγέλματα σχετικά με τον Τουρισμό. Επαγγέλματα όπως μάγειρες, εστιάτορες, ιδιοκτήτες καφετέριας, είναι μόνο λίγα από τα επαγγέλματα που ακμάζουν στο νησί της Χάλκης. Έντονο είναι και το φαινόμενο της μίσθωσης κατοικιών μέσω διαδικτύου, όπου το εισόδημα εκτινάσσεται χωρίς ιδιαίτερο μόχθο σε ασυνήθιστα υψηλά επίπεδα. Τα γαλαζοπράσινα παρθένα νερά της Χάλκης, η ηρεμία και η ησυχία που πλανάται σε όλο το νησί καθ' όλη τη διάρκεια της μέρας και της νύχτας, έχει οδηγήσει στην ανάπτυξη αυτού του τομέα. Τα σπίτια αμφιθεατρικά κτισμένα γύρω από το λιμάνι, με έντονα χρώματα στους τοίχους που θυμίζουν πίνακα ζωγραφικής, κόκκινο, μπλε, πράσινο, καφέ, δίνει την εντύπωση ενός τόπου βγαλμένου από παραμύθι.

Τα όνειρά τους για μια καλύτερη ζωή έχουν απομακρύνει τους νέους της Χάλκης από τον παραδοσιακό τρόπο ζωής. Έτσι εγκατέλειψαν την γεωργία και την σπογγαλιεία, καθώς και την αλιεία και την κτηνοτροφία, όπου λίγοι ασχολούνται επαγγελματικά πλέον. Μετά την ίδρυση των τμημάτων του Πανεπιστημίου Αιγαίου στην Ρόδο, οι νέοι ονειρεύτηκαν σπουδές στο μεγαλύτερο νησί των Δωδεκανήσων και γειτονικό της Χάλκης. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα το μορφωτικό επίπεδο των νέων συνεχώς να βελτιώνεται. Βελτίωση που ήδη είχε ξεκινήσει από την ανάπτυξη του εμπορίου και της σπογγαλιείας, που οδήγησε σε οικονομική και πολιτιστική ανέλιξη των κατοίκων. Παρά τη μικρή της έκταση και τον πληθυσμό, η Χάλκη ανέδειξε πολλούς επιστήμονες και πολλές γυναίκες ακολούθησαν τον εκπαιδευτικό τομέα, που ήταν ο μοναδικός επιτρεπτός επιστημονικός κλάδος από το 1900 και έπειτα.⁴

---

³ Από το βιβλίο “ Επαγγέλματα στη Χάλκη χθες, σήμερα, αύριο, που επιμελήθηκε η Ελένη Μακράκη και η Χριστίνα Χρυσικού

⁴ Από το βιβλίο Η Χάλκη της Δωδεκανήσου, σε παλιούς και σύγχρονους καιρούς, της Ευανθίας- Βάσω Αντωνίου

Σήμερα εκτός από τα συναφή με τον τουρισμό επαγγέλματα, οι κάτοικοι απασχολούνται σε φορείς τοπικής αυτοδιοίκησης, στο ΚΕΠ, στην καθαριότητα, κλπ εφόσον η Χάλκη αποτελεί δημοτικό διαμέρισμα. Όλες οι τάξεις της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης λειτουργούν κανονικά με ολόημερο πρόγραμμα. Επίσης, λειτουργεί ιατρείο με υποστήριξη των γιατρών του κόσμου. Υπάρχει ένα φυλάκιο του στρατού, αστυνομία και λιμενικό σώμα. Υπάρχει ταχυδρομείο, ένας φούρνος που αποτελεί οικογενειακή επιχείρηση και τρία μπακάλικα, εκ των οποίων τα δύο λειτουργούν καθ' όλη τη διάρκεια του έτους. Ένα μαγαζί με παραδοσιακά προϊόντα, δύο με τουριστικά είδη και αναμνηστικά, που λειτουργούν κατά την καλοκαιρινή σεζόν. Κάποιοι κάτοικοι διαθέτουν ειδικά οχήματα, τρίκυκλα, για τη μεταφορά αποσκευών, εμπορευμάτων και δεμάτων. Άλλοι απασχολούνται στην ανακατασκευή των σπιτιών και στην ανοικοδόμηση νέων. Δύο άτομα ασχολούνται με τη διδασκαλία ξένης γλώσσας και μουσικής και ορισμένοι στα караβάκια που περνούν από τη Χάλκη στη Ρόδο.

Κεφάλαιο δεύτερο- Γενική αντίληψη του χώρου της Χάλκης

2.1 Το τοπίο της Χάλκης

Ως αναπληρώτρια εκπαιδευτικός και εγώ, φτάνοντας στο νησί της Χάλκης συνειδητοποίησα την ομορφιά που κρύβει το τοπίο. Όμως τα ερμητικά κλειστά σπίτια, στο μεγαλύτερο μέρος του νησιού, μαρτυρούν την εγκατάλειψη και την ατελείωτη ησυχία, που θα έχει ο τόπος τους χειμερινούς μήνες. Οι ιδιοκτήτες τους, θα επιστρέψουν οι ίδιοι ή τουρίστες, να τα ανοίξουν και να τους δώσουν πάλι ζωή από το Πάσχα και μέχρι το τέλος της καλοκαιρινής σεζόν.

Η κοινωνιολόγος Bender αναφέρει ότι το τοπίο είναι αυτό με το οποίο αμφισβητείται η ταυτότητα. Τα γεωγραφικά χαρακτηριστικά και οι ανθρώπινες σχέσεις, που αναπτύσσονται μέσα σε αυτά, συνθέτουν την έννοια του τοπίου. Η ερμηνεία του τόπου εξαρτάται όχι μόνο από τα στοιχεία της ταυτότητας του υποκειμένου και τις συνειδητές ή υποσυνειδητές επιλογές του, αλλά αφορούν την συγκυρία της κατάστασης, την πιθανή κυριαρχία της στιγμής δημιουργώντας μια συνιστώσα τυχαιότητας στη διαμόρφωση της σχέσης της με τον τόπο. Η γεωγραφική ιδιαιτερότητα της Χάλκης, που οφείλεται στην απομακρυσμένη από τα μητροπολιτικά κέντρα θέση της, με όποιες

συνέπειες είχε και έχει αυτό στην πολιτισμική, οικονομική και κοινωνική πραγματικότητά της είναι αδιαμφισβήτητα δεδομένα. Η συνοριακή της ταυτότητα που την μεταμορφώνει σε όρια αμφισβήτησης αλλά και αναζήτησης εθνικής ταυτότητας και η ιδιαιτερότητα των ηθών και των εθίμων, που έχουν διαμορφωθεί μέσα από τον κοινωνικό αποκλεισμό, αλλά και μέσα από την πρόσμιξη τα τελευταία τριάντα χρόνια διαφορετικών πληθυσμιακών ομάδων, ντόπιων Ελλήνων με Αλβανούς, λίγους Γεωργιανούς, Άγγλους και Βούλγαρους. Όλα αυτά σφραγίζουν τις σχέσεις που αναπτύσσονται.⁵

Το τοπίο στη Χάλκη χαρακτηρίζεται από έντονη προσπάθεια για εξέλιξη και εκσυγχρονισμό από τους λίγους μόνιμους κατοίκους του, για ανάδειξη του τόπου και της ιστορίας του. Είναι ένας τόπος που χαρακτηρίζεται από την μετακίνηση των κατοίκων σε άλλες περιοχές για επαγγελματική αποκατάσταση, την ερήμωση του χωριού και την εγκατάλειψη των σπιτιών το χειμώνα. Οι λίγοι μόνιμοι κάτοικοι προσπαθούν να διατηρήσουν τις επιχειρήσεις τους, που αφορούν χώρους εστίασης και φιλοξενίας, και να αναπτύξουν δραστηριότητες σχετικές με τον τουρισμό, όπως μίσθωση εταιρειών για ενοικίαση των σπιτιών τους και συντήρηση αυτών. Παρατηρούμε κατοίκους τρίτης και τέταρτης γενιάς, που μεγάλωσαν με αφηγήσεις οικογενειακών ιστοριών, οι οποίες έχουν αφήσει έντονα σημάδια στη μνήμη τους και κατόρθωσαν να αλλάξουν ριζικά την ταυτότητά τους. Ταυτόχρονα διαπιστώνεται η ανάγκη διατήρησης αυτής της μνήμης και μεταλαμπάδευσής της στις επόμενες γενιές ως το «τραύμα» του τόπου τους.

Στο βιβλίο του «*Trauma: A Social Theory*» ο Jeffrey C. Alexander αναπτύσσει μια ενδιαφέρουσα και πρωτότυπη κοινωνική θεωρία του τραύματος. Υποστηρίζει ότι τα τραύματα δεν είναι απλά ψυχολογικές αλλά συλλογικές εμπειρίες και ότι το τραυματικό έργο διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στον καθορισμό των προελεύσεων και των αποτελεσμάτων κρίσιμων κοινωνικών συγκρούσεων. Περιγράφει ένα μοντέλο τραυματικού έργου που συνδέει τα συμφέροντα των ομάδων φορέων, τις ανταγωνιστικές, αφηγηματικές ταυτοποιήσεις του θύματος και του δράστη, τις ουτοπικές και δυστοπικές προτάσεις για την αντιμετώπιση τραυμάτων, την επιτελική δύναμη των κατασκευασμένων γεγονότων και την κατανομή των οργανωτικών πόρων, θέματα που συμβάλλουν επιπλέον στην ερμηνεία και κατανόηση της αντίστοιχης περίπτωσης των πολύπαθων κατοίκων της Χάλκης.

---

⁵ Από σημειώσεις διαλέξεων μαθήματος του κ. Μπούζα Βασιλείου, στις Πρέσπες 29/3/2019

2.2 Αρχική περιπλάνηση στο χώρο

Στην προσπάθεια κατανόησης εκ βαθέων του προαναφερθέντος «τραύματος» του νησιού επέλεξα να χρησιμοποιήσω την περιπατητική τέχνη. Πρώτο έναυσμα της μελέτης αυτής υπήρξε η δυναμική και σύνθετη σχέση του χώρου με τον άνθρωπο - υποκείμενο. Πιο συγκεκριμένα, αποπειράται να δοθεί ερμηνεία στο πώς το τοπίο επιδρά στα συναισθήματα και τις επιλογές του ατόμου, αλλά και το αντίστροφο -πώς η ψυχοσύνθεση, η εμπειρία και οι ανάγκες του ανθρώπου προβάλλονται στο χώρο, τον καθορίζουν και τον φορτίζουν με νοήματα.⁶

Στην περιπλάνηση στα στενά της Χάλκης ανακάλυψα την ησυχία του τοπίου και την ηρεμία των κατοίκων. Δεν ακούγονται έντονοι και διαπεραστικοί ήχοι, τουλάχιστον τώρα που είναι ακόμα χειμώνας. Οι κάτοικοι δεν έχουν καμία κοινή δραστηριότητα, ώστε να έρθουν σε επαφή και επικοινωνία. Ίσως και η γλώσσα να είναι ένας λόγος που τους κρατάει σε απόσταση, αφού το νησί της Χάλκης κατοικείται από Έλληνες και ξένους. Κατά τη διάρκεια της περιπλάνησης μου αυτής, όμως οι ξένοι ήταν πολύ φιλικοί και ανοικτοί στο να συνομιλήσουν ακόμα και με νοήματα μαζί μου, σε αντίθεση με κάποιους ντόπιους που ήταν απόμακροι και κλειστοί. Η περιπλάνηση αυτή και η επαφή μαζί τους, με οδήγησε στο να πραγματοποιώ καθημερινά τις δικές μου διαδρομές, ανεβαίνοντας και κατεβαίνοντας σκαλοπάτια, ανεβαίνοντας και κατεβαίνοντας στενά πλακόστρωτα δρομάκια με δυσκολία, σαν μία άλλη Mona Hartoum, μια μοναδική περίπτωση ατόμου, που περπατούσε στο χώρο ή ξυπόλητη ή με δεμένα τα στρατιωτικά παπούτσια της, που δυσχέραινε το περπάτημά της, όπως καθημερινά δυσχεραίνουν το βάδισμά μου οι πέτρες των στενών.⁷

Μας ενδιαφέρει ο τρόπος ανάγνωσης του νησιού, ο τρόπος που αυτό βιώνεται, η ερμηνεία και τελικά η αποτύπωση της εμπειρίας του νησιωτικού χώρου, μέσω μιας καλλιτεχνικής παρέμβασης. Μέσω της προσωπικής εμπειρίας «διαβάζουμε» το νησί κατά τις καθημερινές μας διαδρομές με συγκεκριμένο σκοπό και κατεύθυνση, αλλά και με τους περιπάτους στον ελεύθερο χρόνο, εκπληρώνοντας την ανάγκη για εξερεύνηση, ανακάλυψη, περιπέτεια. Ακόμα περισσότερο, όταν βρισκόμαστε ως επισκέπτες για πρώτη φορά σε έναν ξένο τόπο, χωρίς την πίεση και το πρόγραμμα της καθημερινότητας, η περιέργεια και η ανάγκη διαμόρφωσης μιας εικόνας του χώρου που

---

⁶ Από τη “διαχρονική” επιθυμία της περιπλάνησης _ αποτυπώνοντας τα βήματα του flaneur όπου στην εισαγωγή αναπτύσσονται οι ιδέες των Νικολαΐδου Αλεξάνδρα, Ραχιώτη Αγγελική, Λάζου Χριστίνα.

⁷ Σύμφωνα με τις σημειώσεις του μαθήματος του κ. Μπούζα Βασιλείου 14/10/2018

βρισκόμαστε, μας ωθούν στο να περιπλανηθούμε σε αυτόν, ανοιχτοί στα ερεθίσματα και τις εκπλήξεις.

Με αυτό τον τρόπο οδηγούμαστε, στη μελέτη της θεωρίας της περιπλάνησης, ως εργαλείο ανάγνωσης του αστικού τοπίου και κατ' επέκταση κάθε χώρου. Το ενδιαφέρον μας εστιάζεται στο περιεχόμενο που δίνεται στην έννοια αυτή, στις διαφορετικές προσεγγίσεις της ιστορικά, στο πώς κάθε φορά πραγματώνεται αλλά και στα ποικίλα παραδείγματα, μεθόδους και πειράματα που κατά καιρούς επιχειρούν να αποτυπώσουν το αποτέλεσμα της ανάγνωσης και της ερμηνείας της εμπειρίας της πόλης, του νησιού, του χώρου.⁸

Η πρώτη αναφορά στην «τέχνη» του περπατήματος, την περιπλάνηση, την συναντάμε στη λογοτεχνική φιγούρα του flâneur-πλάνητα στο Παρίσι του 19ου αιώνα, όπως σκιαγραφείται από τον Charles Baudelaire και εξελίσσεται από τον Walter Benjamin. Με σκοπό να μελετήσουμε πώς διαμορφώνεται, διευρύνεται και εξελίσσεται η έννοια της περιπλάνησης, διερευνούμε το περιεχόμενο που της αποδίδουν καλλιτεχνικές πρωτοπορίες, όπως το Dada και ο Σουρρεαλισμός.. Το κίνημα των Λεττριστών και στη συνέχεια των Καταστασιακών, που θέτουν το θεωρητικό πλαίσιο και ορίζουν την έννοια της περιπλάνησης – *dérive* , επιχειρώντας να αναγνώσουν και να επαναπροσδιορίσουν τη σχέση του υποκειμένου με τον χώρο που περιπλανιέται. Για να κατανοήσουμε την αλληλεπίδραση αυτή, επιστρέφουμε στη γενεσιουργό πράξη της περιπλάνησης, το περπάτημα, στην πιο απλή μορφή, εξετάζοντας τη σχέση του με το χώρο.

Εξίσου σημαντικό όμως είναι και το πώς κάθε φορά επιχειρείται η επικοινωνία της εμπειρίας της περιπλάνησης, μέσα από την αποτύπωσή της, με ποικίλα μέσα και μεθόδους. Για να κατανοήσουμε τη δυναμική του όρου της περιπλάνησης, επιχειρούμε μια αναδρομή στο χρόνο φτάνοντας μέχρι νεότερες προσεγγίσεις στο χώρο της τέχνης.⁹

Η ιστορία της περιπλάνησης ξεκινάει από πολύ παλιά, όταν ο Rousseau ήταν αυτός που έθεσε τα θεμέλια, ώστε το περπάτημα να καθιερωθεί ως μια διαδικασία πνευματική. Υπήρξε, όπως και ο Nietzsche, δεινός περιπατητής και μέχρι τα τελευταία του χρόνια περπατούσε, στοχαζόταν και δημιουργούσε. Ο ίδιος δήλωνε πως ήταν γεννημένος για πλανόδια ζωή. Ο Thoreau, από την άλλη, περπατούσε καθημερινά πολλές ώρες

---

⁸ Από τη “διαχρονική” επιθυμία της περιπλάνησης _ αποτυπώνοντας τα βήματα του flâneur όπου στην εισαγωγή αναπτύσσονται οι ιδέες των Νικολαΐδου Αλεξάνδρα, Ραχιώτη Αγγελική, Λάζου Χριστίνα.

⁹ Από τη “διαχρονική” επιθυμία της περιπλάνησης _ αποτυπώνοντας τα βήματα του flâneur όπου στην εισαγωγή αναπτύσσονται οι ιδέες των Νικολαΐδου Αλεξάνδρα, Ραχιώτη Αγγελική, Λάζου Χριστίνα.

εξερευνώντας τη φύση. Είναι παράδειγμα περιπατητή, που ενώ δεν βγήκε ποτέ από τα στενά όρια του τόπου του, κατάφερνε σε κάθε περίπατό του να ανακαλύπτει και κάτι καινούργιο· ακόμα και αν δεν υπήρχε κάτι, στρέφοντας το βλέμμα του στον ουρανό, ανακάλυπτε πάντα κάτι. Το ίδιο συμβαίνει και στο νησί της Χάλκης, όπου ο χώρος κίνησης είναι περιορισμένος, αλλά πάντα μπορεί να ανακαλύψει κανείς κάτι καινούργιο, σε οποιαδήποτε περιπλάνησή του.

Ο Walter Benjamin πίστευε ότι το να χάνεσαι μέσα σε μία πόλη, όπως θα χανόσουν μέσα στο δάσος θέλει εκπαίδευση, καθώς οι δρόμοι έχουν πάνω τους ονόματα και είναι πάντα εύκολο να βρεις τον προσανατολισμό σου. Αυτό όμως έχει μεγαλύτερο ενδιαφέρον, αφού όταν χάνεσαι και δεν βιάζεσαι να πας σε κάποιον συγκεκριμένο προορισμό, αφήνεις τον εαυτό σου να δει ότι δεν έβλεπε παλιά.¹⁰ Η πραγματικότητα της Χάλκης, όπου είναι ένας τόπος περιπλάνησης και περισυλλογής, καθώς δεν υπάρχουν μεταφορικά μέσα στις καθημερινές μετακινήσεις των κατοίκων, βοηθάει στην ανέμελη και χωρίς περιορισμούς ανακάλυψη του τόπου. Ένας σπουδαίος συγγραφέας ο Έντγκαρ Άλαν Πόε με το διήγημά του « Ο άνθρωπος του πλήθους » το 1840, το οποίο δημοσιεύθηκε σε δύο συγχρόνως περιοδικά, το Atkinson's Casket και το Burton's Gentleman's Magazine στην Φιλαδέλφεια της Αμερικής, παρόλο που επρόκειτο για ένα από τα λιγότερο γνωστά αφηγήματα του, προαναγγέλλει την έννοια του « πλάνητα » που θα αναπτύξει αργότερα ο Μποτλέρ. Ο πλάνης ή πλάνητας – στα γαλλικά flaneur – αποτελεί πρωταγωνιστική φιγούρα στο έργο και τους στοχασμούς του Γάλλου ποιητή που -σύμφωνα πάντα με τον ίδιο- ενσαρκώθηκε στο πρόσωπο του ζωγράφου Constantin Guys. Στο Παρίσι στα μέσα του 19^{ου} αιώνα υπήρχαν πάνω από εκατό στοές, οι οποίες ήταν αυτές που φιλοξενούσαν την «φαντασμαγορία» του flaneur όπως χρησιμοποιήθηκε από τον Βάλτερ Μπένγιαμιν, σε πληθώρα δοκιμίων του για να περιγράψει την ατμόσφαιρα των παρισινών στοών. Αντίστοιχα η Χάλκη είναι ένα νησί με χιλιάδες στενά πλακόστρωτα δρομάκια, άλλα ανηφορικά και άλλα σε οριζόντια κίνηση, γεμάτη έντονα χρώματα, μέσα στα οποία μπορείς να χαθείς και να ανακαλύψεις καινούργιες πτυχές του νησιού και τις ρίζες του από την εποχή των Ιπποτών.

Ο Φελιξ Γκουατταρί και ο Ζιλ Ντελέζ βασίζουν την φιλοσοφία τους στην έννοια του ριζώματος. Η κοινωνία ως ριζώμα είναι ένα ρευστό διαρκώς μεταβαλλόμενο πλαίσιο, που χαρακτηρίζεται από τη διαρκή μεταβλητότητα του κοινωνικού πεδίου. Είναι σαφές

---

¹⁰ Από τη διπλωματική εργασία της Ελεάνας Μαργαρίτη “ Η έννοια της περιπλάνησης στη σύγχρονη τέχνη ”

ότι η περιπλάνηση αρχικά στο χώρο και στη συνέχεια στο κείμενο και στην σκέψη είναι μια κριτική πρακτική, που κατά τους Μπένγιαμιν και Ντελέζ, αμφισβητεί θεσμοθετημένα πλαίσια. Ο Francis Alys αναφέρει ότι το περπάτημα, πιο συγκεκριμένα η περιπλάνηση, είναι ήδη ένα είδος αντίστασης στην σημερινή κουλτούρα της ταχύτητας. Παραδόξως, είναι και ο τελευταίος ιδιωτικός χώρος, ασφαλής από το τηλέφωνο και το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο.¹¹

Το περπάτημα σαν τεχνική έχει αναλυθεί κατά καιρούς, προφανώς μέσα σε διαφορετικό ιστορικό πλαίσιο, από πολλούς στοχαστές, εθνολόγους, κοινωνιολόγους, φιλόσοφους, όπως για παράδειγμα ο Marcel Mauss στο δοκίμιό του *Les techniques du Corps* του 1934. Άλλωστε το περπάτημα στα δύο πόδια είναι ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά που μας ξεχωρίζει από τα ζώα, όπως υποστηρίζει ο Keesing. Οι Tim Ingold και Jo Lee Vergunst, στην εισαγωγή του βιβλίου τους *Ways of Walking: Ethnography and Practice on Foot*. [Τρόποι περπατήματος, εθνογραφία και πρακτική του περπατήματος], παραφράζουν το ρητό του Descartes «cogito ergo sum» λέγοντας « Περπατάμε γιατί είμαστε κοινωνικά όντα, αλλά και είμαστε κοινωνικά όντα γιατί περπατάμε». ¹² Ο Άγγλος Richard Long, ένας από τους πιο γνωστούς καλλιτέχνες στον κόσμο, με τον πρωτοποριακό του τρόπο, με τις απλές δημιουργικές πράξεις περπατήματος, τοποθετώντας σήμανση στον τόπο και τον χρόνο δίνοντας έτσι την ελευθερία και την κίνηση στον παρατηρητή, είναι χαρακτηριστικό παράδειγμα *flaneur*. Ένα από τα πιο γνωστά έργα του “A Line made by Walking” αποδεικνύει τη σημασία του περπατήματος, μιας και με αυτό ήθελε να δείξει ότι οι άνθρωποι πάντα γνώριζαν τη γη, περπατώντας την. Η γραμμή σηματοδοτεί το ταξίδι.¹³ Ο τρόπος που περιπλανιόμαστε στο χώρο έχει διαφορετική οπτική για τον καθένα μας, όπως διαφορετική ήταν για τον Richard Long, την Mona Hartoum, τον De Certeau, τους κατοίκους της Χάλκης. Δεν υπάρχουν συρματοπλέγματα που να εμποδίζουν την ελεύθερη μετάβαση στο χώρο. Η μόνη πλέξη συρματοπλέγματος υπάρχει γύρω από το στρατόπεδο για θέματα ασφαλείας.

Ολόκληρο το νησί είναι προσβάσιμο από τον οποιοδήποτε επισκέπτη και κάτοικο. Τα σπίτια είναι ενωμένα μεταξύ τους και η αρχή του ενός αποτελεί το τέλος του άλλου. Υπάρχει ένας συνδεδετικός κρίκος ανάμεσά τους, οι μικρές αυλές με τους χαμηλούς

---

¹¹ Από τη διπλωματική εργασία της Ελεάνας Μαργαρίτη “ Η έννοια της περιπλάνησης στη σύγχρονη τέχνη ”

¹² Από τη διπλωματική εργασία της Ελεάνας Μαργαρίτη “ Η έννοια της περιπλάνησης στη σύγχρονη τέχνη ”

¹³ Από σημειώσεις διαλέξεων μαθήματος του κ. Μπούζα Βασιλείου, 14/10/2019

μαντρότοιχους επιτρέπουν ακόμα και την πρόσβαση του βλέμματος στο εσωτερικό των σπιτιών. Μέσω μιας συμμετοχικής δράσης που πραγματοποιήθηκε στο νησί και είχε θέμα την ταυτότητα και την ιστορία, οι κάτοικοι κατάφεραν να αποκτήσουν οικειότητα μεταξύ τους μέσω των κινήσεών τους και της συνεργασίας τους. Πριν πραγματοποιηθεί αυτή η καλλιτεχνική παρέμβαση, έγινε καταγραφή των προβλημάτων του νησιού και έρευνα για να διαπιστωθεί η άποψη των ατόμων σχετικά με αυτά.

Κεφάλαιο τρίτο- Ταυτότητα του τόπου

3.1. Μετανάστευση/ κινητικότητα

Στην εν λόγω εργασία συναντάται το ζήτημα της μετανάστευσης στην Ελλάδα, από χώρες των Βαλκανίων κυρίως και της Δυτικής Ευρώπης, δηλαδή οι οικονομικοί μετανάστες που βρίσκονται είτε παράνομα είτε νόμιμα στη χώρα μας και οι οποίοι διακρίνονται ως κατηγορία από τους πρόσφυγες και τους πολιτικούς μετανάστες. Ο άλλος βασικός όρος είναι αυτός της μετανάστευσης. Ο χώρος προέλευσης του όρου (κοινωνική δημογραφία, γεωγραφία) καθορίζει εν πολλοίς και το περιεχόμενό του. Η μετανάστευση σε ένα γενικό πλαίσιο μπορεί να ορισθεί ως η μετακίνηση ανθρώπων από τη χώρα προέλευσης σε άλλη χώρα. Ένας άλλος ορισμός περισσότερο εξειδικευμένος είναι ο ακόλουθος: με τον όρο σύγχρονη μετανάστευση αναφερόμαστε σε κείνη τη μεταβολή του τόπου εγκατάστασης ενός ατόμου ή ενός κοινωνικού συνόλου που παρατηρείται στα πλαίσια της σύγχρονης βιομηχανικής εποχής. Οι δύο προηγούμενες οριοθετήσεις (ανεξάρτητα από το ιστορικό πλαίσιο του ορισμού του Τσαούση) χαρακτηρίζονται από ανιστορικό προσανατολισμό. «Όμως για να μπορέσουμε να κατανοήσουμε τη συμμετοχή της μετανάστευσης στην αναπαραγωγή της λειτουργίας των δεδομένων κοινωνικών σχέσεων αλλά και στη μεταβολή αυτών των σχέσεων, πρέπει να υπερβούμε τον ορισμό της διεθνούς μετανάστευσης ως μετακίνησης ή ως εισόδου και εγκατάστασης και να την ορίσουμε με ένα τρόπο ο οποίος θα αναδεικνύει τα κοινωνικά και ιστορικά στοιχεία του φαινομένου». Τέτοιος τρόπος είναι αυτός που θα την ορίζει ως μία ιστορική και μεταβαλλόμενη σχέση και διαδικασία. Μια τέτοια προσέγγιση επιτρέπει μια γενεαλογική ανάδειξη του ιστορικού χαρακτήρα της μετανάστευσης, το γιατί και μέσα από ποια στοιχεία έφτασε να σημαίνει αυτό που είναι σήμερα. Επιπρόσθετα, μια τέτοια προσέγγιση παρέχει τον τρόπο μέσα από τον οποίο η μετανάστευση συνδέεται με τις κοινωνικές σχέσεις της χώρας υποδοχής και συμμετέχει στην αναπαραγωγή αυτών των σχέσεων. (Δηλαδή η

μετανάστευση αναπαράγεται μέσα από τις υφιστάμενες κοινωνικές σχέσεις της χώρας υποδοχής και αναπροσαρμόζεται στα υφιστάμενα κοινωνικά δεδομένα ενώ και η κοινωνική ταυτότητα των μεταναστών αναδομείται τόσο από τις στάσεις και συμπεριφορές των ίδιων όσο και από την εικόνα που κατασκευάζει για αυτούς ο ημεδαπός πληθυσμός ή τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας ή και ακόμα οι κρατικές πρακτικές μεταναστευτικής πολιτικής). Κοντολογίς, η σύλληψη της μετανάστευσης ως κοινωνικής σχέσης και ιστορικής διαδικασίας διαπλάθει μια πολυσήμαντη σχέση ανάμεσα στο σημαίνον μετανάστευση και στα ποικίλα σημεινόμενα των κοινωνικών σχέσεων δημιουργώντας τον κίνδυνο μιας εννοιολογικής ασάφειας η οποία όμως καθιστά εναργέστερο στην σύλληψή του τον κατακερματισμένο (εκ των πραγμάτων, από την οντολογική του υπόσταση) κοινωνικό κόσμο.

Οι βασικότεροι παράγοντες της μετανάστευσης προς την Ελλάδα μπορούν να συνοψιστούν στους ακόλουθους:

α) Οι κοινωνικο – οικονομικές και πολιτικές αλλαγές στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη (Η κατάρρευση των σοσιαλιστικών καθεστώτων των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης και η διάλυση της πρώην Σοβιετικής Ένωσης). Η Ελλάδα έγινε αποδέκτης μεταναστευτικών κινήσεων από αυτή την ευρύτερη περιοχή. Φυσικά μιλάμε για τα μεταναστευτικά ρεύματα, κατά κύριο λόγο, από την Αλβανία και τις υπόλοιπες 25 βαλκανικές χώρες, Βουλγαρία και Ρουμανία δηλαδή, αλλά και τις υπόλοιπες ανατολικές χώρες και τις πρώην δημοκρατίες της Σοβιετικής Ένωσης.

β) Η γεωγραφική θέση της Ελλάδας. Αυτό το γεγονός επιτρέπει την εύκολη πρόσβαση προς την χώρα σε πληθυσμούς που βρίσκονται κοντά σε αυτή (τέτοιο παράδειγμα αποτελεί η πεζή διέλευση των συνόρων από Αλβανούς αλλά και από άλλους γειτονικούς λαούς) ενώ ταυτόχρονα η φυσική μορφολογία της καθιστά δύσκολη αν όχι αδύνατη τη φύλαξη των συνόρων της (είτε από ξηρά είτε από θάλασσα). Επιπλέον, η θέση της ως σταυροδρόμι ανάμεσα σε διαφορετικές ηπείρους την καθιστούσε για μερικούς ένα τόπο προσωρινής παραμονής ή διέλευσης προς τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες.

γ) Η πολιτική, κοινωνική και οικονομική κατάσταση της σύγχρονης Ελλάδας. Η πολιτική σταθερότητα της χώρας την τελευταία εικοσιπενταετία, η κοινωνική γαλήνη και σταθερότητα καθώς, κυρίως, οι οικονομικές επιδόσεις της χώρας τα τελευταία χρόνια που την ενέταξαν στον κύκλο των χωρών της Οικονομικής και Νομισματικής

Ένωσης (ΟΝΕ) δημιούργησαν μια εντελώς νέα κατάσταση, η οποία όχι μόνο δεν ωθεί τον ημεδαπό πληθυσμό να εγκαταλείψει την χώρα αλλά αποτελεί ελκυστικό τόπο σε ολόκληρη την ευρύτερη περιοχή.

δ) Η συμμετοχή της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση δημιούργησε επιπρόσθετα ένα ευνοϊκό πλαίσιο για την επίλυση, έστω και προσωρινή μερικές φορές, των πολιτικών και οικονομικών εκκρεμοτήτων των μεταναστών.

ε) Η απουσία αποτελεσματικής μεταναστευτικής πολιτικής και η ύπαρξη χαλαρού θεσμικού πλαισίου, αρχικά, ενθάρρυνε πολλούς μετανάστες, κυρίως λαθρομετανάστες, να μετακινηθούν προς την Ελλάδα, είτε προσωρινά είτε μακροπρόθεσμα, και έδωσε σε αυτούς μεγάλη ευκολία κινήσεων.

στ) Τα χαρακτηριστικά της ελληνικής οικονομίας και της ελληνικής αγοράς εργασίας. Η βαρύτητα του αγροτικού τομέα, των υπηρεσιών, η επικράτηση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, η ύπαρξη παραοικονομίας, καθώς και ο δυϊσμός της αγοράς εργασίας με δύο τμήματα, ένα υψηλών απαιτήσεων, ειδίκευσης και αμοιβών, και ένα άλλο στο οποίο επικρατούν οι άτυπες δραστηριότητες, δημιούργησαν τις προϋποθέσεις για την προσέλκυση μεταναστών ως φθινό εργατικό δυναμικό. (εκτενώς για την απασχόληση των μεταναστών στην Ελλάδα και την ελληνική αγορά εργασίας θα αναφερθούμε σε άλλο κεφάλαιο).¹⁴

3.1.1. Εσωτερική μετανάστευση

Τα μεταναστευτικά ρεύματα στο εσωτερικό της χώρας στη δεκαετία του 1940 προκαλούνται από την εμπόλεμη κατάσταση που έζησε η Ελλάδα στην περίοδο αυτή.

Η δεκαετία του '40 είναι η πιο δραματική και πιθανότατα η πιο ουσιαστική σε ότι αφορά τις μαζικές μετακινήσεις των πληθυσμών, και των πόλεων και της υπαίθρου. Για την περίοδο αυτή που δεν έχει μελετηθεί ιδιαίτερα (Κοτζαμάνης:1990) έχουμε λίγα αριθμητικά στοιχεία, και ο χειρισμός τους πρέπει να γίνεται με ιδιαίτερη προσοχή.

Από την δεκαετία του '50 και μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1970, η μετακίνηση των εσωτερικών μεταναστών, επιλεκτική σχεδόν ως προς την Αθήνα και την Θεσσαλονίκη, οι οποίες συγκέντρωναν και το μεγαλύτερο μέρος της βιομηχανίας της χώρας, συνετέλεσε στην πληθυσμιακή υπερσυγκέντρωση των δύο αυτών πόλων. Συγχρόνως

---

¹⁴ Απόσπασμα του Σωτήρη Χτούρη σχετικά με τη μετανάστευση που αντλήθηκε από το Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης

και παράλληλα με την εξωτερική μετανάστευση, η οποία έφθασε σε σημείο αιχμής στην δεκαετία του 60, συνετέλεσαν στην αύξηση του μεγέθους των αστικών κέντρων και την συρρίκνωση του πληθυσμού των περισσότερων περιοχών της υπαίθρου, παρόλο που στην περίοδο αυτή οι συνθήκες στον αγροτικό χώρο βελτιώθηκαν. Η ενδοαγροτική μετανάστευση, είχε μια αξιοσημείωτη παρουσία στην περίοδο αυτή. Στο τέλος της δεκαετίας του 1970, τα στοιχεία της απογραφής, έδειξαν πτώση του ρυθμού αύξησης του πληθυσμού των Π.Σ Αθηνών και Θεσσαλονίκης και εμφανίστηκαν οι πρώτες τάσεις για αναστροφή των μεταναστευτικών κατευθύνσεων. Μειώθηκαν οι μεταναστεύσεις από τις αγροτικές περιοχές στις πόλεις αλλά και προς τις άλλες αγροτικές περιοχές και καταγράφηκαν οι πρώτες ενδείξεις για «αναχωρήσεις» από τις πόλεις προς την ύπαιθρο. Στην πενταετία 1975-81, η οποία συμπίπτει χρονικά με την διεθνή οικονομική ύφεση αλλά και με την πρώτη μεταπολιτευτική περίοδο στην Ελλάδα, έχουμε και τον μεγαλύτερο όγκο εσωτερικών μεταναστών.

Στην δεκαετία του '80 με την πλήρη ένταξη της Ελλάδος στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα διαμορφώνεται ένα νέο οικονομικό και κοινωνικό πλαίσιο. Τα Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα (1986), το Πρώτο Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης (1988), η Κοινή Αγροτική Πολιτική βοήθησαν στην καλύτερευση των όρων στον γεωργικό τομέα αλλά και στην ανάπτυξη της περιφέρειας γενικότερα. Την ίδια περίοδο η Ελλάδα μεταλλάσσεται από χώρα «εξόδου» σε χώρα «εισόδου» όσον αφορά την διεθνή μετανάστευση. Στην δεκαετία αυτή, οι αλλαγές στην χωρική κατανομή του πληθυσμού εντοπίζονται, στην πτώση του ρυθμού πληθυσμιακής αύξησης των αστικών κέντρων γενικά και στην πληθυσμιακή ανάκαμψη ζωνών της υπαίθρου, κυρίως των παράκτιων/νησιωτικών και καταγράφεται πιο έντονα η τάση για σταθεροποίηση της γεωγραφικής κατανομής του πληθυσμού.¹⁵

3.1.2. Οικονομική μετανάστευση

Οικονομικοί μετανάστες είναι τα άτομα που εγκαταλείπουν τη χώρα τους οικειοθελώς με σκοπό να εγκατασταθούν σε άλλη χώρα για προσωπικούς, οικογενειακούς ή οικονομικούς λόγους. Στην ελληνική περίπτωση οι οικονομικοί μετανάστες υπάγονται σε διατάξεις έκδοσης άδειας παραμονής και εργασίας. Ωστόσο στην πράξη η διάκριση των οικονομικών μεταναστών από τους πρόσφυγες δεν είναι πάντα ευδιάκριτη. Ένας

---

¹⁵ Από δημοσίευση της Ελισάβετ Κυριαζή - Άλλισον, Οικονομολόγος, Ειδικός Λειτουργικός Επιστήμονας, Ινστιτούτο Αστικής και Αγροτικής Κοινωνιολογίας, Ε.Κ.Κ.Ε σχετικά με την Εσωτερική μετανάστευση και χώρος στην Ελλάδα

οικονομικός μετανάστης θα μπορούσε να θεωρηθεί πρόσφυγας εάν η οικονομική του δυσπραγία προερχόταν από πολιτικές, φυλετικές, θρησκευτικές διακρίσεις εις βάρος της ομάδας στην οποία ανήκει ή εάν η οικονομική κατάσταση της χώρας προέλευσης, δεν καθιστούσε δυνατή την επιβίωση του οικονομικού μετανάστη, ώστε η εγκατάλειψή της να αποκτούσε αναγκαστικό χαρακτήρα.

Κεφάλαιο τέταρτο-Δίκτυα

4.1. Έννοια ευρύτερου δικτύου

Η φιλοσοφία του Κασίρερ έχει ένα γενικότερο ενδιαφέρον, μιας και συνδέει την οντογενετική με την ιστορική διάσταση της πράξης. Αυτές, από τη μια μεριά διαμορφώνουν και καθοδηγούν τη συγκεκριμένη δράση του ατόμου και από την άλλη παράγουν συμβολισμούς γενικής ισχύος. Ως συμπλήρωμα της αριστοτελικής προσέγγισης, σύμφωνα με την οποία η πράξη διαμορφώνεται ως έξις που κατοχυρώνεται στο άτομο, η προσέγγιση του Κασίρερ θέλει την πράξη να συνδυάζεται με την παραγωγή συμβολικής γνώσης, η οποία καθοδηγεί α) την έκφραση του ατόμου, β) τη δράση ως προς τα αντικείμενα που το περιβάλλουν, και τέλος γ) παράγει νόημα, ως ένα συμβολικό μόρφωμα ανώτερης τάξης που έχει δεσμευτικό χαρακτήρα για ένα μεγαλύτερο ανθρώπινο περιβάλλον. Το μόρφωμα αυτό στις περισσότερες περιπτώσεις είναι ένα δίκτυο.¹⁶

Στην Κοινωνιολογία, το θέμα των δικτύων απασχόλησε πολλούς θεωρητικούς τις δύο προηγούμενες δεκαετίες και αποτέλεσε την τομή στην κοινωνιολογική θεωρία και έρευνα. Η εισαγωγή της θεματικής αυτής συνδυάστηκε σε μεγάλο βαθμό με το επίκαιρο θέμα του μοντερνισμού και της συνολικής αξιολόγησης της μεταμοντέρνας κατάστασης.¹⁷ Σε πολλά σημεία η έννοια του δικτύου θεωρήθηκε ότι αποτελεί μια σημαντική πρακτική και θεωρητική απάντηση στα αδιέξοδα της παραδοσιακής θεωρίας που κινείται ακόμα και σήμερα σε μεγάλο βαθμό στο τετράπτυχο των Marx, Durkheim, Weber, Parsons. Οι νέες θεωρίες που αναδείχτηκαν στη βάση αυτών των

---

¹⁶ Από σημειώσεις μαθημάτων, σχετικά με το Κοινωνικό –Πολιτισμικό Κεφάλαιο, Δίκτυα και καλλιτεχνική δράση του Σωτήρη Χτούρη, στις 9/12/2017 & 16/12/2017

¹⁷ Από το βιβλίο Ορθολογικά – Συμβολικά δίκτυα στον Παγκοσμιοποιημένο και παραδοσιακό πολιτισμό. Προβλήματα έρευνας και μεθόδων του Σωτήρη Χτούρη

κλασικών θεωριών στηρίχτηκαν κυρίως στα νέα επιστημονικά και θεωρητικά μοντέλα που παρουσιάστηκαν.

Έτσι για παράδειγμα ο J.Habermas,, ενέταξε στο κύριο έργο του ‘το επικοινωνιακό πράττειν’, τα θέματα της διϋποκειμενικής επικοινωνίας στο οικοδόμημα της μαρξιστικής κριτικής θεωρίας. Σε αυτή την θεωρία εντοπίζεται ο νεωτερισμός της κοινωνιολογικής του συνεισφοράς στην εκτεταμένη και θεωρητικά εμπειριστατωμένη ανάλυση της διαδικασίας διαμεσολάβησης της διϋποκειμενικής δράσης και επικοινωνία προς τη κατεύθυνση της συγκρότησης της κοινωνικής δομής και του κοινωνικού συστήματος.

Σε μια άλλη προσπάθεια ο A. Giddens, συνέθεσε τις έννοιες της δομής, συστήματος και της δράσης στα πλαίσια της θεωρίας της δομοποίησης. Η θεωρητική κατασκευή του Giddens, εισάγει στοιχεία από τη δομική θεωρία της Γλώσσας, διαχωρίζοντας έτσι την κοινωνική δομή από τους πόρους ενός κοινωνικού συστήματος. Ο ‘γλωσσοθεωρητικός’ νεωτερισμός του Giddens, έδειξε τα όρια του, στην προσπάθεια αναγνώρισης των τρόπων και των διαδικασιών με τους οποίους συνδέονται οι δομές με τη δημιουργία των κοινωνικών συστημάτων .

Ο J. Alexander, ακολουθώντας την παράδοση του λειτουργισμού, προσπάθησε να ενσωματώσει στο πολιτισμικό πλαίσιο την κοινωνική δράση. Οι προσπάθειες αυτές συνοδεύτηκαν από την ανάλυση της λεγόμενης μεταμοντέρνας κατάστασης και την προσπάθεια διευκρίνισης της ύπαρξης και της θέσης του υποκειμένου στη σύγχρονη κοινωνική δομή. Η εναρμόνιση των δύο εννοιών σε κοινά υποδείγματα θεωρίας, συναντάει στο εμπειρικό επίπεδο προβλήματα που έχουν σχέση με την αυξανόμενη πολυπλοκότητα της παγκόσμιας οικονομίας και κοινωνίας, την επαφή και πολλές φορές υποχρεωτική συνεύρεση ετερογενών πολιτισμικών στοιχείων στο ίδιο χωροχρονικό πλαίσιο, την ανάγκη ρύθμισης και διακυβέρνησης σύνθετων και δυναμικών κοινωνικών συστημάτων, την ολοένα και μεγαλύτερη βαρύτητα που έχει στη σύγχρονη κοινωνική πραγματικότητα η σύγχρονη τεχνολογία.

Άλλοι πάλι θεωρητικοί όπως ο N. Luhman έστρεψαν περισσότερο το ενδιαφέρον τους προς τη θεωρία των συστημάτων και συνέδεσαν κλασικές θεωρητικές κατασκευές όπως αυτές του Parsons, με τη θεωρία των συστημάτων [κυρίως του Maturana],

εισάγοντας και αναπτύσσοντας τη συστημική ορολογία και θεωρία μέσα στη σύγχρονη κοινωνιολογική σκέψη.¹⁸

Ο Coleman (1998), στο κλασικό πλέον άρθρο του για τη σημασία του κοινωνικού κεφαλαίου στη δημιουργία του ανθρώπινου, καθορίζει το κοινωνικό κεφάλαιο ως ένα παράγοντα που διευκολύνει τις σχέσεις εμπιστοσύνης και συνεργασίας ανάμεσα σε όλους τους δρώντες, τόσο σε μικροκοινωνικό επίπεδο, όσο και σε ευρύτερα δίκτυα συνεργασιών τους.¹⁹

Πολλές φορές η Κοινωνιολογία, αναγκάζεται να παρακολουθεί την κοινωνική πραγματικότητα μέσα από γενικές έννοιες, όπως αυτές προκύπτουν από την καθημερινότητα και τα δίκτυα επικοινωνίας και πληροφόρησης. Το ερευνητικό πρόγραμμα του Castells στρέφεται σύμφωνα με τον ίδιο, ενάντια στο σχετικισμό και στη λογική της αποδόμησης, τονίζοντας ότι μέσα στη σύγχρονη χαοτική και μπερδεμένη εικόνα της πραγματικότητας, μπορούμε να βρούμε νόημα στην κοινωνική δράση, αν επικεντρωθούμε στις μελέτη των σχέσεων και των δεσμών, που δημιουργούνται με τη μορφή δικτύων. Σημαντικό ρόλο σε αυτές τις σχέσεις παίζουν φυσικά, κατά τον Castells, οι σύγχρονες τεχνολογικές μεταβολές που έχουν επιφέρει μια επαναστατική μεταβολή στη σύγχρονη κοινωνία.

Η συνολική κοινωνική σταθερότητα και η οικονομική ανάπτυξη ενός τόπου εξαρτώνται άμεσα από τη διάδραση μεταξύ των τοπικών και υπερτοπικών δικτύων του, μια διάδραση η οποία διαμορφώνει εν τέλει το «κοινωνικό κεφάλαιο» μιας περιοχής.²⁰

4.1.1. Δίκτυα δεσμών/ κοινωνικά δίκτυα

Η έννοια του δικτύου, που εκφράζει σχέσεις αλληλόδρασης και ανταλλαγής μεταξύ των διαφόρων τοπικών κοινωνιών, καθώς και συγκεκριμένων κοινωνικών και πολιτισμικών δράσεων, που είναι δυναμικές διαδικασίες, που χαρακτηρίζονται από την αέναη επιβεβαίωση, διαφοροποίηση ή εξάλειψη παγιωμένων πρακτικών, με παράλληλη εισαγωγή ή διαμόρφωση «νέων» δράσεων και δεδομένων. Οι δράσεις αυτές πραγματοποιούνται μέσα σε συγκεκριμένα πολιτισμικά και κοινωνικά δίκτυα,

---

¹⁸ Από το βιβλίο Ορθολογικά – Συμβολικά δίκτυα στον Παγκοσμιοποιημένο και παραδοσιακό πολιτισμό. Προβλήματα έρευνας και μεθόδων του Σωτήρη Χτούρη

¹⁹ Από σημειώσεις μαθημάτων, σχετικά με το Κοινωνικό – Πολιτισμικό Κεφάλαιο, Δίκτυα και καλλιτεχνική δράση του Σωτήρη Χτούρη, στις 9/12/2017 & 16/12/2017

²⁰ Από το συλλογικό τόμο Νησιωτικότητα και Βιωσιμότητα : Η περίπτωση των νησιών του Αιγαίου του Γιάννη Σπιλάνη, Θανάση Κίζου και Σοφίας Καράμπελα

στα οποία συμμετέχουν όλα τα μέλη της τοπικής κοινωνίας. Σε αυτό το πλαίσιο, η συγκρότηση των «παραδοσιακών» κοινωνικών, αισθητικών και καλλιτεχνικών προτύπων, αντιμετωπίζεται ως διαδικασία που παραπέμπουν σε διαχρονικά ιδεατά πρότυπα, που προκύπτουν από ανασύνθεση των δεδομένων στην ιστορική διαχρονία, προσθέτοντας διαρκώς «νέες» κοινωνικές εμπειρίες.²¹ Το κοινωνικό κεφάλαιο αμφιταλαντεύεται έτσι ανάμεσα στην ατομική επιλογή και τη συλλογική του ενσωμάτωση σε κοινωνικές δομές (Portes 1998), με έδρα του όμως κυρίως στο άτομο. Ταυτόχρονα, τα όρια που παράγονται από την αμοιβαία αναγνώριση των μελών της ομάδας συνδέονται με συναλλαγές και γεγονότα (συνεστιάσεις, γάμους), αλλά και δικαιώματα και υποχρεώσεις που έχουν συγκροτησιακό χαρακτήρα για το δίκτυο και το κοινωνικό κεφάλαιο που περιέχεται σε αυτό.

Κατά καιρούς έχουν οριστεί πολλές έννοιες για το τι είναι ένα κοινωνικό δίκτυο. Οι Walker, MacBride, and Vachon (1977), όρισαν ως κοινωνικό δίκτυο το άθροισμα των προσωπικών επαφών μέσω των οποίων το άτομο διατηρεί την κοινωνική του ταυτότητα, λαμβάνει συναισθηματική υποστήριξη, υλική ενίσχυση και συμμετοχή στις υπηρεσίες, έχει πρόσβαση στις πληροφορίες και δημιουργεί νέες κοινωνικές και επαγγελματικές επαφές. Ο Χτούρης το 2004 έδωσε τον ορισμό του κοινωνικού δικτύου σαν ένα πολυδιάστατο σύστημα επικοινωνίας και διαμόρφωσης της ανθρώπινης πρακτικής και της κοινωνικής ταυτότητας.

Ουσιαστικά το κοινωνικό δίκτυο είναι μια δομή η οποία αποτελείται από κόμβους (οργανώσεις ή άτομα) , οι οποίοι συνδέονται μεταξύ τους με ένα ή παραπάνω τύπους αλληλεξάρτησης ή δεσμούς , όπως οράματα, κοινές αξίες, ιδέες, οικονομικές συναλλαγές, φιλία, συγγένεια ή κάποια κοινωνικά ενδιαφέροντα. Τα κοινωνικά δίκτυα ορίζονται επίσης και ως κοινωνικές σχέσεις οι οποίες περιβάλλουν ένα άτομο, ενώ τα χαρακτηριστικά τους επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο τα άτομα αξιολογούν και αντιλαμβάνονται τις εν λόγω σχέσεις.

Τα χαρακτηριστικά των κοινωνικών δικτύων είναι κατά κύριο λόγο το μέγεθος, το δέσιμο, η πυκνότητα δηλαδή η συνδετικότητα μεταξύ των μελών του δικτύου, η ομοιογένεια, η συχνότητα της επαφής των μελών, η διάρκεια και η αμοιβαιότητα, σύμφωνα με τους Berkman και Glass (2000). Ο αντίκτυπος που έχουν τα κοινωνικά δίκτυα στα άτομα του κοινωνικού συνόλου, περιλαμβάνει τη συναισθηματική, τη ψυχολογική και την οικονομική στήριξη. Τα άτομα αυτά αντλούν την κοινωνική αυτή στήριξη ώστε να αντιμετωπίσουν το

---

²¹ Από το συλλογικό τόμο *Νησιωτικότητα και Βιωσιμότητα : Η περίπτωση των νησιών του Αιγαίου* του Γιάννη Σπιλάνη, Θανάση Κίζου και Σοφίας Καράμπελα

άγχος, να αποκτήσουν κοινωνική ταυτότητα, να λάβουν συναισθηματική στήριξη ή υλική βοήθεια, να αποκτήσουν πρόσβαση σε οποιεσδήποτε πληροφορίες και υπηρεσίες επιθυμούν, να βελτιώσουν την ποιότητα ζωής τους και να αποκτήσουν αίσθηση ευημερίας. Η έλλειψη της κοινωνικής στήριξης και ο αποκλεισμός των ατόμων από τα δίκτυα μειώνει τις δυνατότητες τους να αντιμετωπίσουν τα παραπάνω φαινόμενα.²²

4.1.2. Δίκτυα δράσης

Το κοινωνικό κεφάλαιο μπορεί να διαφοροποιείται ως πόρος αλλά και ως αποτέλεσμα που έχει ευεργετική επίδραση στις κοινότητες και κοινωνικές ομάδες, αποτελεί επίσης την βάση για την δημιουργία ενός καλλιτεχνικού ρεύματος ή μίας πρωτοπορίας. Η εγκατάσταση μίας πρωτοπορίας και η ανάδειξη της ιδιοφυΐας του καλλιτέχνη κρύβει σε μία επόμενη φάση τη δύναμη και την επίδραση του κοινωνικού και του πολιτισμικού κεφαλαίου της ιδιοφυΐας (Πικάσο). Μια δεύτερη σημαντική εννοιολογική μετατόπιση αφορά στο γεγονός ότι το πολιτισμικό κεφάλαιο μπορεί να αποκτήσει μια πιο συλλογική διάσταση με τη μορφή των κοινωνικών μορφών και δικτύων έκφρασης. Αυτό σημαίνει ότι το κοινωνικό κεφάλαιο μπορεί να αποτελεί μια συσσώρευση στο πλαίσιο μιας συλλογικής δράσης, και όχι μόνο το χαρακτηριστικό ενός ατόμου, όπως ορίζεται στη θεωρία του Bourdieu (Chtouris and Zissi 2011). Το κοινωνικό και πολιτισμικό κεφάλαιο των πολιτών καθώς και των δικτύων τους, δεν αποτελούν απλώς ένα συμπληρωματικό σύστημα για το ελλειμματικό κράτος πρόνοιας, αλλά ένα μέσο για την εισαγωγή νέων μορφών κοινωνικής συνοχής και ταυτότητας των νέων. Η τέχνη και η παρεμβατική τέχνη απορρέουν σε μεγάλο βαθμό από το κοινωνικό κεφάλαιο των δρώντων.²³

4.1.3. Παραδοσιακά/ σύγχρονα δίκτυα

Η προβληματική των δικτύων προέκυψε στη μελέτη του παραδοσιακού πολιτισμού στην Ελλάδα, που πραγματοποιήθηκε από τον κ. Χτούρη και όχι από τη μελέτη του σύγχρονου τεχνικο-οικονομικού πολιτισμού και του πληροφορικού καπιταλισμού, όπως τον ονομάζει ο Μ. Καστέλς, ή από τη μελέτη των δικτύων της τεχνολογίας, όπως αναφέρεται στον Λατούρ. Η ερευνητική του προσπάθεια, ξεκίνησε από την ορεινή δυτική Κρήτη και κατέδειξε ότι αυτό που αποκαλούμε τοπικός πολιτισμός, στην Ανατολική Μεσόγειο δεν υπήρξε ποτέ μια

---

²² Από την εργασία της Τάτση Ανθούλας- Ειρήνης και της Καμαριώτου Κωνσταντίνας με θέμα « Κοινωνικά δίκτυα »

²³ Από σημειώσεις μαθημάτων, σχετικά με το Κοινωνικό – Πολιτισμικό Κεφάλαιο, Δίκτυα και καλλιτεχνική δράση του Σωτήρη Χτούρη, στις 9/12/2017 & 16/12/2017

απομονωμένη και συνεκτική πολιτισμική οντότητα, όπως ήθελαν να δείχνουν οι κλασικές λαογραφικές και ανθρωπολογικές αναλύσεις. Αντίθετα η εσωτερική ισορροπία των κοινοτήτων στηριζόταν σε μεγάλο βαθμό στα εξωτερικά δίκτυα (κοντινά ή μακρινά), καθώς και στις σχέσεις που διατηρούσαν σε ένα ευρύτερο γεωγραφικό και πολιτισμικό περιβάλλον, το οποίο πολλές φορές εκτεινόταν πολύ μακρύτερα και από το χώρο της Ανατολικής Μεσογείου. Στο ίδιο παραδοσιακό κοινωνικό πλαίσιο συναντάμε ένα εξαιρετικά ενδιαφέρον στοιχείο που χαρακτηρίζει την κοινωνική συνοχή της τοπικής κοινωνίας. Τα κοινωνικά και πολιτισμικά δίκτυα πλέκονται γύρω από ένα κυρίαρχο κοινωνιο-φυσικό οιονεί «υποκείμενο», το **έδαφος**, το οποίο και αποτελεί το συνεκτικό υπόβαθρο της κοινωνικής δομής. «Δεν μπορεί να παραβλέψει κανείς ότι στις διάφορες μορφές οργάνωσης της εμπειρίας ενυπάρχει κάτι υλικό που είναι ενσωματωμένο στις κοινωνικές σχέσεις. Αυτό το υλικό στοιχείο της συμβολικής τάξης της κοινωνίας είναι το έδαφος. Η κρητική κουλτούρα φαίνεται ότι έχει οργανωθεί γύρω από αυτό το στοιχείο. Σε αυτό το σημείο τίθεται το ερώτημα, κατά πόσο στο πλαίσιο της παραδοσιακής κοινωνίας, παράλληλα με τη συμβολική οργάνωση της εμπειρίας, υπάρχει ένα υλικό καθρέφτισμά της». Η υλική οργάνωση της εμπειρίας, στη συγκεκριμένη περίπτωση, δεν είναι τίποτε άλλο παρά η απτή μορφή του εδάφους ως υλική παρουσία, ως γεωγραφική κατανομή, καθώς και οι κοινωνικοί δεσμοί που δημιουργούνται και προορίζονται για τη φύλαξη και τη χρήση του. Όλες αυτές οι διαστάσεις βρίσκουν την έκφρασή τους και στο συμβολικό επίπεδο, αλλά έχουν και από μόνες τους μια ιδιαίτερη αξία και βαρύτητα για την ανάδειξη της τοπικής ιεραρχίας και τη συγκρότηση της πολιτικής στο εσωτερικό της κοινότητας. Το έδαφος αποτελεί στη συγκεκριμένη περίπτωση το κέντρο και τη βάση ενός δικτύου, μέσα από το οποίο διαμορφώνονται και αναπαράγονται οι σχέσεις συγγένειας, οριοθετούνται οι σχέσεις των μελών της κοινότητας και τέλος καθορίζονται τα όρια και το πλαίσιο χρήσης και φύλαξής του, ως φυσικού πόρου. Αναζητώντας κάποιες αναλογίες, νομίζω ότι μπορούμε να αναγνωρίσουμε παρόμοια κοινωνιο-φυσικά υποκείμενα που έχουν καθοριστικό ρόλο στη σύγχρονη βιομηχανική κοινωνία και τα οποία αποτελούν από τη μια μεριά το υλικο-τεχνικό υπόβαθρο και από την άλλη μεριά το συμβολικό σύστημα οργάνωσης της εμπειρίας και της κοινωνικής πρακτικής. Το **κεφάλαιο** αποτελεί, σε μεγάλο βαθμό, ένα παρόμοιο αφηρημένο και ταυτόχρονα συγκεκριμένο υλικό υποκείμενο, γύρω από το οποίο διαμορφώνονται οι καθοριστικοί δεσμοί των δικτύων που συγκροτούν τη δομή της σύγχρονης βιομηχανικής κοινωνίας. Ανάμεσα στο έδαφος και το κεφάλαιο βρίσκονται σημαντικές αναλογίες, ως προς την κεντρική θέση που έχουν αμφότερα στη συγκρότηση ενός σύνθετου δικτύου σχέσεων, μέσα στο οποίο διαθέτουν την αρμοδιότητα και την ικανότητα να διαμορφώνουν τις λειτουργίες και τις

δομές που συνέχονται μαζί τους. Στην πραγματικότητα, εδώ έχουμε μια σχέση ανάμεσα στα στοιχεία ενός δικτύου, δηλαδή ανάμεσα σε διάφορους τύπους δρώντων (εργάτες, τεχνικοί, διαχειριστές, ιδιοκτήτες, καταναλωτές κ.ά.), τα τεχνικά παραγωγικά μέσα, τους θεσμούς της αγοράς και του κράτους, που συνδέονται μεταξύ τους με ένα δεσμό αλληλοκαθορισμού, πάντα με τη μεσολάβηση μια κεντρικής ρυθμιστικής οντότητας, που είναι το κεφάλαιο. Το κάθε δρων στοιχείο αυτού του δικτύου αναφέρεται και προσανατολίζει την πρακτική του αρνητικά ή θετικά ως προς αυτό, έχοντας όμως πάντα υπόψη του μερικές από τις βασικές ιδιότητες και λειτουργίες αυτής της οντότητας και σίγουρα όχι το σύνολό της. Έτσι, για παράδειγμα, ο εργάτης προσανατολίζει το ενδιαφέρον του στις σχέσεις εργασίας και το μισθό του, ο καταναλωτής στην τιμή και την ποιότητα των προϊόντων, ο πολιτικός στην ανάπτυξη και τις θέσεις εργασίας που θα εξασφαλίσει η απόδοση μιας επένδυσης κ.λπ.²⁴

4.1.4. Μεταναστευτικά δίκτυα

Τα κοινωνικά δίκτυα των μεταναστών είναι τα άτυπα δίκτυα που αποτελούνται από μέλη της οικογένειας, συγγενείς και γνωστούς. Ο ρόλος των κοινωνικών δικτύων είναι σημαντικός στη ροή της μετανάστευσης και στις διαδικασίες ένταξης των 31 μεταναστών στη χώρα υποδοχής. Συγκεκριμένα, προσφέρουν πληροφορίες για το τόπο προορισμού, για τις ευκαιρίες απασχόλησης, για συγκεκριμένες εργασίες σε συγκεκριμένους εργοδότες. «Τα κοινωνικά δίκτυα προσφέρουν υπηρεσίες υποδοχής, όπως η παροχή προσωρινής στέγης, η οικονομική ενίσχυση και ο προσανατολισμός στο καινούργιο περιβάλλον.»⁴⁶ Επιπρόσθετα, προσφέρουν και συναισθηματική στήριξη στους νεοεισερχόμενους αλλοδαπούς, Ο ρόλος των κοινωνικών δικτύων δεν εξαντλείται μόνο κατά τη περίοδο εισόδου, αλλά επεκτείνεται και στη περίοδο ένταξης του στη χώρα υποδοχής. Επίσης επηρεάζουν όχι μόνο τη ροή αλλά και τη τροφοδότηση του μεταναστευτικού ρεύματος. « Ακόμα και αν αλλάξουν οι αρχικές συνθήκες που προκάλεσαν τα πρώτα κύματα μετανάστευσης, με την εγκατάσταση μελών του δικτύου σε καινούργιο τόπο, συσσωρεύεται κοινωνικό κεφάλαιο από το οποίο μπορούν να αντλήσουν οι νέοι υποψήφιοι μετανάστες.»⁴⁷ Τα κοινωνικά δίκτυα είναι σημαντικά για την ευημερία των μεταναστών αλλά και για τις σχέσεις που αναπτύσσονται ανάμεσα στους μετανάστες και την υπόλοιπη κοινωνία, καθορίζοντας τη μορφή της κοινωνικής τους ένταξης και της αποδοχής τους από τη χώρα υποδοχής. Τέλος αυτά τα δίκτυα προσφέρουν στους μετανάστες τη δυνατότητα να διατηρήσουν τις σχέσεις τους

---

²⁴ Τα δίκτυα ως θεωρητική έννοια και ερευνητική μεθοδολογική κατασκευή από το βιβλίο του Σωτήρη Χτούρη « Ορθολογικά Συμβολικά Δίκτυα στον παγκοσμιοποιημένο και παραδοσιακό πολιτισμό »

με τις χώρες προέλευσής τους. Μέσα από τη πολλαπλότητα των ρόλων των δικτύων αντιλαμβανόμαστε ότι αυτά αποτελούν προνομιακό χώρο για τη σχεδίαση πολιτικών μετανάστευσης. Ως προς την οργάνωση και λειτουργία των δικτύων των διαφόρων κοινοτήτων αλλοδαπών που βρίσκονται στην Ελλάδα, χαρακτηριστική είναι η περίπτωση των Αλβανών, η οποία καταδεικνύει το διαφορετικό τρόπο ζωής και οργάνωσης μεταξύ των μεταναστευτικών ομάδων. Οι Αλβανοί, λοιπόν, σε σχέση με άλλες ομάδες δεν έχουν αναπτύξει στη χώρα μας ισχυρά κοινωνικά δίκτυα. Αυτό εξηγείται από το γεγονός της κυκλικής μετανάστευσης που χαρακτηρίζει τους Αλβανούς, έρχονται προσωρινά φεύγουν και επιστρέφουν ξανά, αλλά και της γεωγραφικής γειννίας της Αλβανίας με την Ελλάδα, που παρέχει στους Αλβανούς τη δυνατότητα ευκολότερης πρόσβασης και ένταξης στα κοινωνικά δίκτυα της χώρας τους.²⁵

Κεφάλαιο πέμπτο-Προβλήματα που αντιμετωπίζει το νησί

Η Χάλκη ανήκει στα μικρά νησιά της Δωδεκανήσου, τα οποία παρουσιάζουν ορισμένα τυπικά και ουσιαστικά κριτήρια, που τα διαχωρίζουν από τα υπόλοιπα νησιά. Ο όρος «τυπικά κριτήρια» αναφέρεται σε χαρακτηρισμούς που χρησιμοποιούμε στις καθημερινές μας συζητήσεις και στις συναλλακτικές πρακτικές αλλά απαντώνται και σε επίσημα κείμενα που προσδιορίζουν γεωγραφικά τις κατά καιρούς εφαρμοζόμενες ειδικές πολιτικές. Έτσι γίνεται λόγος για «απομακρυσμένα νησιά», «παραμεθόρια νησιά», «νησιά τρίτης ταχύτητας», «νησιά άγονης γραμμής». Από την άλλη πλευρά, έχουμε τα «ουσιαστικά κριτήρια» όπως είναι η γεωγραφική θέση των μικρών νησιών που τα απομονώνει και τα θέτει εκτός βασικού συγκοινωνιακού συστήματος, η έλλειψη πλουτοπαραγωγικών πόρων και το χαμηλό επίπεδο ανάπτυξης, εφόσον δεν υπάρχουν ευκαιρίες για επαγγελματική απασχόληση, γεγονός που συμβάλλει στην εσωτερική και εξωτερική μετανάστευση.

Τα προβλήματα, λοιπόν, που παρατηρούνται στο μικρό νησί της Χάλκης και το επηρεάζουν ουσιαστικά είναι τα εξής:

---

²⁵ Απόσπασμα του Σωτήρη Χτούρη σχετικά με τη μετανάστευση που αντλήθηκε από το Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης

α) η γεωγραφική διασπορά των μικρών νησιών εκτός του κύριου θαλάσσιου άξονα Πειραιά- Ρόδου τα απομονώνει και τα οδηγεί σε οικονομικό, κοινωνικό και γεωγραφικό αποκλεισμό του νησιού. Ο χαρακτηρισμός της θαλάσσιας σύνδεσής του ως « άγονη γραμμή » επιβεβαιώνει τη δυσμενή γεωγραφική του θέση και αναδεικνύει τη συγκοινωνία ως το κυρίαρχο πρόβλημά του. Πρόβλημα που μπορεί να λυθεί μόνο μέσω της κρατικής παρέμβασης.

β) η έλλειψη φυσικών πηγών, καταρχάς για την ικανοποίηση βασικών αναγκών, όπως για παράδειγμα το πόσιμο νερό, καθώς οι πηγές έχουν στερέψει εξαιτίας των συνεχών γεωτρήσεων στην περιοχή. Το έδαφος στο νησί είναι άγονο, η γεωργία δεν μπόρεσε να δώσει στους κατοίκους του νησιού την οικονομική άνθιση που περίμεναν, το ίδιο και η κτηνοτροφία, ενώ η σπογγαλιεία, εξαιτίας της έντονης και παράνομης εκμετάλλευσης, εξαλείφτηκε με τα χρόνια. Σήμερα, η ελπίδα για μια βιώσιμη ανάπτυξη μπορεί να στηριχθεί μόνο στον τουρισμό.

γ) η έντονη ανάπτυξη του τουρισμού στα νησιά της Ρόδου και της Κω συνέβαλε στο να θεωρούνται τα Δωδεκάνησα μια από τις πλουσιότερες περιοχές της χώρας. Όμως η ανάπτυξη αυτή εμφανίζεται μόνο στα συγκεκριμένα νησιά και όχι στα μικρότερα, συμπεριλαμβανομένης και της Χάλκης. Οι διαφορές αυτές ανάμεσα στις δύο κατηγορίες νησιών οφείλονται και στις οικονομικές ανισότητες που παρουσιάζονται στους κατοίκους τους.

δ) η έλλειψη παραγωγικών δραστηριοτήτων και η αδυναμία εξασφάλισης στους κατοίκους στοιχειώδους απασχόλησης, γεγονός που οδηγεί, τους νέους κυρίως, στην απόφαση να εγκαταλείψουν το νησί τους προς αναζήτηση μιας καλύτερης ζωής. Οι ελάχιστες δημόσιες υπηρεσίες που λειτουργούν στο νησί (π.χ. Αστυνομία, Λιμενικό Σώμα, Στρατός, Αγροτικός Ιατρός) στελεχώνονται από υπαλλήλους, όχι ντόπιους, οι οποίοι, αφού εκπληρώσουν τη θητεία τους εκεί για ορισμένο χρονικό διάστημα, στη συνέχεια το εγκαταλείπουν. Το ίδιο παρατηρείται και στον τομέα της εκπαίδευσης. Η Πολιτεία θα έπρεπε να θεσπίσει τη στελέχωσή των θέσεων αυτών με μόνιμους κατοίκους του νησιού ή καταγόμενους από το νησί, που να πληρούν τα αντίστοιχα προσόντα, και να δοθεί με αυτό τον τρόπο κίνητρο στους νέους να παραμείνουν στον τόπο τους,

ε) Απόρροια της παραπάνω κατάστασης αποτελεί η πληθυσμιακή συρρίκνωση των μικρών νησιών. Από το 1947 μέχρι το 1991 παρατηρήθηκε μεγάλη μείωση του

πληθυσμού, ο οποίος άγγιξε το χαμηλότερο σημείο στην ιστορίας του. Υπήρξε κύμα μετανάστευσης στην Αμερική, την Αυστραλία και τον Καναδά, καθώς και μεγάλες μετακινήσεις προς το νησί της Ρόδου και σε μικρότερο βαθμό προς την Κω, οι οποίες συνέβαλαν στην τουριστική ανάπτυξη τους και στην ερήμωση της Χάλκης.

Για την αντιμετώπιση όλων αυτών των προβλημάτων σχεδιάστηκαν κατάλληλα τοπικά αναπτυξιακά προγράμματα, τα οποία, όμως, είτε παρουσίασαν καθυστερήσεις ως προς την υλοποίησή τους, είτε επέδειξαν ελλιπή ωριμότητα ως προς την διάκριση προτεραιοτήτων. Όλα αυτά οδήγησαν στην λήψη αποφάσεων με βάση τους νόμους της αγοράς, που επέβαλλαν ως μόνη διέξοδο ανάπτυξης τον τουρισμό.

Ο τουρισμός, κατά καιρούς, υπήρξε άναρχος, χωρίς ειδικό σχεδιασμό για προστασία του φυσικού, πολιτιστικού και δομημένου περιβάλλοντος. Το τουριστικό πρότυπο, όμως, κάθε νησιού πρέπει να διαμορφώνεται με βάση τις ιδιαιτερότητές του και τις αρχές της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης. Οι ιδιαιτερότητες αυτές στηρίζονται στον περιηγητικό ημεροτουρισμό, στο θαλάσσιο τουρισμό σκαφών αναψυχής, στον οικοτουρισμό, στον θεραπευτικό τουρισμό, στον θρησκευτικό τουρισμό, στον καταδυτικό, περιπατητικό, αναρριχητικό τουρισμό και άλλες εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Το τουριστικό πρότυπο κάθε νησιού, πρέπει να υποστηρίζει την τοπική παραγωγή και τις επαγγελματικές δραστηριότητες, ώστε να μπορεί να ικανοποιήσει τις ανάγκες των τουριστών, που θα επισκεφτούν το εκάστοτε νησί. Τουρίστες που με τη βοήθεια αυτών των προτύπων είναι στην πραγματικότητα επιλεγμένοι από πριν.

Προτεραιότητα για την ανάπτυξη της Χάλκης, όπως και των υπόλοιπων μικρών νησιών, αποτελεί η επίλυση του θέματος των συγκοινωνιών. Ένα πρόβλημα, που περιλαμβάνει τα έργα στα λιμάνια και είναι δυσεπίλυτο για χρόνια. Οι όποιες λύσεις έχουν δοθεί είναι πρόσκαιρες και δεν ανταποκρίνονται στις ανάγκες του σημερινού ταξιδιώτη, για άνεση, ταχύτητα και οικονομικό ναύλο. Κανένας ιδιώτης δεν αναλαμβάνει τις « άγονες γραμμές » χωρίς κρατική επιχορήγηση. Αυτό είναι ένα θέμα που θα είχε λυθεί άμεσα αν είχε τεθεί σε ισχύ η αρχή του ελεύθερου ανταγωνισμού, την οποία είχε νομοθετήσει η Ευρωπαϊκή Ένωση στα πλαίσια της θέσπισης πολιτικών « συνέχειας των διευρωπαϊκών δικτύων προς τα νησιά της Ευρώπης ». Αυτό σήμαινε ότι ο κάθε Ευρωπαίος πολίτης πρέπει να έχει τις ίδιες ευκαιρίες όταν ταξιδεύει είτε στα νησιά Jersey της Μάγχης, είτε στις ισπανικές Βαlearίδες, είτε στο νησί Gotland της Σουηδίας, είτε στο ελληνικό νησί της Χάλκης.

Άλλο βασικό ζήτημα που αντιμετωπίζει το νησί και απαιτεί άμεση και αποτελεσματική επέμβαση είναι η ύδρευσή του, ζήτημα που δυσχεραίνει την ποιότητα ζωής των κατοίκων του. Παράλληλα η δυσλειτουργία του δικτύου αποχέτευσης περιορίζει την ανάπτυξη του νησιού, καθώς οι μελέτες, που κατά περιόδους πραγματοποιήθηκαν, δεν έχουν ακόμα υλοποιηθεί. Επιπλέον η ύδρευση των άνυδρων νησιών, όπως η Χάλκη, αποτελεί σοβαρό πρόβλημα, που απαιτεί άμεση και αποτελεσματική λύση, καθώς δυσχεραίνει την ποιότητα ζωής των κατοίκων του νησιού.²⁶

Τελειώνοντας δεν μπορεί να μην γίνει αναφορά στο έντονο πολυπολιτισμικό στοιχείο που παρουσιάζεται τις τελευταίες δεκαετίες στο νησί της Χάλκης και που έχει τόσο θετικές όσο και αρνητικές επιπτώσεις στην καθημερινότητα των κατοίκων. Το κυριότερο πρόβλημα είναι η ανύπαρκτη ή ελλιπής γνώση της ελληνικής γλώσσας, γεγονός που οδηγεί σε έλλειψη επικοινωνίας μεταξύ των κατοίκων και κατά συνέπεια σε εσωστρέφεια και απομόνωση.

Προκειμένου να μελετηθούν τα ανωτέρω ζητήματα και η συγκρότηση κοινωνικού εαυτού της Χάλκης, χρησιμοποιήθηκε η ποιοτική μέθοδος μέσω συνεντεύξεων και παρατήρησης.

Κεφάλαιο έκτο – Μέθοδοι μελέτης συγκρότησης κοινωνικού εαυτού

6.1 Ποιοτική Έρευνα

Λαμβάνοντας υπόψη το θέμα της γλώσσας, επέλεξα να πραγματοποιήσω συνεντεύξεις για τη συλλογή στοιχείων, μόνο σε άτομα ελληνικής καταγωγής και εργαζόμενους σε θέσεις ευθύνης. Χρησιμοποιήθηκε λοιπόν, η **ποιοτική έρευνα**, όπου με τον έναν ή τον άλλο τρόπο (φαινομενολογικά ή φαινομενογραφικά, εθνογραφικά, βιογραφικά, διαλογικά-αφηγηματικά κ.ά.) μας επιτρέπει, σε κάποιον βαθμό, να έχουμε πρόσβαση στην υποκειμενική εμπειρία ή προοπτική των άλλων, στα υποκειμενικά τους νοήματα. Καθ' όλη την ποιοτική ερευνητική διαδικασία, το κύριο ενδιαφέρον μας εστιάζεται στη σύλληψη και κατανόηση των νοημάτων που τα υποκείμενα της έρευνας έχουν εκφράσει για το υπό διερεύνηση ζήτημα, και όχι τόσο στα νοήματα που πηγάζουν από τη μελέτη της σχετικής βιβλιογραφίας.

---

²⁶ Από το βιβλίο “ Δωδεκάνησα, ένα πολύμορφο πρότυπο βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης του Μιλτιάδη Λογοθέτη

Από την αρχή μέχρι το τέλος της ερευνητικής διαδικασίας, προσπάθησα να ερμηνεύσω ό,τι είδα, άκουσα και κατανόησα. Οι ερμηνείες αυτές δεν μπορούν βέβαια να λειτουργήσουν ανεξάρτητα από τις εμπειρίες μου, τη βιογραφική ιστορία, το πλαίσιο όπου βρίσκομαι, τις προαντιλήψεις και το θεωρητικό μου υπόβαθρο. Η ερμηνευτική αυτή διαδικασία συνεχίζει και μετά το πέρας της έρευνας, μετά τη συγγραφή και τη δημοσίευσή της, καθότι οι αναγνώστες κάνουν τις δικές τους ερμηνείες προσφέροντας ενδεχομένως καινούριες πληροφορίες για το υπό διερεύνηση θέμα. Έτσι, λαμβάνοντας υπόψη τις προσωπικές μου ερμηνείες, των αναγνωστών της έρευνας καθώς και των ίδιων των ερευνητικών υποκειμένων, μπορούμε να αποκομίσουμε μια καλύτερη ιδέα για την πολυπλοκότητα του ζητήματος και τις πολλαπλές αντιλήψεις που υπάρχουν γι' αυτό. Στα πλαίσια της ποιοτικής έρευνας της εργασίας, χρησιμοποιείται η έρευνα δράσης.

6.1.1 Έρευνα δράσης

Πρόκειται για μία ερευνητική διαδικασία, η οποία μεταβάλλει τις ισχύουσες πρακτικές με το διάλογο. Διακρίνεται σε:

1. Τεχνική έρευνα δράσης που στοχεύει στην αποτίμηση της αποδοτικότητας και αποτελεσματικότητας των πρακτικών και συγκεντρώνει χαρακτηριστικά από έρευνα δράσης, εντός ενός προκαθορισμένου πεδίου θετικιστικού χαρακτήρα. Αυτό που ενδιαφέρει είναι να υπάρχει ανταπόκριση από τους λήπτες.
2. Πρακτική έρευνα δράσης που στηρίζεται σε ένα δι-υποκειμενικό στοχασμό. Αν, για παράδειγμα, οι εκπαιδευτικοί συζητούν κατά πόσο αυτό που υπηρετούν είναι και αυτό που θέλουν να κάνουν.
3. Χειραφετική έρευνα δράσης που στοχεύει στην κοινωνική μεταβολή, δηλαδή στην μεταβολή των δομών ενός φαινομένου, της όψης μιας πραγματικότητας, αντλείται από την κριτική παιδαγωγική.

Τα βασικά χαρακτηριστικά της έρευνας δράσης είναι τα εξής:

1. η ανάληψη ευθύνης για δράση από τα υποκείμενα και η ενεργός συμμετοχή τους.
2. η συμμετοχικότητα
3. πρόκειται για ερευνητική διαδικασία, μετασχηματιστική και αναστοχαστική, που θέτει στο επίκεντρο της δράσης την κοινωνική αλλαγή
4. είναι αξιακά προσανατολισμένη, στις αξίες της κοινωνικής δικαιοσύνης, της

ποικιλομορφίας, της ισοτιμίας και της ισότητας

5. είναι ανοικτή, μη καθοδηγούμενη, εφόσον δεν υπάρχει εξωτερικός ερευνητής που να υποδεικνύει πώς πρέπει αυτή να γίνει, αλλά οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί στοχάζονται με συνεργασία και διάλογο
6. ενθάρρυνση, ενδυνάμωση, εξουσιοδότηση: να δημιουργείται μια συνθήκη, κατά την οποία θα δίνεται η δυνατότητα σε μια ομάδα ανθρώπων, που δεν έχουν φωνή, να εκπροσωπούνται από αυτόν που διεξάγει την έρευνα δράσης. Σε αυτό το πλαίσιο η φωνή των ειδικών βρίσκεται σε απόσταση. Επιτυχία του εγχειρήματος μεταβολής υπάρχει όταν δημιουργείται μια νέα κοινότητα ανθρώπων που συνδέονται μέσω μιας πρακτικής. Εκ των έσω έχουν τη γνώση που διακινούν, στοχάζονται και αναμεταδίδουν ²⁷

Τα κύρια σημεία της έρευνας δράσης, στα οποία βασίστηκε η εν λόγω εργασία, είναι: ο εντοπισμός του ζητήματος που αναζητά τη βελτίωση ή τη διαφώτιση (στην προκειμένη περίπτωση η προβληματική επικοινωνία μεταξύ των κατοίκων), η διερεύνηση αυτού του ζητήματος μέσω της συγκρότησης του κοινωνικού εαυτού τους, ο τρόπος με τον οποίο σχεδιάστηκε η διερεύνησή του ζητήματος, χρησιμοποιώντας ποιοτική και ποσοτική έρευνα και η καλλιτεχνική παρέμβαση που πραγματοποιήθηκε στο τέλος για ενδυνάμωση της κοινότητας. Στην προσπάθεια της να ενεργοποιήσει τους κατοίκους του νησιού ώστε να συμμετάσχουν σε ένα γεγονός εορταστικό, η παρούσα έρευνα ενέταξε στοιχεία και από τις παρακάτω τρεις προσεγγίσεις

Προσεγγίσεις έρευνας δράσης σύμφωνα με τον Χτούρη Σωτήρη:

1. η έρευνα δράσης ως σχεδιασμένη παρέμβαση: όπου βασικό χαρακτηριστικό της είναι ότι ξεκινάμε από μια συγκεκριμένη υπόθεση εργασίας ή ένα συγκεκριμένο θεωρητικό παράδειγμα, που καθοδηγείται από τους συμμετέχοντες και που θεραπεύεται από την ερευνητική ομάδα μέσα από ένα συγκεκριμένο σχέδιο δράσης ή παρέμβασης με συγκεκριμένα παραδείγματα δράσης στο πεδίο που παράγουν συγκεκριμένα αποτελέσματα, δεδομένα, επαληθεύσεις και αναπροσαρμογές, για παράδειγμα μια ομάδα που καταπιέζεται από κάτι
2. η έρευνα δράσης ως δημιουργία ενός γεγονότος, μιας κατάστασης και μιας διάδρασης, για παράδειγμα η δημιουργία ενός εικαστικού γεγονότος, για την ανάδειξη κάποιου προβλήματος

---

²⁷ Από τις σημειώσεις του μαθήματος “ Θεωρία και Μεθοδολογία της Κλινικής έρευνας Ι”, της Αναστασίας Ζήση, 2019

3. η έρευνα δράσης ως συμμετοχική διαδικασία, σε μια υπάρχουσα δράση σε ένα γεγονός που εκτυλίσσεται, συμμετέχουμε και τροφοδοτούμε με δράση μας, την εξέλιξη ή την ολοκλήρωση της, με στόχο να παράγουμε τα δεδομένα που μας ενδιαφέρουν μέσω ερωτημάτων και ειδικών παρεμβάσεων.²⁸

Η τελευταία αυτή περίπτωση, δηλαδή η συμμετοχική έρευνα δράσης, χρησιμοποιείται στην ανάπτυξη της παρούσας έρευνας, καθώς είναι απαραίτητη η ενεργοποίηση των κατοίκων του νησιού για την βελτίωση των μεταξύ τους σχέσεων, μέσω μιας οργανωμένης δράσης, μιας καλλιτεχνικής δραστηριότητας.

Τα βασικά χαρακτηριστικά της είναι :

1. ότι στοχεύει σε μια μορφή γνώσης, που απαντά στο ερώτημα ποια διαλεκτική σχέση υπάρχει ανάμεσα στον ερευνητή και τον ερευνώμενο πληθυσμό
2. πρόκειται για μια ερευνητική και ταυτόχρονα κοινωνική διαδικασία, που στοχεύει στη διαλεκτική ανάμεσα στη θεωρία και τη μέθοδο, είναι ανοικτή και δεν έχει κατευθυντικό χαρακτήρα
3. είναι μια μορφή γνώσης που βασίζεται σε μια ενεργητική θέση διαμοιράσματος στάσεων και απόψεων μεταξύ των μελών μιας κοινότητας.

Τα ερωτήματα που πρέπει να απαντηθούν είναι:

- ποιο είδος γνώσης πρέπει να παράξω
- ποιες οι παραδοχές που έχω ως ερευνητής για τον κόσμο που μελετώ
- πώς κατανοούν το ρόλο του ερευνητή ή της ερευνήτριας

Η συμμετοχική είναι μια μορφή κοινωνικής έρευνας που στοχεύει στην κοινωνική αλλαγή, όπου θεμελιώνεται στις αξίες της δικαιοσύνης, της ελευθερίας και της ισότητας.

Είναι μια αξιακά προσανατολισμένη έρευνα, που ξεκινά από τη βάση, και έχει ως βάση της, τη βούληση των κοινωνικών υποκειμένων για αλλαγή, κατανόηση και χειραφέτηση. Στο επίκεντρο αυτής της θεμελιακής προσέγγισης βρίσκονται μερικά ζητήματα που σχετίζονται με:

1. το πώς παράγεται η κοινωνική γνώση
2. τη σχέση ανάμεσα στο υποκείμενο και το αντικείμενο και πώς μέσα από αυτήν αναδύεται η σχέση ανάμεσα στον ερευνητή και την πραγματικότητα²⁹

---

²⁸ Από τις σημειώσεις του μαθήματος “Κριτικές αναγνώσεις στην Κοινωνιολογική θεωρία και στην αισθητική θεωρία”, του Σωτήρη Χτούρη, 2019

²⁹ Από τις σημειώσεις του μαθήματος “Θεωρία και Μεθοδολογία της Κλινικής έρευνας Ι”, της

Αντλώντας από τη βεμπεριανή παράδοση για το ορθολογικό πράττειν, ορίζουμε τη δράση ως το αποτέλεσμα ενός ορθολογικού σχεδίου που στηρίζεται σε μια αρχική υπόθεση εργασίας και στοχεύει σε συγκεκριμένα νέα αποτελέσματα στο πεδίο. Από όλες τις μορφές του πράττειν, κάποιες ειδικές συνθήκες που είτε προκαλούνται από τον ερευνητή είτε από την κατάσταση που έχει προκληθεί είτε ακόμη και από την ένταση ή την αντίθεση των κοινωνικών δυνάμεων που συμμετέχουν αναδύεται μια νέα ποιότητα δράσης την οποία αποκαλούμε πράξη. Η νέα αυτή ποιότητα χαρακτηρίζεται ως μια βαθύτερη συνείδηση των κοινωνικών δυνάμεων, από νέες μορφές συλλογικότητας και διάδρασης αυτών που συμμετέχουν και από την ικανότητα διατήρησης αυτών.

Για την πραγματοποίηση της παρούσας έρευνας χρειάστηκε να ακολουθήσουμε ορισμένες από τις βασικές αρχές για την εφαρμογή μίας έρευνας δράσης που είναι: α) η πράξη είναι απαραίτητο να συγκροτηθεί και να είναι διατηρήσιμη. Η πράξη αναδύεται μέσα στην πραγματική ζωή και αναμένεται ότι αυτή θα οδηγήσει σε μια αλλαγή που θα δώσει στον συμμετέχοντα μια δυνατότητα δημιουργικής ελευθερίας, και β) η κατεύθυνση της αλλαγής μπορεί να είναι ατομική ή συλλογική.³⁰

Η έρευνα δράσης με την έννοια της πράξης είναι μια πηγή αλλαγής χωρίς να γνωρίζουμε τα αποτελέσματα της. Αυτή η διάδραση είναι η πηγή διαλεκτικής που έχει μεγάλη αξία.

Τα ερωτήματα που τέθηκαν στο ξεκίνημα της έρευνας ήταν:

- Ποιο είναι το κύριο θέμα/ πρόβλημα που θέλω να αντιμετωπίσω;
- Ποιο είναι το κύριο αποτέλεσμα που προσδοκώ από την έρευνα δράσης;
- Είναι δυνατό να δημιουργήσω και να εξασφαλίσω έναν συμμετοχικό και εφησυχασμένο χώρο στον οποίο θα είναι δυνατό να εκφραστούν και να δημιουργήσουν οι συμμετέχοντες;
- Υπάρχουν σχέσεις ιεραρχίας, εξάρτησης, ιδεολογικής ηγεμονίας, στερεότυπα που περιορίζουν τη δράση μου και τη δράση των συμμετεχόντων; (π.χ. σχέσεις συζύγων, γονέων παιδιών, δασκάλων μαθητών, εργοδότη εργαζόμενων κ.α.).
- Ποια είναι η διαθεσιμότητα μου για την έρευνα μου και τους συμμετέχοντες;

Αναστασίας Ζήση, 2019

(πρακτική, εσωτερική, συναισθηματική κ.α.)

- Ποιες είναι οι ικανότητες που διαθέτω σε σχέση με το ζητούμενο αποτέλεσμα; (πρακτικές, τεχνικές, επικοινωνιακές, οργανωτικές, διαχειριστικές, καλλιτεχνικές). Εάν δεν τις διαθέτω ο ίδιος/α, ποιοι θα μου τις προσφέρουν και πως θα διασφαλίσω τη συμμετοχή τους;
- Είναι δυνατό να αναπτύξω ένα από κοινωνικό κεφάλαιο γύρω από την έρευνα δράσης, δηλαδή συγκεκριμένα άτομα που συνδέονται μεταξύ τους;
- Πως θα εξασφαλίσω την τεκμηρίωση και οπτικοποίηση της έρευνας μου με στόχο τη διάχυση και την αειφορία των αποτελεσμάτων της;
- Ποια στοιχεία της δράσης θα πραγματοποιηθούν διαδραστικά στο πεδίο (in Situ) και ποιά στοιχεία της δράσης που θα είναι υποστηρικτικά ως προετοιμασία ή σε ακολουθία της δράσης;

Τα παραπάνω ερωτήματα είναι δύσκολο να απαντηθούν στο σύνολο τους και προσπάθησα αυτό να μην μου προκαλέσει αναστολές. Ωστόσο, αποτελούν το πλαίσιο ενός αρχικού αναστοχασμού και εγρήγορσης. Πώς ο ερευνητής αποτελεί τον κύριο παράγοντα καταγραφής, αναγνώρισης και διατήρησης αυτής της πράξης μέσα στην συνέχεια του έργου της έρευνας δράσης είναι ένα ερώτημα που αποτελεί τον κύριο μοχλό της έρευνας δράσης.³¹

6.1.2. Μέθοδοι έρευνας δράσης παρούσας εργασίας

Συνέντευξη:

Για να μπορέσω να πραγματοποιήσω την έρευνά μου χρησιμοποίησα την συνέντευξη, την παρατήρηση καθώς και μίξη αυτών. Η συνέντευξη διακρίνεται σε: ερευνητική, πλήρως δομημένη, ημι-δομημένη, μη δομημένη ή ελεύθερη και σε ομάδες εστιασμένης συζήτησης. Στην παρούσα εργασία προτιμήθηκε η ημι-δομημένη συνέντευξη, καθώς το ερευνώμενο δείγμα αποτελείται από άτομα, με κύριο χαρακτηριστικό τις συνεχείς μετακινήσεις εντός και εκτός Ελλαδικού χώρου, γεγονός που δυσχέρανε την δημιουργία ομάδας εστιασμένης συζήτησης. Η ημι-δομημένη συνέντευξη παρουσιάζει ευελιξία στις δυνατότητες του περιεχομένου των ερωτήσεων, στην ευάνθιση των προβλημάτων, στην σειρά που τίθενται οι ερωτήσεις, στην πρόσθεση και αφαίρεση

---

³¹ Από σημειώσεις του Σωτήρη Χτούρη & της Αναστασίας Ζήση, με τίτλο 'Η έρευνα δράσης σε κοινωνικά πεδία' στα πλαίσια του μαθήματος σχετικά με την έρευνα δράσης

ερωτημάτων.

Η οργάνωση των ερωτήσεων της Εστιασμένης Συνέντευξης έγινε βάσει τεσσάρων θεματικών αξόνων, οι οποίοι είναι οι εξής: κοινωνικό, πολιτισμικό, οικονομικό και ανθρώπινο κεφάλαιο και το χαρακτηριστικό της ν-ομαδικότητας.

Παρατήρηση:

Παράλληλα χρησιμοποιήθηκε η παρατήρηση που έχει ποιοτικό ή ποσοτικό χαρακτήρα.

Οι τύποι στους οποίους διακρίνεται η παρατήρηση είναι:

η πλήρης συμμετοχική παρατήρηση, ο συμμετέχων ως παρατηρητής, ο παρατηρητής ως συμμετέχων και η πλήρης παρατήρηση. Αυτοί οι τύποι διαφορετικής συμμετοχικής παρατήρησης αντιστοιχούν σε μορφές συμμετοχικής παρατήρησης:

- πλήρη συμμετοχή: συμμετέχει και εμπλέκεται κρυφά
- ενεργή συμμετοχή: συμμετέχει και εμπλέκεται
- περιφερειακή συμμετοχή: συμμετέχει αλλά δεν εμπλέκεται

Η παρούσα εργασία στηρίχθηκε στην δεύτερη κατηγορία συμμετοχικής παρατήρησης καθώς υπήρξα συμμετέχουσα ως παρατηρητής κατά την ερευνητική διαδικασία. Ο συμμετέχων ως παρατηρητής αποκαλύπτει την ιδιότητά του και συμμετέχει στις δραστηριότητες, για παράδειγμα στη δράση για την ενδυνάμωση της κοινότητας.

6.1.3 Δείγμα και επιλογή συμμετεχόντων

Η επιλογή των συνομιλητών αποτελεί κεντρικό θέμα και προϋποθέτει την επιλογή ανάμεσα στις ακόλουθες πέντε κατηγορίες:

- α) συνομιλητές που επιλέγονται ως ειδικοί σε ένα θέμα της έρευνας.
- β) συνομιλητές που επιλέγονται επειδή είναι μάρτυρες ενός γεγονότος ή ενός κοινωνικού φαινομένου.
- γ) συνομιλητές που επιλέγονται επειδή είναι φορείς σιωπηλής γνώσης για ένα θέμα και μπορούν να συμμετέχουν σε μια διαδρομή ανάδυσης αυτής της γνώσης.
- δ) συνομιλητές που επιλέγονται επειδή είναι 'μέλη- συμμετοχοί' σε συγκεκριμένο
  - (1). ιστορικό χρόνο,
  - (2) θεσμό,
  - (3) πληθυσμό/ ομάδα,
  - (4) οργάνωση.

ε) συνομιλητές που επιλέγονται επειδή είναι άνθρωποι κλειδιά και βασικοί πληροφορητές για ένα κοινωνικό γεγονός.

Στην εν λόγω εργασία οι συνομιλητές επιλέχθηκαν σύμφωνα με την τέταρτη κατηγορία, επειδή είναι όλοι μέλη ενός συγκεκριμένου πληθυσμού, όπου θα μπορούσαν να με διαφωτίσουν σχετικά με ζητήματα που έθιξα στην έρευνα.

Το δείγμα επιλέχτηκε με την τεχνική της χιονοστιβάδας, καθώς ένας εκ των συνεντευξιαζόμενων που ανήκει στον χώρο της εκπαίδευσης, πρότεινε να έρθω σε επαφή με άτομα που θα μου παραθέσουν με ευκολία την ιστορία του νησιού της Χάλκης και μου υπέδειξε τον χώρο που θα μπορούσα να συναντήσω τους φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης.

Εκείνοι με τη σειρά τους με παρέπεμψαν σε άλλα άτομα που θα μπορούσαν να καλύψουν τη θεματολογία της εν λόγω εργασίας. Αφού οι συνεντευξιαζόμενοι συμπλήρωσαν τα έντυπα συναίνεσης και ενημέρωσης για την έρευνα και ενημερώθηκαν ότι μαγνητοφωνούνται για προσωπική χρήση του υλικού από εμένα, ξεκίνησαν την συζήτηση σε κλίμα φιλικό και ήρεμο.

6.1.4 Διαδικασία συλλογής εμπειρικού υλικού

Το εμπειρικό υλικό της παρούσας εργασίας βασίστηκε σε 7 ημι-δομημένες συνεντεύξεις. Οι συνεντεύξεις αυτές διεξήχθησαν στο νησί της Χάλκης κατά τη διάρκεια της παραμονής μου εκεί. Οι συμμετέχοντες αφού ενημερώθηκαν για το θέμα της εργασίας, συμπλήρωσαν τα έντυπα ενημέρωσης και συγκατάθεσης, σχετικά με την τήρηση της εχεμύθειας και ασφάλειας των προσωπικών τους δεδομένων. Οι συνεντεύξεις έλαβαν χώρα σε συγκεκριμένες τοποθεσίες του νησιού, όπου εξασφαλίστηκε η άνεση και η ασφάλεια προκειμένου να μιλήσει εμπιστευτικά ο κάθε συνεντευξιαζόμενος μεμονωμένα. Οι συνεντεύξεις διήρκεσαν περίπου 20 με 60 λεπτά, η κάθε μία. Οι ερωτώμενοι ανταποκρίθηκαν στην εθελοντική τους συμμετοχή και βάση των θεωρητικών κριτηρίων της εργασίας, που είναι η αμφισβήτηση, αναζήτηση, επισφάλεια, μεταβάσεις, ευάλωτου, μετακινούμενου, αβεβαιότητας και αγωνίας, έδωσαν συνέντευξη.

Αν και πρωταρχικός στόχος ήταν η ισόποση κατανομή του δείγματος μεταξύ των δύο φύλων, παρατηρείται η απουσία γυναικών σε θέσεις λήψεως αποφάσεων. Το μικρο-δείγμα των υποκειμένων της Εστιασμένης Συνέντευξης αποτελείται από άντρες ηλικίας μεταξύ 30-83. Αντιπροσωπεύουν άτομα που εργάζονται σε θέσεις λήψεως αποφάσεων

σχετικά με την εκπαίδευση, την τοπική αυτοδιοίκηση, τις ένοπλες δυνάμεις του νησιού, στεριάς και θάλασσας. Άτομα που δουλεύουν ευέλικτα και νομαδικά και αναζητούν την αυτόνομη κοινωνική ζωή μέσα από καταστάσεις μετάβασης στις δομές της μεταμοντέρνας κοινωνίας.

6.1.5 Προετοιμασία της συνέντευξης

Για την καταγραφή των συνεντεύξεων χρησιμοποιήθηκε η ηχογράφηση από το κινητό μου τηλέφωνο ενώ η επιλογή του χώρου ήταν προσωπική επιλογή του συνομιλητή, για περαιτέρω άνεση και ηρεμία. Ο χώρος πραγματοποίησης των συνεντεύξεων σε κάποιες περιπτώσεις αποτελούσε τον χώρο εργασίας του συνεντευξιαζόμενου, σε άλλη περίπτωση το ήρεμο περιβάλλον μιας αυλής σπιτιού, ακόμα και το πλοίο της γραμμής κατά τη διάρκεια κοινής μετακίνησης. Γενικότερα διακρίνονται οι εξής κατηγορίες ως προς την τεχνική προετοιμασία:

- α) ηχογράφηση, τεχνικές θέσεις, αρχειοθέτηση, μετατροπή αρχείων
- β) βίντεο και ηχοληψία (focus group)
- γ) καλλιτεχνικές διαστάσεις της καταγραφής
- δ) συγκατάθεση και χρήση των δεδομένων, πριν την έναρξη της συνέντευξης

Ως προς την επιλογή χώρου και χρόνου συνέντευξης ή Focus Group:

- α) εφησυχασμένο πεδίο
- β) ζωντανή συνέντευξη σε χώρους δράσης, εργασίας κλπ
- γ) πιλοτική συνέντευξη

6.1.6 Διαξαγωγή της συνέντευξης

Η διεξαγωγή της συνέντευξης πραγματοποιήθηκε με:

- α) Διατύπωση ερωτήσεων. Λεκτικό της ερώτησης
- β) Διαχείριση της ροής της συνέντευξης
- γ) Δύσκολες ερωτήσεις
- δ) Ερωτήσεις προς τον συνεντευξιαζόμενο
- ε) Εποπτεία της πληροφορίας της συνέντευξης.³²

---

³² Από σημειώσεις του Σωτήρη Χτούρη & της Αναστασίας Ζήση , με τίτλο 'Η έρευνα δράσης σε

6.1.7 Επιλογή θεματικού οδηγού σύμφωνα με τα κεφάλαια συγκρότησης του κοινωνικού εαυτού

Για την διεξαγωγή των συνεντεύξεων λαμβάνεται υπόψη η καταγραφή όλων των τύπων του κεφαλαίου που μας επιτρέπουν, σύμφωνα με τον Bourdieu (Bourdieu 1986: 242), να κατανοήσουμε τη δομή και τη λειτουργία του κοινωνικού κόσμου.³³ Ως απόρροια αυτού, η επιλογή μελέτης του κοινωνικού, οικονομικού, ανθρώπινου και πολιτισμικού κεφαλαίου των ατόμων που εργάζονται σε φορείς τοπικής αυτοδιοίκησης, εκπαίδευσης, καθώς και στα σώματα ασφαλείας, συνέβαλε στην παρούσα έρευνα ως προς την κατανόηση της συγκρότησης του κοινωνικού εαυτού του νησιού της Χάλκης.

6.1.7.1 Έννοια κοινωνικού κεφαλαίου

Σύμφωνα με τον Bourdieu, το κοινωνικό κεφάλαιο είναι το σύνολο των πραγματικών ή συμβολικών πόρων των ανθρώπων μιας κοινότητας, οι οποίοι συνδέονται με πολλαπλά δίκτυα, που διατηρούνται στο χρόνο και αφορούν σχέσεις αμοιβαίας υποδοχής και αναγνώρισης. Υπό αυτή την έννοια το κοινωνικό κεφάλαιο αποτελεί το άθροισμα των πλεονεκτημάτων που αποκομίζουν τα άτομα από την ομάδα ή την κοινωνία στην οποία ανήκουν (Bourdieu, 1986).³⁴ Με την παρούσα έρευνα εξετάζεται κατά πόσο τα άτομα που ανήκουν σε φορείς τοπικής αυτοδιοίκησης μπορούν να οργανώσουν δίκτυα ικανά να μεταλαμπαδεύσουν γνώσεις και εμπειρίες στην τοπική κοινωνία μέσω δράσεων και εθελοντικών δραστηριοτήτων. Το κοινωνικό κεφάλαιο που απολαμβάνει κάθε άτομο εξαρτάται από το μέγεθος του δικτύου που συμμετέχει, καθώς και από την ένταση και ποιότητα των σχέσεων και το μέγεθος του κεφαλαίου που διατίθεται από καθένα από τα μέλη του δικτύου με τα οποία συνδέεται (Bourdieu, 1984). Άτομα με υψηλό κοινωνικό κεφάλαιο θα μπορούσαν να ενεργοποιήσουν τους κατοίκους της Χάλκης και να τους δημιουργήσουν την ανάγκη συμμετοχής στα κοινά. Παρά ταύτα, στη θεωρία του Bourdieu αυτή η αξία δημιουργείται σε ατομικό επίπεδο και δεν μπορεί να μεταβιβαστεί στα υπόλοιπα μέλη της κοινότητας. Κάτι που εν μέρει

κοινωνικά πεδία' στα πλαίσια του μαθήματος σχετικά με την έρευνα δράσης

³³ Σύμφωνα με αναφορές του Σωτήρη Χτούρη από το 'Νεολαία και Τόπος: Κατασκευάζοντας τρόπους ύπαρξης μέσα στον κόσμο, Σ.Χτούρη, Α. Ζήση' σελ.95

³⁴ Από τη διπλωματική εργασία της Τσαμπουρά Κωνσταντίνα με τίτλο " Το κοινωνικό κεφάλαιο του κόσμου: Θεωρητική και εμπειρική ανάλυση" σχετικά με τον ορισμό του κοινωνικού κεφαλαίου

αμφισβητήθηκε από τον Χτούρη (2008), ο οποίος θεωρεί ότι τα άτομα συσσωρεύουν αξία, όχι μόνο ατομικά αλλά και συλλογικά, μέσα από την τοποθέτηση και συμμετοχή τους σε ένα συγκεκριμένο χώρο, κυρίως λόγω των ισχυρών λειτουργικών και συμβολικών τους αναφορών ως προς αυτόν. Ένας συγκεκριμένος χώρος με συσσωρευμένη κοινωνική και πολιτισμική αξία μπορεί να αντιπροσωπεύει ένα είδος κοινωνικού «αγκυροβολίου», ένα σημείο αλληλεπίδρασης κι ανάπτυξης των κοινωνικών δικτύων.³⁵ Η Χάλκη θα μπορούσε να αποτελέσει για τους κατοίκους της, χώρο συσσωρευμένης πολιτισμικής αξίας.

Ο Coleman (1988) διέκρινε δύο πτυχές του κοινωνικού κεφαλαίου: την εμπιστοσύνη που οικοδομείται μέσα από τα κοινωνικά δίκτυα και διασφαλίζει ότι οι υποχρεώσεις και τα καθήκοντα των μελών θα διεκπεραιωθούν ομαλά και την πληροφορία που εισέρχεται μέσα από τα κοινωνικά δίκτυα και τις κανονιστικές ρυθμίσεις που επιβάλλονται στα μέλη των δικτύων υπαγορεύοντας συγκεκριμένες συμπεριφορές. Είναι σημαντικό η προσπάθεια ενδυνάμωσης της κοινότητας να πραγματοποιείται σε πλαίσιο συνεργασίας και εμπιστοσύνης μεταξύ των μελών της, ώστε ο πρώτος ενθουσιασμός για συμμετοχή να είναι συνεχής και καθημερινός. Ο αλληλοσεβασμός και η αλληλοεκτίμηση αποτελούν απαραίτητα συστατικά για τη συνέχιση μιας συλλογικής προσπάθειας.

Το 1993 ο Putman, έδωσε την παράλληλη διάσταση των ατομικών και συλλογικών χαρακτηριστικών, με αναφορά κυρίως στη συμμετοχή των πολιτών μιας κοινότητας σε συλλόγους και άλλους τοπικούς κοινωνικούς θεσμούς. Το κοινωνικό κεφάλαιο αποτελεί κυρίως ένα παράγωγο αυτής της συμμετοχής και ως τέτοιο εξαρτάται από το βαθμό, την ένταση και το είδος της συνεργασίας σε δραστηριότητες που προσανατολίζονται προς το κοινοτικό όφελος και στη δημιουργία δεσμών που το εξυπηρετούν.³⁶

Σύμφωνα με τον Putman (1995) το κοινωνικό κεφάλαιο είναι χαρακτηριστικό των κοινωνιών και όχι των ατόμων μεμονωμένα. Ορίζει το κοινωνικό κεφάλαιο ως την ύπαρξη κοινωνικών δικτύων στην κοινότητα, την συμμετοχή των πολιτών στα κοινά και την αίσθηση ότι ανήκει σε μια κοινότητα ή σε μια ομάδα, καθώς και την ανάπτυξη

---

³⁵ Σύμφωνα με αναφορές του Σωτήρη Χτούρη από το 'Νεολαία και Τόπος: Κατασκευάζοντας τρόπους ύπαρξης μέσα στον κόσμο, Σ.Χτούρη, Α. Ζήση' σελ.95

³⁶ Σύμφωνα με αναφορές του Σωτήρη Χτούρη από το 'Νεολαία και Τόπος: Κατασκευάζοντας τρόπους ύπαρξης μέσα στον κόσμο, Σ.Χτούρη, Α. Ζήση' σελ.96

εμπιστοσύνης μεταξύ των ατόμων (Putman, 1993).³⁷

Η αμφισβήτηση της ικανότητας και η απομόνωση των ατόμων στα πλαίσια μιας κλειστής κοινωνίας, όπως η Χάλκη δεν θα μπορούσε να αποτελέσει μοχλό συνεχούς λειτουργίας. Ο Portes και οι συνεργάτες του αναφέρουν ότι για να κατέχει κάποιος κοινωνικό κεφάλαιο θα πρέπει να σχετίζεται με άλλους και ότι είναι αυτοί οι άλλοι που αποτελούν την πηγή του κοινωνικού κεφαλαίου και των πλεονεκτημάτων που προσφέρει, όχι ο ίδιος. Όμως στο σημείο αυτό εμφανίζεται σύγχυση, καθώς η πηγή ή η προέλευση του κοινωνικού κεφαλαίου συχνά συγχέεται με το αποτέλεσμα της επενέργειάς του.

Οι Kawachi et al (1997) τονίζουν δύο στοιχεία απαραίτητα για την κατανόηση του κοινωνικού κεφαλαίου την συλλογικότητα και το χαρακτήρα του κοινωνικού κεφαλαίου ως δημόσιο αγαθό. Τέλος, ο Price (2002) δικαιολογεί τη μειωμένη συμμετοχή των ατόμων σε ομάδες, λόγω έλλειψης χρόνου ή δυσκολίας μετακίνησης λόγω αστικοποίησης και όχι στην νοοτροπία των ατόμων που έχει υποβαθμίσει την αξία συμμετοχής σε διάφορες οργανώσεις. Παρόλα αυτά στη Χάλκη, ένα μικρό νησί, το πρόβλημα έγκειται στο γεγονός ότι της έλλειψης χρόνου, καθώς εδώ οι κάτοικοι δεν έχουν δραστηριότητες να απασχοληθούν, αλλά στην κουλτούρα που επικρατεί στο νησί.

Το κοινωνικό κεφάλαιο αποτελεί μία σημαντική θεωρία σύμφωνα με την οποία έχει μελετηθεί η κοινωνική συμμετοχή και τα οφέλη της σε κοινοτικό επίπεδο (Field 2002). Σύμφωνα με αυτήν τη θεωρία το κοινωνικό κεφάλαιο αποτελεί ένα ενδιάμεσο πεδίο συγκρότησης των κοινωνικών δεσμών ανάμεσα στην ατομική πρακτική και τις μακρο-λειτουργίες της κοινωνικής οργάνωσης.³⁸

Τυπολογία και διαστάσεις του κοινωνικού κεφαλαίου:

Στο σημείο αυτό της θεωρητικής προσέγγισης της εν λόγω εργασίας, είναι απαραίτητο να γίνει μία σύντομη παρουσίαση των κυριότερων τύπων και διαστάσεων του κοινωνικού κεφαλαίου. Αυτή στοχεύει από τη μία πλευρά στην κατανόηση της έννοιας του κοινωνικού κεφαλαίου και από την άλλη βοηθάει στον τρόπο μελέτης της ποιοτικής

---

³⁷ Από τη διπλωματική εργασία της Τσαμπουρά Κωνσταντίνα με τίτλο “ Το κοινωνικό κεφάλαιο του κόσμου: Θεωρητική και εμπειρική ανάλυση”

³⁸ Σύμφωνα με αναφορές του Σωτήρη Χτούρη από το ‘Νεολαία και Τόπος: Κατασκευάζοντας τρόπους ύπαρξης μέσα στον κόσμο, Σ.Χτούρη, Α. Ζήση’ σελ.96

μας έρευνας.

Η θεωρία του κοινωνικού κεφαλαίου σύμφωνα με τους Szreter & Woolcock (2004) διακρίνεται σε «κοινωνικό κεφαλαίο δεσμών», «κοινωνικό κεφάλαιο γεφύρωσης» και «κοινωνικό κεφάλαιο διασύνδεσης».³⁹

Συγκεκριμένα:

Το κοινωνικό κεφάλαιο δεσμών: περιγράφει τις εντός οριζόντιες σχέσεις εμπιστοσύνης και αλληλεγγύης που διατηρούν τα μέλη ενός συγκεκριμένου δικτύου, όπως για παράδειγμα τα μέλη μιας οικογένειας.

Το κοινωνικό κεφάλαιο γεφύρωσης: περιγράφει τις σχέσεις εμπιστοσύνης, συνεργασίας και αμοιβαιότητας ανάμεσα σε μέλη ή άτομα διαφορετικών αλλά ομόλογων στην κοινωνική ιεραρχία ομάδων, όπως για παράδειγμα συνεργάτες σε μία εργασία.

Το κοινωνικό κεφάλαιο διασύνδεσης: περιγράφει τις δικτυακές συμπράξεις, τις συνέργειες και τον συνασπισμό μη ομόλογων στην κοινωνική ιεραρχία ομάδων στοχεύοντας στην προαγωγή του συλλογικού οφέλους, όπως για παράδειγμα τα άτομα που βρίσκονται σε θέσεις ευθύνης.

Μια άλλη βασική διάκριση είναι αυτή σε «δομικό (structural) κοινωνικό κεφάλαιο» και «γνωστικό (cognitive) κοινωνικό κεφάλαιο». Το Γνωστικό κοινωνικό κεφάλαιο: είναι η υποκειμενική διάσταση του κοινωνικού κεφαλαίου και η αίσθηση που έχουν τα μέλη μιας κοινότητας ή και μιας κοινωνίας για το επίπεδο της κοινωνικής συνοχής τους και το Δομικό κοινωνικό κεφάλαιο: είναι η αντικειμενική διάσταση του κοινωνικού κεφαλαίου και αναφέρεται στα κοινωνικά δίκτυα και τις συλλογικές οντότητες που οργανώνουν την κοινωνική πραγματικότητα. Το δομικό αφορά σε δίκτυα, θεσμούς, κανόνες και διαδικασίες, τα οποία συνιστούν στην ουσία εξωτερικά παρατηρούμενες κοινωνικές κατασκευές. Τέτοια παραδείγματα αποτελούν οι αθλητικές και πολιτιστικές ομάδες, οι επιτροπές στα πλαίσια της γειτονιάς, οι ενώσεις ατόμων με κοινούς σκοπούς κ.α. Το γνωστικό κοινωνικό κεφάλαιο από την άλλη συνίσταται κατά βάση σε περισσότερο υποκειμενικά και άυλα στοιχεία, όπως οι κοινωνικές στάσεις, οι κοινές αξίες και αποδεκτές συμπεριφορές, οι κανόνες, η αμοιβαιότητα και η εμπιστοσύνη.⁴⁰

---

³⁹ Από σημειώσεις του μαθήματος της Αναστασία Ζήση, 2019

⁴⁰ Από ηλεκτρονικό βιβλίο του Τσουνη και Σαράφη “Κοινωνικό κεφάλαιο : Μια απόπειρα Εννοιολογικής Οριοθέτησης του Όρου”

6.1.7.2. Κοινωνικό κεφάλαιο και σύνδεση με το χώρο

Η αξιοποίηση της έννοιας του κοινωνικού κεφαλαίου (Κ.Κ.) στην τοπική ανάπτυξη, και γενικότερα στα πλαίσια της ενδυνάμωσης τοπικών κοινωνιών αλλά ακόμη και περιφερειών αναδεικνύει τη σημασία της χωρικής του διάστασης και τις δυνατότητες που αυτή η διάσταση μπορεί να προσφέρει τόσο στην κοινωνική έρευνα όσο και σε πρωτοβουλίες πολιτικού σχεδιασμού και παρέμβασης. Είναι αλήθεια πως στις διαστάσεις του κοινωνικού κεφαλαίου που αναφέρονται στις κοινωνικές σχέσεις, τις συλλογικότητες και τα δίκτυα θετικής αμοιβαιότητας και οι οποίες συγκροτούν την έννοια του κοινωνικού κεφαλαίου δεν περιέχεται ρητά μία επιπλέον χωρική διάσταση.

Ο Coleman (1998), στο κλασικό πλέον άρθρο του για τη σημασία του κοινωνικού κεφαλαίου στη δημιουργία του ανθρώπινου, καθορίζει το κοινωνικό κεφάλαιο ως ένα παράγοντα που διευκολύνει τις σχέσεις εμπιστοσύνης και συνεργασίας ανάμεσα σε όλους τους δρώντες, τόσο σε μικροκοινωνικό επίπεδο, όσο και σε ευρύτερα δίκτυα συνεργασιών τους. Αν και ο Coleman δεν ορίζει σαφώς τι είναι το κοινωνικό κεφάλαιο, μας υποδεικνύει το τι κάνει για να προωθεί τον καλύτερο συντονισμό, την επικοινωνία και την αμοιβαία ανταλλαγή σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο.

Από την άλλη, η εδαφικότητα αποτελεί δυνητική σύγκλιση του μικρο- με το μακρο- . Η εδαφοκυριαρχία ασκείται ωστόσο με ένα εξίσου δραστικό τρόπο μέσω άλλων γνωστών και κοινών μορφών ελέγχου του χώρου, όπως είναι η ιδιοκτησία της γης, η χρήση της κατοικίας, αλλά και μέσω της επιβολής ορισμένων σταθερών και ασταθών χρήσεων του εδάφους. Επιπλέον, ενίοτε υπάρχουν σταθερές αναφορές στο χώρο οι οποίες είναι καθαρά συμβολικές εδαφικές αναφορές, καθώς και πολιτισμικές πρακτικές που έχουν μία σταθερή χωρική εστία. Αυτές οι χωρικές αναφορές και η άσκηση εξουσίας στο χώρο, είτε είναι διαγενεακά σταθερές, είτε όχι, αποτελούν το απτό υλικό και λειτουργικό υπόβαθρο της κοινωνικής δομής των κοινοτήτων αλλά και ολόκληρων περιοχών και περιφερειών. Υποθέτουμε ότι διαφορετικοί τύποι χωρικής οργάνωσης μιας κοινότητας, όπως και διαφορετικοί τύποι ιδιοκτησιακών καθεστώτων του δομημένου περιβάλλοντος, της αγροτικής γης και της παράκτιας ζώνης, δημιουργούν διαφορετικές προϋποθέσεις για την ανάπτυξη ή τον περιορισμό του κοινωνικού κεφαλαίου σε μια κοινότητα, μια περιφέρεια ή μια αστική περιοχή.

Η εισαγωγή αυτής της νέας χωρικής διάστασης στην εννοιολόγηση του κοινωνικού κεφαλαίου -στις περισσότερες εκδοχές του- δημιουργεί καλύτερες προϋποθέσεις για

την εναρμόνιση της ατομικής επιλογής με τους θεσμούς και τις συλλογικότητες που αναπτύσσουν δράση σε ένα συγκεκριμένο χωρικό πλαίσιο. Το κοινωνικό κεφάλαιο συνδυάζεται έτσι με ένα κοινωνικό δίκτυο που έχει μια συγκεκριμένη χωρική εστία, ή, τελικά, ταυτίζεται με τον τόπο των δικτύων που στηρίζουν πολιτικές ενσωμάτωσης και εμπύχωσης

Ο Putnam, σε μία προσπάθεια επίλυσης αυτής της μεθοδολογικής αδυναμίας, χωρίς να το αναφέρει αυτό ρητά, συνδέει το Κοινωνικό Κεφάλαιο με μια συλλογική οντότητα, την Κοινότητα. Προσπαθεί να επιλύσει έτσι το μεθοδολογικό γρίφο στον οποίο έχει εμπλακεί ο Coleman, αποδεχόμενος κυρίως τον περιορισμό της έννοιας στα όρια της Κοινότητας, αλλά και τη διασύνδεση τους μέσω δικτύων. Έτσι, αποφεύγει τις πολύπλοκες διαστάσεις της κοινωνικής δομής, στρέφοντας το ερευνητικό του υπόδειγμα για το Κοινωνικό Κεφάλαιο περισσότερο προς τις πολιτικές έννοιες της κοινωνικής συμμετοχής και της κοινωνίας των πολιτών. Η Κοινότητα μας επιτρέπει να έχουμε την παρουσία μιας ‘σιωπηλής εδαφικότητας’ που καθορίζει τις κοινωνικές σχέσεις.

Επιπροσθέτως, αναφερόμενοι στην ελληνική περίπτωση, μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι η οικογένεια παρουσιάζει μια κοινωνική πρακτική κατά την οποία τόσο η εξωστρέφεια όσο και εσωστρέφεια εναλλάσσονται όχι μόνον ως προς τις σχέσεις ανταλλαγής και αμοιβαιότητας μεταξύ των μελών της κοινότητας, αλλά και ως προς τις σχέσεις πολιτικής συνεργασίας και πολιτικής πελατείας. Η πολιτική συμμετοχή, σε αυτή την περίπτωση, ακολουθεί περισσότερο τον δρόμο της συμμετοχής σε ‘οργανωμένα πολιτικά –κομματικά δίκτυα’ και λιγότερο στη συμμετοχή σε θεσμούς της κοινωνίας των πολιτών, κάτι που είναι περισσότερο αναπτυγμένο σε άλλες περιοχές της Ευρώπης, αλλά και στον ιταλικό Βορρά που μελετάει ο Putnam. Είναι γνωστό ότι σε περιοχές με υψηλό ποσοστό αυτοαπασχόλησης στην αγροτική οικονομία, όπως είναι η Ελλάδα, ο υψηλός κατακερματισμός και το μικρό μέγεθος της αγροτικής ιδιοκτησίας έχουν οδηγήσει σε αδυναμία των μικροπαραγωγών να δημιουργήσουν μορφές οικονομικής και κοινωνικής συνεργασίας. Κάτι τέτοιο συγκροτεί αρνητικές συνθήκες για την ανάπτυξη της κοινωνίας των πολιτών και ανάλογων πολιτικών θεσμών σε τοπικό επίπεδο.

Η μεγάλη αδυναμία, που παραμένει λοιπόν και στο θεωρητικό υπόδειγμα του Putnam, είναι η δυσκολία εναρμόνισης και ενσωμάτωσης της έννοιας του Κοινωνικού Κεφαλαίου με τις έννοιες της Κοινωνικής Οργάνωσης και της Κοινωνικής Δομής, και, ειδικότερα με αυτές τις έννοιες που έχουν σχέση με την υλική και παραγωγική βάση

της οικονομικής σχέσης σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο. Το Κοινωνικό Κεφάλαιο φαίνεται ότι και στο μοντέλο του Putnam παραμένει αποκομμένο σε μεγάλο βαθμό από την υλική βάση της κοινωνίας και ιδιαίτερα από αυτή που καθορίζει το μετασχηματισμό της σε μία μέση και μακρά ιστορική διάρκεια.⁴¹

Για το κοινωνικό κεφάλαιο επιλέχθηκαν οι ακόλουθες ερωτήσεις:

- Έχετε συμμετάσχει ποτέ εθελοντικά σε κάποια οργάνωση με στόχο κοινωνικό-ανθρωπιστικό, περιβαλλοντικό, πολιτισμικό όφελος;
- Έχετε προσφέρει χρήματα σε φιλανθρωπική οργάνωση, έχετε βοηθήσει κάποιον άγνωστο;
- Έχετε συμμετάσχει σε δημόσιες διαδηλώσεις διαμαρτυρίες; (αν ναι, ποιο κοινωνικό-εθνικό, περιβαλλοντικό ζήτημα σας κινητοποίησε);
- Συζητάτε κοινωνικά-πολιτικά θέματα με τους φίλους σας;
- Έχετε κάποιο ενεργό ρόλο στην κοινότητα που ανήκετε; (π.χ. Δήμος, σύλλογος γονέων...)

6.1.7.3. Έννοια ανθρώπινου κεφαλαίου

Ο Adam Smith (Ο πλούτος των Εθνών, 1776) έγραψε ότι η εκπαίδευση ενός εργαζόμενου στοιχίζει χρήματα, αλλά αυτά τα χρήματα επιστρέφονται με το χρόνο με κέρδος, διότι ένας εκπαιδευμένος εργαζόμενος είναι περισσότερο παραγωγικός από έναν ανειδίκευτο. Με βάση τη θέση αυτή του Adam Smith τη δεκαετία του 60 αναπτύσσεται η θεωρία του ανθρώπινου κεφαλαίου (Th.Schultz, 1961).⁴² Ο Coleman, μετά από μακροχρόνια ενασχόληση με εκπαιδευτικά θέματα χρησιμοποίησε την έννοια του ανθρώπινου κεφαλαίου του Th.Schultz και του G.Becker, το οποίο μπορεί να περιγράψει, ως οι δεξιότητες και οι γνώσεις, που κατέχει κάποιο άτομο. Ο Coleman εξετάζοντας τη σχολική αποτυχία και επιδιώκοντας την ενίσχυση του ανθρώπινου κεφαλαίου εισάγει την έννοια του κοινωνικού κεφαλαίου ως τρόπο ενδυνάμωσής του. Ένα από τα άτομα που συμμετείχε στην έρευνα, απέτυχε στις σχολικές εξετάσεις, αλλά

---

⁴¹ Από το βιβλίο του Χτούρη Σωτήρη, Η χωρική διάσταση του Κοινωνικού - Πολιτισμικού Κεφαλαίου. Σύγχρονα Θέματα (105), Ιανουάριος –Μάρτιος 2009

⁴² Από την ιστοσελίδα της διαχείρισης ανθρωπίνων πόρων, <https://sites.google.com/site/diacheiriseanthropinonporon/adam-smith>, (τελευταία πρόσβαση 11/11/2018)

αυτό αντισταθμίζεται με τις γνώσεις του μέσω της μελέτης της ιστορίας και των καθημερινών επαφών του με άτομα του κοινωνικού του δικτύου, που συζητούν θέματα πολιτικού, κοινωνικού και οικονομικού ενδιαφέροντος. Αντίστοιχα και ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (Ο.Ο.Σ.Α.) ορίζει το ανθρώπινο κεφάλαιο ως « γνώσεις, δεξιότητες, ικανότητες και γνωρίσματα του ατόμου». Αποτελεί το ευρύτερο φάσμα ικανοτήτων και ποιοτικών χαρακτηριστικών και περιλαμβάνει το σύνολο των επίκτητων ικανοτήτων ενός ατόμου.⁴³

Άλλος ορισμός του ανθρώπινου κεφαλαίου θεωρείται το σύνολο των ικανοτήτων κάθε ατόμου, έμφυτων και επίκτητων φυσικών ικανοτήτων, ταλέντου, δεξιοτήτων, γνώσεων και ειδίκευσης (Πετρινώτη 1989). Δεν θα μπορούσε άλλωστε να θεωρηθεί ολοκληρωμένη η εικόνα μας για κάποιον από τους συμμετέχοντες στην έρευνα, αν δεν γνωρίζαμε για τις σπουδές του, τα χόμπι του, την κλήση του στην μουσική, τη ζωγραφική, το χορό, στις ξένες γλώσσες. Κατά συνέπεια η ποιότητα του ανθρώπινου κεφαλαίου προσδιορίζεται από την παρεχόμενη εκπαιδευτική και μαθησιακή διαδικασία.

Η απόκτηση γνώσεων οδηγεί στη βελτίωση της αποτελεσματικότητας και της παραγωγικότητας του εργαζόμενου με αποτέλεσμα και ο εργαζόμενος να κερδίζει υψηλότερο μισθό, αλλά και η επιχείρηση να αυξάνει τα κέρδη της. Η θεωρία αυτή στηρίζεται στην επιλογή του ατόμου ανάμεσα στο να εισέλθει στην αγορά εργασίας και να αναζητήσει εργασία ή να καθυστερήσει την είσοδό του στην αγορά εργασίας λόγω παράτασης της διάρκειας της εκπαίδευσής του με στόχο την απόκτηση υψηλότερου μισθού. Οι περιορισμοί που το άτομο αυτό αντιμετωπίζει είναι ότι η απόκτηση εκπαίδευσης - κατάρτισης συνεπάγεται ένα άμεσο και ένα έμμεσο κόστος.⁴⁴

Οι συμμετέχοντες στην έρευνα είχαν μια ομαλή μετάβαση από τις σπουδές στον εργασιακό χώρο και δεν χρειάστηκε να αμφιταλαντευτούν ανάμεσα σε αυτά τα δύο ερωτήματα. Θα πρέπει επιπλέον να επισημανθεί ότι ενώ η νεοκλασική προσέγγιση του ανθρώπινου κεφαλαίου στηριζόταν κατά κύριο λόγο στη δυνατότητα του ατόμου να αποκτήσει υψηλότερο μισθό, τα τελευταία χρόνια προωθείται η ανάγκη για επέκταση εκπαιδευτικής διαδικασίας εξαιτίας της υψηλής ανεργίας και της δυνατότητας απόκτησης μεγαλύτερης ευελιξίας. Επιπρόσθετα, η γνώση ως γνώση

---

⁴³ Από σημειώσεις του Χτούρη Σωτήρη στα πλαίσια του μαθήματος Κριτικές αναγνώσεις στην κοινωνιολογική θεωρία και την αισθητική θεωρία, θεωρία και μεθοδολογία της έρευνας I, χειμερινό εξάμηνο 2018-19

⁴⁴ Από την εργασία « Η θεωρία του ανθρώπινου κεφαλαίου και η σχέση με την αρχική επαγγελματική κατάρτιση» του Χαράλαμπου Συργιάννη, σελ.4

θεωρείται από τους σύγχρονους νεοκλασικούς οικονομολόγους ως ενδογενές στοιχείο (παραγωγικός συντελεστής) ενός αναπτυξιακού μοντέλου.

Για το ανθρώπινο κεφάλαιο επιλέχθηκαν οι ακόλουθες ερωτήσεις:

- Αναφέρετε το επίπεδο της εκπαίδευσής σας, τι ειδικότητα έχετε; (πιθανές άλλες δεξιότητες όπως γλώσσες, υπολογιστής...)
- Ποια η οικογενειακή σας κατάσταση ,αν ζείτε μόνος ή με κάποιο άλλο πρόσωπο;
- Ποια η σχέση με την οικογένειά σας; Έχει επηρεάσει σοβαρές αποφάσεις σας;
- Στη δουλειά σας συνεχίζετε την επιμόρφωσή σας, με ποιον τρόπο, έχετε λάβει κάποια επιπλέον εκπαίδευση ;
- Θα λέγατε πως είσαστε άνθρωπος που παίρνει ρίσκα;

6.1.7.4. Έννοια πολιτισμικού κεφαλαίου

Σύμφωνα με τον Bourdieu (1986, όπ. αναφ. στο Kim, 2011, σελ. 111), το πολιτισμικό κεφάλαιο αναφέρεται σε μη οικονομικά αγαθά και υπηρεσίες που βοηθούν κάποιον να βελτιώσει το κοινωνικό του προφίλ. Το πολιτισμικό κεφάλαιο περιλαμβάνει τις γνώσεις, τις προδιαθέσεις, καθώς επίσης τα εκπαιδευτικά εφόδια και προσόντα, τα οποία εκτιμώνται ιδιαίτερα σε συγκεκριμένα κοινωνικά περιβάλλοντα (Bourdieu, 1986, όπ. αναφ. στο Kanno & Varghese, 2010, σελ. 313). Οι συμμετέχοντες στις συνεντεύξεις είναι άτομα υψηλού πολιτισμικού κεφαλαίου, που με τις γνώσεις και τα προσόντα τους χαίρουν ιδιαίτερης εκτίμησης στο νησί της Χάλκης.

Επιπλέον, κατά τον Bourdieu (1986, όπ. αναφ. στο Goraul, 2011, σελ. 15), το πολιτισμικό κεφάλαιο αναφέρεται σε μια σειρά από ιδιότητες και χαρακτηριστικά, όπως δεξιότητες της γλώσσας, πολιτισμικές γνώσεις και τρόπους συμπεριφοράς, που πηγάζουν από την οικογένεια και προσδιορίζουν το προφίλ των κοινωνικών υποκειμένων. Το πολιτισμικό κεφάλαιο αφορά κατά βάση στις πολλαπλές δυνατότητες και ικανότητες που έχει μια οικογένεια να καλλιεργεί στα παιδιά της, τις γνώσεις, τις ευαισθησίες, αλλά και τους τρόπους σκέψης και έκφρασης που χαίρουν της εκτίμησης και της αποδοχής του μεγαλύτερου μέρους της κοινωνίας.⁴⁵

---

⁴⁵ Σύμφωνα με τη διπλωματική εργασία της Σπηλιοπούλου Γεωργίας με θέμα «Πολιτισμικό κεφάλαιο και εκπαιδευτικές προσδοκίες γηγενών μαθητών δημοτικού σχολείου και μαθητών προερχόμενων από οικογένειες μεταναστών»

Συνεπώς, το πολιτισμικό κεφάλαιο εμφανίζεται ως «ενσωματωμένη» μορφή (προδιαθέσεις, τρόποι σκέψης και δράσης), «αντικειμενοποιημένη» μορφή (πρόσβαση σε πολιτισμικά αγαθά, όπως τέχνη και λογοτεχνία) και «θεσμοποιημένη» μορφή, η οποία αντανακλά το βαθμό επιτυχίας στην εκπαίδευση και εκφράζεται μέσα από την κατοχή πιστοποιημένων εκπαιδευτικών τίτλων και ακαδημαϊκών προσόντων (Bourdieu, 1998, όπ. αναφ. στο Baker & Brown, 2009, σελ. 65; Jacobs, 2007, σελ. 249; Sheng, 2012, σελ. 132; Van de Werfhorst, 2010, σελ. 158), που χρήζουν αναγνώρισης από εκείνους που κυριαρχούν στο χώρο της εκπαίδευσης (Lamaison & Bourdieu, 1986, σελ. 111, όπ. αναφ. στο Devine, 2009, σελ. 522). Επίσης, η «θεσμοποιημένη» μορφή του πολιτισμικού κεφαλαίου αντιπροσωπεύει τους χώρους μάθησης, τους οποίους μπορεί το κοινωνικό υποκείμενο να παρακολουθήσει και να πιστοποιήσει τις γνώσεις του (όπως διαφορετικοί τύποι σχολείων, κολλέγια, Πανεπιστήμια, τεχνολογικά ιδρύματα) (O'Brien & Ó Fathaigh, 2005, σελ. 68). Οι περισσότεροι από τους συνεντευξιζόμενους είναι άτομα που δεν θα μπορούσαν να ανταπεξέλθουν στην εργασία τους, αν δεν είχαν ροπή προς το διάβασμα. Μετά την απόκτηση του κύριου τίτλου σπουδών τους, η ανάγκη βελτίωσης της απόδοσής τους στο αντικείμενο εργασίας τους και το ενδιαφέρον τους για πρόσληψη εξειδικευμένης γνώσης, υπήρξε η κινητήριος δύναμη για συνεχή, αδιάκοπη επιμόρφωση.

Το πολιτισμικό κεφάλαιο στον Bourdieu είναι το κύριο μέσο για την κατασκευή και νομιμοποίηση διαδικασιών επιλογής και αποκλεισμού ανάμεσα στην ανώτερη κουλτούρα της αστικής τάξης και γι' αυτό αποτελεί ένα όχημα επιβολής και νομιμοποίησης των δομών που αναπαράγουν την κοινωνική ανισότητα (Bourdieu 1984, Lamont και Lareau 1988).⁴⁶

Για το πολιτισμικό κεφάλαιο επιλέχθηκαν οι ακόλουθες ερωτήσεις:

- Μιλήστε για το μορφωτικό επίπεδο των γονέων σας, ποιο είναι το ανώτερο επίπεδο εκπαίδευσης που πέτυχαν;
- Την προηγούμενη χρονιά παρακολουθήσατε κάποια θεατρική παράσταση, επισκεφτήκατε κάποιο μουσείο, κάποια έκθεση ή αρχαιολογικό χώρο; Πότε διαβάσατε τελευταία φορά ένα βιβλίο;
- Έχετε κάποια ενασχόληση ως χόμπι;

---

⁴⁶ Σύμφωνα με αναφορές του Σωτήρη Χτούρη από το 'Νεολαία και Τόπος: Κατασκευάζοντας τρόπους ύπαρξης μέσα στον κόσμο, Σ.Χτούρη, Α. Ζήση' σελ.97

- Πώς θα προτιμούσατε να περάσετε ένα απόγευμα σας;

6.1.7.5. Έννοια οικονομικού κεφαλαίου

Οι γνώσεις και οι δεξιότητες που έχουν αποκτήσει κάποιοι από τους συμμετέχοντες, προέρχονται από το πολιτισμικό και οικονομικό υπόβαθρο της οικογένειά τους, το οποίο βοήθησε στην εξέλιξή τους. Το οικονομικό κεφάλαιο (economic capital) κατά τον Bourdieu, ταυτίζεται με τους υπάρχοντες οικονομικούς πόρους, αποτελεί μία από τις μορφές έκφρασης του «κεφαλαίου» και βρίσκεται στη βάση της μαρξιστικής σκέψης. Αφορά στα μέσα παραγωγικής διαδικασίας, όπως μηχανήματα, χρήματα κ.λ.π. και κάτω από ορισμένες συνθήκες - για κάποιους εύκολες, για κάποιους δύσκολες - μπορεί να αποκτηθεί από οποιοδήποτε μέλος της κοινωνίας (Λαμνιάς, 2001, σελ.156). Το οικονομικό κεφάλαιο σχετίζεται με τα υλικά αγαθά, το εισόδημα και νομιμοποιείται με τη μορφή κληρονομιάς (Bourdieu, 1986). Ο Bourdieu θεωρεί ότι όλοι οι τύποι κεφαλαίου, συμπεριλαμβανομένων του κοινωνικού και πολιτισμικού, έχουν τις ρίζες τους στο οικονομικό κεφάλαιο. Είναι φανερό ότι αρχικά με τη συμβολή των γονέων τους και έπειτα με τις δικές τους επαγγελματικές επιλογές, οι περισσότεροι, αν όχι όλοι από τους συμμετέχοντες κατόρθωσαν να αποκτήσουν μια οικονομική επιφάνεια, που τους επιτρέπει απολαύσεις και περαιτέρω ευκολίες στη ζωή τους. Υπό άλλες συνθήκες, το πολιτισμικό και κοινωνικό τους κεφάλαιο θα ήταν διαφορετικά διαμορφωμένο. Ο Bourdieu ισχυρίζεται ότι το οικονομικό κεφάλαιο, το οποίο διαθέτουν οι προνομιούχες κοινωνικές τάξεις, λειτουργεί ως μέσο ενίσχυσης της πρόσβασής τους στην εκπαίδευση και στη συνέχεια στην ανώτερη εκπαίδευση σε αντίθεση με τις μη προνομιούχες κοινωνικές τάξεις. Αυτό συμβάλλει στην αναπαραγωγή των κοινωνικών και εκπαιδευτικών ανισοτήτων, καθώς ενισχύεται η δυνατότητα πρόσβασης στην ανώτερη εκπαίδευση και κατ' επέκταση στην αγορά εργασίας και στην απόκτηση μεγαλύτερου εισοδήματος από τα άτομα προνομιούχων κοινωνικών τάξεων (Strathdee, 2009, σελ.83; Waters & Brooks ,2010, σελ.221). Σε αυτή την έρευνα συμμετείχαν άτομα διαφόρων ηλικιών και κοινωνικών στρωμάτων. Τα άτομα που διέγραψαν μια ανοδική κοινωνική πορεία, παιδιά αγροτών, επηρεάστηκαν κυρίως από τις μεταβολές που προέκυψαν από τη συρρίκνωση του αγροτικού τομέα μετά τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο και την αύξηση του δευτερογενούς και τριτογενούς τομέα. Η μετάβαση από την ύπαιθρο στις μεγάλες πόλεις, τους έδωσε τη δυνατότητα να ασκήσουν επαγγέλματα πολύ καλύτερα από τα σκληρά αγροτικά, που ασκούσαν οι γονείς τους. Στη σημερινή

εποχή η κοινωνική κινητικότητα είναι υπαρκτή αλλά πολύ δύσκολη σε σχέση με τις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες. Στις συνεντεύξεις που μου έδωσαν τα άτομα κάτω των 45 ετών, κατέστη εμφανής η δυσκολία που αντιμετώπισαν στην σταδιοδρομία τους στο αντικείμενο σπουδών τους, γεγονός που τους οδήγησε στο να στραφούν προς άλλη επαγγελματική κατεύθυνση, με σκοπό την οικονομική τους ανεξαρτητοποίηση και ανέλιξη.

Για το οικονομικό κεφάλαιο επιλέχθηκαν οι ακόλουθες ερωτήσεις:

- Ποιες είναι οι πηγές του εισοδήματός σας (οικονομική στήριξη από γονείς/σύντροφο, ταμείο ανεργίας, κοινωνικές παροχές-επιδοτήσεις, εισπράξεις ακινήτων...), θα λέγατε πως είσαστε ικανοποιημένος από την οικονομική σας κατάσταση;
- Θα μπορούσατε να διαθέσετε χρήματα για επιπλέον απολαύσεις για τον εαυτό σας;
- Μπορέσατε να αποταμιεύσετε χρήματα τους τελευταίους μήνες;
(Ερωτήσεις για όσους δεν έχουν και αναζητούν δουλειά)
- Ποιοι είναι οι λόγοι που σας δυσκόλεψαν να βρείτε εργασία; (π.χ. δεν γίνονται προσλήψεις λόγω τρέχουσας οικονομικής κατάστασης, δεν προσφέρεται οικονομική αυτάρκεια, ασφαλιστική κάλυψη;)

6.1.7.6. Ν-ομαδικότητα

Κύριο χαρακτηριστικό των κατοίκων του νησιού της Χάλκης, είναι η συνεχής μετανάστευση σε τόπους που θα τους προσφέρουν κοινωνική, επαγγελματική και προσωπική εξέλιξη. Επομένως, είναι απαραίτητο, να διερευνηθεί κατά την συλλογή των συνεντεύξεων το νομαδικό χαρακτηριστικό τους. Ο όρος νομάς είναι συνδεδεμένος με τη συνεχή μετακίνηση ανθρώπων από έναν τόπο σε άλλον, προκειμένου να εξασφαλίσουν βιώσιμες συνθήκες ζωής και χωρίς να διατηρούν μια σταθερή κατοικία σε έναν συγκεκριμένο τόπο. Ο Γάλλος φιλόσοφος Gilles Deleuze στο δοκίμιό του «Nomad Thought» (1985) νοηματοδοτεί τη νομαδική υποκειμενικότητα σαν ένα είδος συνειδητής σκέψης, η οποία έρχεται σε αντίθεση με τις κυρίαρχες αντιλήψεις και τις ιδέες της ηγεμονίας. Έτσι, ο όρος αυτός χρησιμοποιείται για να ερμηνεύσει την ελεύθερη σκέψη, η οποία προσπερνάει τα προκαθορισμένα σύνορα των κατηγοριοποιήσεων και των τυποποιημένων αντιλήψεων που επιβάλλει ένα σύστημα

αξιών και οι οποίες εγκλωβίζουν τη σκέψη και ωθούν στην παθητικότητα.

Ο ορισμός της νομάδας από τους Deleuze και Guattari δεν είναι αυτός της κατά κυριολεξία κινητικότητας και μετατόπισης (displacement), καθώς έτσι ο νομάδας θα παρέμενε δέσμιος ακριβώς της σκέψης που εκκίνησε να ανατρέψει, αφού θα οριζόταν πάντοτε σε σχέση με τις στάσιμες περιοχές, και κατά συνέπεια η υποκειμενικότητά του θα έμενε υπόδουλη σε σταθερές ταυτότητες (de Lange, 2009, σελ.2). Αντίθετα ο νομάδας των Deleuze και Guattari, όπως αναφέρει και ο Michiel de Lange : « είναι αμετακίνητος με την έννοια ότι δεν αναχωρεί ποτέ από πουθενά, αλλά κατοικεί το οποιοδήποτε μέρος στο οποίο βρίσκεται»

Οι Deleuze και Guattari χρησιμοποιούν τους όρους «στάσιμος» (sedentary) και «νομαδικός» (nomadic) σε αντιπαραβολή, ως αναφορά για τη σχέση του χώρου (space) με τα άτομα που κατοικούν σε αυτόν. Χαρακτηριστική εικόνα τους είναι η παρομοίωση του 'νομαδικού' με την έρημο, και του 'στάσιμου' με την καλλιεργήσιμη γη, την ιδιοκτησία, τα καθορισμένα όρια.⁴⁷ Σε βάθος χρόνου, θα υπάρξουν νέοι, οι οποίοι θα αναγκαστούν να ζήσουν το υπόλοιπο μέρος της ζωής τους σε κατάσταση μετάβασης. Μάλιστα ένας από τους νέους που έλαβαν μέρος στη συνέντευξη, ζει σε μία κατάσταση στασιμότητας τα τελευταία χρόνια, που του προκαλεί αισθήματα μη λειτουργικής συμμετοχής στην κοινωνία και την ανάγκη για αλλαγή, για μετάβαση σε άλλο τόπο, που θα του προσφέρει γνώσεις, εμπειρίες και ενεργοποίηση των ικανοτήτων του. Μία πρώτη επαφή με το πρόβλημα, μπορεί να πραγματοποιηθεί μέσω της τέχνης και των δράσεών της. Η συνεργασία και επικοινωνία μέσω της τέχνης αποτελεί σημαντικό βήμα απάλυνσης αυτής της κατάστασης, ιδιαίτερα για τους πιο ευάλωτους νέους, και έναν τρόπο αποδέσμευσής τους από την προσκόλληση στο διαδίκτυο, κάτι που παρατηρείται έντονα και στα στενά πλαίσια του νησιού της Χάλκης.

Για τον προσδιορισμό της ν-ομαδικότητας επιλέχθηκαν οι ακόλουθες ερωτήσεις:

- Έχετε αλλάξει τόπους κατοικίας με σκοπό τη εύρεση εργασίας, την επαγγελματική σας εξέλιξη, τι είναι αυτό που πυροδοτεί την ανάγκη για μετακίνηση, για αλλαγή;
- Στα μέρη που έχετε κατά καιρούς διαμένει, έχετε συμμετάσχει σε κάποια κοινωνική ομάδα ή σε εθελοντικές δράσεις(ως ανάγκη προσφοράς ή κοινωνικοποίησης)
- Πιστεύετε ότι αυτή η μετακίνηση σας έχει βοηθήσει στη προσωπική και

---

⁴⁷ Από την διπλωματική εργασία της Σταυρούλας Σουλοπούλου με τίτλο 'Νομαδισμός και τέχνη: καλλιτέχνες, κινητικότητα, σύγχρονη τέχνη, 2017, σελ.27

επαγγελματική σας ανέλιξη;

- Πώς βλέπετε τα επόμενα 5 χρόνια της ζωής σε σχέση με το τόπο κατοικίας σας;

Σχετικά με το νησί της Χάλκης επιλέχθηκαν οι ακόλουθες ερωτήσεις:

- Ποια η άποψη σας για τη συχνότητα των δρομολογίων των πλοίων προς και από τη Χάλκη;
- Ποια η άποψη σας για την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και τη στελέχωση του νησιού από ιατρούς και νοσηλευτικό προσωπικό;
- Νοιώθουν απειλή οι ντόπιοι από την παρουσία ξένου στοιχείου στην περιοχή τους;
- Ποια η σχέση των ντόπιων κατοίκων με τους αλλοδαπούς;
- Οι τοπικοί φορείς τί θα μπορούσαν να κάνουν για να παραμείνουν οι νέοι στον τόπο τους;
- Ποια η άποψη σας για το θέμα της εκπαίδευσης στο νησί και τους αναπληρωτές εκπαιδευτικούς που έρχονται και φεύγουν κάθε χρόνο;
- Ποια η άποψή σας για τις τιμές των προϊόντων στο νησί;
- Ποια η άποψή σας για τις παροχές ύδρευσης και αποχέτευσης στο νησί σας;
- Ποια τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα από τον τουρισμό στο νησί σας;

6.1.8 Απομαγνητοφώνηση και ανάλυση της συνέντευξης

Στην συνέχεια πραγματοποιήθηκε απομαγνητοφώνηση των συνεντεύξεων και ανάλυσή τους:

1. Τεχνικές και δομή της απομαγνητοφωνημένης συνέντευξης. Σύμβολα και αριθμοί.
2. Οργάνωση και ταξινόμηση χρονική, χωρική, θεματική των συνεντεύξεων
3. Ηλεκτρονικά Αρχεία. Δομή και ονομασία των αρχείων από συνεντεύξεις ενός ή περισσότερων ερευνητών.
4. Επίπεδα κωδικοποίησης

6.1.9 Δημιουργία κωδικών

Η πρώτη Πηγή Κωδικών είναι η άμεση απόδοση νοήματος στα δεδομένα από τον/ην ερευνητή/-τρια, σε ένα επίπεδο αφαίρεσης ανώτερο από τον αφηγηματικό λόγο των

ομιλητών/συζητητών ή ακόμα, ο εντοπισμός του δικού τους επεξεργασμένου λόγου ή ολοκληρωμένων θεωρητικών τους προτάσεων. Η πρώτη πηγή αντιστοιχεί ακριβώς και στη διαδικασία της διάδρασης ανάμεσα στον συντονιστή/ερευνητή και τα μετεγγραμμένα κείμενα των συνεντεύξεων. Ορισμένα τμήματα μέσα στα μετεγγραμμένα κείμενα έχουν το καθεστώς μιας προ-κωδικοποιημένης έκφρασης και για τον λόγο αυτό έχει σημασία να μεταφερθούν αυτούσια στην ανάλυση.

Η δεύτερη Πηγή Κωδικών είναι η θεωρητικά μελετημένη αντίληψη του ερευνητή για του πού και πώς εντάσσεται ο αφηγηματικός λόγος των ομιλητών. Αυτή η δεύτερη απόδοση νοήματος στα δεδομένα μας προφυλάσσει από τη θεωρητική αφέλεια και την επανάληψη τετριμμένων νοημάτων που έχουν ήδη θεμελιωθεί και τεκμηριωθεί στη βιβλιογραφία στο παρελθόν από άλλους ερευνητές και θεωρητικούς, αλλά και από το ίδιο το σχέδιο έρευνας. Η δεύτερη πηγή συγκροτεί ένα πρότυπο πίνακα θεματικών (Thematic template) και αναφέρεται στη γνώση που διαθέτουμε για κανονικότητες του φαινομένου που μελετάμε αλλά και την περιγραφή των κοινωνικών διαδικασιών που συνδέονται μαζί τους.

6.1.10 Δημιουργία κοινωνικών τύπων

Διατύπωση και περιγραφή των Πραγματικών Κοινωνικών Τύπων μέσα από τη σύνθεση δεδομένων από περισσότερες μικρο-θεωρίες και η παραγωγή ορισμένων πραγματικών τύπων, αλλά και η ανάπτυξη του εννοιολογικού πλαισίου της έρευνας. Η ιδέα του Weiss για τις μικρές θεωρίες (σελ. 159) είναι ιδιαίτερα χρήσιμη, διότι προσφέρει τη δυνατότητα σε αυτό το επίπεδο ανάλυσης να δημιουργήσουμε μια σειρά από απλά μοντέλα ανάλυσης και περιγραφής του αντικειμένου της έρευνας κατά θεματικές περιοχές. Η μεθοδολογία του Weiss (ό.π.) έχει εδώ μια εκλεκτική συγγένεια με τους πραγματικούς τύπους του Βέμπερ ως μια εφαρμογή με βάση τον πραγματικό λόγο των συμμετεχόντων. Αποτελεί και μια συγγενή προσέγγιση προς τη μεθοδολογία της έρευνας της Θράκης (Chtouris, 1999, σελ. 18), στην οποία η δημιουργία τύπων αφηγητών αποτελεί ένα σημαντικό ενδιάμεσο και παράλληλο βήμα για την περαιτέρω ανάλυση και την διατύπωση θεωρίας. Σε αυτό το πλαίσιο αναγνωρίζουμε δύο επίπεδα στα οποία κινείται η παραγωγή θεωρίας:

- α) στην εμπειρία και την πρωτόλεια εννοιολόγηση του πρώτου επιπέδου κωδικοποίησης της.
- β) στο δεύτερο επίπεδο, αυτό της θεματικής κωδικοποίησης βάση προτύπων (thematic

tempates) και,

γ) στο τρίτο επίπεδο - όταν αυτό είναι δυνατό - δηλαδή των πολλαπλών κύκλων ερμηνείας και κάθαρσης των δεδομένων.

Αυτό ισχύει στον Διαλεκτικό Ρεαλισμό, όπου γίνεται η επαναπροσέγγιση του πεδίου και των δεδομένων μέσα από την στοχευμένη αφαίρεση των προ-εννοιολογήσεων (ως θόρυβος) που εντρυφούσαν στα αρχικά δεδομένα και ακολούθως η παραγωγή νέων εννοιών.

Η διασταύρωση των θεματικών διαδρομών των συνεντεύξεων και η καταγραφή κοινωνικών τύπων ή η πολλαπλή εμβάθυνση στη θεματική ανάλυση μπορεί να κατευθύνει την παραγωγή θεωρίας σε πραγματικά νέα πεδία και, ταυτόχρονα, αποφεύγει την επαναληπτική παράφραση των συνεντεύξεων, επαναλαμβάνοντας με διαφορετική ορολογία συγγενείς εννοιολογήσεις των δεδομένων.⁴⁸

6.1.11 Έννοια δεδομένων

Η κοινωνική έρευνα έρχεται ολοένα και περισσότερο αντιμέτωπη με την ανάγκη χειρισμού μέγα-συστημάτων αλλά και επεξεργασίας σύνθετων δεδομένων που προέρχονται από πολλές πηγές, έχουν συλλεχθεί με διαφορετικές μεθοδολογίες και τεχνικές και σε έναν μεγάλο βαθμό προέρχονται από διαφορετικές ερευνητικές παραδόσεις αλλά και θεωρητικές παραδοχές για την φύση της κοινωνικής πραγματικότητας. Με τη δυναμική είσοδο των πληροφορικών και οπτικών μέσων καταγραφής, αυτή η πολυπλοκότητα έχει διευρυνθεί με νέες μορφές παραγωγής εν δυνάμει κοινωνικών δεδομένων, κυρίως μέσω της ηλεκτρονικής εικόνας και του ήχου, τα οποία αποτελούν πλέον καθημερινή και εύκολα τεκμηριωμένη κοινωνική - επικοινωνιακή πρακτική.

Με αυτό τον τρόπο έχει διευρύνει τις διαστάσεις αυτού που ονομάζουμε κοινωνικός κόσμος, δηλαδή τις κοινωνικές διαδράσεις, τα στοιχεία και τους δρώντες που συμμετέχουν σε αυτές, ενώ διαρκώς παράγονται γεγονότα που μπορούν να θεωρηθούν νέα κοινωνικά φαινόμενα και νέες κοινωνικές πραγματικότητες.

Αρχικά γίνεται διαχωρισμό των διάφορων τύπων δεδομένων χρήσιμων για την κοινωνική έρευνα από τον «θόρυβο» του κοινωνικού κόσμου, ο οποίος συμπεριλαμβάνεται ως κάποια μορφή «πληροφορίας» στα περιβάλλοντα καταγραφής

---

⁴⁸ Από σημειώσεις του μαθήματος της Αναστασίας Ζήση, 2019

και τεκμηρίωσης. Ο διαχωρισμός ανάμεσα στον εκάστοτε θόρυβο και τα χρήσιμα δεδομένα αποτελεί ένα κομβικό σημείο και στηρίζεται κυρίως στον εντοπισμό ή μη κοινωνικού νοήματος σε αυτά. Η απόδοση αυτού του κοινωνικού νοήματος αποτελεί ταυτόχρονα το πρώτο πλαίσιο εννοιολόγησης και παραγωγής δεδομένων μέσα από τον συνολικό όγκο της εκάστοτε διαθέσιμης πληροφορίας. Αυτή η διαδικασία μπορεί να θεωρηθεί μια προ-θεωρητική ταυτοποίηση των δεδομένων που προετοιμάζει τη πιθανή θεωρητική τους ενσωμάτωση σε ένα πιο ολοκληρωμένο εννοιολογικό θεωρητικό πλαίσιο.

Το δεύτερο σημαντικό σημείο έχει σχέση με τον τρόπο με τον οποίο τα δεδομένα αποδίδονται σε διακριτές κοινωνικές οντότητες. Τα στοιχεία αυτά μπορεί να συμμετέχουν στην περιγραφή αυτών των οντοτήτων, οι οποίες μπορεί να αποτελούν κοινωνικά υποκείμενα, ομάδες, πληθυσμούς, διαδικασίες ακόμα και κοινωνικά γεγονότα ή φαινόμενα.

Η πρώτη διαδρομή είναι η κατασκευή των κοινωνικών οντοτήτων μέσα από τον χειρισμό των δεδομένων με στατιστικές, μαθηματικές και ερμηνευτικές μεθόδους. Στην περίπτωση αυτή, οι κοινωνικές οντότητες κατασκευάζονται ως οργανωμένες διατάξεις, καθώς και συστάδες κοινωνικών δεδομένων που ως τέτοιες υποστηρίζουν την κατασκευή εννοιών. Αυτά τα patterns των δεδομένων συγκλίνουν αρχικά σε απλές ποιοτικές εννοιολογήσεις ομάδων δεδομένων (clusters) που είναι δυνατόν, σε ένα δεύτερο πλαίσιο, να συγκροτήσουν τα πλήρη χαρακτηριστικά των κοινωνικών οντοτήτων και, ακολούθως, τη συγκρότηση ή ανασύσταση ενός θεωρητικού υποδείγματος.

Η δεύτερη διαδρομή προϋποθέτει την ύπαρξη «έτοιμων» κοινωνικών οντοτήτων στην κοινωνική θεωρία και οι οποίες έχουν δημιουργηθεί μέσα από τις ερευνητικές και θεωρητικές παραδόσεις της κοινωνικής επιστήμης, της εθνογραφίας ή της κοινωνικής ψυχολογίας.

Στον ενδιάμεσο χώρο ανάμεσα σε αυτές τις διαδρομές μπορούμε να εντοπίσουμε μια ενδιαφέρουσα ανάμιξη των δύο διαδρομών από τον Max Weber που είναι εύκολο να ταυτιστεί σε μεγάλο βαθμό με την θεωρητική παράδοση που ακολούθησε την καντιανή φιλοσοφία, στην οποία ο υπαρκτός κόσμος μπορεί να προσεγγιστεί και να γίνει κατανοητός με καθαρά νοητικές διαδικασίες αλλά, ταυτόχρονα, και με την ερμηνεία της πρακτικής, των αξιών, των συμβόλων και της διάδρασης των κοινωνικών δρώντων. Τα δεδομένα στην περίπτωση αυτή συγκροτούν κοινωνικές οντότητες μέσα από την ερμηνευτική τους ατομική δράση, την επανατοποθέτησή τους μέσα σε κοινωνικούς

τύπους αλλά, παράλληλα, και στο πλαίσιο γενικών ιδεατών κοινωνικών σχηματισμών όπου τοποθετούνται επιλεκτικά μέσα σε αφαιρετικές νοητικές επεξεργασίες που οδηγούν στη συγκρότηση «ιστορικών» κοινωνικών μετασχηματισμών.

6.1.12 Κοινωνικό γεγονός

Το κύριο θέμα είναι σε τι στρέφουμε το ενδιαφέρον μας για να ερευνήσουμε, να περιγράψουμε και να κατανοήσουμε την κοινωνία. τι είναι επιστήμη και το αν η κοινωνιολογία και οι κοινωνικές επιστήμες εντάσσονται στο ίδιο «καθεστώς» γνώσης με τις φυσικές επιστήμες. Ο Ντυρκέμ είναι ίσως ο πρώτος κοινωνικός διανοητής που σε αυτήν την προσπάθεια διατύπωσης μιας θετικής κοινωνικής επιστήμης ορίζει προγραμματικά ένα διακριτό στοιχείο ως αντικειμενικό δεδομένο της κοινωνιολογίας, το «κοινωνικό γεγονός», στο οποίο απέδωσε το καθεστώς «εξωτερικού» στοιχείου της κοινωνικής πραγματικότητας, ανεξάρτητου από τον παρατηρητή. Σε μια ανάλογη προσπάθεια προχωρά αρκετά αργότερα ο Μαξ Βέμπερ με ένα άλλο αντικειμενικό και διακριτό δεδομένο, εξωτερικό από τον παρατηρητή, αυτό της ιδεατής «κοινωνικής πράξης». Στον Βέμπερ, το «κοινωνικό πράττειν» καθοδηγείται από το υποκειμενικό νόημα αλλά στρέφεται κοινωνικά στους άλλους δρώντες και οδηγεί στην κανονικότητα των γεγονότων. Η περιγραφή αυτών των γεγονότων ως κοινωνικές κανονικότητες είναι οι «εννοιολογικοί» τύποι ή έννοιες τύπων (typen begriffe) που είναι αποκαθαρμένοι από τα περιεχόμενά τους, δηλαδή τα απτά εμπειρικά τους δεδομένα, ως ιδεατοί τύποι. Η διπλή επισφάλεια που καταγράφεται στην ίδια την αντίληψη του παρατηρητή αλλά και η ίδια μεταβλητότητα και ασάφεια των νοημάτων που αποδίδουν οι παρατηρούμενοι δρώντες στα γεγονότα στα οποία συμμετέχουν και για τις πράξεις που ενεργούν δεν κατάφεραν να αποτελέσουν ένα σταθερό και διαχρονικό πλαίσιο για την καταγραφή και μελέτη της κοινωνίας.

Για τους δύο θεμελιωτές της σύγχρονης κοινωνιολογίας, το κοινωνικό στοιχείο που πιθανά είμαστε σε θέση να καταγράψουμε ως δεδομένο, συγκροτείται ως μία ανεξάρτητη και ξεχωριστή πραγματικότητα και γνωστική αξία, έξω από την ατομική υπόσταση των δρώντων. Με αυτόν τον τρόπο, παρουσιάζονται η έννοια του κοινωνικού γεγονότος και η ιδεατή κοινωνική πράξη, ως βασικά σημεία μελέτης του κοινωνικού κόσμου και ως βάση για την τεκμηρίωση και συλλογή δεδομένων για τη δράση των κοινωνικών.

Στην επιστημολογική καινοτομία που συνεισέφεραν τα δύο υποδείγματα, διακρίνουμε

την πρόθεση να τεκμηριωθούν αυτά που ονομάζουμε σήμερα κοινωνικά φαινόμενα ως νόμοι, ιδεατοί τύποι ή κοινωνικά γεγονότα και, παράλληλα, ως διακριτές κοινωνικές οντότητες που συμμετέχουν στη θεωρητική παράσταση της κοινωνικής πραγματικότητας, έτσι μάλιστα ώστε να βρίσκονται σε αντιδιαστολή με την παρουσία άλλων γεγονότων που είναι ατομικά, ψυχολογικά, ιστορικά, μοναδικά/τυχαία, ή φυσικά- βιολογικά γεγονότα, είτε ακόμα καθαρές νοητικές και υπερβατικές φιλοσοφικές έννοιες.

Ένα άλλο ενδιαφέρον θέμα για την ταυτοποίηση ενός φαινομένου παρουσιάζεται στη φαινομενολογία του Ε. Χούσερλ, κατά την οποία η εμφάνιση ενός φαινομένου (εμφάνεια) και η πιθανή πολλαπλή έκφρασή του, καθώς και η εμπειρία μας σχετικά με αυτό, διακρίνεται από την ουσία του φαινομένου, δηλαδή την αντικειμενική του και σταθερή του ιδιοσύσταση. Στη φαινομενολογία, η δι-υποκειμενικότητα και τα νοήματα που παράγει αποτελούν τη βάση για τη συγκρότηση του αντικειμενικού κόσμου, αποτελώντας έτσι το «υπερβατολογικό εμείς». Όπως λέει ο Χούσερλ, ο αντικειμενικός κόσμος δεν υπερβαίνει αυτήν τη σφαίρα κυριότητας, αλλά κατοικεί μέσα της, ως εμμενής υπέρβαση.

6.1.13 Κοινωνικό φαινόμενο

το κοινωνικό φαινόμενο. Αυτό συγκροτείται ως κεντρική διακριτή οντότητα της κοινωνικής πραγματικότητας και μορφοποιείται μέσα από τη σύγκλιση, τη συνέργεια και τη διάδραση των κοινωνικών δρώντων που συμμετέχουν σε αυτό.

Είμαστε σε θέση να διακρίνουμε τις ακόλουθες διαστάσεις της πραγματικότητας, που είναι ιδιαίτερα σημαντικές στη μεθοδολογική μας σύνθεση: Α. την εμφάνιση (εμφάνεια) ενός φαινομένου, Β. το ίδιο το φαινόμενο, Γ και Δ. την ουσία ενός φαινομένου

η εμφάνεια ενός φαινομένου συντίθεται από την αντίληψη του ερευνητή με βάση τις επί μέρους αισθητηριακές εκφράσεις και επιδράσεις που έχει από αυτό, αλλά και θεωρητικές προ-αντιλήψεις για αυτό.

Ο μετασχηματισμός μιας καταστασιακής εμφάνειας (φαινόμενο πεδίο κατά τον Μερλό Ποντύ) σε κοινωνικό φαινόμενο πραγματοποιείται μέσα από την αναγνώριση σε αυτήν τη συνέργεια περισσότερων διακριτών κεντρικών Κοινωνικών Οντοτήτων ως κοινωνικών τύπων (Biernacki, 2012, 2014), αλλά και ως κοινωνικών υποκειμένων που με τη διαλεκτική τους δράση επιτρέπουν να αποδοθεί σε αυτήν την κατάσταση ένα συνεκτικό νόημα της πραγματικότητας ως μια θεωρητική έννοια (κεντρική έννοια)

η αντίληψη μας για την κοινωνική πραγματικότητα δεν μπορεί να είναι κάτι εξωτερικό και ανεξάρτητο από την ίδια την κοινωνία και τις ζωντανές κοινωνικές σχέσεις και διαδράσεις. Μέσα στις κανονικότητες των μεμονωμένων γεγονότων που συγκροτούνται γύρω από έννοιες και κανόνες που αναπτύσσουν άτομα και ομάδες οριοθετείται η κοινωνική πραγματικότητα που, σαν τέτοια, μπορεί να μεταβιβαστεί ή να μην μεταβιβαστεί (transitive or not transitive) στην επιστημονική κοινωνική γνώση. Σε αυτό το πλαίσιο αναγνωρίζουμε δύο επίπεδα στα οποία κινείται η αναφορά μας: α) στην εμπειρία και την πρωτόλεια εννοιολόγησή της, και β) στο επίπεδο του πραγματικού που παράγεται μέσα από τη διαλεκτική σε πολλαπλές φάσεις και επίπεδα. Τη μέθοδο αυτή την ονομάζουμε εμπειρικό διαλεκτικό ρεαλισμό ή, πιο σύντομα, διαλεκτικό ρεαλισμό, κυρίως διότι στηρίζεται στη διαλεκτική ως συστατικό στοιχείο της κοινωνικής πραγματικότητας που συγκροτείται θεωρητικά, ενώ ταυτόχρονα αποδέχεται ότι τα εμπειρικά δεδομένα είναι η βάση και το πλαίσιο για τη συγκρότησή της.⁴⁹

Κεφάλαιο έβδομο- Ενδυνάμωση κοινότητας μέσω της τέχνης

7.1 Έννοια της Κοινότητα

Η τέχνη στη βάση της κοινότητας [...] δεν μπορεί μόνο να εκθέτει την ενέργεια και το βάθος των καθημερινών ανθρώπων, αλλά και να βοηθά αυτούς τους ανθρώπους να αναπτύξουν το ανθρώπινο δυναμικό τους σε προσωπικές και κοινοτικές πράξεις. (Brenson, 1995) Η ενδυνάμωση της κοινότητας είναι εκείνη που θα βοηθήσει τους κατοίκους του νησιού να αντιμετωπίσουν τα όποια προβλήματα παρουσιάζονται στον τόπο τους και θα τους οδηγήσει στην εσωτερική και εξωτερική ανέλιξή τους.

Ο Jean-Jacques Rousseau ίσως είναι ο πρώτος στοχαστής της κοινότητας, κατά την άποψη του Jean-Luc Nancy (1991), ο οποίος βίωσε το ερώτημα της κοινωνίας ως μια ανησυχία, η οποία κατευθύνεται πέρα από την κοινότητα, στην απώλεια ή στην κατάπτωση της κοινοτικής οικειότητας, από την επιθυμία του πολίτη για ελευθερία. Για τον Rousseau, η κοινωνία κατανοείται ταυτόχρονα ως δεσμός και ως διαχωρισμός, χωρίς να είναι τα μέλη της απομονωμένα ή διαχωρισμένα και χωρίς όμως να έχουν

---

⁴⁹ Από « Η δυναμική αμφίδρομη σχέση εμπειρικών δεδομένων και θεωρητικών εννοιών. Ένα πλαίσιο για την καταγραφή και κατανόηση των κοινωνικών φαινομένων» του Σωτήρη Χτούρη

δεσμό. Ο Nancy σημειώνει ότι μέχρι πρότινος η ιστορία προσλαμβάνόταν στη βάση του αγχωτικού αισθήματος απώλειας της κοινότητας, με την αποστολή όλων να την ανακτήσουν ή να την επαναδομήσουν (λ.χ. την φυσική οικογένεια, την αθηναϊκή πόλη, την χριστιανική κοινότητα κτλ.). Η κοινότητα αντιπροσώπευε την κατεξοχήν εμβληματική μορφή οργάνωσης μιας χαμένης εποχής.

Οι φιλοσοφίες και οι ηθικές γύρω από την κοινόβια ζωή (κομμουνισμός, θεολογία), καθώς η πολιτική θεωρία της κοινότητας, εστιάστηκαν στη «διωποκειμενικότητα». Ο Martin Buber σημειώνει ότι η ζωντανή κοινότητα, προσανατολισμένη στο δρόμο της διαιώνισης και της επιβεβαίωσης της ζωής της, πραγματώνεται στην ύπαρξη του ενός με τον άλλο, μέσω μιας ροής από το Εγώ στο Εσύ, αντιπροσωπεύοντας ένα πλήθος προσώπων που κινούνται προς έναν κοινό στόχο. Κατανοεί την κοινότητα ως ένωση στο μυστικό σώμα του Χριστού, με το κοινό να είναι έμφυτο στον άνθρωπο, ο οποίος εγκοιλώνεται το θεϊκό. Έτσι, η χριστιανική αδελφότητα σχεδίαζε στο παρελθόν μια κοινότητα βασιζόμενη στο μοντέλο της οικογένειας και της αγάπης, όπως, αντίστοιχα, οι σχηματοποιήσεις των παλαιών θρησκευτικών μυστικών κοινοτήτων. Αντιστοίχως, άλλες κατευθύνονταν στο «ανθρώπινο πρόσωπο» του κομμουνισμού, οι οποίες ως προς τα οράματά τους, σε ένα γενικότερο επίπεδο σήμερα έχουν καταρρεύσει. Γίνεται εμφανές πως διαχρονικά η κοινότητα παρέχει ισχυρούς, αρμονικούς και αδιατάρακτους δεσμούς στα μέλη της, εξαιτίας του θεσμικού της χαρακτήρα, όσο επίσης τις παραδόσεις, τα σύμβολα και τις αναπαραστάσεις της, σε μια έμφυτη ενότητα, προσφέροντας οικειότητα και αυτονομία (Nancy, 1991). Όμως, κάθε συλλογικότητα δεν μπορεί να σημαίνει για πάντα δέσμευση, εξαιτίας συγκυριακής ομαδοποίησης ή συνένωσης υποκειμένων σε ένα κοινό όραμα, σε μια κοινή ουσία, ή στο κοινό τους πεπρωμένο, στηριζόμενοι στην ατροφία ή την αδυναμία των προσωπικών υπάρξεων.

Η έννοια του πλήθους συγκεντρώνει τη δυναμική αυτής της κοινοτικότητας, παρέχοντας συνάρθρωση μοναδικοτήτων που εγκαθιστούν σχέσεις κοινών. Ο πληθυσμός της Χάλκης αποτελείται από ντόπιους και ξένους που επιθυμούν την ειρηνική διαβίωση, στα πλαίσια μιας κοινότητας, παρόλο που δεν έχουν τις ίδιες παραδόσεις, τα ίδια σύμβολα και τις ίδιες αναπαραστάσεις για τη ζωή. Επειδή το νησί είναι μικρό και οι σχέσεις των ανθρώπων περιορισμένες στο εργασιακό χώρο, έρχονται καθημερινά αντιμέτωποι με το θέμα της συνεργασίας και της αλληλοβοήθειας.

Από την άλλη, η παραδοσιακή κοινότητα προβάλλει αδυναμία για τα μέλη της, ύπαρξης στη μορφή ανεξάρτητων υποκειμένων, χωρίς να βλέπει τον εαυτό της ως πληθυντικό υποκείμενο ή αθροιστικό αποτέλεσμα συγχώνευσης ή συνένωσης

ανεξάρτητων υποκειμένων. Έτσι, η κοινότητα δεν εξασφαλίζει ενδόμυχη οικεία επικοινωνία ανάμεσα στα μέλη της όπως συμβαίνει στην οργανική κοινωνία, παρά, η επικοινωνιακή σύστασή της, εδράζεται στις αρχές γονιμοποίησης κοινής ταυτότητας (ό.π.). Όμως, για τον Nancy, οι ταυτότητές μας είναι συνεχώς υπό διαπραγμάτευση, σε μια συνεχή διαδικασία μορφοποίησης και αναμόρφωσης του εαυτού, μέσα από τις συναντήσεις μας με τους άλλους, έτσι ώστε η κοινότητα να παράγεται μέσω της κοινής παραδοχής ότι δεν έχουμε κάποια «ουσιώδη ταυτότητα». Η Gablik, επίσης, διέβλεπε ότι ο όρος «κοινότητα», χρησιμοποιείται συχνά για να δηλώσει ηθική ενότητα, η οποία στέκει υπεράνω του πληθυσμού και των αλληλεπιδράσεών του, ως κυρίαρχη εξουσία (Gablik, 1992). Αυτή η κοινή ηθική ενότητα, ως «ουσία» κοινότητας, έγινε εμφανής στην ιστορία, σημειώνει ο Nancy, στο κραυγαλέο λάθος των ολοκληρωτισμών του 20ού αιώνα. Συνεπώς, δεν είναι ούτε οι άνθρωποι, ούτε η εθνικότητα, ούτε το πεπρωμένο, ούτε η γενική ιδέα για την ανθρωπότητα (Kester, 2004), και μάλιστα ούτε το κοινό έδαφος, ή κάποια άλλη κοινή οντότητα (ή ουσία), τα οποία διατρέχουν όλα τα υποκείμενα, αλλά εκείνα που έχουν σχέση με την ίδια την ανθρώπινη παρουσία, η οποία τίθεται ως επικοινωνία, και εκθέτει τον εαυτό της.

Αν η κοινότητα είναι ύπαρξη έξω από τον εαυτό και, σύμφωνα με τον Nancy, τοποθετείται ως εξωτερικό «υποκείμενο» σε σχέση με τον εαυτό, τότε ο εαυτός μπορεί να διεκδικήσει θέση συνύπαρξης σε σχέση με άλλους, αναστέλλοντας την εσωστρέφεια ή τον ατομισμό του. Κατά την άποψη του Nancy, η κατάσταση τού «να είσαι» δηλώνει το «να είσαι μαζί», σε μια αναπόφευκτη σύζευξη με διαφορετικές μοναδικότητες. Όμως, προϋπόθεση για το εμείς είναι πρώτα να είμαστε μαζί και να έχουμε κάτι κοινό, να ανήκουμε κάπου και παράλληλα να ζούμε δίχως σχέσεις. Αυτό παρατηρείται στη Χάλκη, όπου οι κάτοικοι ζώντας μαζί, έχοντας κοινό παρανομαστή το νησί τους, προσπαθούν να μάθουν να ζουν στο εμείς, που θα τους οδηγήσει στην επίλυση όλων των προβλημάτων, που αντιμετωπίζουν στην καθημερινότητά τους. Το Εμείς, για τον Nancy, δεν είναι υποκείμενο του εαυτού, ούτε σημαίνει μια συνισταμένη ουσία από υποκείμενα (κοινότητα), αλλά αφορά κεντρικό ερώτημα της διυποκειμενικότητας (Milevska, 2007). Η κοινότητα μοναδικοτήτων συμπεριλαμβάνει διαφορετικότητα ειδών όπως το «μη ανθρώπινο», το «ζώο», και το υπερανθρώπινο, ή το κοινό τεχνολογικό σώμα (cyborg).

Ο Giorgio Agamben (2007) θεωρεί ότι το να είσαι μαζί και χώρια, διακριτά στην κοινότητα, θεωρείται τρομακτικό για την τελευταία και εχθρικό ουσιαστικά προς τις απαιτήσεις από την πολιτεία αμετάκλητων δεσμεύσεων. Κάτι τέτοιο, σκιαγραφεί ένα

διαφορετικό είδος επερχόμενης κοινότητας που απορρίπτει κάθε κοινή ταυτότητα, όπου το μέλος της χαρακτηρίζεται από τον Agamben (και τον Nancy) μοναδικότητα χωρίς ταυτότητα, απελευθερωμένη από το λανθάνον δίλημμα ατομικότητας και καθολικότητας. Μια κοινή και απόλυτα έκθετη μοναδικότητα, όπως αναφέρει, θα μπορούσε να εισάγει τους ανθρώπους ή οποιαδήποτε όντα (ως πολλαπλότητες) σε μια κοινότητα χωρίς προϋποθέσεις και χωρίς υποκείμενα σταθερά, με χαρακτηρισμένες και αμετακίνητες ιδιότητες. Σημειώνει πως η μοναδικότητα-ενικότητα (δεν πρέπει να συγχέεται με την ατομικότητα) χαρακτηρίζεται από οτιδήποτε δεν χαίρει κάποιας συγκεκριμένης ταυτότητας, αλλά αντίθετα, προσδιορίζεται ως εξωτερικευμένη ποσότητα από απροσδιοριστία, και ορίζεται μόνο διαμέσου σχέσεων σε ένα σύνολο πιθανοτήτων. Έτσι, η κοινότητα λειτουργεί ως εξωτερικότητα που επικοινωνεί μονάχα με τον εαυτό της, όχι με βάση βιογραφίες, ή άλλα αφηγήματα, μύθους, αναπαραστάσεις ή ενισχυτικές «κατασκευές» για το συλλογικό φαντασιακό.

Εμφανίζεται το πρόβλημα ότι δεν μπορεί στο επίπεδο πολιτείας να συγκροτηθεί κοινωνία χωρίς αναγνωρισμένη ταυτότητα ή χωρίς να την διατρέχουν κοινοί (προς υπεράσπιση) καταγωγικοί δεσμοί στο παρελθόν και στο παρόν. Ωστόσο, οι μοναδικότητες-διαφορετικότητες, ως πολλαπλότητες που δεν έχουν σταθερή αναπαριστάμενη ταυτότητα, συνιστούν φόβο και απειλή για την πολιτεία (όπως λ.χ. το πλήθος των Hardt και Negri), και ενώ το κράτος, σχολιάζει ο Agamben, μπορεί να αποδεχτεί και να αναγνωρίσει κάποιο άλλο κράτος μέσα στην επικράτειά του όμως, δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να ανεχθεί (τρομάζει στην ιδέα) την πιθανότητα να συστήνονται ανούσιες κοινότητες από μοναδικότητες, σε μια συσπείρωση που δεν αφορά, με κανέναν τρόπο, κάποια εμφανή ουσία ή κοινή καταγωγική φύση, χωρίς τα μέλη της να επικυρώνουν μια κοινή ταυτότητα. Τυχαία μέλη τέτοιων κοινοτήτων θα συμμετέχουν στο «είναι κοινό τους», χωρίς, αντίθετα, να υποτάσσονται στο «κοινό είναι τους», και θα συνδέονται με την έκσταση (κοινότητα), της ιδιαίτερης στιγμής στο συμβάν της συνύπαρξής τους, που σημαίνει έκθεση και διακοπή των μονάδων από τη διαθεσιμότητά τους. Εάν αυτό μπορούσαν να το καταφέρουν οι κάτοικοι του νησιού τότε, ως μοναδικότητες σε μια ενωμένη κοινωνία, θα μπορούσαν να μετατρέψουν το νησί τους σε επίγειο παράδεισο, συνεργασίας και συνύπαρξης.

Ο Christian Kravagna, στις πρακτικές τέχνης, αντίστοιχα, προσανατολίζει την αισθητική δράση, η οποία έχει γενικότερα στόχο την κοινωνική συμφιλίωση και την πολιτική συμμετοχή, σε εγγύτητα αφενός με τη σχεσιακή αισθητική (του N. Bourriaud) και αφετέρου με την κοινωνική θεωρία του κοινοτισμού. Υποστηρίζει ότι μια δουλειά

που απορρέει ή ενσωματώνει την ιδιαίτερη κοινότητα εμπλέκοντας συμμετέχοντες και συνεργάτες, στο πλαίσιο μιας «διαλογικής κατασκευής», ενεργοποιεί σαφώς θετικά το δημόσιο λόγο. Έτσι, οι πρακτικές που αναπτύσσονται σε συνεργασία με πολιτικά συνεκτικές κοινότητες τείνουν να χαρακτηρίζονται από μια πιο αμοιβαία διαδικασία διαλόγου, στη βάση κοινής εκπαίδευσης με τον καλλιτέχνη, ο οποίος μπορεί να μαθαίνει επίσης από την κοινότητα. Κατά την άποψή του, ο μόνος δρόμος που απομένει για τις πρακτικές τέχνης κοινοτικής βάσης είναι η προσέγγιση της κοινότητας μέσω της κριτικής του Nancy, δηλαδή η αποφυγή αντιμετώπισης, τόσο της κοινότητας ως πολιτικά συνεπούς οντότητας ή συνεκτικής και άκαμπτης ολότητας, όσο και των μελών της από την άλλη πλευρά ως ακατέργαστου υλικού στα χέρια των εικαστικών, οι οποίοι δραστηριοποιούνται, όσοι έχουν αυτή την κατεύθυνση ενασχόλησης, συνήθως σε κοινωνικά κινήματα.

Αντιθέτως, ο Kester (2004) εκτιμά πως θα πρέπει, τα παραγόμενα αποτελέσματα τέχνης, να εμφανίζουν τη μη προβλεψιμότητα της κοινότητας ως ουσιώδες συστατικό προς απρόσμενες νέες οράσεις, που θα αναδύονται από τις συλλογικές διαδράσεις ή τις διαλογικές συναντήσεις στις απαιτήσεις του «εδώ και τώρα». Η άποψη της Sarah Browne, για τις πρακτικές τέχνης κοινωνικής ενασχόλησης σήμερα, είναι πως οι δραστηριότητες αυτές ανήκουν στις προσωρινές δημόσιες πρακτικές της τέχνης κοινοτικής βάσης και στις διάφορες μορφές πολιτιστικού ακτιβισμού, ως ένα σύνολο διευρυμένων πρακτικών που ανάγονται στη δεκαετία του 1960.

Οι Critical Art Ensemble (CAE) υποστηρίζουν ότι οι ομάδες, οι οποίες διαμοιράζονται κοινά χαρακτηριστικά και γεωγραφία δεν συνεπάγεται ότι συνιστούν κοινότητα, ενώ αντιθέτως, τοπικές οργανώσεις βάσης (οι οποίες δεν θα πρέπει να συγχέονται με την παραδοσιακή κοινότητα) εργάζονται σε αυτό το πνεύμα (πηγαία συνεισφορά) με διαδικασίες από τα κάτω (bottom-up), και όχι καταναγκαστικά, ούτε γύρω από κάποια κεντρική φιγούρα που παίρνει αποφάσεις (όπως πιθανά ο καλλιτέχνης), που καθοδηγεί και οργανώνει, καθορίζοντας την πολιτική τους στάση. Για τους CAE, η ποιητική της κοινότητας μπορεί να εμφανιστεί στην ίδια κοινωνική τάξη με ελάχιστο καταμερισμό εργασίας (όπως όλες οι ουτοπίες), ανεξάρτητα από τη μονιμότητα ή όχι της εγκατάστασής της σε κάποια τοποθεσία, με ισότιμες εξαρτημένες σχέσεις για τα μέλη της (όχι φυλετικές), χωρίς φετιχισμούς ιεραρχίας, στη βάση της οποίας κοινότητας, η διευρυμένη οικογένεια αποτελεί τη στερεή μονάδα ή τον πυρήνα της (ό.π.)

7.2 Η σημασία της συμμετοχής

Η ενδυνάμωση της κοινότητας δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί χωρίς την αβίαστη και ενεργό συμμετοχή των μελών της. Ο χώρος δεν θα μπορούσε να μελετηθεί, ως ένα αυθύπαρκτο σύστημα ανεξάρτητο από τους ανθρώπους που τον κατοικούν. Από τα παραπάνω συνάδει, ότι μέσα σε αυτόν τον χώρο, συγκεκριμένα στη Χάλκη, μπορούν να αποκτήσουν δεσμούς, εμπλεκόμενοι σε μία δράση, παράγοντας κάποιο έργο, όλοι οι κάτοικοι του νησιού.

Ένας άνθρωπος είναι μία κουκίδα ανάμεσα σε εκατομμύρια κόσμο, αλλά αν χρησιμοποιήσει τις γνώσεις, τις αξίες και το περιβάλλον του μπορεί μέσα από εκατομμύρια να αναδειχτεί. Η σχέση ανάμεσα σε αυτό που βλέπουμε και σε αυτό που γνωρίζουμε δεν είναι ποτέ ξεκάθαρη. Εμείς κινούμαστε μέσα στο χώρο σε ένα παράλληλο σύμπαν, σε παράλληλους χρόνους, σε παράλληλες ζωές. Μαζί με τη δική μας κίνηση στο χώρο, κινούνται εκατοντάδες ταυτόχρονα και παράλληλα με εμάς.⁵⁰

Το αφετηριακό σημείο, εκείνο που επιλέγεται, είναι αυτό στο οποίο στηρίζεται και η ερμηνεία μας, είναι η απαρχή των δημιουργικών προσεγγίσεων και των αστοχιών του καλλιτέχνη. Διαφορετική ερμηνεία έχει το κάθε αφετηριακό σημείο και με αυτό πορευόμαστε στην ανάλυσή μας. Άλλες φορές είναι σαφές και κοινά αποδεκτό και άλλες περίπλοκο. Έναυσμα της καλλιτεχνικής μου δράσης ήταν οι σχέσεις των κατοίκων και πως αυτές επηρεάζουν τη γενικότερη εικόνα του νησιού της Χάλκης. Όπως «πλάθονται» οι σχέσεις στο πέρασμα του χρόνου και όπως μια κοινωνία με πολυπολιτισμικό στοιχείο καταφέρνει να αποκτήσει τη δική της ταυτότητα έπειτα από «ζυμώσεις» ετών, έτσι και οι κάτοικοι, μέσω πλάσιμου ενός ζυμαριού δημιουργούν τις λέξεις που αντανακλούν την ταυτότητα του τόπου τους. Ο τόπος που επιλέγεται, στην παρούσα εργασία το νησί της Χάλκης, είναι το πεδίο εγγραφών (πολιτιστικών, κοινωνιολογικών, ανθρώπινων δραστηριοτήτων). Αποτελεί ένα πεδίο, όπου όλοι όσοι εισέρχονται σε αυτό εγγράφονται από τις εμπειρίες, που αυτό εμπεριέχει και εγγράφουν τις δικές τους εμπειρίες. Αυτή η διαρκής αλληλόδραση καθιστά τον τόπο όχι τόσο μια χωρική οντότητα, αλλά μια κατάσταση βιωματικών εμπειριών. Η σχεσιακή διαδικασία προκύπτει από μια διάδραση της τέχνης με το περιβάλλον. Το περιβάλλον ερμηνεύεται ως εικαστικός / καλλιτεχνικός χώρος. Εικαστικός χώρος γίνεται η ίδια η πραγματικότητα και υλικό του η κοινωνική πραγματικότητα. Με αυτό τον τρόπο,

---

⁵⁰Σύμφωνα με αναφορές του John Berger στο βιβλίο ' Η εικόνα και το βλέμμα'

παρατηρείται ο χώρος, ανακαλύπτεται και ο καλλιτέχνης αλληλεπιδρά μαζί του με σκοπό να αναδειχθεί⁵¹

Στη συμμετοχική/συλλογική τέχνη (participatory/collective art), πάνω στην οποία βασίζεται η εν λόγω εργασία, ο καλλιτέχνης λειτουργεί ως συντονιστής μιας συλλογικής εικαστικής δραστηριότητας, με άμεσο από/ορατό εικαστικό αποτέλεσμα και έχει ως στόχο την εμπλοκή όσο το δυνατόν μεγαλύτερου ποσοστού ατόμων της περιοχής όπου πραγματοποιείται η εν λόγω δράση.

Συγκεκριμένα, πραγματοποιήθηκε κάλεσμα όλων των κατοίκων σε ένα χώρο εστίασης με σκοπό να δημιουργήσω κλίμα ηρεμίας και χαλάρωσης. Αφού ευχαρίστησα τον κόσμο που με στήριξε σε αυτή την προσπάθεια, ζήτησα μέσω μιας βιωματικής άσκησης για την ενδυνάμωση της κοινότητας να συμμετέχουν όλοι σε αυτό.

Μάλιστα υπάρχουν πρακτικές τέχνης κοινοτικής βάσης και συμμετοχής, οι οποίες θέτουν στο προσκήνιο τις έννοιες των κοινών και του συλλογικού (κολεκτιβισμός) όσο και διαδικασίες αυτάρκειας (Do It Yourself/DIY). Οι πρακτικές τέχνης, οι οποίες αναπτύσσουν ενασχόληση στη βάση της κοινότητας, κατευθύνονται σε κοινότητα «από πρόθεση», θέτοντας ως στόχο την ενεργοποίησή της για την παραγωγή τέχνης, φιλοδοξώντας έτσι στην υποστήριξή της, μέσα από τεκμηριώσεις και ντοκουμέντα ή άλλα στοιχεία, τα οποία εκφράζουν ή αντιπροσωπεύουν αυτές τις κοινότητες, ώστε σε διακοινοτικά προγράμματα τέχνης, να αναδυθούν και διαφορετικοί λόγοι στη δημόσια σφαίρα, ούτως ώστε να ενδυναμωθούν.

Η ιδέα των συμμετοχικών πρακτικών, οι οποίες προσανατολίζονται στον τόπο και στους ανθρώπους, σε συνδυασμό με πρακτικές κοινότητας, διαφοροποιούν τους εμπλεκόμενους σε κύκλους συνεργατών, όπως στους πνευματικούς δημιουργούς, τους συντελεστές και τα μέλη, ορίζοντας σαφείς ρόλους για την κάθε διαφορετική περίπτωση συνδρομής. Έτσι, απονέμονται συγκεκριμένες ταυτότητες ή αρμοδιότητες, σε επίπεδα εκπροσώπησης, ή παροχής βήματος-«λόγου», όσο και άλλες μικροεξουσίες, οι οποίες συνοδεύουν τις δημόσιες πρακτικές, συντηρώντας τα παραδοσιακά όρια που έθεσε το σύστημα-τέχνη, στο πλαίσιο διαβάθμισης και εξειδίκευσης του ρόλου των δημιουργών.

Σε αυτό το πλαίσιο, η πρακτική της συμμετοχής στην τέχνη κινητοποιεί έντονο σκεπτικισμό, σχετικά με το ποσοστό χορήγησης ευθύνης όπως και δικαιωμάτων στους συμμετέχοντες, τα οποία απομειώνουν τον πνευματικό χαρακτήρα του καλλιτέχνη,

---

⁵¹ Από σημειώσεις του μαθήματος ' Τέχνη και Δημιουργικές Κοινότητες '

διαμοιράζοντας υπευθυνότητες, είτε αντιθέτως, απαλείφοντας τους άλλους, τον εξουσιοδοτούν στη θέση τους ή στο όνομά τους, να αντιπροσωπεύει όσους απουσιάζουν, εκμεταλλευόμενοι το κύρος του. Η περιχαράκωση της τέχνης του (δικαιοδοσίας λόγου), γύρω από εγκατεστημένες στερεότυπες ταυτότητες, όπως των οικονομικά αδύναμων, των αποκλεισμένων, των άπορων, των ανέργων, των εκτοπισμένων, των μεταναστών, των περιθωριοποιημένων, παράγει εμβληματικές ('ενδιαφέρουσες') αναπαραστάσεις σε προφυλαγμένους θεσμούς τέχνης, εξιδανικεύοντας τα μέλη κοινωνικών ομάδων και αισθητικοποιώντας την καθημερινή ζωή και τα προβλήματά τους, τελικά αποδίδοντάς τους «εξωτικό» χαρακτήρα. Έτσι, αναλόγως, εξομαλύνονται ή υπερτονίζονται οι διαφορές τους επιλεκτικά (γκροτέσκο), επιβεβαιώνοντας οι ίδιοι οι συμμετέχοντες τους απευθυνόμενους προς εκείνους ρόλους, επιτελεστικά. Για να αποφύγω την στοχοποίηση συγκεκριμένης ομάδας ατόμων, επέλεξα τη συγκεκριμένη πρακτική για συμμετοχή και δημιουργία, όπου χώρισα τους κατοίκους σε ομάδες όχι σύμφωνα με την εθνικότητά τους, αλλά αντίθετα προσπαθώντας να τους δημιουργήσω μια ομάδα πολυπολιτισμική. Εφόσον η συμμετοχική πρακτική αποτέλεσε το μέσο για την καλλιτεχνική παρέμβαση που πραγματοποίησα, είναι σημαντικό να παραθέσω μια μικρή ιστορική αναδρομή.

Πολλοί καλλιτέχνες όπως, η Claire Bishop αντλεί την κριτική της προς την τέχνη της συμμετοχής από τις δεκαετίες του 1960 και του 1970, όταν οι κοινωνικά προσανατολισμένες ανά τον κόσμο πρακτικές στα επίπεδα της ζωής ανοίγονταν προς την ενθάρρυνση συνθηκών συμμετοχής για το κοινό. Οι πρακτικές συμμετοχής ανήκουν σε ένα ευρύτερο πλαίσιο πρακτικών τέχνης, το οποίο στη δεκαετία του 1990 συνάρθρωνε ετερόκλητες δημόσιες πρακτικές, που προσδιορίζονταν με τον τίτλο νέα δημόσια τέχνη. Οι εναλλακτικοί προσδιορισμοί στη νέα δημόσια τέχνη δήλωναν διαφορετικές κατευθύνσεις πρακτικών, οι οποίες έπαιρναν δημόσιες μορφές συμμετοχής, και προσανατολίζονταν στην τοποθεσία όπως τέχνη κοινοτικής βάσης, τέχνη που προσανατολίζεται στην κοινότητα, τέχνη δημόσιου ενδιαφέροντος, αλλά και επιμέρους προσδιορισμούς, οι οποίοι απέδιδαν έμφαση στο καλλιτεχνικό υποκείμενο, όπως κοινωνικά εμπλεκόμενη δημόσια τέχνη, δημόσια τέχνη της φροντίδας και διαδραστική τέχνη για ετερόκλητο κοινό (Lacy, 1995), ενώ αργότερα, τέχνη της συσχέτισης (relational art).

Η τέχνη της συμμετοχής εστιάζονταν στον κοινωνικό χαρακτήρα των πρακτικών, σε ένα περιεχόμενο το οποίο προέκυψε από την κοινωνική εμπλοκή ή συμμετοχή, το οποίο έθετε μορφές κοινωνικά προσανατολισμένης τέχνης μέσα από ένα είδος ερευνητικών

πρακτικών τέχνης (εργαστήρια, συλλογές, επιτελέσεις, κ.ά.), που εκδηλώνονταν στο καθημερινό πλαίσιο.

Στη συνέχεια, στη δεκαετία του 1990, το επόμενο βήμα για τις συμμετοχικές πρακτικές έγινε μέσα από την κοινωνική θεώρηση του τόπου (στο κοινωνικό συμφραζόμενο) από τη «νέα δημόσια τέχνη», με τη συμπερίληψη και την ενεργή εμπλοκή ντόπιων, σημαίνοντας μείωση της εξάρτησης αυτών των πρακτικών τέχνης από τους προγενέστερους θεσμικούς τόπους. Από τη δεκαετία του 1990 μέχρι το θεσμοκεντρικό συμμετοχικό περιβάλλον της αισθητικής της συσχέτισης του Bourriaud, τη δεκαετία του 2000, όπως αναφέρθηκε, επανεμφανίστηκαν στο προσκήνιο πρακτικές τέχνης, οι οποίες είχαν κοινά στοιχεία με δράσεις συμμετοχικών συμβάντων ή γεγονότων τέχνης, (happenings, events) σε σχέση με το πολιτικό κλίμα του 1960, (πόλεμος στο Βιετνάμ, ρατσισμός), καθώς και άλλες όπως, ο διευρυμένος πειραματικός κινηματογράφος, τα ανεξάρτητα κανάλια-σταθμοί (φεμινιστικό βίντεο), το συμμετοχικό θέατρο (The Living Theatre) ή άλλες 'υπόγειες' παραγωγές.

Η μετατόπιση αυτή του ενδιαφέροντος από τα αντικείμενα προς τη συμμετοχή υποκειμένων στην τέχνη οφείλεται στην επιρροή φιλοσοφικών και κοινωνικών θεωριών, τις οποίες οικειοποιήθηκαν η μεταενοιολογική τέχνη, η κοινωνικά και πολιτικά εμπλεκόμενη τέχνη και η ριζοσπαστική τέχνη του ακτιβισμού, φέρνοντας μέσω της συμμετοχής, της αυτοοργάνωσης και της αυτάρκειας, θεσμούς κριτικής εμπλεκόμενους σε μια αυτοδύναμη θεσπίζουσα κριτική. Στις πράξεις συμμετοχής στην τέχνη δεν αρκεί η αποσωματοποιημένη διανοητική-αντιληπτική ανάμειξη αλλά χρειάζεται η ψυχοσωματική παρουσία, η οποία ενισχύεται από την αξία της συνομιλίας, σύμφωνα με μοντέλα κοινωνικής κυβερνητικής τα οποία εισήγαγαν στην τέχνη διαδικασίες λήψης αποφάσεων, αυτοκατευθυνόμενης και μανθάνουσας διάδρασης κ.ά.

Σύμφωνα με τον ερευνητή Alan S. Brown η επίδραση των διαφορετικών παραγόντων ή προσώπων στην επικοινωνιακή διαχείριση του έργου στο σύστημα-τέχνη, είναι:

1. Η δημιουργική συμμετοχή, που επιζητά την ανάμειξη κοινού στην καλλιτεχνική πράξη, η οποία θεωρείται μοναδική και ιδιοσυγκρασιακή, και καθοδηγείται από τον καλλιτέχνη, χωρίς να υπολογίζεται σε αυτή τη δραστηριότητα το επίπεδο των δεξιοτήτων του κοινού.

2. Η ερμηνευτική συμμετοχή από τον ιστορικό ή τον κριτικό αφορά τις δημιουργικές θεσμοθετικές πράξεις των ειδικών, οι οποίες παρουσιάζουν προϋπάρχοντα ατομικά ή συλλογικά έργα τέχνης, προσθέτοντάς τους αξία.

3. Η επιμελητική συμμετοχή αφορά τη δημιουργική συνεισφορά του επιμελητή στον τρόπο δημοσιοποίησης και δημοσίευσης της καλλιτεχνικής δουλειάς μέσα από την οργάνωση, την ταξινόμηση και την έκθεσή της.

4. Η παρατηρησιακή συμμετοχή αναφέρεται στην προσωπική σχέση του κοινού με το έργο, που υποκινείται από προσδοκίες αξίας.

5. Η διάχυτη συμμετοχή εμπλέκει ασυνείδητα τη βιωμένη εμπειρία του κοινού.

Η Lacy (1995) προτείνει ως πεδίο δημιουργικής δουλειάς τον κοινό χώρο που αναπτύσσεται ανάμεσα στον εικαστικό και το ακροατήριο, αποδίδοντάς του ευέλικτη και ρευστή υπόσταση, η οποία σχεδιάζεται σε επίπεδα διαδραστικής συμμετοχής. Ο Kravagna (1998) αναφέρει ότι η ενεργοποίηση και η συμμετοχή του θεατή στις συμμετοχικές μορφές τέχνης αποσκοπούσαν στην ενεργοποίηση του σώματος, ως προϋπόθεση συμμετοχής. Έτσι, οι συμμετοχικές πρακτικές είναι, κατά κύριο λόγο, σωματικές και προέρχονται από υποκείμενα, όπως αναφέρει και η Dezeuze, ενώ συχνά συμπεριλαμβάνονται στις σταθερές κατηγορίες, της περφόμανς (performance), της (μετα)ενοσιολογικής τέχνης, της τέχνης των εγκαταστάσεων ή των «νέων μέσων», και μπορούν να δεχτούν διαφορετικές μορφές. Ο Nicolas Bourriaud διαφοροποιεί το περιβάλλον κοινωνικής συσχέτισης(παραγωγής υποκειμενικού νοήματος) από τη διάδραση (αντικειμενικό γεγονός). Το έργο τέχνης κατασκευαζόταν, για εκείνον ή ως προς εκείνον, διατηρώντας την απόσταση θεάματος, χωρίς ο θεατής να ανήκει επί της ουσίας στο περιβάλλον της δουλειάς, όπως και ο φυσικός αρχιτεκτονικός χώρος (ο φωτισμός κ.ά.), δηλαδή ο εκθεσιακός θεσμικός χώρος φιλοξενίας. Από την άλλη πλευρά, όπως ισχυρίζεται ο Bourriaud, στη σχεσιακή εγκατάσταση τέχνης, ο καλλιτέχνης ενθαρρύνει τον αμέτοχο παρατηρητή να πάρει θέση μέσα στη διάταξη, δίνοντάς της ζωή, συμπληρώνοντας τη δουλειά και συμμετέχοντας στη διατύπωση του νοήματός της.

Η συμμετοχή έπαιξε σημαντικό ρόλο στην τέχνη του 20ού αιώνα, ασκώντας κριτική στους θεσμούς τέχνης, δηλαδή θέτοντας ζητήματα αυτοκριτικής στην τέχνη και απευθύνοντας ερωτήματα σχετικά με την απόσταση ανάμεσα στην τέχνη και τη ζωή (ή την κοινωνία). Οι απαρχές συμμετοχικής τέχνης, στο πλαίσιο της ιστορικής πρωτοπορίας, εντοπίζονται, σύμφωνα με τον Kravagna, στις προκλήσεις των ντανταϊστών και στις υπονομευτικές δράσεις του ρώσικου κονστρουκτιβισμού και του προντουκτιβισμού. Το γενικότερο ιδεολογικό πολιτικό αίτημα για συμμετοχή, κατά την άποψή του, πρόσθεσε επαναστατικό περιεχόμενο στην έννοια της συμμετοχής, ενσωματώνοντάς την στο έργο τέχνης, προκαλώντας έτσι τη διάλυση της τέχνης στην

κυριολεκτική «πράξη της ζωής».

Η Bishop (2006), μέσω της συμμετοχής στην τέχνη, δίνει επίσης έμφαση στη δημιουργία ενός ενεργού υποκειμένου, και στην εμπειρία της φυσικής ή συμβολικής του πράξης. Τα σημεία ενδιαφέροντος στην τέχνη της συμμετοχής για εκείνη εντοπίζονται στην ενεργοποίηση των υποκειμένων, στα συλλογικά πνευματικά δικαιώματα και στην παραγωγή κοινότητας. Η Milevska (2007) διαφοροποιεί τις συμμετοχικές πρακτικές από τον όρο «διάδραση» στην τέχνη, ο οποίος αποδίδει, κατά τη γνώμη της, πιστότερα τη δοσοληψία με αντικείμενα και εγκαταστάσεις, ενώ, αντίθετα, προς την κατεύθυνση των συμμετοχικών πρακτικών, η δοσοληψία επιτελείται με υποκειμένα που συμμετέχουν σε καλλιτεχνικές δράσεις, οι οποίες ξεκινούν από τους καλλιτέχνες, και εγκαθιστούν μοναδικές σχέσεις.

Εμφανίζονται από τη δεκαετία του 2000, νεότερες ακολουθούμενες τακτικές και πολιτικές τέχνης, οι οποίες επίσης προβάλλουν από τη σωματική τέχνη, τη δημόσια τέχνη και την περιβαλλοντική τέχνη του 1970, πέρα από τα αυτόνομα συμμετοχικά εξωραϊστικά έργα ανάπλασης στους δημόσιους χώρους της δεκαετίας του 1980, από ειδικότητες μηχανικών, καλλιτεχνών, πολεοδόμων, εκπροσώπων κοινοτήτων κ.ά., ή του τοπιακού σχεδιασμού (landscape design), από την επίδραση της τέχνης της γης και της περιβαλλοντικής τέχνης (land art, environmental art). Αυτές οι νεότερες νομαδικές πρακτικές εμφανίζονται επίσης και ως αποτέλεσμα των εξειδικευμένων τοποειδών παρεμβάσεων πεδίου της δεκαετίας του 1970 (site-specific, site-related, siteoriented, site-conscious, κ.ά.) και της δεκαετίας του 1980, όπου αναμετριόντουσαν με τις φαινομενολογικές ιδιότητες τοποθεσιών (κριτικός τοπικισμός στην αρχιτεκτονική και γλυπτική στο διευρυμένο πεδίο), όσο και δημόσιες σωματικές επιτελέσεις τοπιακών παρεμβάσεων.

Η προτεραιότητα η οποία δίνεται σήμερα στις πρακτικές αυτές (κάν' το μόνος σου) οφείλεται στη διάθεση απόκτησης άμεσης εμπειρίας «εδώ και τώρα», ανεξάρτητα από το πόσο μικρό ή μεγάλο, αντιστρέψιμο ή μη αντιστρέψιμο, ατομικό ή συλλογικό κρίνεται το αποτέλεσμα. Στις πρακτικές πεδίου, ο δρων συσχετίζεται με τον κάθε ιδιαίτερο (μοναδικό) τόπο και διαχειρίζεται τη συνείδηση της σωματικής του ύπαρξης εντός αυτού του πραγματικού περιβάλλοντος, με αυξημένη κριτική οξυδέρκεια, παραμένοντας ενήμερος συνεχώς για το περιβάλλον του.⁵²

---

⁵² Από σημειώσεις του Βασίλειου Μπούζα, “κοινότητα και συμμετοχή”

7.3 Καλλιτεχνική παρέμβαση

7.3.1. Δημιουργία ενός ντοκιμαντέρ

Εδώ και περίπου δύο δεκαετίες ζούμε στη χώρα μας, μία άνθηση του κινηματογράφου της μη μυθοπλασίας. Πολλοί Έλληνες σκηνοθέτες και παραγωγοί επικεντρώθηκαν αυτά τα χρόνια στο ντοκιμαντέρ κατορθώνοντας να καλύψουν ένα μεγάλο χάσμα της ελληνικής φιλομορφίας, κάνοντας ταινίες που καθρεφτίζουν την κοινωνία και τους καιρούς μας, επανεξετάζοντας με τολμηρό τρόπο θέματα κουλτούρας, ιστορίας και πολιτικής, εισάγοντας νέους τρόπους αφήγησης και υπερασπιζόμενοι, μέσα από την υποκειμενική καλλιτεχνική ματιά τους, το ντοκιμαντέρ, ως ισότιμο είδος κινηματογραφικής τέχνης.⁵³

Το ντοκιμαντέρ ως « δημιουργική επεξεργασία της πραγματικότητας » είναι ο τρόπος με τον οποίο θα παρουσιαστεί καλλιτεχνικά η εργασία μου και η κύρια έννοια της, που είναι η αφύπνιση και ευαισθητοποίηση των κατοίκων του νησιού, ώστε να αντιληφθούν την αξία του, μέσω της ενεργοποίησης τους για το κοινό καλό όλων των κατοίκων. Κύριος στόχος του ντοκιμαντέρ είναι η σφαιρική και λογική διερεύνηση ενός θέματος, εις βάρος της εμπειρίας μιας αφήγησης που επιδρά στα συναισθήματα του θεατή και τον οδηγεί στην κάθαρση.

Το πρώτο που πρέπει να επιλεγεί για τη δημιουργία ενός ντοκιμαντέρ είναι το θέμα, που στη συγκεκριμένη εργασία, αντλείται από τα προβλήματα που αντιμετωπίζει ένα μικρό νησί, όπως η Χάλκη και περιλαμβάνει τις μετακινήσεις στην υπόλοιπη Ελλάδα, την ελλιπή ιατροφαρμακευτική κάλυψη, την εκπαιδευτική ανεπάρκεια σε προσωπικό και την ερήμωση του νησιού.

Τη δεκαετία του 1950, ο Άγγλος σκηνοθέτης Karel Reisz, έγραψε ότι υπάρχει μία θεμελιώδης διαφορά στόχευσης ανάμεσα στο ντοκιμαντέρ και τις αφηγηματικές ταινίες, αφού το ντοκιμαντέρ ασχολείται με τη λογική και σφαιρική διερεύνηση ενός θέματος και η αφήγηση με το συναίσθημα του θεατή. Η προβολή του ντοκιμαντέρ προσδίδει σε κάθε θεατή ένα δικό του νόημα, ανάλογα με το στοιχείο που προβάλλεται και σχετίζεται με την προσωπική του ζωή, τις εμπειρίες του, κάποιο τραύμα της

---

⁵³ Από το βιβλίο Εφόδιο για νέους ντοκιμαντερίστες του Απόστολου Καρακάση, του Χρήστου Γούσιου και του Κώστα Κεφάλα, με κριτική αναγνώστρια την Εύα Στεφανή

παιδικής του ηλικίας, κάποια σημαντική ανάμνηση στον καθορισμό της ιδιοσυγκρασίας του. Ταυτόχρονα, το ύφος που χρησιμοποιείται, η γλώσσα, οι προτιμήσεις σε τεχνικές, σε παραδείγματα φιλμογραφίας που εντοπίζονται και προβάλλονται, λαμβάνονται διαφορετικά από τον κάθε θεατή. Αυτά τα δύο, αποτελούν την καλλιτεχνική ταυτότητα του δημιουργού, που ανάλογα με όσα έχει ζήσει, τα συναισθήματά του, που τον διακατέχουν μετά την εμπλοκή του με το θέμα, θα επηρεάσει σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό, τους θεατές, στη συγκεκριμένη περίπτωση τους κατοίκους του νησιού.

Ο Bill Nichols, έχει καταγράψει έξι είδη τρόπων αφήγησης ενός ντοκιμαντέρ που συνδέονται με τους ανάλογους τύπους ταινιών που υπάρχουν. Σε κάθε ταινία, συναντάται ένα είδος αφήγησης ή εναλλαγή κάποιων. Οι σημαντικότεροι τρόποι διάκρισης της αφήγησης είναι η έκθεση και η παρατήρηση, που θα χρησιμοποιηθούν και στο ντοκιμαντέρ της εν λόγω εργασίας.

Στον αφηγηματικό τρόπο της έκθεσης, οι πληροφορίες σε ένα θέμα παρουσιάζονται είτε με προφορική αφήγηση (σπικάζ) είτε με συνεντεύξεις. Εκτίθενται ταυτόχρονα και οι εικόνες, οι οποίες τεκμηριώνουν όσα λέγονται. Η δομή αυτών των ταινιών βασίζεται στην παρουσίαση ενός προβλήματος, θέτοντας ένα ερώτημα και τη σταδιακή διερεύνηση, παρουσίαση των πτυχών του προβλήματος, ώστε να οδηγηθεί ο θεατής στην απάντηση του ερωτήματος από μόνος του.

Στον αφηγηματικό τρόπο έκθεσης το κυρίαρχο ερώτημα που πρέπει να απασχολεί είναι το « τι μπορώ να δείξω;». Σύμφωνα με το κλασικό σεναριογραφικό μόττο «Δείξε, μη λες», θα πρέπει να ακολουθηθεί η ιδέα του τι θα μπορούσε να καταλάβει ο θεατής, αν η ταινία δεν είχε ήχο. Πως θα μπορούσε να μεγιστοποιηθεί η πληροφορία που μεταφέρεται οπτικά. Τι οπτικά τεκμήρια μπορούν να βρεθούν για το θέμα και τις διαφορετικές πτυχές του. Αν μπορούν να προβληθούν οι χώροι και οι δραστηριότητες που εικονογραφούν ένα φαινόμενο στο οποίο αναφέρεται η ταινία ή υποστηρίζεται μια ιδέα. Αν υπάρχουν κινηματογραφικά αρχεία ή φωτογραφίες από δημόσιες ή προσωπικές συλλογές που μπορούν να ζωντανέψουν μία ιστορία από το παρελθόν. Γραφιστικοί πίνακες ή διαγράμματα που να κάνουν εύληπτη μια περίπλοκη πληροφορία, καθώς και πολλά άλλα ερωτήματα.⁵⁴

---

⁵⁴ Από το βιβλίο Εφόδιο για νέους ντοκιμαντερίστες του Απόστολου Καρακάση, του Χρήστου Γούσιου και του Κώστα Κεφάλα, με κριτική αναγνώστρια την Εύα Στεφανή

Στον αφηγηματικό τρόπο της παρατήρησης, που χρησιμοποιείται, τα δρώντα υποκείμενα λειτουργούν αυθόρμητα, χωρίς καθοδήγηση από κάποιον, με φυσικό τρόπο, με τον φυσικό φωτισμό, χωρίς την προφορική αφήγηση ή συνέντευξη και χωρίς τη χρήση διηγητικής μουσικής. Πλέον ο κινηματογραφιστής, στην παρούσα εργασία, λαμβάνει μέρος, ως ερευνητής ή καταλυτικός χαρακτήρας, καθώς επίσης, επιμελείται η εικόνα και ο τρόπος λήψης της ταινίας.

Ο συνδυασμός των δύο τρόπων αφήγησης προσδίδει στο ντοκιμαντέρ, το πλεονέκτημα, του να παρουσιαστεί η Χάλκη μέσω προφορικής αφήγησης, φωτογραφιών, εικόνων και χρησιμοποιώντας ήχους από την καθημερινή ζωή, ως ένας μαγευτικός τόπος, που οι κάτοικοί του θα πρέπει να προφυλάσσουν. Ο θεατής μπορεί να κατανοήσει τη σπουδαιότητα της κλειστής κοινωνίας, του περιορισμένου γεωγραφικού χώρου, της ανάγκης συνεργασίας και συμμετοχής όλων για το καλύτερο μέλλον του νησιού.

Το ντοκιμαντέρ που δημιουργήθηκε για τη Χάλκη, συνδυάζει και τους δύο τρόπους αφήγησης, καθώς ο κεντρικός χαρακτήρας του είναι ο αφηγητής, που ερευνά το θέμα της ανάγκης ενεργοποίησης των κατοίκων, ενός απομονωμένου νησιού, όπως η Χάλκη, για την οικονομική, περιβαλλοντική και κοινωνική επιβίωσή του. Αυτός ο συνδυασμός της έκθεσης με την παρατήρηση δίνει μια επιπλέον διάσταση αυθεντικότητας στην ταινία, καθώς ο θεατής με αυτό τον τρόπο θα αναμένει να την δει μέχρι τέλους, προκειμένου να διαπιστώσει την τελική έκβαση των προσπαθειών του κεντρικού χαρακτήρα. Στην συγκεκριμένη ταινία ο χαρακτήρας που τοποθετείτε σε ρόλο αφηγητή που ερευνά τα προβλήματα που αντιμετωπίζει η Χάλκη, βοηθάει στο να προσδίδεται στην ταινία εκτός από την ανάπτυξη του θέματος, και ένας χαρακτήρας οδοιπορικού, αφήγησης μιας ιστορίας. Αυτό μπορεί να αποτελέσει το κλειδί για την διέγερση του ενδιαφέροντος περισσότερων από τους συνήθεις ενδιαφερόμενους πάνω στο θέμα της ταινίας.

Μια γοητευτική ταινία έχει πάντα στο επίκεντρό της τον άνθρωπο, εκφράζοντας κάτι βαθύ για την ανθρώπινη εμπειρία, το οποίο ξεπερνά τα γεωγραφικά και πολιτισμικά σύνορα, τα ειδικά ενδιαφέροντα και αγγίζει αυτό που συνήθως λέμε ευρύ κοινό. Όσο απεικονίζεται κάτι αληθινό, μας δίνεται η ευκαιρία να του δώσουμε τη μορφή μιας ιστορίας με αρχή, μέση και τέλος. Σύμφωνα με τον Χιλιανό ντοκιμαντερίστα Patricio Guzman : «η ζωή είναι χαοτική», για αυτό το λόγο θα πρέπει να οργανώνεται η

πραγματικότητα σε μια αφήγηση γιατί όπως αναφέρει : « αν δεν πεις μια ιστορία, μοιραία θα χάσεις και τον θεατή».

Μετά από διάστημα έξι μηνών παραμονής στο νησί, πραγματοποιήθηκε η επιλογή των προσώπων και της κεντρικής πλοκής, που είναι ανάλογη του θέματος που στοχεύεται να αναδειχτεί και του συμπεράσματος ή μηνύματος, στο οποίο κλίνει η ταινία. Ακολούθως, προσεγγίστηκαν τα άτομα που ήταν απαραίτητο να πλαισιώσουν τους ρόλους της ταινίας. Αφού τους συστήθηκα εκ νέου, τους εξήγησα, ότι εκτός από την ιδιότητά μου, ως εκπαιδευτικού βρίσκομαι στο στάδιο μελέτης, συγγραφής και ανάλυσης μιας έρευνας του δι-ιδρυματικού τμήματος Κλινικής Κοινωνιολογίας και Τέχνης του Πανεπιστημίου Αιγαίου και του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας, στα πλαίσια του οποίου θα πραγματοποιηθεί η δημιουργία μιας ταινίας ντοκιμαντέρ, που θα αφορά τον τόπο τους, τη Χάλκη και την ανάδειξη καίριων προβλημάτων του νησιού.

Τους ανέπτυξα για ποιους λόγους με ενέπνευσε ο τόπος τους να ασχοληθώ σε ερευνητικό πλαίσιο, πόσο σημαντική θεωρώ την αποτύπωση της θέσης τους και πόσο μεγάλης σημασίας θεωρείται η ανάδειξη των προβλημάτων των μικρών τόπων, όπως η Χάλκη. Στη συνέχεια, ανέφερα την επιθυμία για μια σύντομη συνάντηση μαζί τους, για να γίνει εμβάθυνση στην έρευνα και παράλληλα να διερευνηθεί το ενδεχόμενο εθελοντικής συμμετοχής τους στην ταινία, γεγονός που θα αποτελούσε πολύτιμη συνεισφορά.

Οι κάτοικοι που προσεγγίστηκαν είχαν εξαρχής θετική στάση απέναντι στην έρευνα, βασιζόμενοι στην εμπιστοσύνη, που είχε αναπτυχθεί το διάστημα αυτό της προσωπικής μου διαμονής στο νησί, της εμπλοκής μου στη δημόσια ζωή του νησιού, καθώς και της κοινωνικής μου θέσης. Τα άτομα που συμμετείχαν χωρίς επιφυλάξεις ήταν μια μαθήτρια Γ Λυκείου, ο ιατρός που συμμετέχει στο πρόγραμμα των Γιατρών του Κόσμου, καθώς και ο Δήμαρχος της Χάλκης. Η πρώτη συνάντηση με τον ιατρό και το δήμαρχο είχε ήδη προηγηθεί κατά τη διάρκεια της ποιοτικής έρευνας και η ενεργός συμμετοχή τους στη διαδικασία της δημιουργίας της ταινίας ήταν ευκολότερη. Το γύρισμα πραγματοποιήθηκε σε εξωτερικούς χώρους του νησιού, κοντά στο ελικοδρόμιο, στο ιατρείο, καθώς και ανάμεσα στα στενά της Χάλκης. Μετά από την έγγραφη συγκατάθεσή τους για εθελοντική συμμετοχή στην ταινία, ξεκίνησε το γύρισμα.

Αυτό που ακολουθεί είναι η σύνταξη ενός ερωτηματολογίου, ώστε να υπάρχει ένας προγραμματισμός στην ροή της συζήτησης. Η καλή προετοιμασία θα βοηθήσει παρέχοντας ένα αίσθημα ασφάλειας. Απαραίτητη είναι η αποφυγή παράθεσης λεπτομερειών για τα θέματα της συνέντευξης, ώστε να διασωθεί ο αυθορμητισμός της επικοινωνίας κατά τη διάρκεια των γυρισμάτων. Πρέπει να ενημερωθούν οι συμμετέχοντες ότι θα έχουν όλο το χρόνο να αναπτύξουν τις απόψεις τους, ότι θα επιλεγούν τα κομμάτια που θα λάβουν μέρος στην ταινία και ότι οποιοδήποτε λάθος πραγματοποιηθεί κατά τη διάρκεια του λόγου, δεν θα περιληφθεί στην ταινία. Εφόσον έχει επιλεγεί το θέμα και τα πρόσωπα που θα πλαισιώσουν την ταινία, ακολουθεί η συγγραφή μιας σύντομης σεναρίου που περιγράφει με τη μέγιστη δυνατή ακρίβεια την ταινία όπως αυτή πρόκειται να γυριστεί.

Ξεκινούν τα γυρίσματα της ταινίας από το καράβι, μέχρι τα διάφορα σημεία του νησιού και παρατηρείται οι χαρακτήρες να εμπλέκονται σε μία δράση με αρχή, μέση, τέλος ή ίσως όχι. Κύριο σημείο είναι όχι η αποκάλυψη κάποιου χαρακτηριστικού του προσώπου αυτού, αλλά η ψυχική διάθεση και κατά επέκταση ο χαρακτήρας που εκφράζεται μέσα από τη δράση, παρατηρώντας π.χ. τους μορφασμούς, την ένταση ή το ενδιαφέρον να αναπτύξει αυτό το γεγονός.

Σημαντική είναι επίσης η προσωπική εντύπωση που έχει δημιουργηθεί από τον συγγραφέα του σεναρίου/ σκηνοθέτη για τον εικονιζόμενο. Η αμεσότητα μιας επιτυχημένης σκηνής συνέντευξης στην οποία ο χαρακτήρας ανοίγει την καρδιά του μπροστά μας, μπορεί να αιχμαλωτίσει και να συγκινήσει βαθιά τον θεατή. Η αφηγηματική συνέντευξη που πραγματοποιείται από τη μαθήτριά της Γ Λυκείου και αποκαλύπτει την προσωπική βιωματική της εμπειρία, με λεπτομέρειες, με φόρτιση συναισθηματική από την ίδια κατά τη διάρκεια αφήγησής της, προκαλεί ισχυρή εντύπωση.

Στα πλαίσια γυρισμάτων της εν λόγω ταινίας, πραγματοποιήθηκε πραγματολογική συνέντευξη με ειδικό, όπως ο γιατρός της νήσου Χάλκης, που ως επιστήμονας, παρέθεσε τις πληροφορίες γύρω από το συγκεκριμένο γνωστικό αντικείμενο, όπου η άποψη του έχει ιδιαίτερο κύρος και δεν χωράει αμφισβήτηση. Ταυτόχρονα, ο Δήμαρχος του νησιού αναλύει τον τρόπο αντιμετώπισης, από την τοπική διοίκηση, έκτακτων περιστατικών, τις δυσκολίες μετακίνησης των αρρώστων σε περίπτωση

κακών καιρικών συνθηκών και τη χρήση άλλων μέσων για την αντιμετώπιση μιας κρίσης.

Όταν ολοκληρώνονται τα γυρίσματα ξεκινάει η σύνθεση. Οι πολυσυλλεκτικές σκηνές, συλλέγουν και ενώνουν μεταξύ τους θραύσματα από καταγραφές σε διαφορετικό τόπο και χρόνο προκειμένου να υποστηρίξουν μία πληροφορία, μια ιδέα ή ακόμη και ένα συναίσθημα. Μία σεκάνς- μοντάζ μπορεί να συγκεντρώσει στιγμιότυπα από διαδοχικές δράσεις σε μία αλυσίδα αιτίου- αιτιατού συνοψίζοντας ένα τμήμα της ιστορίας. Για παράδειγμα, η προσέγγιση στο λιμάνι της Χάλκης μπορεί να αποτελείται από στιγμιότυπα από την πορεία του караβιού από το νησί της Ρόδου προς τη Χάλκη, την προσέγγιση του νησιού και την στιγμή της αποβίβασης.

Συνεχίζοντας με την προετοιμασία του μοντάζ της ταινίας, τη συναρμολόγηση δηλαδή των ήχων και των εικόνων στο περιβάλλον του υπολογιστή, ακολουθήθηκαν τα βήματα που αντιστοιχούν στο σενάριο. Πραγματοποιήθηκε εισαγωγή του υλικού στον υπολογιστή, ταξινομήθηκε, αρκετές φορές άλλαξε η σειρά και η ποσότητα του υλικού που θα χρησιμοποιηθεί και αρχειοθετήθηκε. Το πρώτο που πραγματοποιήθηκε ήταν ο συγχρονισμός εικόνας και ήχου. Οι λήψεις προσπάθησα να είναι συναρμολογίσιμες και να δίνουν τη δυνατότητα να πλάσει κανείς στο μοντάζ τη σκηνή στην κατεύθυνση της επιθυμητής ερμηνείας.

Παράλληλα με την ηχογράφηση της πρόζας, δηλαδή των ομιλιών και του σύγχρονου ήχου της δράσης, είναι σημαντικό όσο ο ηχολήπτης βρίσκεται ακόμα στο χώρο του γυρίσματος, να συγκεντρώσει και άλλους ήχους, που μπορεί να φανούν εξαιρετικά χρήσιμοι αργότερα. Καταρχήν θα χρειαστεί να ηχογραφηθεί μία διάρκεια σιωπής στο χώρο που πραγματοποιήθηκε το γύρισμα, χωρίς να ακούγονται ομιλίες ή άλλοι θόρυβοι. Ο «χώρος» αυτός ή αλλιώς η ατμόσφαιρα, θα χρειαστεί στο μοντάζ αλλά και στο σχεδιασμό της τελικής ηχητικής μπάντας, προκειμένου να σβηστούν τα ίχνη από κάποια κοψίματα και να διοχετευτεί ενδεχομένως σε πλαϊνά ηχεία σε μία μίξη surround. Οι διάφοροι θόρυβοι που σχετίζονται με τη δράση ή την ατμόσφαιρα του χώρου, επίσης θα φανούν εξαιρετικά χρήσιμοι: ο ήχος κ.ο.κ., μπορούν να αποτελέσουν στοιχεία ενός δημιουργικού ηχητικού σχεδιασμού.

Στην αρχή υπήρξε ενθουσιασμός για την αρχική έμπνευση, ο οποίος διαδέχτηκε από απογοήτευση και αμφισβήτηση, τελικά όμως υπήρξε η πεποίθηση ότι η πλοκή της ιστορίας ίσως να κρύβει βαθύτερα νοήματα βοηθητικά για τους θεατές, για την

κατανόηση της κεντρικής ιδέας, της ενεργοποίησης της κοινότητας, προς θετικές εκβάσεις.⁵⁵

7.3.2. Σύνοψη σεναρίου του ντοκιμαντέρ

- Τίτλος : Χάλκη : «Μέσα από τη δική μου ματιά»
- Logline: Πως μέσα από τα μάτια μιας μαθήτριας ξεδιπλώνονται τα προβλήματα του νησιού.
- Σύνοψη: Τα περισσότερα απομονωμένα νησιά της Ελλάδας, αντιμετωπίζουν κοινωνικά, πολιτισμικά και οικονομικά προβλήματα, τα οποία έχουν παγιωθεί με το πέρασμα των ετών. Σε δύσκολους καιρούς όπως αυτούς που βιώνουμε, τα μάτια ενός νεαρού ατόμου, μπορούν από τη δική τους ματιά, να εντοπίσουν, να αναλύσουν και να αναδείξουν τα σημαντικά αυτά προβλήματα. Η ταινία συνδιαλέγεται με το χώρο, τους κατοίκους, τα προβλήματα του νησιού και τη μικρογραφία μιας ευρύτερης κοινωνίας.
- Είδος: Ντοκιμαντέρ (Κοινωνία- Πολιτισμός)
- Σκηνοθεσία/ Σενάριο: Φραντζέσκα Κρητικού
- Διάρκεια: 25 λεπτά

7.3.3. Περίληψη ταινίας

Μία μαθήτρια Λυκείου εξιστορεί στην καθηγήτριά της, το πρόβλημα υγείας που αντιμετωπίζει τα τελευταία δύο χρόνια, τις δυσκολίες που αυτό έχει προκαλέσει στην οικογένειά της οικονομικά και στον κοινωνικό της περίγυρο, καθώς δεν μπορεί να μετακινηθεί για πολλές ώρες έξω από το σπίτι. Αντίστοιχα πως έχει επηρεαστεί η ψυχοσύνθεση της και η καθημερινότητά της.

Τα προβλήματα που βιώνουν οι κάτοικοι ενός απομονωμένου νησιού μπορούν να αποτυπωθούν μέσα από τα μάτια ενός νεαρού κοριτσιού, που λίγο πριν την έξοδό της από τη σχολική κοινότητα με αθωότητα και συνειδητοποιώντας ότι όλα είναι μέρος της προσωπικής καθημερινής ζωής της, μπορεί να επικοινωνήσει με τους θεατές και να μεταφέρει αυτό που βιώνει. Τα νέα άτομα είναι αυτά που πρέπει να παραμείνουν σε

---

⁵⁵ Από το βιβλίο Εφόδιο για νέους ντοκιμαντερίστες του Απόστολου Καρακάση, του Χρήστου Γούσιου και του Κώστα Κεφάλα, με κριτική αναγνώστρια την Εύα Στεφανή

έναν τόπο, να τον συντηρήσουν, να τον αναπτύξουν και να τον αναδείξουν. Τα μικρά και μεγάλα όμως καθημερινά ζητήματα, κοινωνικά, οικονομικά και πολιτισμικά είναι αυτά που αναγκάζουν τη νέα γενιά να εγκαταλείπει τον τόπο καταγωγής της και να προωθείται στα μεγάλα αστικά κέντρα. Παρατηρείται μια προσπάθεια ανάδειξης αυτών των ζητημάτων, όμως η πραγματική κατάσταση παραμένει και διαιωνίζεται, με αποτέλεσμα τα προβλήματα να μην αντιμετωπίζονται στη βάση τους και να παραμένουν άλυτα.

Αυτός είναι και ο λόγος που θα προβληθεί η ταινία σε όλη την κοινότητα, ώστε να ευαισθητοποιηθούν τα άτομα και να το προωθήσουν προς τους αντίστοιχους φορείς τοπικούς και μη. Η συνεχής προβολή αυτών των προβλημάτων θα ασκήσει πίεση και θα αναγκάσει τους αρμοδίους να ευαισθητοποιηθούν, να ασχοληθούν με τα προβλήματα των απομακρυσμένων περιοχών και να εμπλακούν στην προσπάθεια αντιμετώπισης και επίλυσής τους.

7.3.4. Η ταινία

Η ιστορία ξεδιπλώνεται στη Χάλκη Δωδεκανήσου, όπου η αφηγήτρια ως αναπληρώτρια εκπαιδευτικός βρίσκεται για πρώτη φορά με υπηρεσιακή τοποθέτηση. Κεντρική φιγούρα της ταινίας, η καθηγήτρια- αφηγήτρια της ταινίας, η οποία προσπαθεί μέσα από την περιπλάνηση της, στα στενά δρομάκια του νησιού για αναζήτηση κατοικίας, να κατανοήσει την δόμηση των κατοικιών, την εγκατάλειψη που αντικρίζει σε κάποιες, τον τρόπο λειτουργίας του νησιού και των κατοίκων. Πλούσιο φωτογραφικό υλικό και εναλλαγή ήχων και εικόνων, προσδίδουν στην πλοκή της ταινίας μια αίσθηση οικειότητας με το χώρο και τα θέματα αναζήτησης.

Στην πορεία αυτής της περιπλάνησης συναντάει την μαθήτριά της Γ Λυκείου, στην πλατεία του χωριού και καθώς κατευθύνονται προς το ιατρείο του νησιού, της εξιστορεί το πρόβλημα υγείας που απέκτησε μετά από ένα χτύπημα στο γόνατο μέσα στο σπίτι. Αυτή η συζήτηση οδηγεί την καθηγήτρια με τη μαθήτριά στο ιατρείο, όπου ο ιατρός, εθελοντής στους Γιατρούς του Κόσμου, εξηγεί ιατρικά πλέον τη σοβαρότητα του προβλήματος υγείας της μαθήτριάς και τις ελλείψεις ή παραλείψεις που μπορούν να συμβούν σε περίπτωση αντίστοιχου ιατρικού συμβάντος. Αναφέρεται στα προβλήματα που κάθε μικρό νησί αντιμετωπίζει σε φαρμακευτικό και ιατρικό υλικό. Το πρόβλημα μετακίνησης των αρρώστων από τη Χάλκη προς το μεγαλύτερο νησί των Δωδεκανήσων τη Ρόδο.

Έπειτα φεύγοντας από το χώρο του ιατρείου και αφού ευχαρίστησα τον γιατρό και τη μαθήτριά, κατευθύνομαι προς το ελικοδρόμιο του νησιού, για να συναντήσω το δήμαρχο, ο οποίος θα αναλύσει το πρόβλημα των διακομιδών, την χρησιμότητα της τηλεϊατρικής και γενικότερα τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα σοβαρά περιστατικά, όπως την αερομεταφορά τους από τη Χάλκη προς το νοσοκομείο της Ρόδου. Θεωρεί ότι το γεγονός της ύπαρξης μεγάλου ποσοστού ηλικιωμένων κατοίκων στο νησί αποτελεί ιδιαίζουσας σημασίας γεγονός. Αντίστοιχο φωτογραφικό υλικό πλαισιώνουν αυτό το κομμάτι της ταινίας.

Περπατώντας από το ελικοδρόμιο προς το λιμάνι, συναντώ ξανά τη μαθήτριά, όπου αναφέρει το θέμα της κάλυψης του σχολικού ωρολογίου προγράμματος από εκπαιδευτικούς αναπληρωτές κάθε χρόνο, τη δυσκολία σύνδεσης των μαθητών μαζί τους, την ψυχολογική αναστάτωση που αυτό προκαλεί στα παιδιά και την ανάγκη παρουσίας μόνιμων καθηγητών στο σχολείο τους. Αυτό θα βοηθούσε τα παιδιά, καθώς θα τους παρείχε μια συνεχή ψυχολογική σταθερότητα και ροή κατά τη διάρκεια των ετών. Η μουσική που συνοδεύει τους τίτλους τέλους προσδίδουν στα προβλήματα του μικρού αυτού νησιού, μια νότα μελαγχολική και την πεποίθηση στους θεατές ότι μαζί μπορούμε κάθε εμπόδιο να το υπερπηδήσουμε και κάθε πρόβλημα να το επιλύσουμε.

<https://www.youtube.com/watch?v=3HQA-6PGmYs>

7.3.5. Χαρακτήρες που συμμετέχουν στην ταινία

Η Φραντζέσκα Κρητικού είναι η αναπληρώτρια εκπαιδευτικός/ αφηγήτρια της ταινίας. Η ερευνήτρια αυτών των ζητημάτων του νησιού και εκείνη που συνέγραψε το σενάριο της ταινίας. Παρέμεινε στο νησί για δέκα μήνες μέχρι και την ολοκλήρωση της.

Η Παναγιώτα Σφυρίου, μαθήτριά της Γ Λυκείου στο Γυμνάσιο με Λ.Τ. της Χάλκης. Είναι 17 ετών και το άτομο που αντιμετωπίζει πρόβλημα με το γόνατό της.

Ο Άγγελος Φραγκάκης είναι ο Δήμαρχος του νησιού. Διετέλεσε στην προσωπική αστυνομική φρουρά του αείμνηστου Δημητρίου Κρεμαστινού.

Ο Χριστόδουλος Λικαρτσής, ιατρός στο ιατρικό κέντρο του νησιού, πρώην διευθυντής της ΩΡΛ του νοσοκομείου Ρόδου, και μέλος των Γιατρών του Κόσμου.

7.3.6. Σημείωμα σκηνοθέτη

Χάλκη Δωδεκανήσου, είναι μια υπηρεσιακή τοποθέτηση που ξεκίνησε με άγχος και αγωνία του τι θα αντιμετώπισω, κυρίως το χειμώνα. Όμως καθώς κυλούσε ο καιρός και οι μέρες και γνωρίζοντας καλύτερα τους μαθητές μου και τη ζωή τους σε αυτό το νησί, αντιλαμβάνομαι ότι η επιλογή αυτού του νησιού, μόνο τυχαία δεν θα μπορούσε να είναι για τη συγγραφή της εν λόγω εργασίας μου. Μικρός τόπος, απομονωμένος από την υπόλοιπη Ελλάδα με μόνη διέξοδο την κοντινή Ρόδο, που σε περιόδους κακοκαιρίες φαντάζει και αυτή πολύ μακρινή. Η περιπλάνηση στο νησί δημιουργεί ανάμεικτα συναισθήματα, καθώς δίπλα σε ανακαινισμένα, βαμμένα με έντονα χρώματα σπίτια, παρατηρώ ετοιμόρροπα, εγκαταλελειμμένα, στοιχείο που αμέσως μου κίνησε την περιέργεια. Σε ποιον να ανήκουν άραγε, γιατί οι πέτρινοι τοίχοι τους συνεχίζουν να είναι όρθιοι εκεί, πότε φτιάχτηκαν, γιατί εγκαταλείφθηκαν. Τα πρώτα μαθήματα στο σχολείο και η επικοινωνία με τα παιδιά, αποτέλεσαν το πρωτόλειο στάδιο της έρευνάς μου. Η μόνη μαθήτριά που είχα στην Γ Λυκείου μου διηγήθηκε το πρόβλημα υγείας της και τους αφόρητους πόνους που ένιωθε σε όλο το σώμα εδώ και τρία χρόνια. Κατευθείαν κατάλαβα ότι αυτό που πρέπει να αναδείξω μέσω αυτού του ντοκιμαντέρ, δεν είναι άλλο από τον πόνο, τα προβλήματα και την ελπίδα που αυτό το παιδί τόσα χρόνια γενναία και με υπομονή αντιμετώπισε και μέσω αυτού του παιδιού να δείξω ότι σε κάθε μικρό τόπο, τα προβλήματα μόνο με καρτερικότητα και υπομονή αντιμετωπίζονται από το σύνολο των κατοίκων τους και είναι αυτά που τελικά θα τους ενώσουν, θα τους ευαισθητοποιήσουν και θα τους οδηγήσουν σε συλλογικές και οργανωμένες δράσεις, είτε με τη βοήθεια των κρατικών φορέων, είτε με ιδιωτικές πρωτοβουλίες.

7.3.7. Μοντάζ

Η ταινία ντοκιμαντέρ θα «ανακαλυφθεί», θα διαμορφωθεί και θα βρει την πραγματική της ταυτότητα στο μοντάζ. Το ντοκιμαντέρ δεν ακολουθεί ένα αυστηρό σενάριο και αυτό βοηθάει στην ελευθερία, δημιουργικότητα, στον πειραματισμό, αλλά παράλληλα και στην ευθύνη και την ανησυχία για το τελικό αποτέλεσμα. Γενικά, το μοντάζ του «δημιουργικού ντοκιμαντέρ» αποτελεί μία πιο σύνθετη καλλιτεχνική πρόκληση από το μοντάζ μιας ταινίας μυθοπλασίας.

Η εργασία στο μοντάζ κινείται σε δύο επίπεδα, σε μεγάλη και μικρή κλίμακα. Στη μεγάλη κλίμακα το μοντάζ διαμορφώνει τη δομή της ταινίας, καθορίζει την πλοκή και

την ιστορία και παγιώνει το σενάριό της. Στη μικρή κλίμακα επικεντρώνεται στη λεπτομέρεια, διαμορφώνει το ρυθμό και τις διακυμάνσεις του, αναδεικνύει τις λεπτές χροιές ερμηνείας μιας σκηνής, δημιουργεί γοητευτικά και αρμονικά περάσματα ανάμεσα στις σκηνές, κλπ. Το μοντάζ ενός ντοκιμαντέρ παρέχει τη δυνατότητα μιας ιδιαίτερα δημιουργικής συμβολής και στα δύο αυτά επίπεδα.

Η γαλλική λέξη montage υποδηλώνει τη συναρμολόγηση, μια διαδικασία κατά την οποία οι εικόνες και οι ήχοι ενώνονται στο περιβάλλον του υπολογιστή. Πρώτα ξεκινάμε να το δουλεύουμε στο μυαλό μας και έπειτα αρχίζουμε να το επεξεργαζόμαστε. Εισάγουμε το υλικό στον υπολογιστή, το βλέπουμε και το αρχειοθετούμε, δημιουργείται δηλαδή μια ιδιαίτερα δημιουργική φάση, η οποία πρέπει να προσεγγιστεί με συγκέντρωση, επιμέλεια και δημιουργική φαντασία.

Καθώς βλέπουμε το υλικό, ξεκινάμε να σημειώνουμε τόσο μέσα στο πρόγραμμα του μοντάζ, όσο και με γραπτό τρόπο τα αρχεία που επιθυμούμε να εντάξουμε και να επεξεργαστούμε στην ταινία. Μέσα στο πρόγραμμα του μοντάζ, δημιουργούμε φακέλους και αποθηκεύουμε το υλικό ανάλογα με το είδος αφήγησης της ταινίας.

Στην αρχή της ταινίας θα πρέπει να δοθούν επιπλέον πληροφορίες για το τι θα παρακολουθήσουν οι θεατές, σχετικά με τα εξής πέντε ερωτήματα, που, πότε, τι, ποιος, γιατί. Εφόσον εισάγουμε τους χαρακτήρες της ταινίας, την έκθεση του προβλήματος και της θέλησης τους να το αντιμετωπίσουν, αρχίζει η κλιμάκωση των προσπαθειών τους, που συναντά τα αντίστοιχα εμπόδια. Υπάρχουν πράξεις, σημεία καμπής και συμβαίνουν όλα αυτά. Η πλοκή δεν είναι τίποτα άλλο από την επιλογή των γεγονότων που θα χρησιμοποιηθούν και η διάταξή τους στο χρόνο. Η οργάνωση των σκηνών σε μια στιβαρή αφήγηση, που κερδίζει την προσοχή του κοινού, σχηματίζει μια αλυσίδα αιτίου-αιτιατού (επειδή έγινε αυτό, μετά έγινε εκείνο, το οποίο οδήγησε στο άλλο..).

Στην εισαγωγή παρουσιάζεται το θέμα μέσα από την αφήγηση σε γενικές γραμμές και τίθεται άμεσα ή έμμεσα το γενικό ερώτημα που η ταινία θα διερευνήσει. Θα πρέπει να μας εξάγει την περιέργεια με πληροφορίες που καθιστούν το θέμα σημαντικό, ενώ το κεντρικό ερώτημα θα πρέπει να τεθεί με τον ισχυρότερο δυνατό τρόπο, ώστε να μας προκαλέσει μία γνήσια απορία, η οποία θα μας κρατήσει προσηλωμένους στην ταινία.

Κάθε σκηνή αποτελεί μία θεματική ενότητα. Ο σχεδιασμός της πλοκής ορίζει ποιες είναι οι θεματικές ενότητες, οι οποίες θα αναπτυχθούν και με ποια σειρά. Ένας τρόπος να οργανώσουμε το υλικό στον υπολογιστή είναι να φτιάξουμε διαφορετικές sequences

πάνω σε κάθε θέμα στο οποίο αναφέρεται ο εκάστοτε ομιλητής. Αφού εντοπιστούν τα αποσπάσματα που προκύπτουν από τις συνεντεύξεις και οργανωθούν σε θεματικές ενότητες, συναρμολογούν το σκελετό της ταινίας μόνο με τα υλικά της συνέντευξης. Μόλις τελειώσουμε με την ανάπτυξη μιας θεματικής ενότητας αφήνουμε μία παύση, που αντιστοιχεί με την αλλαγή παραγράφου και συνεχίζουμε στην επόμενη ενότητα.

Το ένα μέρος της ταινίας είναι η αφήγηση των συνεντεύξεων και το άλλο οι εικόνες, που θα μπορούσαν να είναι κομμάτια δράσης ή επεξηγηματικές εικόνες ή σκηνές που φωτίζουν το περιεχόμενο του λόγου. Το σύνολο αυτό των εικόνων ονομάζεται B-roll.

Σε ένα αρχείο κειμένου καταγράφουμε τα περιεχόμενα κάθε γυρίσματος. Σημειώνουμε τη σκηνή, το χώρο και το χρόνο. Στη συνέχεια κάνουμε δύο στήλες, στην αριστερή πλευρά τοποθετούμε το time code, δηλαδή το χρόνο του γυρίσματος, και στη δεξιά μία σύντομη περιγραφή της δράσης ή της ομιλίας.⁵⁶ Στο παράρτημα της εν λόγω εργασίας παρατίθεται και ο πίνακας περιεχομένων του μοντάζ της ταινίας.

Για το μοντάζ χρησιμοποιήθηκε το πρόγραμμα Adobe premiere, που είναι ένα επαγγελματικό και εμπορικό εργαλείο για επεξεργασία βίντεο. Το εργαλείο παρέχει πολλές δυνατότητες για την επεξεργασία βίντεο, όπως αλλαγή ρυθμού δειγματοληψίας και ανάλυσης του βίντεο, πρόσθεση υπότιτλων, ενσωμάτωση μουσικής και άλλων μέσων κ.ά.

Κεφάλαιο όγδοο – Ανάλυση δεδομένων έρευνας

8.1 Περιγραφή του μικρο- δείγματος της έρευνας

Παρόλο που η επιθυμία μου ήταν το δείγμα να κατανεμηθεί ισόποσα, τα άτομα ευθύνης και λήψης αποφάσεων στα οποία στράφηκα για την διεξαγωγή της παρούσας εργασίας ήταν μόνο άντρες, ο ένας ηλικίας άνω των 80 και οι υπόλοιποι, ηλικίας 30-67 ετών, άτομα καταρτισμένα στο αντικείμενο της θέσης που κατέχουν, που μετά από χρόνια περιπλάνησης, λόγω σπουδών και εργασίας κατέληξαν συνειδητά στον επαναπατρισμό τους στη Χάλκη.

1. Ο Σ1, είναι 50 ετών, έχει σπουδάσει βιολογία και εργάζεται στον τομέα της

---

⁵⁶ Από το βιβλίο Εφόδιο για νέους ντοκιμαντερίστες του Απόστολου Καρακάση, του Χρήστου Γούσιου και του Κώστα Κεφάλια, με κριτική αναγνώστρια την Εύα Στεφανή

εκπαίδευσης στο νησί της Χάλκης. Έχει πλούσια εθελοντική δράση, του αρέσει η μουσική και το θέατρο.

2. Ο Σ2, είναι 45 ετών, έχει σπουδάσει μηχανολογία και εργάζεται στην τοπική αυτοδιοίκηση. Λατρεύει τη Χάλκη και το ποδόσφαιρο.
3. Ο Σ3, είναι 83 ετών, έχει εργαστεί σε πολλούς επιχειρηματικούς τομείς, αλλά και στον χώρο της αρχαιολογίας.
4. Ο Σ4, είναι 45 ετών, έχει σπουδάσει νοσηλευτική και εργάζεται στο λιμενικό σώμα. Λαμβάνει μέρος σε εθελοντικές δράσεις σε σχέση με τη θάλασσα.
5. Ο Σ5, είναι 30 ετών, έχει σπουδάσει στη σχολή της Αστυνομίας, του αρέσει πολύ το διάβασμα ιστορικών βιβλίων και τα ταξίδια.
6. Ο Σ6, είναι 67 ετών, έχει σπουδάσει ιατρική και έχει ασκήσει το λειτούργημα του ιατρού, του αρέσει το διάβασμα, το ψάρεμα και οι περίπατοι και η εθελοντική του δράση συνεχίζει μέχρι και σήμερα.
7. Ο Σ7, είναι 57 ετών, εργάζεται σε φορέα του υπουργείου εσωτερικών, του αρέσει πολύ το διάβασμα ιστορικών βιβλίων και τα ταξίδια.

8.2 Επεξεργασία συνεντεύξεων

8.2.1. Κοινωνικό προφίλ συμμετεχόντων

Κοινωνικό προφίλ του Σ1

(εκπαιδευτικός, 50 χρονών)

Ο Σ1 είναι άτομο που χαίρει αποδοχής, από την οικογένειά του, των επιλογών του σε θέματα σπουδών και επαγγελματικού προσανατολισμού. Παρόλο που ο πατέρας του προσπάθησε να επηρεάσει την επαγγελματική του κατεύθυνση μωνώντας τον από μικρή ηλικία στο χώρο και στη φύση της εργασίας του, γεγονός που αποδεικνύει την άδηλη επιρροή που άσκησε επάνω του, τελικά δεν κατάφερε να το επιτύχει. *«...ο πατέρας μου...ήταν θετικών επιστημών ...πάντα ήθελε να γίνω γιατρός ... επέλεξα όμως τη βιολογία προς λύπη του, αλλά νομίζω ότι μετά και ο ίδιος τουλάχιστον πρόλαβε να δει την ικανοποίησή μου από αυτό το αντικείμενο».*

Η ποιότητα ζωής του Σ1 δεν είναι η προσδοκώμενη καθώς επηρεάζεται ριζικά από τις συνεχείς μετακινήσεις του. *« Η αλήθεια είναι ότι λόγω των μετακινήσεων ...φεύγουν πάρα πολλά χρήματα.... αν δεν υπήρχε αυτό σε αυτόν τον τόπο θα ήμουνά άνετα οικονομικά ».* Αυτό οφείλεται κυρίως στο γεγονός ότι η οικογένειά του, οι εθελοντικές δραστηριότητες του

και το κοινωνικό του δίκτυο, που απορροφά μεγάλο μέρος του χρόνου του, βρίσκονται εκτός του νησιού της Χάλκης. *«Ναι αρκετές φορές, είμαι ήδη μέλος σε κάποιες οργανώσεις κάποιους συλλόγους χωρίς πληρωμή και ναι νομίζω ότι δεν ξέρω αν θέλετε να σας τους πω αλλά είναι μέσα στην καθημερινότητά μου και αυτό».*

Είναι άτομο με υψηλό πολιτισμικό κεφάλαιο καθώς για χρόνια αποτελούσε βασική του ασχολία, το διάβασμα και η συγγραφή βιβλίων. *«Τώρα πια, όχι νεαρός και λίγο πιο μετά διάβαζα, όχι πολύ αλλά διάβαζα σίγουρα κάποια βιβλία το χρόνο. Ακριβώς όμως επειδή ήρθα σε επαφή με πολλά συγγράμματα, ανέλαβα και εγώ να κάνω κάποια ....δικά μου βιβλία είτε βοηθήματα είτε άλλα ....».* Επίσης είχε ασχοληθεί για πολλά χρόνια με την μουσική και τον αθλητισμό. *« Με τη μουσική ασχολούμουν χρόνια.....πλέον ακούω μουσική και ασχολούμαι με τον αθλητισμό όσο μπορώ»*

Ένα άλλο στοιχείο του Σ1 είναι το υψηλό ανθρώπινο κεφάλαιο που διαθέτει καθώς έχει σπουδάσει Βιολογία, έχει κάνει μεταπτυχιακό, γνωρίζει 2 ξένες γλώσσες και ασχολείται σε καθημερινή βάση με τις νέες τεχνολογίες. *« σπούδασα Βιολογία στο πανεπιστήμιο Πάτρας και έκανα ένα μεταπτυχιακό στην διδακτική της Βιολογίας και νέες τεχνολογίες στο ΕΚΠΑ στο πανεπιστήμιο της Αθήνας, γεννήθηκα, μεγάλωσα και έζησα το μεγαλύτερο διάστημα στην Αθήνα και το 2010 μετακόμισα ... στη Χάλκη.... έχω ασχοληθεί ...για ένα άλλο διάστημα στην μοριακή γενετική ... το βασικό όμως ήταν η εκπαίδευση που ξεκίνησα πριν διοριστώ στο δημόσιο, ξεκίνησα ως ελεύθερος επαγγελματίας με ένα δικό μου φροντιστήριο μετά σε μεγάλα φροντιστήρια της Αθήνας ...έδωσα εξετάσεις στο ΑΣΕΠ και από εκεί διορίστηκα ... η μετακίνηση στη Χάλκη έγινε συνειδητά.... ήρθα στην Χάλκη με την προοπτική να είμαι εκπαιδευτικός όπως ήμουνα και στην Αθήνα... ανέλαβα με χαρά γιατί είδα ότι μπορώ να κάνω πράγματα για ... τη Χάλκη ... είναι πολύ πιο εύκολο σε ένα μικρό τόπο να προσφέρεις παρά σε ένα μεγάλο ...».**«πάνω στις σπουδές έχω ασχοληθεί και με άλλα αντικείμενα δηλαδή έχω ασχοληθεί λίγο με τις ιχθυοκαλλιέργειες...».*

Η ν- ομαδικότητα του Σ1 έγκειται κυρίως στον συγκεκριμένο τρόπο ζωής που έχει επιλέξει, στις συνεχείς μετακινήσεις του για να καλύψει όλες τις δραστηριότητες στις οποίες είναι ενταγμένος.

Στην ερώτηση σχετικά με το πως φαντάζεται τη ζωή του 5 χρόνια μετά σε σχέση με το νησί της Χάλκης και πως η έννοια της μετάβασης βιώνεται από τον ίδιο, συνδέει την μετάβαση του αυτή με τον τόπο καταγωγής του και τη σημασία επιστροφής σε αυτόν είτε νοητά είτε με φυσική παρουσία: *«Ανεξάρτητα του πού θα βρίσκομαι νομίζω ότι η Χάλκη επειδή είναι ο τόπος καταγωγής μου και έχω έτσι συναισθηματικό δέσιμο με αυτόν... νομίζω ότι δεν θα βγει*

από την ενασχόληση μου είτε παραμείνω... είτε ακόμα και από μακριά έτσι κι αλλιώς εμπλέκομαι και με άλλους φορείς που έχουν να κάνουν με τη Χάλκη ...έτσι λοιπόν είτε είμαι παρών στη Χάλκη είτε όχι νομίζω θα ασχολούμαι με τη Χάλκη, τώρα το τι θα γίνει τα επόμενα 5 χρόνια νομίζω δεν γνωρίζουμε τι θα γίνει την επόμενη ώρα της ζωής μας οπότε δεν μπορώ να σας το πω».

Κοινωνικό προφίλ Σ2

(εργαζόμενος σε φορέα τοπικής αυτοδιοίκησης, 45 χρονών)

Ο Σ2 ενδιαφέρεται για τους δεσμούς του κοινωνικού κεφαλαίου πέρα από τα στενά οικογενειακά δίκτυα και αυτό έχει ως αποτέλεσμα την ενασχόλησή του με την εθελοντική προσφορά του σε ομάδα ποδοσφαίρου, ως προπονητής κυρίως σε μικρά παιδιά, καθώς και την ιδιότητα της επαγγελματικής του ενασχόλησης. *«είμαι ιδρυτικό μέλος και μέλος του διοικητικού συμβουλίου του αθλητικού συλλόγου Χάλκης από το 2006 το οποίο σωματείο έχει ανδρική ομάδα έχει εφηβικό έχει παιδικό... παιδιά που ασχολούνται με το άθλημα του ποδοσφαίρου η οποία είναι καθαρά εθελοντική».*

Ανήκει στην ομάδα ατόμων με υψηλό πολιτισμικό κεφάλαιο και αυτό είναι εμφανές από τα χόμπι του και την ενασχόληση του με τα κοινά: *« έχω χόμπι το ψάρεμα λόγω και καταγωγής αν και δεν προλαβαίνω τα τελευταία χρόνια να το απολαύσω και όπως σας είπα πριν ο αθλητισμός ... το ποδόσφαιρο και ακόμα πιο ειδικά οι αναπτυξιακές ηλικίες, τα μικρά παιδιά δηλαδή, η εκμάθηση του αθλήματος στα μικρά παιδιά».*

Η οικονομική του κατάσταση του προσφέρει την ευχέρεια μιας άνετης ζωής και την ευκαιρία να διαθέτει για προσωπικές του απολαύσεις μέρος των απολαβών του: *«... Νομίζω πως ναι εγώ προσωπικά... δεν μιλάμε για μεγάλες πολυτέλειες αλλά για τα δεδομένα τα δικά μου ... θα μπορούσα...».*

Οι συνεχείς μετακινήσεις του από τόπο σε τόπο με στόχο την επαγγελματική του εξέλιξη και την ικανοποίηση των βιοποριστικών του αναγκών, προσδίδει στον Σ2 το νομαδικό χαρακτηριστικό του: *«Ναι το έκανα για το λόγο αυτό, αργότερα λόγω επαγγέλματος έζησα στην Αθήνα για 7 χρόνια και μετά στη Ρόδο για άλλα 10 με κυριότερο λόγο το καθαρά βιοποριστικό».*

Η μετάβαση του στον τόπο καταγωγής του και οι προσωπικές φιλοδοξίες του για προσφορά και συμμετοχή στα κοινά, ώστε ο τόπος να έχει την αναμενόμενη εξέλιξη του προσδίδουν

υψηλό ανθρώπινο κεφάλαιο, καθώς αποτελούν για εκείνον στόχους ζωής και προσωπικού ρίσκου: «Ναι είμαι έτοιμος να πάρω ρίσκα γιατί επέστρεψα για να βοηθήσω πραγματικά τον τόπο μου μόνο για αυτό το λόγο ξεκάθαρα».

Στο ερώτημα για τα μελλοντικά του σχέδια, ο Σ2 θεωρεί ότι θα είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με τον τρόπο που θα εξελιχθούν οι προσωπικές του προσπάθειες για εξέλιξη της ζωής των κατοίκων μέσω της ιδιότητάς του στην τοπική αυτοδιοίκηση «...δύσκολη ερώτηση αλλά και εύκολη ερώτηση ....κοιτάω... τη στιγμή... και συγχρόνως κοιτάω και τα 4- 5 χρόνια... αν καταφέρω και... δώσω στον τόπο μου αυτά που πραγματικά θέλω να κάνω... που να κάνουν καλύτερη τη ζωή... των μονίμων κατοίκων νομίζω ότι η επόμενη ημέρα θα είναι κάπου αλλού... αν όμως δεν τα καταφέρω ίσως χρειαστεί να μείνω κι άλλο...».

Κοινωνικό προφίλ Σ3

(συνταξιούχος εργαζόμενος στην αρχαιολογία, 83)

Ο Σ3 είναι άτομο που συνεχώς στη ζωή του έπαιρνε ρίσκα και δραστηριοποιούνταν σε πολλούς και διαφορετικούς τομείς των επιχειρήσεων, με στόχο τη διαμόρφωση καλύτερων συνθηκών διαβίωσης και εξέλιξης: « ...ασχολήθηκα με πολλές δουλειές... ενοικιαζόμενα σπίτια... πήγαινα στην τέχνη ... δούλεψα σε κουρείο... έγινα ναυτικός πράκτορας... ασχολήθηκα με μικρό εμπόριο... έφερα τα υγραέρια στη Χάλκη... έγινα και μόνιμος στην αρχαιολογική υπηρεσία... κατάσταση με είδη προικός, ψυγεία, τηλεοράσεις, είδη οικιακής χρήσεως,... περιορίστηκα στα είδη τροφίμων,... ασχολήθηκα και με οικοδομικά υλικά, καύσιμα καϊκιών και σπιτιών... ».

Οι γνώσεις του δεν προέρχονται από βιβλία, αλλά από την ίδια τη ζωή, ήταν αριστούχος μαθητής, πολυπράγμων και πολυτάλαντος : « ... άλλοι προϊστορικοί, άλλοι βυζαντινολόγοι... μορφώθηκα πάρα πολύ διότι έμαθα πάρα πολλά κοντά σε αυτούς τους ανθρώπους...», «...έγινα ναυτικός πράκτορας, με ρωτούσαν πανεπιστήμιο έβγαλες, βγάζεις λογιστικά δελτία και μου λες ότι είσαι του δημοτικού .... Λογιστικά τετράδια έκλεινα...».

Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι ο Σ3 είναι άτομο δοτικό, κοινωνικό, με έντονο το στοιχείο της αλληλοβοήθειας, χαρακτηριστικά που παρουσιάζονται μέσα από την προσωπική του αναφορά στη φιλοξενία, που πρόσφερε για μερικές μέρες σε μία κοπέλα άγνωστη για εκείνον και η οποία τελικά τον βοήθησε στην επαγγελματική του εξέλιξη :«...περιμένουμε να σταματήσει η βροχή να πάμε στα σπίτια μας ... για δουλειές εδώ πέρα κοπέλα αρχαιολόγος ήρθε και τι ήθελε αυτή την εποχή Δεκέμβρη η υπηρεσία την έστειλε... που θα πας που θα

μείνεις στο ξενοδοχείο δεν υπάρχει ξενοδοχείο ούτε ρεύμα δεν υπάρχει έλα να σε πάρω στο σπίτι μου αν δεν σε πάρω εγώ στο σπίτι μου θα παγώσεις εδώ έξω ...έχω ένα μήνα που παντρεύτηκα...», «...μου λέει ..τώρα γνωριστήκαμε πολύ καλά έχω κάνει φιλενάδα τη γυναίκα σου ...να σε γνωρίσω στην υπηρεσία δέχεσαι να δουλέψεις με ημερομίσθιο...».

Η οικονομική του κατάσταση του πρόσφερε μια ικανοποιητική ζωή, τον βοήθησε να σπουδάσει τα παιδιά του και να μπορεί ανεξάρτητα οικονομικά να ζει ακόμα και σήμερα: «... να είναι καλά πάντα ... από αυτή τη θέση μου έδωσαν τη δυνατότητα να μορφωθούν τα παιδιά μου, να τα δω όπως ήθελα,... την οικογένειά μου δεν την άφησα ποτέ περιφρονημένη... δούλεψα σκληρά... να φτιάξω ένα σπίτι γιατί τότε δεν είχαμε ...».

Κοινωνικό προφίλ Σ4

(εργαζόμενος σε σώματα ασφαλείας, 45)

Το ανθρώπινο κεφάλαιο του Σ4 είναι υψηλό, αφού περιλαμβάνει σπουδές στη νοσηλευτική και μετέπειτα πορεία σε ένα από τα σώματα ασφαλείας: « έχω τελειώσει νοσηλευτική και τώρα δουλεύω στα σώματα ασφαλείας...».

Η οικογένειά του δεν τον επηρέασε στην επιλογή των σπουδών του. Φιλοδοξούσε να περάσει σε άλλη σχολή, αλλά τελικά τελείωσε άλλη: «όχι ήταν εντελώς συμπτωματικό, στρατιωτικές σχολές ήθελα να περάσω αλλά έτυχε η νοσηλευτική».

Λόγω της εργασίας του και του μικρού τόπου που ζει οι εθελοντικές του δράσεις περιορίζονται στα στενά όρια του νησιού: « στον καθαρισμό της θάλασσας συμμετέχω...».

Εντοπίζεται μια έντονη επιθυμία του συνομιλητή για μετάβαση σε άλλο τόπο, καθώς οι συνθήκες διαβίωσης δεν είναι οι ιδανικές για να συνεχίσει να διαμένει στο νησί: « ... ελπίζω στο επόμενο εξάμηνο να έχω φύγει γιατί δεν θα μπορούσα να αντέξω άλλα 5 χρόνια στο νησί, ... δεν είναι οι συνθήκες διαβίωσης οι ιδανικές».

Κοινωνικό προφίλ Σ5

(εργαζόμενος σε σώματα ασφαλείας, 30)

Το πολιτισμικό κεφάλαιο του Σ5 είναι αρκετά υψηλό, καθώς είναι άτομο που ασχολείται συστηματικά με το διάβασμα κυρίως ιστορικών βιβλίων, παρακολουθεί κινηματογράφο και προέρχεται από οικογένεια με υψηλό μορφωτικό επίπεδο. Επίσης γυμνάζεται με το τρέξιμο,

το βόλει και το κολύμπι που προσφέρονται στο νησί: « σινεμά πηγαίνω αρκετά συχνά,... όσον αφορά τα βιβλία πιο πολύ ιστορικά, σχετικά με τον τόπο μου και την καταγωγή μου,...», « .. η μητέρα μου ήταν γιατρός...», « ..τρέξιμο, βόλει, γυμναστική, κολύμπι, προσφέρονται στο νησί».

Δεν επηρεάστηκε η απόφασή του για την επιλογή σπουδών του από τους γονείς του, αλλά υπάρχουν ισχυροί οικογενειακοί δεσμοί, καθώς βοηθάει οικονομικά όταν χρειαστεί τους γονείς του: « ... η επιλογή ήταν καθαρά δική μου», «...μένουν αρκετά λεφτά στην άκρη και για βοηθήσω τους δικούς μου επάνω όποτε χρειαστεί».

Το ανθρώπινο κεφάλαιο του Σ5 είναι υπό διαμόρφωση, καθώς μετά από τις κύριες σπουδές του είναι σε αναζήτηση σχολών για περαιτέρω εξέλιξη του αντικειμένου του: « έχω τελειώσει την αστυνομική σχολή μεταπτυχιακές σπουδές δεν έχω ακόμα κάνει...», « ... για σχολή έχω ψάξει γενικά δεν επαναπαύομαι ».

Η οικονομική του κατάσταση, βοηθάει στην χρησιμοποίηση μέρους για προσωπικές απολαύσεις και για βοήθεια της οικογένειας όποτε αυτό είναι απαραίτητο: «... ναι μένουν αρκετά λεφτά στην άκρη... τα ταξίδια κάνω όσο το δυνατόν περισσότερα... για να βοηθήσω και τους δικούς μου επάνω όποτε χρειάζεται».

Η έννοια της μετάβασης από την εργένικη ζωή σε μια κοινή πορεία με έναν άνθρωπο και η δημιουργία οικογένειας είναι στα άμεσα σχέδιά του και η μετακίνηση από τη Χάλκη σε άλλο τόπο, μεγαλύτερο κατά προτίμηση, αποτελεί προτεραιότητα: « ελπίζω όχι εδώ,... να βρούμε έναν καλό άνθρωπο να κάνουμε οικογένεια να κάνουμε παιδιά,... η επόμενη υπηρεσία μου... σε κάτι μεγαλύτερο». Ο κύριος λόγος που βρίσκεται στην Χάλκη είναι η συλλογή μορίων για να μεταβεί κοντά στον τόπο του: « ..για να μαζέψω μόρια να πάω κάποια στιγμή στον τόπο μου.. θεωρείται παραμεθόριος και είναι ένας τόπος δυσμενούς διαβίωσης .. έχουμε έξτρα μόρια».

Κοινωνικό προφίλ Σ6

(ιατρός, 67 ετών)

Ο Σ6 έχει υψηλό ανθρώπινο κεφάλαιο, καθώς είναι ιατρός με εμπειρία πολλών ετών, στον ιδιωτικό και δημόσιο τομέα και έχει υπάρξει ακόμα και διευθυντής νοσοκομείου: « ...αφού περάτωνα τις σπουδές μου τις πτυχιακές στην Θεσσαλονίκη στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο της Θεσσαλονίκης και εν συνεχεία πήρα την ειδικότητα στην Πανεπιστημιακή κλινική του

Ιπποκράτειου Νοσοκομείου Αθηνών άσκησα το ιδιωτικό επάγγελμα επί δεκατρία συναπτά έτη και μετά ενετάχτηκα στο ΕΣΥ με την ιδιότητα του διευθυντή μιας και είχε προκηρυχθεί η θέση μου»

Προερχόμενος από πολύτεκνη επαρχιακή οικογένεια, ήταν μεγάλη επιτυχία για τους γονείς του η εισαγωγή στην ιατρική και τον στήριξαν σε αυτή την επιλογή του : «...ήταν δική μου επιλογή από την πρώτη στιγμή ήθελα να ασχοληθώ με την ιατρική ... πάντα ήταν αρωγοί παρόλο που ήταν να μου επιτραπεί η έκφραση αγράμματοι άνθρωποι και νομίζω ότι το είχαν μεράκι ένα από τα οχτώ τους παιδιά γιατί εγώ ήμουν ο όγδοος να γίνει γιατρός ...».

Το κοινωνικό του κεφάλαιο είναι αρκετά υψηλό, καθώς η επαγγελματική του ασχολία έδωσε το έναυσμα για πλούσια εθελοντική δράση και η οποία συνεχίζεται ακόμα και σήμερα με αμείωτο ενδιαφέρον: « ... συμμετείχα πάντοτε σε όλες τις εθελοντικές εξορμήσεις του ιατρικού συλλόγου, ... επισκεπτόμενοι νησιά όπως και μετέπειτα χρηματίζοντας πρόεδρος του επιστημονικού συμβουλίου στο νοσοκομείο της Ρόδου, ήταν πάν πολλές οι εξορμήσεις μας στα απομακρυσμένα νησιά Καστελόριζο, Όλυμπο Καρπάθου, Νίσυρο δηλαδή σε νησιά που πολύ δύσκολα το σκεφτόντουσαν γιατροί με ειδικότητες ... με το πέρασμα του χρόνου συνταξιοδοτήθηκα από το ΕΣΥ και η αλήθεια είναι ότι κενωθείσας της θέσης του προκατόχου μου εντάχτηκα σε αυτή την οργάνωση που υπάρχει και εδώ το στοιχείο του εθελοντισμού διότι εμάς εδώ μας καλύπτουν μόνο τα βασικά έξοδα ενδιαίτησης και παραμονής ».

Υπήρχε η επιλογή μετακίνησης στο εξωτερικό για εργασία, αλλά επέλεξε την εσωτερική μετάβαση μέσα σε τόπους του Ελλαδικό χώρο, που είχε πολλές ανάγκες τότε από ιατρούς σε απομακρυσμένες περιοχές και αισθανόταν την ανάγκη να παραμείνει για να συνδράμει με το λειτούργημά του: « ...σίγουρα ναι και μου είχανε γίνει και προτάσεις και για την Αυστραλία και στην Αφρική ...αλλά για μένα πάντα η Ελλάδα ήταν ο πόθος μου και το πάθος μου.... οι εξορμήσεις ... σε νησιά που πολύ δύσκολα το σκεφτόντουσαν γιατροί με ειδικότητες...ένοιωθα ότι προσφέρω».

Ο Σ6, είναι άτομο ανοιχτό σε ποικίλες αναγνώσεις, με έντονη ροπή προς ιστορικά και ιατρικά συγγράμματα. Μάλιστα θεωρεί ότι η συνεχιζόμενη επιμόρφωσή του σε ιατρικού ενδιαφέροντος εξελίξεις τον καθιστούν συνεχώς ενημερωμένο στις καθημερινές αλματώδης αλλαγές. Ταυτόχρονα είναι δεινός λάτρης του ψαρέματος και της φυσικής άσκησης, με καθημερινό πολύωρο περπάτημα: « το χόμπι μου και για αυτό με τράβηξε και από την πρώτη στιγμή στη Χάλκη είναι το ψάρεμα ... Πολύ περπάτημα βαδίζω πάρα πολύ για να περνάνε οι ώρες , διάβασμα, ...», «... όλα με τραβάνε κυρίως τα ιστορικά αλλά επειδή στην Ιατρική για να μπορείς να την ασκείς οφείλεις συνεχώς να ενημερώνεσαι το πρώτο πράγμα που κοιτάζω

με το οποίο ασχολούμαι είναι η ιατρική. Η ιατρική τρέχει με ιλιγγιώδη ταχύτητα κι αν έμμεσα στα χρόνια της δικής μου Παιδείας θα ήμουν οπισθοδρομικός».

Κοινωνικό προφίλ Σ7

(εργαζόμενος σε φορέα υπουργείου εσωτερικών, 53 ετών)

Το πολιτισμικό κεφάλαιο του Σ7 είναι αρκετά υψηλό, καθώς το διάβασμα ιστορικών κυρίως βιβλίων είναι η μόνιμη απασχόλησή του: « κυρίως με το διάβασμα ιστορικών βιβλίων ...».

Όσον αφορά την επιρροή των γονέων του στη ζωή του, ανασταλτικός παράγοντας αποτέλεσε η μητέρα του στην επιλογή του για μετάβαση στο εξωτερικό για αναζήτηση εργασίας: «... όταν ήμουν στο λύκειο δεν ήθελα να μείνω μέσα ... η μητέρα μου.. αν με επηρέασαν σε κάτι ήταν ότι δεν ήθελαν να φύγω ...». Αναφέρει αρκετές φορές τί θέλουν οι γονείς για τα παιδιά τους, δηλαδή την επιρροή που του άσκησαν στις επιλογές του, αλλά προσπαθεί να τους δικαιολογήσει λέγοντας ότι « αυτό θέλουν όλοι οι γονείς ». Συγκρίνει την εκπαίδευση των γονέων του με τη δική του και θεωρεί ότι το εκπαιδευτικό πρόγραμμα και τα μαθήματα που παραδίδονται στο σχολείο δεν έχουν την ίδια δυναμική με εκείνα της εποχής των γονιών του.

Θεωρεί ότι το μέρος που κατοικεί είναι τόσο απομονωμένο που το παρομοιάζει με « εξορία », δεν προσφέρει τίποτα στους νέους του νησιού. Παρόλα αυτά εκείνος παρέμεινε στη Χάλκη, από τη μια μεριά λόγω της πεποίθησης του ότι θα μπορέσει να προσφέρει στον τόπο του κάτι θετικό και από την άλλη λόγω της επιρροής που του άσκησε η μητέρα του.

Είναι άτομο νομαδικό καθώς αναζητά συνεχώς την γνώση και την περαιτέρω συναναστροφή με άτομα που θα του την προσφέρουν, μέσω των συχνών ταξιδιών που κάνει στο εξωτερικό: « εγώ ήμουν όμως ένας άνθρωπος που ταξιδεύει. Μου αρέσει να βλέπω τι γίνεται έξω δηλαδή άμα πάω κάπου έξω δεν πάω μόνο για τη διασκέδασή μου αρέσει να βλέπω και τι γίνεται και στους άλλους τους ρωτάω πώς πάνε τα πράγματα πώς πάνε οι δουλειές τους παρατηρώ τι γίνεται στα μαγαζιά ο τρόπος που συμπεριφέρεται ο κόσμος μου αρέσει αυτό είναι χρήσιμο για εμάς νομίζω».

Η οικονομική του κατάσταση του προσφέρει την επιλογή να σκέφτεται και την παραίτηση από το δημόσιο τομέα: « ...δεν είμαι πολύ μακριά από το να φύγω...η οικονομική μου κατάσταση είναι για να εργάζομαι αλλά δεν χρειάζεται να εργάζομαι στο

δημόσιο...».

Οι απόψεις του για τον εθελοντισμό είναι ενδιαφέρουσες καθώς πιστεύει ότι στην Ελλάδα δεν μπορεί να λειτουργήσει και αυτό το στηρίζει στην ελλιπή παιδεία του λαού : « ...δεν υπάρχει πλαίσιο για εθελοντισμό στην Ελλάδα... το θέμα είναι δεν λειτουργεί αυτό το νησί είναι βρώμικο γιατί ο άλλος δεν το νιώθει δεν τον ενδιαφέρει δεν τον αφορά από τα μικρά παιδιά μέχρι τους μεγάλους είναι αδιάφορο εντάξει δεν συμπεριφέρονται σωστά το να γίνεις εθελοντής και να βγεις μία μέρα έξω να μαζέψεις τα σκουπίδια την άλλη μέρα θα είναι τα ίδια πρέπει να είσαι αποφασισμένος να το κάνεις κάθε μέρα για να έχει αποτέλεσμα ειδικά θα είναι κάτι συμβολικό και κανέναν δεν ενδιαφέρει.....δεν ξέρουμε να ζούμε σαν κοινωνία δεν έχουμε την παιδεία να είμαστε πολίτες». Μία εθελοντική εργασία ή ο εθελοντικός χαρακτήρας μιας δράσης δεν μπορεί να λειτουργήσει στη χώρα μας χωρίς την κρατική εποπτεία, καθώς οτιδήποτε πραγματοποιείται μεμονωμένα και σποραδικά, πραγματοποιείται χωρίς πλαίσιο, συνέχεια και επανάληψη, δεν μπορεί να θεωρηθεί εθελοντικό: « ... Εγώ πιστεύω ... στις οργανωμένες ενέργειες οι οποίες είναι ... πολιτικές του τόπου και της κεντρικής Κυβέρνησης δεν γίνονται με ...σπασμωδικά πράγματα όταν δεν το νιώθει ο άλλος δεν θα μπορέσει να σε ακολουθήσει...». Τονίζει την ατομικότητα που διακρίνει τα άτομα στη σημερινή εποχή και την έλλειψη συλλογικής, συμμετοχικής δράσης. Θεωρεί ότι μόνο οι ατομικές μας ανάγκες είναι προτεραιότητα και η αποφυγή ή αδιαφορία για τις ανάγκες των άλλων, αυτό αντανακλάται στα λόγια του: « ...κοιτάμε μόνο την πάρτη μας...δεν σκεφτόμαστε τον άλλον...δεν έχουμε σεβασμό ο ένας για τον άλλον είμαστε ατομιστές...δεν είμαστε συνειδητοποιημένοι όλη η κοινωνία μας πάσχει...»

Παράλληλα με τον κύριο στόχο της έρευνας, που είναι η διερεύνηση και ανάλυση του κοινωνικού εαυτού της νήσου Χάλκης, επιχειρήθηκε να κατανοηθούν και να απαντηθούν τα παρακάτω ερωτήματα:

1. Αν η απόφαση των νέων να εγκαταλείψουν το νησί, πηγάζει από την απομονωμένη θέση του.
2. Αν οι πολιτισμικές διαφορές αποτελούν τον μοναδικό ανασταλτικό παράγοντα για την πλήρη ενσωμάτωση και συμμετοχή των κατοίκων στην ενεργό ζωή του νησιού.

3. Αν τα κοινωνικά δίκτυα και οι ισχυροί συναισθηματικοί δεσμοί με τον τόπο καταγωγής, μπορούν να καθορίσουν την επιστροφή τους σε αυτόν, σε κάποια συγκεκριμένη χρονική στιγμή στη ζωή τους.

Ακολουθήθηκαν ορισμένοι συλλογισμοί και βήματα:

Συγκεκριμένα εντοπίστηκαν:

Βήμα 1: τα (Δ) δεδομένα, των οποίων οι έννοιες παράγουν νόημα ως προς το διερεύνηση ερευνητικό μας ερώτημα.

Βήμα 2: έπειτα συσχετίστηκαν εννοιολογικά μεταξύ τους, για να καταλήξουν, όπως θα φανεί παρακάτω σε κοινωνικά γεγονότα.

Βήμα 3: διαπιστώθηκε από την εννοιολόγηση και την παρουσία κοινωνικών γεγονότων, ότι μεταξύ τους μπορούν να συνεργήσουν και να οδηγήσουν σε κοινωνικό κεφάλαιο.

8.2.2 Θεματική ανάλυση συνεντεύξεων

8.2.2.1 Ανάλυση – Εφαρμογή 1

(κωδ.) Οργάνωση τοπικής κοινωνίας

Γεγονότα

(Κοινωνικά γεγονότα εφαρμογής 1)

1ΚΓ1 Αγροτική κοινωνία (πρωτογενής τομέας) -Εσωτερική αποικιοκρατία

Παρατηρείται μια εσωτερική αποικιοκρατία, στην οποία η τοπική κοινωνία χαρακτηρίζεται από τη μόνιμη εγκατάσταση των κατοίκων του νησιού σε ένα συγκεκριμένο τόπο, στην περίπτωση της παρούσας εργασίας, των κατοίκων του Άνω Χωριού, ως ιδιοκτήτες γης ή εργάτες σε καλλιεργήσιμες εκτάσεις και στην συστηματική καλλιέργεια του εδάφους, στην οποία στηρίζεται ουσιαστικά η οικονομία της τοπικής κοινωνίας. Ήταν κλειστές και αυτάρκης κοινωνίες, όπου οι κάτοικοι πάντα μετακινούνταν ανάλογα με την εποχή και την απασχόληση με τις καλλιέργειες ή τα ζώα, από το Άνω Χωριό στο Κάτω Χωριό. Οι επαγγελματικές δραστηριότητες τους επομένως, περιορίζονταν στην γεωργία, την κτηνοτροφία και την αλιεία και σε ότι η φύση τους πρόσφερε. Η εκπαιδευτική πολιτική περιοριζόταν στην ύπαρξη

πρωτοβάθμιας βαθμίδας. Εκτός από τις καλλιέργειες οι κάτοικοι ασχολούνταν με την αλιεία και την ναυτιλία.

Αποσπάσματα σχετικών αναφορών από τις συνεντεύξεις:

Συνέντευξη 1:

«...παλιότερα, πολύ παλιότερα υπήρχαν άνθρωποι που έζησαν και ήταν εκπαιδευτικοί στη Χάλκη. Όταν λέω πολύ παλιά, εννοώ ακούω και εγώ γιατί δεν τους πρόλαβα. Μέχρι το 1950 -55 κάπου εκεί, μετά νομίζω δεν υπήρχε. Καταρχήν τότε δεν υπήρχε και σχολείο στη Χάλκη. Εννοώ δεν υπήρχε Γυμνάσιο, μόνο δημοτικό...»

Συνέντευξη 3:

«υπήρχαν και πολλά τα οποία καλλιεργούσαν οι κάτοικοι του χωριού μόνο σε αυτό το σημείο δηλαδή ήταν εύφορα τα εδάφη δεν ήτανε μόνο το Χωριό, η Χάλκη μοιραζόταν σε δύο τοποθεσίες .. έτσι το λέγαμε στη Χάλκη ήταν το Πάνω Χωριό και το Κάτω και όταν τα καλλιεργούσαν έμεναν μια φορά Πάνω και για τα ζώα κατέβαινα στην Κάτω στην περιοχή... ήτανε γνωστά τα νησιά που ασχολούνται με τη σπογγαλιεία η Χάλκη η Σύμη και το Καστελόριζο δευτερεύουσες εργασίες ήταν η κτηνοτροφία, η γεωργία και η αλιεία, πλέον δεν υπάρχουν αυτά τα επαγγέλματα αυτά τα επαγγέλματα τώρα είναι τελείως εγκαταλελειμμένα δεν υπάρχουν έφυγαν από τη ζωή αυτοί που ασχολούνταν, οι νεότεροι ασχολούνται με μοντέρνα επαγγέλματα δημιούργησαν εστιατόρια, μαγαζιά που πουλάνε τουριστικά, την κτηνοτροφία δεν την κοιτάζουν πια, όπως την κοίταζαν οι παλιοί, ούτε και την αλιεία. Η γεωργία έχει εγκαταλειφθεί τελείως. Δεν υπάρχει άλλο εδώ πέρα σε τόσο μεγάλο βαθμό όπως υπήρχε παλιότερα...».

«... η μητέρα μου ήτανε από το χωριό και ο πατέρας μου ήταν από τη Σύμη έπρεπε λοιπόν να πάω στο χωριό για να μπορέσουμε να ζήσουμε ...εκείνοι πίστευαν πολύ στο χριστιανισμό και όταν κάποιος ασθενής όταν κάποιος κινδύνευε από κακοκαιρία, έλεγε Άγιε μου, Γιάννη μου, βοήθησέ με και εγώ θα σε ...και την υπόσχεσή του την έκανε πραγματικότητα... στις εικόνες που είχαν μέσα στα εικονοστάσια ... οι άνθρωποι από πίσω γράφουν τις ημερομηνίες γέννησης των παιδιών τους ...η οικογένεια είχαμε μία τέτοια εικόνα και είμαστε τα τέσσερα παιδιά γραμμένα με ημερομηνία... οικογένεια με τρία και τέσσερα παιδιά...»

Συνέντευξη 7:

«... αυτοί που έμειναν έγιναν ναυτικοί θέλοντας και μη για να μπορούν να φέρουν ένα μεροκάματο στο σπίτι τους...», «...Τα παλιότερα χρόνια...έβγαζαν τουλάχιστον γιαούρτι και γάλα, είχαμε δικά μας γιαούρτια, είχαμε το δικό μας γάλα...»

« οι γονείς μου δεν είχαν περάσει από το γυμνάσιο της εποχής, ήταν απόφοιτοι δημοτικού,... ξέρουν να γράφουν και να διαβάζουν,... έκαναν καλλιγραφία.. η μητέρα μου...η οικογένειά μου έχει ναυτικούς, ήταν ο πατέρας της, τα αδέρφια της... οι γυναίκες ήταν μόνες πάντα σπίτι...».

1ΚΓ2 Τουριστικοκεντρικό μοντέλο οικονομικής ανάπτυξης

Η κοινωνική και πολιτική εξέλιξη εισάγει στον απομακρυσμένο τόπο της Χάλκης την τουριστική ανάπτυξη, η οποία εμφανίζεται με ραγδαίους ρυθμούς, με τη μορφή ενοικιαζόμενων καταλυμάτων από ιδιώτες ή εταιρίες. Αυτή η μετάβαση πραγματοποιήθηκε έπειτα από συνεχείς οικονομικές καταρρεύσεις στα αγροτικά επαγγέλματα και στην έντονη μεταναστευτική ροή προς άλλες χώρες. Η κινητικότητα των ατόμων, κατά τη διάρκεια των προηγούμενων ετών, καθώς και τα αποτελέσματα αυτής επηρεάζουν την τοπική παραδοσιακή κοινωνία, καθώς και την κοινωνική και οικονομική της εξέλιξη, εμφανίζουν δε δείγματα αλλαγής της τοπικής οικονομικής βάσης και του επαγγελματικού προσανατολισμού.

Αποσπάσματα σχετικών αναφορών από τις συνεντεύξεις:

Συνέντευξη 3:

«...οι νεότεροι ασχολούνται με μοντέρνα επαγγέλματα διαμόρφωσαν εστιατόρια, μαγαζιά που πουλάνε τουριστικά,... διαδέχτηκαν τα επαγγέλματα αυτά οι άνθρωποι δεν μπορούν να μείνουν στο νησί αυτό, ο κόσμος για να μπορούν να βγάλουν το ψωμί τους ...αναγκάζονται και φεύγουν και πάνε στη Ρόδο πάνε στην Αθήνα, πάνε στο εξωτερικό πάνε στα καράβια, εκεί βγαίνει το μεροκάματο...»

Συνέντευξη 6:

«...είχαν πολύ μεγάλη κτηνοτροφία, με τα αιγοπρόβατα τα οποία είναι διάσπαρτα σε διάφορα μέρη του νησιού και στα γύρω νησιά που τα εκμεταλλεύονται και αυτά...και δεν είναι λίγοι αυτοί που νοικιάζουν τα σπίτια τους, είτε σε πρακτορεία είτε σε κατ’

ιδίαν, τα περιβόητα airbnb. Αυτό έφερε ένα πρόσθετο πρόσοδο...είναι αρκετά υπολογίσιμο, όταν προστίθεται σε μία οποιαδήποτε σύνταξη, την οποία παίρνουν είτε σαν πρώην ναυτικοί, είτε σαν πρώην αγρότες, κτηνοτρόφοι...»

Συνέντευξη 7:

«... η σπογγαλιεία ήταν σε κατάρρευση γιατί τα σφουγγάρια είχαν τη γνωστή ασθένεια ... οπότε η οικονομία δεν μπορούσε να στηριχθεί, άρχισε η μετανάστευση ... αυτό ήταν σταδιακό ξεκίνησε αργά στην αρχή ...σε όλο αυτό το διάστημα η ιταλική διοίκηση ...δεν έκανε κάτι νομίζω για να το αντιστρέψει ...τους ενδιέφερε πιο πολύ ο αποικισμός παρά το να διατηρήσουν τους πληθυσμούς της εποχής ίσως και να τους βόλευε ότι έφευγαν οι Έλληνες έξω και άδειαζαν το τοπίο, οπότε οι νέοι εκπαιδευόντουσαν στα ιταλικά ... αυτή η κατάσταση συνεχίστηκε μέχρι το 1948 με την ενσωμάτωση στο ελληνικό κράτος ... δεν υπήρχε το εσωτερικό εμπόριο τα σφουγγαράδικα απασχολούσαν ναυτικό κόσμο στις δικές μας δουλειές και μέσα στο νησί, από τη στιγμή που δεν υπήρχαν τα σφουγγαράδικα, δεν υπήρχαν πλοία για να μπει ο κόσμος. Τα ψαράδικα δεν έφταναν και τα ψάρια ενώ υπήρχαν δεν υπήρχε αγορά δεν ήξεραν πού να τα πουλήσουν δηλαδή ενώ είχε αφθονία η αλιεία δεν υπήρχε αγορά εξαγωγές ... η μετανάστευση επιδεινώθηκε τη δεκαετία του 50 που άνοιξε η Αυστραλία έφυγαν και όσοι νέοι είχαν μείνει ...συνεχίστηκε αυτή η ροή στην Αμερική ... ο πατέρας μου επέστρεψε το 75 η Χάλκη προσπάθησε να σταθεροποιηθεί λίγο ... η έλλειψη εργασίας προσπάθησε να την αντισταθμίσει ο κόσμος να μπει δηλαδή στον εμπορικό στόλο έμπαιναν ναύτες όλοι έλειπαν ... στα μάρκα ένα χρόνο δύο χρόνια εξαρτάται πόσο άντεχε ο καθένας να λείπει και ότι λεφτά είχαν τα έστελναν πίσω για να μπορούν να ζουν οι οικογένειες ...αλλά άρχισε να φθίνει και αυτό όταν τα πληρώματα άρχισαν να γίνονται ξένα ... οι λίγοι αυτοί που μείναν στο νησί βρήκαν μετά δουλειά στον τουρισμό ... ο πρώτος τουρισμός ξεκίνησε τη δεκαετία του 70 ...».

1ΚΓ3 Μεταναστευτική κινητικότητα

Η ταυτότητα του τόπου χαρακτηρίζεται από έντονη μεταναστευτική κινητικότητα. Σύμφωνα με την νεοκλασική προσέγγιση η επιθυμία για βελτίωση της οικονομικής τους κατάστασης είναι έμφυτη στους περισσότερους ανθρώπους και αυτή, σε συνδυασμό με το νόμο της προσφοράς και της ζήτησης, εξηγεί την γεωγραφική κινητικότητα. Οι μεταναστευτικές κινήσεις πληθυσμών εμφανίζονται σε όλη τη

διάρκεια της ανθρώπινης ιστορίας ως απόκριση σε κλιματολογικές μεταβολές, σε δημογραφικές εκρήξεις, σε πολιτικοκοινωνικά γεγονότα και σε διαφοροποιήσεις της οικονομίας, της παραγωγής και του καταμερισμού της εργασίας ευρύτερα.⁵⁷ Η Χάλκη δεν θα μπορούσε να αποτελέσει εξαίρεση του κανόνα, καθώς οι οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες που επικράτησαν στο νησί, επέβαλλαν αυτή την μεταναστευτική πολιτική.

Αποσπάσματα σχετικών αναφορών από τις συνεντεύξεις:

Συνέντευξη 2:

«...όλοι εκείνοι που έρχονται από ξένες χώρες, οι περισσότεροι ψάχνουν και εκείνοι το αντίστοιχο να βρουν, μία καλή ζωή, οι τόποι μας εδώ είναι μαγικοί, είναι όμορφοι, είναι τόποι που πολλοί θέλουν να ζήσουν, να συνεργαστούν, αλλά και να δημιουργήσουν οικογένεια, οπότε σιγά-σιγά φεύγουν οι Έλληνες και έρχονται με την έννοια του άλλου, οι αλλοδαποί...»

Συνέντευξη 3:

«...πρέπει να έχουν έρθει οι πρώτοι Αλβανοί, πρέπει να έχουν περισσότερο από 35 χρόνια...», «...έχουμε και μερικούς άλλους, μερικούς Βούλγαρους, εκτός βέβαια από τους Ευρωπαίους...», «...βλέπω όμως ότι φωνάζουν οι Αλβανοί διότι είναι δύο μεγάλες οικογένειες, μπορεί να είναι και τρεις, κάνουν πολλά παιδιά και χάρη σε αυτών, των παιδιών λειτουργεί ακόμα το δημοτικό σχολείο και το γυμνάσιο...»

Συνέντευξη 6:

«...με το να έχουν εκχωρήσει όλα τα πόστα στους αλλοδαπούς, οι αλλοδαποί ευδοκίμούν πολλαπλασιάζονται, τα παιδιά τους είναι πλέον δημότες Χάλκης και πολύ σύντομα αν όχι από τώρα θεωρώ ότι θα είναι η πλειοψηφία κατοίκων του νησιού...»

Συνέντευξη 7:

«... τώρα υπάρχουν άνθρωποι που ζούνε στην κοινωνία μας, οι οποίοι δεν είναι από τη δική μας κουλτούρα, από τη δική μας χώρα, από το δικό μας έθνος...»

---

⁵⁷ Από τις Ενωσιολογικές Αποσαφηνίσεις

Κοινωνικό φαινόμενο: αλλαγή παραδοσιακής κοινωνίας σε πολυπολιτισμική κοινωνία με έμφαση στον τουρισμό.

1ΚΓ1+1ΚΓ2+1ΚΓ3= Η παραδοσιακή κοινωνία μετατρέπεται μέσα από αυτές τις αλλαγές από μια εθνική -τοπική μικροαστική κοινωνική τάξη σε μια προσαρμοσμένη κοινωνική οντότητα με έμφαση στον τουρισμό. Η μετάβαση από την αγροτική κοινωνία σε μια κοινωνία, όπου το εργατικό δυναμικό της χώρας, θα στηρίζεται σε άτομα από ξένες χώρες, έγινε σταδιακά και μεθοδικά και ήταν απόρροια συγκεκριμένων γεγονότων, σχετιζόμενων με περιβαλλοντική καταστροφή στην περιοχή, καθώς τα σφουγγάρια μολύνθηκαν με χημικά. Η τεράστια αυτή οικολογική καταστροφή προκάλεσε την εξάλειψη βιώσιμων για την περιοχή επαγγελμάτων, ανάγκασε τους κατοίκους του νησιού να μεταναστεύσουν και δημιούργησε πρόσφορο έδαφος για ένταξη στην παραγωγική διαδικασία του τόπου μεταναστών από την Αλβανία και τις άλλες χώρες των Βαλκανίων. Επαγγέλματα εξαφανίστηκαν και νέα έλαβαν θέση στο μικρό αυτό απομονωμένο τόπο, επηρεασμένο από την τουριστική ανάπτυξη του κοντινού νησιού της Ρόδου. Οι κάτοικοι παρόλο που ο πρωτογενής τομέας του νησιού είχε σπουδαία ανάπτυξη μέχρι το 1950, όπου το νησί είχε προσαρτηθεί ήδη στο ελληνικό κράτος, μεθοδικά και με έντονο ρυθμό στράφηκαν προς τη ναυτιλία και την μετανάστευση, αναζητώντας διέξοδο στην επαγγελματική και οικονομική τους δυσπραγία. Η συνεργασία εταιριών με ξένες χώρες, κατά την καλοκαιρινή περίοδο, στο νησί της Ρόδου, δημιούργησε τουριστικά ρεύματα προς τα μικρά νησιά γύρω της και ανέπτυξε ένα δίκτυο τουριστικής επικοινωνίας με αυτά. Η έντονη αυτή κινητικότητα τουριστών ανάγκασε τα μικρά νησιά να στραφούν σε επαγγέλματα τουριστικού ενδιαφέροντος.

8.2.2.2. Ανάλυση – Εφαρμογή 2

(κωδ.) Οικονομική οργάνωση του νησιού

(Κοινωνικά γεγονότα εφαρμογής 2)

2ΚΓ1 Τριτογενής τομέας παραγωγής - Τουρισμός

Ο τουρισμός αποτελεί ένα από τα βασικότερα κριτήρια αξιολόγησης του χωρο-οικονομικού κεφαλαίου. Η επίδρασή του, στην τοπική κοινωνία της Χάλκης, όπως και σε όλες τις περιοχές όπου παρουσιάζει κοινωνική, οικονομική και πολιτισμική ανάπτυξη επιφέρει αντίστοιχα θετικά και αρνητικά αποτελέσματα. Με την έλευση των

πρώτων τουριστικών γραφείων στο νησί, δημιουργήθηκε η ανάγκη για εύρεση καταλυμάτων σε περιόδους τουριστικής κίνησης. Ταυτόχρονα, μικρές επιχειρήσεις εστίασης και πώλησης τροφίμων, εμφανίστηκαν. Οι ιδιοκτήτες των σπιτιών αναλογιζόμενοι του μεγέθους των τουριστών που μπορεί να φιλοξενηθεί στο νησί, ανέλαβαν την ανοικοδόμηση των κατοικιών τους, την ενοικίαση τους σε μεγάλες εταιρίες ή την πώλησή τους, με σκοπό την μεγιστοποίηση του κέρδους τους.

2ΚΓ1α Θετική επίδραση του τουρισμού στο νησί

Αποσπάσματα σχετικών αναφορών από τις συνεντεύξεις:

Συνέντευξη 2:

«...ο τουρισμός της Χάλκης νομίζω σιγά-σιγά ότι αρχίζει και γίνεται πιο ποιοτικός λόγω της ποιότητας που έχει το νησί δηλαδή έχουμε ξεκινήσει στην αρχή ξεκινήσαμε με ένα άλλο είδος τουρισμού, σιγά-σιγά τώρα πηγαίνουμε σε ένα άλλο ανώτερο επίπεδο, **ποιοτικό επίπεδο**, δηλαδή θέλω να πω ότι έρχονται καλύτεροι τουρίστες...»

Συνέντευξη 4:

«...καλά...πολλά λεφτά παίρνει το νησί από τον τουρισμό. Έχει πολύ τουρισμό το καλοκαίρι...»

Συνέντευξη 5:

«...ο τουρισμός είναι κάτι το οποίο τροφοδοτεί το νησί τουλάχιστον τους καλοκαιρινούς μήνες δηλαδή ζούνε οι άνθρωποι από αυτό, αλλά ο τουρισμός από όσο ξέρω και από όσο μου έχουνε πει δηλαδή εδώ πέρα στο νησί **είναι από κάποια ηλικία και πάνω...**»

Συνέντευξη 6:

«...Ο τουρισμός έχει επηρεάσει θετικά...το εισόδημα που αποκτούν με τα ενοίκια αυτών των δωματίων ή του σπιτιού τους, είναι αρκετά υπολογίσιμο όταν προστίθεται σε μία οποιαδήποτε σύνταξη, την οποία παίρνουν είτε σαν πρώην ναυτικοί, είτε σαν πρώην αγρότες, κτηνοτρόφοι...»

2ΚΓ1β Αρνητική επίδραση του τουρισμού στο νησί

Αποσπάσματα σχετικών αναφορών από τις συνεντεύξεις:

Συνέντευξη 1:

«...Έχει επιφέρει στους επαγγελματίες, όχι στο νησί...»

Συνέντευξη 2:

«...θέλουμε να δούμε ... κατά πόσο αυτός ο ημερήσιος τουρισμός, ο οποίος δεν ξέρουμε τελικά αν αυτό ωφελεί το νησί ... δηλαδή νομίζω ότι είμαστε πολύ μικροί για να υποστηρίξουμε έναν τεράστιο όγκο τέτοιων τουριστών και ακόμα και αυτό το αξιολογούμε δηλαδή, τι κέρδη φέρνει αυτό στους επαγγελματίες και τελικά τι κακό έχουν κάνει στο νησί, όλη αυτή η παρουσία ...»

Συνέντευξη 5:

«...δεν έρχεται πολύ νεαρός κόσμος, οπότε δεν θα έλεγα ότι το έχει επηρεάσει αρνητικά όχι...»

Συνέντευξη 7:

«...ο τουρισμός είναι μονόπλευρη ανάπτυξη και σκοτώνει την υπόλοιπη ζωή όλο το χρόνο...», «... η κοινωνία ήταν σε φθίνουσα πορεία από τα παλιά χρόνια...», «...ο τουρισμός δημιουργεί άλλα προβλήματα συγκρατεί λίγο πληθυσμό...»

2ΚΓ2 Οικονομία στηριγμένη στην εργασία των μόνιμων κατοίκων από άλλες χώρες

Αποσπάσματα σχετικών αναφορών από τις συνεντεύξεις:

Συνέντευξη 1:

«...οι άνθρωποι αυτοί έρχονται αποφασισμένοι και έρχονται να δουλέψουν και δουλεύουν έντιμα και καλά οι περισσότεροι και αντίστοιχα οι Έλληνες προσπαθούν να εκμεταλλευτούν τη δουλειά των άλλων, αυτό έχει παγιώσει μία κατάσταση που δεν είναι έτσι τιμητική για τους ντόπιους...»

Συνέντευξη 3:

«...είναι οι άνθρωποι αυτοί που κάνουν όλες τις δουλειές, να καθαρίζουν σπίτια, να καθαρίζουν στα εστιατόρια, να κάνουνε χτισίματα...»

Συνέντευξη 4:

«... οι νέοι ... τεμπέληδες και ... οι περισσότεροι φεύγουν... Το καλοκαίρι έρχονται για αυτό και υπάρχουν πολλοί αλλοδαποί κάνουν τις δουλειές των ντόπιων...»

Συνέντευξη 6:

«...Άλλωστε οι ασχολούμενοι με την οικοδομή, οι ντόπιοι πια έχουν ενηλικιωθεί και έχουν παραχωρήσει τη θέση τους στους αλλοδαπούς, κυρίως στους Αλβανούς...»

Συνέντευξη 7:

«...δεν υπάρχει κάποιος που να μην έχει ζητήσει από κάποιον Αλβανό μία εξυπηρέτηση ή να του κάνει μια δουλειά...»

Κοινωνικό φαινόμενο : ποιοτική τουριστική ανάπτυξη βασισμένη σε συγκεκριμένη ηλικιακή ομάδα

Η οικονομική οργάνωση του νησιού, ενώ στηριζόταν στην αγροτική παραγωγή, ακολούθησε τη τάση της εποχής και στράφηκε στον τουρισμό και τα τουριστικά επαγγέλματα. Αυτά δημιούργησαν με τη σειρά τους μια τάση συγκεκριμένων ηλικιακών τάξεων που επισκέπτονταν το νησί. Αν και οι νέοι, καθορίζουν σημαντικά το τουριστικό (οικονομικό) κεφάλαιο του νησιού, εντούτοις στο νησί της Χάλκης, νοητά αποκλείονται. , είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την ηλικία, καθώς κύριοι επισκέπτες του νησιού είναι ηλικιωμένοι και οικογένειες με παιδιά. Αυτό επηρεάζει το πλήθος των τουριστών, τη διάρκεια διαμονής τους και τις παροχές που τους προσφέρονται. Το μικρό μέγεθος του νησιού, η έλλειψη νυχτερινής ζωής και η στροφή της τοπικής κοινωνίας προς μεγαλύτερες ηλικιακά ομάδες, έχουν οδηγήσει στην μείωση του νεότερου ηλικιακά πληθυσμού, που θα δημιουργούσε τις βάσεις για νέα επαγγέλματα και θέσεις εργασίας στο νησί, καθώς και την επιλογή μόνιμης εγκατάστασης σε αυτό.

Κοινωνικό φαινόμενο: αλλοίωση κοινωνικής ταυτότητας

Ο τουρισμός πρόσφερε στον τόπο κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη, αλλά παράλληλα εμφανίστηκε το φαινόμενο της μαζικής παρουσίας κατοίκων από άλλες χώρες για εργασία. Το μεταναστευτικό αυτό κύμα, αλλοίωσε τα χαρακτηριστικά του τοπικού κοινωνικού χαρακτήρα του νησιού και το μετέτρεψε σε πολυπολιτισμικό τόπο, στηριζόμενο στην οικονομική και ανθρώπινη δυναμική αυτών των ατόμων. Η αλλοίωση του παραδοσιακού τοπικού στοιχείου, βοήθησε στην εξωστρέφεια των ντόπιων κατοίκων προς το ξένο και την εκμετάλλευση αυτού προς όφελος τους, και ταυτόχρονα παρατηρήθηκε μια εσωστρέφεια ως προς τους αλλοδαπούς μόνιμους

κατοίκους του νησιού και τους συντοπίτες τους, μετά την παρουσία του ξένου αυτού στοιχείου στο νησί.

8.2.2.3. Ανάλυση – Εφαρμογή 3

(κωδ.) οργάνωση κοινωνικής πολιτικής

(Κοινωνικά γεγονότα εφαρμογής 3)

3ΚΓ1 θεσμικές δομές του Κράτους Πρόνοιας

3ΚΓ1α. Ιατροφαρμακευτική κάλυψη

Αποσπάσματα σχετικών αναφορών από τις συνεντεύξεις:

Συνέντευξη 1:

«...Νομίζω ότι είναι καλή έως και πολύ καλή δηλαδή έχει καταρχήν ... έναν αγροτικό γιατρό και έναν από τους Γιατρούς του Κόσμου, ... Έχει δύο νοσοκόμες μία από τους Γιατρούς του Κόσμου και μία από το ίδρυμα Λοχαγού Φανουράκη. ...και επίσης έχει φαρμακευτική δωρεάν από τους Γιατρούς του Κόσμου μέσω του Δήμου συνταγογράφηση των κατοίκων που παραγγέλνουν από τη Ρόδο ...Νομίζω ότι είναι σε πολύ καλό επίπεδο σε σχέση με άλλους απομονωμένους τόπους...»

Συνέντευξη 2:

«...εμείς σε σχέση με κάποιες άλλες περιοχές είμαστε καλύτερα υπάρχει ένας αγροτικός γιατρός, ο οποίος είναι σταθερός εδώ στο νησί μας, υπάρχει νοσοκόμα που είναι και εκείνη μόνιμη και είναι στο νησί, υπάρχει και μία πρόβλεψη από τους Γιατρούς του Κόσμου, οι οποίοι και εκείνοι έχουν έναν γιατρό τρεις φορές την εβδομάδα και μία νοσοκόμα πάλι τρεις φορές την εβδομάδα. Οπότε για τους λιγοστούς κατοίκους που έχουμε νομίζω ότι οι δομές υγείας, σε σχέση με κάποιες άλλες περιοχές είναι πολύ καλύτερα...»

Συνέντευξη 4:

«...λείπουν πολλά από το νησί, φαρμακείο δεν έχει...»

Συνέντευξη 5:

«...υπάρχει ένα ιατρείο δεν είναι αρκούντως επανδρωμένο από ότι ξέρω βέβαια

παρέχει φαρμακευτική κάλυψη υπάρχει γιατρός βέβαια ο οποίος δεν είναι μόνιμος, αλλάζει ανά τακτά χρονικά διαστήματα σοβαρές περιπτώσεις δεν μπορεί να καλυφθούν επουδενί ...»

Συνέντευξη 7:

«...ιατροφαρμακευτική περίθαλψη του νησιού...ένα μηδέν, τώρα έχουμε έναν από τους Γιατρούς του Κόσμου και ο άλλος είναι από το ΕΣΥ...δεν έχουμε φαρμακείο... ένα αγροτικό φαρμακείο είχαμε το οποίο παρέμεινε και αγροτικό φαρμακείο, τώρα τρέχει ένα προγραμματάκι των Γιατρών του Κόσμου...για τρία χρόνια δεν ξέρω αν θα συνεχιστεί...»

3ΚΓ1β εσωτερική γεωγραφική κινητικότητα

Αποσπάσματα σχετικών αναφορών από τις συνεντεύξεις:

Συνέντευξη 1:

«... Νομίζω ότι είναι από τα τυχερά νησιά η Χάλκη γιατί έχει ... για χειμώνα λέω, γιατί καλοκαίρι ... έχει ... σχεδόν καθημερινά σύνδεση με τη Ρόδο, άλλα νησιά μπορεί να έχουν ένα αεροδρόμιο, αλλά είναι ακτοπλοϊκά πραγματικά απομονωμένα και το αεροδρόμιο όπως ξέρετε και κοστίζει και δεν είναι πραγματικά η πρώτη επιλογή των εκπαιδευτικών με το μισθό που παίρνουν θεωρώ όμως ότι είναι καλή η σύνδεση...»

Συνέντευξη 2:

«...εμείς είμαστε και τυχεροί και άτυχοι λόγω της γεωγραφικής μας θέσης έχουμε σχεδόν καθημερινή επικοινωνία ... με το γειτονικό νησί της Ρόδου, αλλά το ότι έχουμε αυτή την καθημερινή επικοινωνία με τη Ρόδο μας στερεί την επικοινωνία με την υπόλοιπη Ελλάδα και κυρίως με τον Πειραιά. ... Δηλαδή αν θέλει κάποιος να ξεκινήσει για εδώ από το κέντρο από την πρωτεύουσα για να έρθει στο μικρό νησί της Χάλκης χρειάζεται να αλλάξει δύο και τρία καράβια. Οπότε καταλαβαίνετε ότι τουριστικά είναι αποτρεπτικό κάποιος δεν θα επέλεγε για να κάνει τις διακοπές του σε ένα νησί το οποίο θα χρειαζόταν να μπει σε 2 και 3 καράβια και για λόγους οικονομικούς και για λόγους ταλαιπωρίας, οπότε είμαστε κάπου στη μέση ναι μεν καθημερινά σύνδεση με τη Ρόδο αλλά δεν έχουμε συγκοινωνία, επικοινωνία, ούτε με την Κρήτη, ούτε με την Αθήνα,

που είναι τα μεγάλα, εννοώ οι μεγάλες περιοχές, ούτε με την Αθήνα που είναι το κέντρο της Ελλάδας...»

Συνέντευξη 3:

«...γενικώς εξυπηρετείται με την υπόλοιπη Ηπειρωτική Ελλάδα. Έχω την εντύπωση ότι την καλύτερη στα Δωδεκάνησα, εκτός της Ρόδου έχουμε. Έχουμε ένα καράβι από τον Πειραιά, το Πρέβελης, το οποίο κάνει τρία δρομολόγια τη βδομάδα, με ένα καταμαράν από τη Ρόδο, το οποίο κάνει δύο δρομολόγια από τη Ρόδο προς τα άλλα νησιά Χάλκη και άλλα νησιά, αυτά τα δύο καράβια είναι επιδοτούμενα. Εκτός από τα δύο καράβια αυτά έχουμε και τρία σκάφη εμείς, τα βλέπετε, τα οποία κάνουνε επιδοτούμενα δρομολόγια, τρεις φορές απέναντι στη ρόδο που λέγεται η τοποθεσία αυτή Κάμειρος σκάλα, αυτά κάνουνε...»

Συνέντευξη 4:

«...Για ακριτικό νησί έχει συχνή συγκοινωνία το χειμώνα έχει σχεδόν κάθε μέρα και το καλοκαίρι έχει κάθε μέρα και αρκετές φορές τη μέρα για Ρόδο και δύο φορές για Πειραιά. Δύο φορές την εβδομάδα η σύνδεση της Χάλκης με τον Πειραιά είναι σχετικά καλή σε σχέση με άλλα νησιά ναί. Υπάρχουν άλλα νησιά που περνάει μόνο μία φορά την εβδομάδα ενώ εδώ περνάει 2 φορές...»

Συνέντευξη 5:

«...τα δρομολόγια δεν είναι και άσχημα εδώ πέρα, έχεις την επαφή και με τη Ρόδο και από κει και πέρα μετά δεν υπάρχει θέμα άπαξ και πας στη Ρόδο μετά έχεις τη δυνατότητα να πας όπου θες...»

Συνέντευξη 6:

«...η γνώμη μου είναι ότι η Χάλκη είναι από τα τυχερά νησιά. Έχει πάρα πολύ καλή συγκοινωνία ...τους οχτώ μήνες του έτους έχει καθημερινή επικοινωνία με το επίνειο που λένε Κάμειρος Σκάλα. Έχει δύο φορές το καταμαράν, τρεις φορές το μεγάλο το Πρέβελη. Τους καλοκαιρινούς μήνες νομίζω ότι είναι αξιοζήλευτη...»

Συνέντευξη 7:

«...στις συγκοινωνίες...εκεί υπήρχε μία βελτίωση ήταν καθαρά τυχαίο γεγονός ήταν άσχετο με τις επιδοτήσεις ... είχαμε κάτι βάρκες, τα ψαροκάικα πήγαιναν απέναντι...»

τα καϊκία αυτά που ψαρεύουν άρχισαν να μεγαλώνουν σιγά-σιγά με τον τουρισμό δεν υπήρξε κάποια πολιτική απλά ο κόσμος άρχισε να έρχεται εδώ... δεν τους βοήθησε κανείς μόνοι τους τα έκαναν δούλευαν οικογενειακά ήταν ίσα βάρκα ίσα κουπιά και από το πείσμα τους κατάφεραν και τα διατήρησαν δεν είχαμε άλλες συγκοινωνίες είχαμε ένα μικρό караβάκι που ανέβαζε με ένα γάντζο τα εμπορεύματα, αυτό ήταν το караβάκι μας το οποίο με όλους τους καιρούς δε σταματούσε ποτέ έκανε μέχρι την Κάσο την Κάρπαθο δεν σταματούσε με κανένα καιρό...»

Κοινωνικό φαινόμενο: ικανοποιητικό επίπεδο θεσμικών σχημάτων του Κράτους Πρόνοιας

Η συγκοινωνιακή σύνδεση του νησιού με τη Ρόδο, είναι απόρροια της τουριστικής της ανάπτυξης και αυτό είναι φαινόμενο που παρουσιάζεται σε όλα τα μικρά νησιά που βρίσκονται κοντά σε μεγάλα τουριστικά μέρη. Εξυπηρετεί τα δίκτυα και τις σχέσεις αλληλόδρασης και ανταλλαγής των τοπικών κοινωνιών και των ξένων στοιχείων που υπεισέρχονται στους κόλπους της μικρής κοινωνίας του νησιού και την μεταβάλλουν. Οι τακτικές συγκοινωνιακές συνδέσεις εμφανίζουν το φαινόμενο της ηθικής ικανοποίησης των μονίμων κατοίκων για την επιλογή τους να παραμείνουν σε αυτόν τον τόπο, και της πεποίθησης ότι σε σχέση με άλλα μικρά νησιά της χώρας, το δικό τους προσφέρει παροχές ικανοποιητικές όσον αφορά τις μετακινήσεις και την ιατροφαρμακευτική κάλυψη. Η ιατροφαρμακευτική κάλυψη του νησιού παρόλο που υστερεί στην παρουσία ιατρών, μιας και στηρίζεται στα προγράμματα των Γιατρών του Κόσμου και στον ιατρό που έρχεται από το γειτονικό νησί της Ρόδου, θεωρείται ικανοποιητική από τους κατοίκους του, αναλογιζόμενοι ότι θα μπορούσαν να μην έχουν καν την παρουσία οποιασδήποτε ειδικότητας ιατρού.

8.2.2.4. Ανάλυση – Εφαρμογή 4

(κωδ.) κοινωνική δράση των κατοίκων

(Κοινωνικά γεγονότα εφαρμογής 4)

4ΚΓ1 περιορισμένες σχέσεις μεταξύ γηγενών και αλλοδαπών

Αποσπάσματα σχετικών αναφορών από τις συνεντεύξεις:

Συνέντευξη 1:

«...Νομίζω ότι από την αρχή ποτέ δεν υπήρχε πρόβλημα με τους αλλοδαπούς ακόμη και της προηγούμενης γενιάς, πριν είκοσι χρόνια ...ενσωματώθηκαν πολύ γρήγορα και πολύ εύκολα ... πάντα υπάρχει μια μερίδα ατόμων που δεν τους βλέπει με καλό μάτι αλλά ποτέ δεν είχαμε προβλήματα και νομίζω ότι και οι ίδιοι ακόμα και όταν πλήθυνε ο πληθυσμός τους...ποτέ δεν έφεραν κάποιο πρόβλημα στην κοινωνία του νησιού, τώρα πια έχει έρθει σε ένα σημείο σχεδόν να πλησιάζουν να είναι οι μισοί νομίζω δεν το έχουν φτάσει ακόμα αλλά προς τα εκεί τείνει ...»

Συνέντευξη 2:

«...εδώ τουλάχιστον στην κοινωνία της Χάλκης δεν υπάρχουν σοβαρά θέματα, σέβεται ο ένας τον άλλον. Σε πολλές περιπτώσεις συνεργάζονται, εντάξει, πάντα υπάρχει αυτό το εγώ, είναι ξένος και είμαι Έλληνας, είναι Αλβανός είμαι Έλληνας, είναι Βούλγαρος και είμαι Έλληνας, αλλά νομίζω η σκληρή καθημερινότητα του μικρού νησιού, τους αναγκάζει πολλές φορές ακόμα και να συνεργαστούν, για να αντιμετωπίσουν τα όποια προβλήματα έχει κυρίως ο δύσκολος χειμώνας...»

Συνέντευξη 3:

«...είναι οι άνθρωποι αυτοί που όλες τις δουλειές κάνουν...και να ζούνε μαζί με εμάς...», «...δεν είναι και οι λαοί οι οποίοι μπορεί να ταυτιστούν με τη ζωή την δική μας, αποκλείεται, γιατί αυτοί ζούνε με τα ήθη και έθιμα, τον τόπο τους, το ότι δεν είναι χριστιανοί ορθόδοξοι έπαιξε ρόλο, σε αυτό δε το σημαντικό ρόλο έπαιξε και αυτό, αλλά τώρα τελευταία χριστιανοί γίνονται, βαφτίζονται τα παιδιά τους...», «...δεν παντρεύτηκαν κανένας Αλβανός και να πάρει άλλη Ελληνίδα, για Ελληνίδα να πάρει Αλβανός...», «...ήσυχο νησί είναι και οι άνθρωποι πάντα ήταν καλοί, φιλόξενοι, πολύ φιλόξενοι...»

Συνέντευξη 4:

«... Μέχρι στιγμής δεν μας έχουν απασχολήσει ούτε οι αλλοδαποί ούτε οι ημεδαποί και οι σχέσεις τους είναι καλές μεταξύ τους...»

Συνέντευξη 5:

«...επειδή οι αλλοδαποί είναι αρκετοί και συνήθως αυτοί που βρίσκονται στο νησί δραστηριοποιούνται με κάτι που σημαίνει ότι συνεισφέρουν και θα έλεγα ότι είναι αρκετά καλές...»

Συνέντευξη 6:

«...από ότι φαίνεται είναι αρεστή, δεν ξέρω αν υπάρχουν επιμέρους και προφανώς θα υπάρχουν, όπως σε όλες τις κοινωνίες μικροπροβλήματα αλλά βλέπω μία καλή συναναστροφή με τους εναπομείναντες...»

Συνέντευξη 7:

«...μπορεί να κουβαλάει ο καθένας λίγο την πατρίδα του μέσα του, γιατί δεν βγαίνει αυτό εύκολα, αλλά προσαρμόζονται περισσότερο πιο εύκολα στα μικρά μέρη και νομίζω ότι θέλουν να γίνουν μέρος της κοινωνίας μας, δεν θέλουν να αισθάνονται διαφορετικοί σε βάθος χρόνου, πιστεύω είναι πλήρης η απορρόφηση στα μικρά μέρη...», «...οι Αλβανοί έχουν ενσωματωθεί ακόμα κι αν κάποιος, μέσα από την κοινότητα μιλάει υποτιμητικά,... δηλαδή δεν είναι Αλβανοί από μόνοι τους απομονωμένοι από την κοινωνία, είναι πως τους αντιμετωπίζει κάποιος, ξέρεις εργάζονται μέσα σε αυτήν έχουν αναπτύξει κάποιες σχέσεις νομίζω οι περισσότεροι από αυτούς θέλουν την ενσωμάτωση, θέλουν να αισθάνονται πλήρης ενσωμάτωση... πάλι καλά να λέμε που αυτοί θέλουν να ενσωματωθούν ...»

4ΚΓ2 Θεσμοί και παράγοντες διαφοροποίησης του κοινωνικού εαυτού της Χάλκης

α. Η ανακύκλωση ως δημιουργική πρακτική κοινωνικής ενσωμάτωσης/ ένταξης ή ενίσχυσης του οικονομικού κεφαλαίου

Αποσπάσματα σχετικών αναφορών από τις συνεντεύξεις:

Συνέντευξη 2:

«...είχε ξεκινήσει το πρόγραμμα της ανακύκλωσης και μέχρι ένα σημείο θεωρώ ότι πήγαινε αρκετά καλά για τα δεδομένα του νησιού της Χάλκης δεν έχω κατανοήσει το λόγο που σταμάτησε να σας πω την αλήθεια...», «...γιατί ένα μπουκαλάκι νερό να

πιούν πλαστικό και να το αφήσουν σημαίνει ότι την ημέρα θα ναι 500 κάπου να αφήσει 500 μπουκαλάκια νερό στο νησί. Ποιος θα τα μαζέψει πού θα πάνε αυτά τα μπουκαλάκια αυτό που λέγαμε πριν για την ανακύκλωση, πώς θα μεταφερθούν και πόσα θα καταλήξουν στο νερό στο περιβάλλον ή τη θάλασσα δηλαδή και όλα αυτά...»

Συνέντευξη 4:

«...δεν το γνωρίζω αυτό, πάντως από σκουπίδια είμαστε γεμάτοι...»

Συνέντευξη 5:

«... Η ανακύκλωση βοηθάει παντού, δεν έχει να κάνει με το μέρος. Βεβαίως θα βοηθούσε σε νησί σαν τη Χάλκη, αλλά έχω παρατηρήσει όσο έχω γυρίσει εδώ πέρα ότι όχι μόνο, φυσικά δεν είναι ολοκληρωμένη εικόνα αυτή που θα σας δώσω τώρα, αλλά όχι μόνο δεν γίνεται η ανακύκλωση έτσι όπως το λέτε, γιατί δεν το ξέρω, αλλά έχω δει να πέφτουν και ανακυκλώσιμα υλικά εκτός κάδου και σε σημεία όπου δεν έχει πρόσβαση ο άνθρωπος...»

4ΚΓ2β Εθελοντικές δράσεις από τοπικούς φορείς για την ανάδειξη της Χάλκης

Αποσπάσματα σχετικών αναφορών από τις συνεντεύξεις:

Συνέντευξη 1:

«...Ναι αρκετές φορές. Είμαι ήδη μέλος σε κάποιες οργανώσεις, κάποιους συλλόγους. Χωρίς πληρωμή και ναι νομίζω ότι, δεν ξέρω αν θέλετε να σας τους πω, αλλά είναι μέσα στην καθημερινότητά μου και αυτό...»

Συνέντευξη 2:

«...είμαι ιδρυτικό μέλος και μέλος του διοικητικού συμβουλίου του αθλητικού συλλόγου Χάλκης από το 2006 το οποίο σωματείο έχει ανδρική ομάδα, έχει εφηβικό, έχει παιδικό τμήμα και επομένως κ12 Κ8, 1000 παιδιά που ασχολούνται με το άθλημα του ποδοσφαίρου, η οποία είναι καθαρά εθελοντική...»

Συνέντευξη 4:

«...Στον καθαρισμό της θάλασσας συμμετέχω, ο Δήμος το διοργανώνει αυτό μία φορά το χρόνο μαζί και με άλλους φορείς ...»

Συνέντευξη 5:

«...δεν έχει τύχει μέχρι στιγμής να έχω προσφέρει πουθενά...πολύ θετική απλά δεν έχει τύχει να εμπλακώ μέχρι στιγμής κάπου...»

Συνέντευξη 6:

«...βέβαια, συμμετείχα πάντοτε σε όλες τις εθελοντικές εξορμήσεις του ιατρικού συλλόγου, υπό την αιγίδα του ιατρικού συλλόγου Ρόδου ... ήταν πάν πολλές οι εξορμήσεις μας στα απομακρυσμένα νησιά Καστελόριζο, Όλυμπο Καρπάθου, Νίσηρο, δηλαδή σε νησιά που πολύ δύσκολα το σκεφτόντουσαν γιατροί με ειδικότητες ... και η αλήθεια είναι ότι κενωθείσας της θέσης του προκατόχου μου, εντάχτηκα σε αυτή την οργάνωση (Γιατροί του Κόσμου) που υπάρχει και εδώ το στοιχείο του εθελοντισμού, διότι εμάς εδώ μας καλύπτουν μόνο τα βασικά έξοδα ενδιαίτησης και παραμονής...»

Συνέντευξη 7:

« ... ο εθελοντισμός πάνω σε τι, πάνω σε ποια βάση δεν έχει υποστήριξη από πουθενά ...»

4ΚΓ3 αρνητικό ανθρωπινό/ πολιτισμικό κεφάλαιο (δεξιότητες και προσόντα)

Αποσπάσματα σχετικών αναφορών από τις συνεντεύξεις:

Συνέντευξη 6:

«...Όμως όλα συναρτώνται από την παιδεία που κουβαλάει ο καθένας. Δυστυχώς στην Ελλάδα και κυρίως στη Χάλκη όλα ατονούν. Το πρώτο διάστημα διακρίνεται κάπως ενθουσιασμός και έπειτα όλα βαλτώνουν...»

Συνέντευξη 7:

«... δεν με ενδιέφερε η τοπική αυτοδιοίκηση δηλαδή δεν είχα και άποψη και το δημόσιο δεν με ενδιέφερε καθόλου όταν χρειάστηκε, όταν μπήκα μέσα αυτό και χρειαζόταν να κάνω εργασίες για αυτό είδα ότι ζω από τύχη...», «... όλα ξεκινάνε από την παιδεία, δεν υπάρχει παιδεία , για το πως να είσαι καλός πολίτης, το να βγάλω δέκα ηλεκτρολόγους, πενήντα δικηγόρους και εκατό φιλόλογους δεν αλλάζει το έλλειμμα, ότι δεν ξέρουμε να ζούμε σαν κοινωνία, δεν έχουμε την παιδεία να είμαστε πολίτες...»

Συνέντευξη 5:

«...πέρα από τα σχολεία, αν δεν γίνουν κάποιες επιμορφώσεις, κάποιες δράσεις, δεν έχει κάτι άλλο να προσφέρει το νησί...»

Συνέντευξη 7:

«... δεν έχουμε ενημέρωση προσπάθησαν τώρα να κάνουν, να δώσουν ορισμένες κατευθύνσεις μέσα από ηλεκτρονικά κείμενα, που στέλνουν , ώστε να μπορέσεις να διαβάσεις οδηγίες και λοιπά, αλλά δεν έγινε επιμόρφωση με την έννοια να υπάρξουν σεμινάρια online ή να μαζευτεί σε μια πόλη ας πούμε στη Ρόδο και να μπορέσεις να επιμορφωθείς πάνω σε ένα αντικείμενο, αυτό δεν έχει γίνει ποτέ ,...δεν υπάρχει και σχεδιασμός για να λέμε την αλήθεια...», «... το επίπεδο είναι χαμηλό γενικά σε όλη τη χώρα είναι χαμηλό...», «... οι νέοι νομίζουν ότι τα ξέρουν όλα, δεν ενδιαφέρονται για τίποτα, πέρα από το ευκαιριακό κέρδος, οι περισσότεροι δεν θέλουν το σχολείο όχι γιατί καταλαβαίνουν την ανεπάρκειά του, αλλά γιατί δεν ενδιαφέρονται να μάθουν οι περισσότεροι, νομίζουν ότι τα ξέρουν όλα χωρίς να έχουν καθόλου γνώσεις, τίποτα, χωρίς να έχουν ανοίξει βιβλίο στη ζωή τους.»

«...μπορεί να φταίει και η παιδεία τους μπορεί να φταίει και ότι έπρεπε να βγουν από το δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και να παλέψουν για ότι έχουν οπότε η σκέψη για τα κοινά να ήταν λιγότερο δευτερεύουσα ανάγκη και έλλειψη παιδείας, οι περισσότεροι είχαν βγάλει το δημοτικό...»

4ΚΓ5α έλλειψη ενσυναίσθησης-συνειδητοποίησης των προβλημάτων των άλλων

Αποσπάσματα σχετικών αναφορών από τις συνεντεύξεις:

Συνέντευξη 7:

«... όταν αντιμετωπίζουν ένα πρόβλημα το ενδιαφέρον τους, είναι να ξεφύγουν οι ίδιοι από το πρόβλημα, όχι πως να λυθεί για όλους ... δηλαδή να φύγει από αυτόν το πρόβλημα του και για τον επόμενο που έρχεται δεν τον ενδιαφέρει αν θα είναι λυμένο ή όχι... σκέφτονται για το αύριο δεν σκέφτονται για το σύνολο για αυτό και δεν λειτουργεί και τίποτα.», «...οι περισσότεροι κάνουν πράγματα τα οποία τα κάνουν για το θεαθήναι, δηλαδή για να δείξουν ότι κάνουν κάτι, αλλά... χωρίς να είναι συνειδητοποιημένοι πάνω σε αυτό, δεν υπάρχει συνειδητοποίηση, δεν υπάρχει συνέπεια...», «... δεν υπάρχει συνείδηση, αλλάζει μία δημοτική αρχή και η δουλειά της προηγούμενης είναι σαν να μην είχε γίνει ποτέ, δεν υπάρχει συνέχεια, δεν έχουμε

συνέχεια, ...», «... δεν έχουμε σεβασμό ο ένας για τον άλλον...», «...το πρόβλημα που αντιμετωπίζουμε δεν θεωρούμε ότι είναι κοινό για όλους, είναι μόνο για μας ... δεν καθόμαστε να συζητήσουμε να λύσουμε τα προβλήματά μας, ώστε να είναι ίσα και όμοια για όλους...», «... δεν είμαστε συνειδητοποιημένοι όλοι, η κοινωνία μας πάσχει και αυτό που λένε, ότι η ελιτ κατά πόσο είναι ελιτ αυτοί που θεωρούν ότι έχουν τη διακυβέρνηση της χώρας ...»

«...με τις επιδοτήσεις δεν έχουμε τίποτα, έπαιρναν τις επιδοτήσεις και δεν ενδιαφερόταν κανένας για το αποτέλεσμα...»

«...για τη γενιά που πέρασες σπατάλησε το χρόνο της, δεν κατάλαβα δεν είχαν συνείδηση τι μπορούσαν να κάνουν για τον τόπο τους...»

4ΚΓ5β ατομικότητα

Αποσπάσματα σχετικών αναφορών από τις συνεντεύξεις:

Συνέντευξη 7:

«...ο άλλος δεν το νοιώθει, δεν τον ενδιαφέρει, δεν τον αφορά...όταν δεν το νοιώθει ο άλλος δεν θα μπορέσει να σε ακολουθήσει...κοιτάμε μόνο την πάρτη μας, πως θα φύγουμε από τη δύσκολη στιγμή...δεν σκεφτόμαστε τον άλλον... », «... είμαστε ατομιστές, δηλαδή ο καθένας σκέφτεται την πάρτη του

4ΚΓ6 περιορισμένες δραστηριότητες

Αποσπάσματα σχετικών αναφορών από τις συνεντεύξεις:

Συνέντευξη 5:

«...δεν μπορεί να πεις ότι έχεις πολλές επιλογές στα χόμπι αλλά δεν νομίζω ότι περιορίζεται...τρέξιμο, γυμναστική γενικά, κολύμπι, προσφέρονται στο νησί...»

Συνέντευξη 6:

«...το χόμπι μου και αυτό είναι που με τράβηξε και από την πρώτη στιγμή στη Χάλκη είναι το ψάρεμα ... Πολύ περπάτημα, βαδίζω πάρα πολύ, για να περνάνε οι ώρες. Διάβασμα, αθλητισμό, δηλαδή παρακολουθώ τα δρώμενα σε όλα τα είδη των σπορ και κυρίως το ποδόσφαιρο...»

Κοινωνικό φαινόμενο: αδύναμοι κοινωνικοί δεσμοί

Παρουσιάζεται το **φαινόμενο της μερικής ενσωμάτωσης** του ξένου στοιχείου στο τοπικό, με δείγματα επιφύλαξης για πλήρη ενσωμάτωση, αν όχι ολική. Η πληθυσμιακή κατανομή επηρεάζει τις μεταξύ τους σχέσεις, καθώς οι ντόπιοι κάτοικοι του νησιού, σε πολλές περιπτώσεις βασίζονται στους ξένους. Εμφανίζεται το **φαινόμενο μιας αποστροφής, μιας μη συμμετοχής** από τους ντόπιους, σε εργασίες τοπικού, πολιτισμικού χαρακτήρα. Τα μικρά νησιά, όπως η Χάλκη, υστερούν σε συλλογικές δράσεις, λόγω της έλλειψης πολιτικής και εκπαιδευτικής παιδείας των κατοίκων σε θέματα κοινωνικής πολιτικής. Η έλλειψη αυτή δημιουργεί το **φαινόμενο της ατομικότητας και της μη συναίσθησης των προβλημάτων των άλλων ατόμων**. Την αδιαφορία και την μη συνειδητοποίηση της ανάγκης συνεργασίας και συνύπαρξης για το γενικό καλό. Την έλλειψη ατομικής ευθύνης και των υποχρεώσεων στο κοινωνικό σύνολο, με το οποίο συνυπάρχουν. Αυτά όλα οδηγούν σε περιορισμένο αριθμό δραστηριοτήτων, καθώς τα άτομα γίνονται περισσότερο εσωστρεφή και λιγότερο κοινωνικά.

Η κοινωνική ταυτότητα των μεταναστών αναδομείται τόσο από τις στάσεις και τις συμπεριφορές των ιδίων, όσο και από την εικόνα που κατασκευάζει για αυτούς ο ημεδαπός πληθυσμός ή τα μέσα μαζικής επικοινωνίας ή ακόμα και οι κρατικές πρακτικές μεταναστευτικής πολιτικής. Η σύλληψη της μετανάστευσης ως κοινωνικής σχέσης και ιστορικής διαδικασίας διαπλάθει μια πολυσήμαντη σχέση ανάμεσα στο σημαίνουν μετανάστευση και στα ποικίλα σημαινόμενα των κοινωνικών σχέσεων δημιουργώντας τον κίνδυνο μιας εννοιολογικής ασάφειας, η οποία καθιστά εναργέστερο στη σύλληψή του, τον κατακερματισμένο (εκ των πραγμάτων, από την εννοιολογική του υπόσταση) κοινωνικό κόσμο.

Πρόκειται για μια δυναμική προσέγγιση που αποκαλύπτει τον τρόπο με τον οποίο συγκροτούνται οι ταυτότητες και αναδεικνύει τους περιορισμούς που θέτουν στα υποκείμενα οι οικονομικοί καταναγκασμοί και οι θεσμοί αλλά και την ενεργή συμμετοχή των υποκειμένων στη διαμόρφωση των συνθηκών της ύπαρξής τους. Οι μαρτυρίες εστιάζουν στην κοινωνική διάδραση της πολυνησιωτικής κοινωνίας του Αιγαίου καθώς επικεντρώνονται στις κοινωνικές σχέσεις και στη συγκρότηση υποκειμενικότητων που προκύπτουν από αυτές τις σχέσεις.⁵⁸ Αποτέλεσμα αυτού η

---

⁵⁸ Από το συλλογικό τόμο Νησιωτικότητα και Βιωσιμότητα : Η περίπτωση των νησιών του Αιγαίου του Γιάννη Σπιλάνη, Θανάση Κίττου και Σοφίας Καράμπελα

σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ των γηγενών και αλλοδαπών, καθώς και η συμμετοχή τους στην ενεργό δράση του τόπου.

8.2.2.5. Ανάλυση – Εφαρμογή 5

(κωδ.) Οικιστικά χαρακτηριστικά του τόπου

5ΚΓ1 Εγκατάλειψη τόπου

Αποσπάσματα σχετικών αναφορών από τις συνεντεύξεις:

Συνέντευξη 3:

«...δεν το εγκατέλειψαν το νησί δηλαδή τα περισσότερα σπίτια, είναι ημιτελές διότι μετανάστευσαν... τα είχανε φτιάξει γιατί φεύγοντας άφησαν και τις κοπέλες, ... για να γυρίσουν, να παντρευτούν, δεν αξιώθηκαν να γυρίσουν όμως ... και έτσι το νησί μας, αντί να ωφεληθεί με την μετανάστευση στην Αμερική έχει καταστραφεί οπότε δεν μπόρεσαν και να έρθουνε...»

Συνέντευξη 6:

«...όταν εγώ πρωτοήρθα σε αυτό το νησί τα περισσότερα σπίτια ήταν εγκαταλελειμμένα και ερειπωμένα χωρίς στέγη. Οι κάτοικοί του είχαν φύγει από εδώ και σε διάφορα μέρη του κόσμου τα είχαν εγκαταλείψει...»

Συνέντευξη 7:

«...ήταν βομβαρδισμένο τοπίο εδώ, τα σπίτια είναι όπως αυτά που βλέπεις, οι τέσσερις τοίχοι χωρίς σκεπές, χωρίς τίποτα μέσα, όλη η Χάλκη ήταν έτσι...»

5ΚΓ2 ανοικοδόμηση κατοικιών- τουριστική ανάπτυξη

Αποσπάσματα σχετικών αναφορών από τις συνεντεύξεις:

Συνέντευξη 2:

«...πολλοί ιδιοκτήτες σπιτιών, έχουν αναβαθμίσει τα σπίτια, τις ιδιοκτησίες τους, με αποτέλεσμα να νοικιάζουν, να έχουν πολύ καλές παροχές και να νοικιάζουν και τα σπίτια σε πολύ καλές τιμές...»

Συνέντευξη 3:

«...Ευρωπαίους, που έχουν αγοράσει ορισμένοι μερικά σπίτια και έρχονται και κάνουν τις διακοπές τους, τα κλείνουν και φεύγουν και πάνε στον τόπο τους...», «...τότε με ένα νομοσχέδιο ...η Χάλκη χρηματοδοτήθηκε ... αναστηλώθηκαν 10 σπίτια ...να φέρουν ένα πρακτορείο από Αγγλία και να τα ενοικιάσουν τα σπίτια... και άρχισε και η ανάπτυξη και η κοινωνική ανάπτυξη οπότε αυτό ...με τον τουρισμό άρχισαν λοιπόν τα σπίτια αυτά κληρονόμοι να αναστηλώνουν και να βρίσκονται τα σπίτια αυτά σε μία πολύ καλή θέση που ενοικιάζονται από τον τουρίστες, όχι μόνο από Άγγλους και από Γερμανούς και από Ιταλούς... σαν οργανωμένη κίνηση πρέπει πριν 40 χρόνια...»

Συνέντευξη 7:

« ...τα σπίτια ...είναι κάποιου που είναι στην Ιταλία, τα αγόρασε και τα έφτιαξε ...ο διπλανός μου είναι Εγγλέζος, από κάτω έχει ένα Γερμανό, από εδώ και άλλους Ιταλούς, δεν μένει κανείς τώρα το χειμώνα...»

Κοινωνικό φαινόμενο: παρατηρείται αστικός μετασχηματισμός του τόπου

Η ερήμωση και η εγκατάλειψη, που είχε γνωρίσει το νησί διαδέχτηκαν την ανοικοδόμηση και την ανακαίνιση των κατοικιών, μετά την έλευση του τουρισμού. Παρατηρήθηκε επομένως το φαινόμενο της επένδυσης, σε ανακατασκευή κατοικιών, με απώτερο σκοπό το κέρδος. Ταυτόχρονα εμφανίστηκε επενδυτική τάση από πολίτες ξένων κρατών, οι οποίοι αγόρασαν, ανακαίνισαν και χρησιμοποίησαν για ιδιωτική χρήση, πολλά σπίτια στο νησί. Έτσι εμφανίζεται το φαινόμενο κλειστών κατοικιών καθόλη τη διάρκεια της χειμερινής περιόδου και μια πραγματική εγκατάλειψη του νησιού, που δεν προδιαθέτει την επανεγκατάσταση όσων την εγκαταλείπουν, για τα αστικά κέντρα της χώρας. Τα σπίτια είναι κλειστό κέλυφος, καθώς σε συνδυασμό με τις ελλιπείς κρατικές παροχές του νησιού, αποτελούν ανασταλτικό παράγοντα για μόνιμη διαμονή, των νέων κυρίως κατοίκων. Οι νέοι εγκαταλείπουν, όπως και οι πρόγονοί τους το νησί, για οικονομική, επαγγελματική και προσωπική ανέλιξη, σε καιρό οικονομικής ύφεσης και αναζητούν νέα κατοικία μακριά από το μικρό νησί της Χάλκης.

8.2.2. 6. Ανάλυση – Εφαρμογή 6

(κωδ.) χαρακτηριστικά προβλήματα του νησιού

6ΚΓ1 απομονωμένος τόπος

Αποσπάσματα σχετικών αναφορών από τις συνεντεύξεις:

Συνέντευξη 1:

«...η Χάλκη είναι ένα πλούσιο νησί και αντί να διατηρήσει αυτό το καθεστώς που την κάνει να είναι ένα μικρό, όμορφο, απομονωμένο, με χαρακτηριστικά τοπικού πληθυσμού νησί, ... τείνει να γίνει ... εμπορικό ...»

Συνέντευξη 2:

«...οι τόποι μας ερημώνουν επιλέγουν τις μεγαλουπόλεις όλες οι κοινωνίες την άνεση, την ευκολία, αν θέλετε και την ασφάλεια, που νιώθει κάποιος όντας σε μία μεγάλη πόλη...»

Συνέντευξη 4:

«...οι περισσότεροι φεύγουν, μόνο το καλοκαίρι έρχονται, για διακοπές, λίγοι είναι αυτοί που μένουν...Γιατί δεν έχει τίποτα το χειμώνα. Το καλοκαίρι έρχονται...»

Συνέντευξη 5:

«...είναι ένα νησί απομακρυσμένο, σχετικά μικρό, ...για αυτό θεωρείται δυσμενούς διαβίωσης...»

Συνέντευξη 7:

«...σε τέτοια μέρη που είναι εξορία...φέτος οι γιορτές ήταν χειρότερες από κάθε άλλη χρονιά που έχω ζήσει εδώ, μπορεί να ήταν καμιά πενηνταριά άτομα μαζί με τους δημόσιους υπαλλήλους. Δηλαδή αν είχε μείνει ένας αστυνομικός, αν είχαν μείνει ένα, δύο λιμενικοί.»

6ΚΓ2 έλλειψη κινήτρων

Αποσπάσματα σχετικών αναφορών από τις συνεντεύξεις:

Συνέντευξη 2:

«...Κίνητρα, να δώσουν κίνητρα και οικονομικά και κοινωνικά και σε οικογένειες αλλά και σε μεμονωμένες περιπτώσεις ώστε να επιστρέψουν πίσω στον τόπο καταγωγής τους...»

Συνέντευξη 7:

«... δεν παρέχει τίποτα, δεν δίνει κίνητρα για να μείνει ο άλλος στον τόπο του, δεν υπάρχει πολιτική κινήτρων...δεν έχει κίνητρο για να μείνει ο άλλος ούτε σαν δημόσιος υπάλληλος, ούτε σαν κάτοικος...»

«...όταν ένας νέος θέλει να μείνει στον τόπο του δεν τον επιβραβεύει το κράτος δεν του δίνει κίνητρο για να μείνει...»

6ΚΓ3 έλλειψη κατοικιών για ιδιοκατοίκηση ή ενοικίαση

Αποσπάσματα σχετικών αναφορών από τις συνεντεύξεις:

Συνέντευξη 7:

« ...τα σπίτια εδώ πέρα που βλέπεις είναι όλα κλειστά ...τα οποία είναι κλειστό κέλυφος, δεν έχουν ζωή,...τα σπίτια αυτά που βλέπεις ωραία, βαμμένα , περιποιημένα, για να ζουν οι οικογένειες μέσα ανήκουν σε τουρίστες,...», «...αυτοί που έρχονται έχουν ορισμένα χρήματα δεν είναι πάρα πολύ πλούσιοι ο μέσος Ευρωπαίος είναι αυτός που έρχεται εδώ και κάνει δύο εβδομάδες διακοπές ένα μήνα και του αρέσει η εικόνα... δεν μπορεί να ζήσει στη Χάλκη έχει όμως ένα σπίτι που είναι κλειστό...»

«...το αποτέλεσμα του να αγοράζουν τα σπίτια οι ξένοι οι οποίοι έρχονται για δύο εβδομάδες ένα μήνα, οι λίγοι ντόπιοι που μείνανε βρίσκονται στο περιθώριο, δεν έχουν αρκετά χρήματα για να πάρουν σπίτι ή θα πάρουν το χειρότερο...»

6ΚΓ4 έλλειψη επαγγελματικής αποκατάστασης

Αποσπάσματα σχετικών αναφορών από τις συνεντεύξεις:

Συνέντευξη 2:

«...νομίζω το κυριότερο πρόβλημα είναι η επαγγελματική αποκατάσταση αν υπήρχαν δηλαδή δουλειές, αν υπήρχε τρόπος δηλαδή που θα μπορούσαν να εξασφαλίσουν τα προς το ζην, όπως βλέπετε και εσείς που ζείτε τον τελευταίο καιρό στη Χάλκη, μία χαρά είναι ο τόπος, είναι σχετικά κοντά στη Ρόδο σαν απόσταση, αλλά προσπαθούν να εξασφαλίσουν πρώτα τα προς το ζην και μετά σκέφτονται όλα τα άλλα...»

Συνέντευξη 3:

«...οι άνθρωποι δεν μπορούν να μείνουν στο νησί αυτό, ο κόσμος για να μπορούν να βγάλουν το ψωμί τους, αναγκάζονται και φεύγουν και πάνε στη Ρόδο πάνε στην Αθήνα, πάνε στο εξωτερικό, πάνε στα καράβια για να βγαίνει το μεροκάματο...».

«... ο τουρισμός δεν είναι βιομηχανία στα μικρά νησιά οι αριθμοί που μένουν και δουλεύουν με τον τουρίστα είναι μικροί, δεν φτάνουν δηλαδή για να δημιουργήσεις κοινότητα, είναι πολύ λίγοι οι άνθρωποι που μπορούν να απασχοληθούν και να βγάλουν λεφτά ένα καλό κέρδος τουλάχιστον για όλο το χρόνο...»

Συνέντευξη 5:

«...νομίζω ότι από ένα σημείο και μετά επειδή δεν έχει να προσφέρει και πολλά κυρίως στον εργασιακό τομέα το νησί...δεν θα έλεγα ότι είναι εύκολο να μείνει κάποιος για πάντα εδώ...»

Συνέντευξη 6 :

«...το ψάρεμα είναι για κάποιους μήνες και αυτό ένα πρόσθετο πρόσοδο, αλλά δεν ασχολούνται πια όπως παλιότερα...»

6ΚΓ5 έλλειψη παροχών / έλλειψη πόρων

Αποσπάσματα σχετικών αναφορών από τις συνεντεύξεις:

Συνέντευξη 2:

«...συνήθως έρχονται για την θάλασσα και τον ήλιο, αλλά εμείς θα μπορούσαμε να τους δώσουμε και καταδυτικό τουρισμό και περιπατητικό τουρισμό και θρησκευτικό τουρισμό...»

Συνέντευξη 3:

«...να μην έχουν δασκάλους ή και καθηγητές...πως τώρα να μείνουν εδώ, αναγκάζονται και τα παιδιά, να το κάνουν αυτό οι γονείς, δηλαδή να φύγουν να πάνε το χειμώνα τους στη Ρόδο να μείνουν...», «...Δεν υπήρχε αγροτική σύνταξη στο νησί μας και διευκόλυναν με αυτά τα χρήματα... όταν έφτασαν αυτοί οι συνταξιούχοι από την Αμερική ... τα Χριστούγεννα και το Πάσχα που ήταν το σχολείο κλειστό αντί για να πληρώνουν το φαγητό των παιδιών..., το έδιναν σε ρευστό για να πάρουν παπουτσάκια και ρουχαλάκια,...»

Συνέντευξη 4:

«...Δεν είναι καθόλου καλές... Σε εμάς τίποτα, μόνο για τον προϊστάμενο υπάρχει ένα δωμάτιο, για τους συναδέλφους, είναι αναγκασμένοι να νοικιάζουν, είναι ακριβά τα ενοίκια, λείπουν πολλά από το νησί, φαρμακείο δεν έχει, τρόφιμα και αυτά είναι πανάκριβα, γενικά είναι δύσκολα...»

«...δεν θα μπορούσα να αντέξω άλλα 5 χρόνια στο νησί δεν είναι οι συνθήκες διαβίωσης οι ιδανικές...»

Συνέντευξη 5:

«... δεν έχει τις παροχές που θα έβρισκες κάπου αλλού και για αυτό θεωρείται δυσμενούς διαβίωσης...»

Συνέντευξη 6:

«... Άλλωστε το νησί και λόγω υποδομών του δεν είναι, δεν μπορεί να φιλοξενήσει αριθμό μεγάλο, τουριστών. Είτε διανυκτερευόντων, είτε ημερησίων και καταλαβαίνετε τι εννοώ με τον όρο υποδομές, τα αποχετευτικά, την ύδρευση...»

Συνέντευξη 7:

«... οι δήμοι ήδη έχουν αφηθεί στην τύχη τους, έχουν πολύ ελάχιστους πόρους...λίγους πόρους και πολλές αρμοδιότητες, δηλαδή έχεις αφήσει κάποιον επαίτη γιατί επαιτούν για τους πόρους τους και περιμένεις αυτόν τον επαίτη να τον φορτώσεις ένα σωρό ευθύνες και να προσφέρει λύσεις χωρίς να έχει τη δυνατότητα...»

«...και δεν υπάρχει και ένα πλαίσιο προστασίας τους, δεν αντιμετωπίζονται σαν μόνιμοι κάτοικοι ... δεν παίρνουν φθηνότερη άδεια από τον ξένο δεν κερδίζουν κάτι...»

«...το ενοίκιο είναι λίγο δύσκολο στη Χάλκη, ένας ντόπιος για να μείνει είναι δύσκολο κι αυτό γιατί δεν μπορεί να βγάλει τα χρήματα, δεν του δίνει η αγορά για να πάρει ένα σπίτι, δεν του δίνεται διέξοδος πουθενά, δεν υπάρχει κανένα πλαίσιο προστασίας...»

«...το ελληνικό κράτος δεν παρέχει τίποτα χάσαμε και τον αγροτικό γιατρό...»,

6ΚΓ6 έλλειψη κρατικής παρέμβασης/ ικανών ατόμων

Αποσπάσματα σχετικών αναφορών από τις συνεντεύξεις:

Συνέντευξη 1:

«...Η αλήθεια είναι ότι οι εκπαιδευτικοί τα τελευταία χρόνια όσο ξέρω το σχολείο της Χάλκης ... είτε μόνιμοι ή αναπληρωτές έρχονται για ένα το πολύ δύο χρόνια. Είναι σπάνιες οι περιπτώσεις να κάτσουν πάνω από 2 χρόνια, αυτό κατά τη γνώμη μου είναι κακό είναι ένα αρνητικό... ειδικά οι αναπληρωτές οι οποίοι είναι όμηροι ενός συστήματος που τους στέλνει από τον έναν τόπο στον άλλον και συνήθως είναι και ακριτικοί αυτοί οι τόποι ... δεν βλέπω χωρίς διορισμούς πως μπορεί να αλλάξει...»

«...Έχουν γίνει πολλές φορές παράπονα από ντόπιους και μέσω του Δήμου αλλά και απευθείας στους επαγγελματίες, αλλά δεν νομίζω να ασχολείται κανείς, το βλέπουν καθαρά οικονομικά...»

Συνέντευξη 2:

« για την εκπαίδευση...η άποψή μου την οποία και υποστήριξα τελευταία είναι ότι λόγω αυτού του προβλήματος που πολύ σωστά αναφέρατε θα μπορούσαν να προκηρυχθούν θέσεις με προτεραιότητα σε εκείνους, που έχουν εντοπιότητα στο νησί και μάλιστα να δοθεί ένα, μία δέσμευση της πενταετίας, τουλάχιστον της πενταετίας, ώστε αυτός που θα διοριστεί με προτεραιότητα εδώ, να είναι υποχρεωτικό να μείνει και πέντε χρόνια εδώ...»

« για τις τιμές των προϊόντων...Βέβαια εδώ έχει γίνει μία πρόβλεψη και από την Ευρωπαϊκή Ένωση και από το ελληνικό κράτος, ... αυτό το περιβόητο μεταφορικό ισοδύναμο, το οποίο δεν το έχουμε καταλάβει ακόμη για να μπορέσουμε να το χρησιμοποιήσουμε, το οποίο στην ουσία επιστρέφει χρήματα στον επαγγελματία άρα με αυτή τη λογική ο επαγγελματίας πρέπει να έχει τις ίδιες τιμές που μπορεί να βρει κάποιος από τη γειτονική Ρόδο, που θα δω τα προϊόντα που έχει στο σούπερ μάρκετ.

Εκεί πρέπει να υπάρχει ένας έλεγχος από τις αρμόδιες υπηρεσίες, εφόσον χρησιμοποιεί το μεταφορικό ισοδύναμο τελικά να καταλήγει στον καταναλωτή αυτό ακριβώς που ήταν το προϊόν να καταλήγει δηλαδή στην τιμή που πρέπει να καταλήγει...»

« για τις συγκοινωνίες ... Δηλαδή επειδή κάθε χρόνο το Υπουργείο Ναυτιλίας μπαίνει στη διαδικασία και βγάζει επιδοτούμενες γραμμές, για να βοηθήσει όλους τους μικρούς τόπους από τη Χάλκη δεν υπάρχει καμία επιδοτούμενη γραμμή η οποία να έχει να κάνει με τον Πειραιά...»

«... η γραφειοκρατία... αν δούμε πόσο μας κοστίζουν οι αερομεταφορές κάθε χρόνο στην Ελλάδα ...θα ήταν πολύ οικονομικό το να στηθεί ένα τέτοιο κέντρο τηλεϊατρικής, μιλάω για όλα τα νησιά, για όλη την Ελλάδα, για όλη την ορεινή Ελλάδα...»

«... για την ανακύκλωση... υπάρχει ένα τεράστιο κενό μεταξύ των προγραμμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης κι αν θέλετε και της Ελληνικής κυβερνήσεις και του μικρού νησιού, που είναι το ενδιαμέσο, που είναι δηλαδή το κομμάτι του πώς μπορούμε να απορροφήσουμε αυτά τα προγράμματα, είναι δηλαδή η έλλειψη τεχνικών υπηρεσιών, δεν έχουμε τεχνική βοήθεια, κάποιοι δηλαδή ειδικοί άνθρωποι μηχανολόγοι, ηλεκτρολόγοι, πολιτικοί μηχανικοί, αρχιτέκτονες, οποιοσδήποτε μπορεί να στήσει μία μελέτη, ένας περιβαλλοντολόγος, οι οποίοι μπορούν να σου φτιάξουν μία μελέτη για να πάρουμε ένα πρόγραμμα, να υλοποιήσουμε, για εμάς δεν υπάρχει αυτό, αυτή η πρόβλεψη, δεν υπάρχει αυτή η υποδομή γενικώς...»

Συνέντευξη 7:

«για τον εθελοντισμό...εγώ πιστεύω στις οργανωμένες ενέργειες... οι οποίες είναι πολιτικές του τόπου και της κεντρικής κυβέρνησης, δεν γίνονται σπασμωδικές, σπασμωδικά πράγματα...», «...δεν είχαμε ανθρώπους με ικανότητες για να παρέχουν λύσεις , που θα έχουν διάρκεια στο χρόνο , αλλά δεν είναι γνώρισμα, μόνο της τοπικής αυτοδιοίκησης, αλλά είναι και γενικά της δημόσιας διοίκησης...»

« για τις τιμές... δεν υπάρχει έλεγχος σε αγορά είναι ελεύθερη δεν υπάρχουν υπηρεσίες οι δημόσιες υπηρεσίες και ο έλεγχος δρουν τελείως παράλογο ορισμένες φορές είναι εξοντωτικές χωρίς να υπάρχει λόγος κι άλλες φορές δεν επεμβαίνουν καθόλου ή είναι αδιάφορες...»

«για επενδύσεις...οι καταστάσεις εδώ στα μικρά μέρη στα μικρά νησιά, στην επαρχία γενικότερα, θέλουν μία κοινωνική πολιτική...νεκρή επαρχία δεν έχει μέλλον...»

«...δεν υπήρχαν για τα ψάρια δομές, να διαχειριστούν τα αλιεύματα, το κράτος δεν υπήρχε πουθενά σε κανένα σχέδιο, να τα κονσερβοποιεία, να κάνει οτιδήποτε, γενικά δεν υπήρχε κανένα σχέδιο, ούτε για την αγροτιά, ούτε για την αλιεία, ήταν σαν να μην υπήρχαν τα Δωδεκάνησα για το ελληνικό κράτος,... υπήρχαν μόνο στο χάρτη τον ελληνικό χωρίς να έχει καμία πολιτική για αυτά, απλώς ήταν άλλη μία επαρχία...»

«...δεν γινόντουσαν έργα δεν υπήρχε υποδομή ... ήταν αφημένα στην τύχη τους, ήταν λογική εξέλιξη αυτής της παρακμής, οι τοπικές κοινωνίες δεν είχαν τη δυνατότητα να αντιδράσουν και ήταν και αποδυναμωμένες από την έξοδο του πληθυσμού...», «...δεν υπήρχαν υποδομές είναι όλα αυτά που λέμε δεν υπήρχε πολιτική δεν υπήρχαν κονδύλια για τον τόπο μας δεν επένδυσε ποτέ...»

«...στην ανάπτυξη στα Δωδεκάνησα σε πέντε νησιά να βάζανε 40 εκατομμύρια που δεν τα βλέπουμε ποτέ ξέρεις τι έργα θα γινόντουσαν εδώ... αλλά αυτοί ήταν απασχολημένοι, δεν νοιάζονται για τον τόπο τους πραγματικά είναι τυφλωμένοι από την φιλαργυρία»

«...η Αγροτική πολιτική έχει αποτύχει τελείως αντί οι επιδοτήσεις να γίνουν εργαλείο ανάπτυξης έγιναν εργαλείο μίζας κατέστρεψαν τον τόπο με την ανεξέλεγκτη βοσκή τα ζώα δεν παράγουν τίποτα...»

«...για το κράτος η λύση του είναι να στέλνει κάθε εβδομάδα από την Έμπωνα ένα γιατρό που είναι εκεί στο Κέντρο Υγείας της Έμπωνας, οι αγροτικοί μας έχουν εξαφανιστεί, αυτοί οι γιατροί που ερχόντουσαν εδώ για ένα χρόνο και κάνουν το αγροτικό τους, δεν υπάρχουν πια, υπάρχει θέση αλλά που είναι οι γιατροί; το αγροτικό ήταν υποχρεωτικό παλιά όλα αυτά είναι αποτυχία πολιτικής...»

6ΚΓ7 υπερτίμηση προϊόντων

Αποσπάσματα σχετικών αναφορών από τις συνεντεύξεις:

Συνέντευξη 1:

«...οι περισσότεροι όμως επαγγελματίες στη Χάλκη προσπαθούν να εκμεταλλευτούν αυτό, δεν θα τους πειράξει αν σε χάσουν από πελάτη γιατί ξέρουν ότι από το Μάιο μέχρι και μετά μέχρι τον Οκτώβρη, με διπλάσιες τιμές από αυτές που βρίσκεις ... σε ένα εμπορικό κατάστημα της Ρόδου ή της Αθήνας, θα επιβιώσουν και έτσι αυτό

σημαίνει ότι δεν πιέζεται, δεν πιέζονται οι τιμές προς τα κάτω...», «...είναι ασύμφορο να αγοράζει κάποιος από τη Χάλκη και το λέω αυτό με λύπη γιατί πραγματικά όλοι αυτοί είναι συντοπίτες μου και όμως δεν λειτουργούν με αυτό το σκεπτικό...»

Συνέντευξη 2:

«...λογικό είναι να είναι μεγαλύτερες, να είναι πιο ακριβά, είναι πολύ λογικό γιατί φανταστείτε ότι ο προμηθευτής ... το μαγαζάκι το μικρό... το οποίο για να πουλήσει το προϊόν του ... προς τους καταναλωτές πρέπει και εκείνος να πληρώσει το караβάκι από τη Ρόδο για να το φέρει, για το φορτηγό μέχρι την Κάμειρο Σκάλα, ... ή ακόμα και ο ίδιος να πάρει το δικό του φορτηγό για να φέρει θα πληρώσει τα εισιτήρια και οτιδήποτε άλλο χρειαστεί, οπότε οι τιμές τις προσαρμόζονται, ώστε να είναι και για αυτόν βιώσιμες και να μπορέσουν να λειτουργήσουν...»

Συνέντευξη 3:

«...οι τιμές εδώ πέρα καθορίζονται συγκριτικά με τη Ρόδο ή συγκριτικά με την Κρήτη, τα προϊόντα μας συνήθως έρχονται από τη Ρόδο... μία ναυτιλιακή εταιρεία Κρήτης, την γνώρισα όταν κάποια που τα είχα ανάγκη δεν τα έβρισκα... οι τιμές δεν είχαν μεγάλη διαφορά από τη Ρόδο. Γιατί εμείς ... αγοράζοντας ... από καταστήματα χονδρικής πωλήσεως, ... έκπτωση ... Με τα μεταφορικά υπάρχει μία διαφορά Ρόδο με Χάλκη, είναι αυτά τα ποσοστά που βάζουμε εμείς πάνω για να μπορέσουν να ανταπεξέλθουμε στα έξοδα...»

Συνέντευξη 4:

«...Έχει πολύ τουρισμό το καλοκαίρι για αυτό και είναι τόσο υψηλές οι τιμές...τρόφιμα και αυτά είναι πανάκριβα...είναι ακριβά τα ενοίκια...»

Συνέντευξη 5:

«...Τσιμημένες...»

Συνέντευξη 6:

«...Οι τιμές των προϊόντων επειδή τα προϊόντα τα προμηθεύονται από τη Ρόδο είναι πολλές φορές αυξημένες και σε πολλές περιπτώσεις υπερτιμημένες. Για αυτό και ο

κόσμος μία φορά την εβδομάδα κατεβαίνει και κάνει τις προμήθειες του, στα βασικά είδη διατροφής, ... σε αυτά είναι ακριβό το κόστος, απορώ και πως τα βγάζουν πέρα...»

Συνέντευξη 7:

«... είναι πολύ μικρή αγορά αισθάνονται ότι δεν βγάζουν αρκετό κέρδος και θεωρούν λάθος, λάθος άποψη ότι αυξάνοντας τη τιμή των προϊόντων, α βγάλουν τα χρήματα που χρειάζονται για να ζήσουν, χωρίς να κοιτούν τις συνέπειες που έχει αυτό για τον άλλον... γιατί όλα είναι πανάκριβα, καθορισμένες τιμές, είναι διπλάσια από ένα σούπερ μαρκετ ... δεν δικαιολογείται αυτό το κόστος...»

«...οι ξένοι αγοράζουν τα σπίτια, κλείνουν τα σπίτια, τα νοικιάζουν με την ημέρα το καλοκαίρι, δεν μπορείς να βρεις να νοικιάσεις, το ενοίκιο είναι λίγο δύσκολο στη Χάλκη, ένας ντόπιος για να μείνει είναι δύσκολο...»

6ΚΓ8 έλλειψη καινοτομίας στον επαγγελματικό τομέα/ δημιουργία νέων επιχειρήσεων

Αποσπάσματα σχετικών αναφορών από τις συνεντεύξεις:

Συνέντευξη 7:

«... το καλύτερο σε αυτή την περίπτωση θα ήταν να υπήρχε ένας νέος άνθρωπος, να ξεκινήσει κάτι καινούργιο από την αρχή αλλά κι αυτό εδώ είναι δύσκολο, γιατί η κοινότητα φθίνει αντί να αυξάνεται μειώνεται ο χειμώνας φέτος ήταν χειρότερος από τον περσινό και ο περσινός χειρότερος από τον προπέρσινο, ποιος θα έρθει να επενδύσει νέος εδώ πέρα σε κάτι που είναι καθαρά εμπορικό σε μία κοινότητα που φθίνει το καλοκαίρι...»

6ΚΓ9 αποκομμένοι από την υπόλοιπη Ελλάδα λόγω καιρικών συνθηκών

Αποσπάσματα σχετικών αναφορών από τις συνεντεύξεις:

Συνέντευξη 2:

«...τα προβλήματα της Χάλκης, νομίζω περισσότερο, έχει να κάνει με τις καιρικές συνθήκες, δηλαδή και γενικά με τη θάλασσα, νομίζω έτσι όπως είναι φτιαγμένο δομημένο μορφολογικά το νησί δεν έχει θέματα με τις βροχές και τα νερά, αλλά όταν

ο καιρός είναι κυρίως άσχημος, επηρεάζει πάρα πολύ την καθημερινότητα γιατί μπορεί να μην έχει το караβάκι από το νησί...μπορεί να μην μπορείς να φύγεις, αλλά και να μην μπορείς να έρθεις. Αλλά και κάποιος που θέλει να μετακινηθεί στο νησί της Ρόδου για να κάνει οι δουλειές του, στις υπηρεσίες που χρειάζονται, στην πολεοδομία, για κάποιες εξετάσεις ή οτιδήποτε άλλο χρειάζεται καταλαβαίνετε ότι είναι δύσκολο, μπορεί να αποκλειστεί και μία εβδομάδα να μην μπορείς να κάνεις τις δουλειές σου...»

Συνέντευξη 6:

«...έχει βέβαια και τα προβλήματα της ιδίως τους χειμερινούς μήνες με τα απαγορευτικά...»

Κοινωνικό φαινόμενο: αστικοποίηση

Η εμφάνιση του ξένου στοιχείου στο νησί και η απόκτηση κατοικιών για παραθερισμό από τους ίδιους, έχει οδηγήσει τους μόνιμους κατοίκους στη μη εύρεση κατοικίας, για μόνιμη εγκατάσταση και στην μαζική φυγή σε άλλα μέρη, όπως η Ρόδος και τα μεγάλα αστικά κέντρα. Η φυγή αυτή από τον τόπο καταγωγής τους, λόγω έλλειψης κινήτρων και παροχών στο νησί, οδηγεί τους νέους σε μειωμένη εμπιστοσύνη απέναντι στους θεσμούς και το κράτος. Δεν επιτρέπει τη δημιουργία νέων καινοτόμων επαγγελματιών στο νησί και παραμονή των ικανών ατόμων για την διατήρηση και ανάπτυξη του. Ο συνδυασμός των υψηλών τιμών και της μη εύρεσης επαγγελματικής αποκατάστασης, εμφανίζει το φαινόμενο της αστικοποίησης, της μετακίνησης δηλαδή του ντόπιου πληθυσμού στα μεγάλα αστικά κέντρα.

Η επιρροή των καιρικών συνθηκών, σε αντιδιαστολή και με τις υψηλές τιμές, δημιουργεί την τάση για παραγγελία μεγάλων ποσοτήτων προϊόντων, δείγμα κατοχικού συνδρόμου και αγχώδους αντιμετώπισης της έλλειψης τροφής στο νησί.

8.2.2.7. Ανάλυση – Εφαρμογή 7

(κωδ.) λόγοι μόνιμης εγκατάστασης

7ΚΓ1 Αίσθημα του « ανήκειν »: συναισθηματική σύνδεση με τον τόπο καταγωγής

Αποσπάσματα σχετικών αναφορών από τις συνεντεύξεις:

Συνέντευξη 1:

«...προέκυψε η θέση ελεύθερη, η θέση αυτή ευθύνης του διευθυντή και την ανέλαβα με χαρά κιόλας, γιατί είδα ότι μπορώ να κάνω πράγματα για το σχολείο της Χάλκης...», «...είμαι έτσι ευχαριστημένος. Κυρίως έχοντας την αίσθηση ότι μπορώ να προσφέρω πράγματα και μπορούν αυτά τα πράγματα να κάνουν μία διαφορά...»

«...Ανεξάρτητα του πού θα βρίσκομαι νομίζω ότι η Χάλκη επειδή είναι ο τόπος καταγωγής μου και έχω έτσι συναισθηματικό δέσιμο με αυτόν, μαζί της νομίζω ότι δεν θα βγει από την ενασχόληση μου είτε παραμείνω σε αυτή τη θέση είτε ως καθηγητής, είτε ακόμα και από μακριά έτσι κι αλλιώς εμπλέκομαι και με άλλους φορείς που έχουν να κάνουν με τη Χάλκη, ... είτε είμαι παρών στη Χάλκη είτε όχι νομίζω θα ασχολούμαι με τη Χάλκη ...»

Συνέντευξη 2:

«...καθαρά συναισθηματική, καθαρά συναισθηματική...», «...γιατί επέστρεψα για να βοηθήσω πραγματικά τον τόπο μου μόνο για αυτό το λόγο ξεκάθαρα...», «...αν καταφέρω και δώσω μέσω του καινούργιου μου πόστου, αν καταφέρω να δώσω στον τόπο μου, αυτά που πραγματικά θέλω να κάνω, δηλαδή να κάνω δύο-τρία πραγματάκια που να κάνουν καλύτερη τη ζωή των ντόπιων, των μονίμων κατοίκων, νομίζω ότι η επόμενη ημέρα θα είναι κάπου αλλού. Αν όμως δεν τα καταφέρω ίσως χρειαστεί να μείνω κι άλλο χρονικό διάστημα για να ολοκληρώσω αυτές τις ιδέες, τις οποίες έχω βάλει στο μυαλό μου...»

Συνέντευξη 3:

«...δεν το εγκατέλειψαν το νησί ...», «...Δεν υπήρχε Αγροτική σύνταξη στο νησί μας και διευκόλυναν με αυτά τα χρήματα, δέματα σε μία επιτροπή τοπική και τα μοίραζαν στο νησί ... εκείνο που θαυμάζω τους Χαλκίτες ήταν ότι τα Χριστούγεννα και το Πάσχα που ήταν το σχολείο κλειστό αντί για το φαγητό τους, το έδιναν σε ρευστό για να πάρουν παπουτσάκια και ρουχαλάκια, πατριώτες, αυτοί ήταν οι πατριώτες...»

Συνέντευξη 6:

«...Σίγουρα στη Χάλκη θα είμαι. Δεν θα είμαι με την ιδιότητα των Γιατρών του Κόσμου, γιατί αν υπάρχει το πρόγραμμα σίγουρα θα το βοηθήσω, αλλά κάποια στιγμή φαντάζομαι όταν δεν υπάρχουν οι αντίστοιχες πιστώσεις, γιατί είναι μία δαπάνη όπως ξέρετε φαρμακείο στη Χάλκη δεν υπάρχει και καλούνται οι Γιατροί του Κόσμου να καλύπτουν και τα φάρμακα με τα οποία κάνουμε τη δουλειά μας σε καθημερινή βάση είτε είναι ντόπιος, είτε περαστικός, είτε είναι ξένος δωρεάν, δηλαδή άρα όσο θα υπάρχουν οι πιστώσεις και θα εξασφαλίζουν και την ενδιαίτηση των απασχολουμένων με το πρόγραμμα δεν έχουμε κανένα λόγο αλλά σε διαφορετική περίπτωση θα γυρίσω και εγώ στα πάτρια εδάφη στη Ρόδο σαν συνταξιούχος...»

Συνέντευξη 7:

«...επειδή αγαπώ τον τόπο μου δεν είμαι ευχαριστημένος με αυτό που βλέπω... το θέμα όμως είναι το εξής με τα χρόνια που έχω περάσει εδώ πέρα νόμιζα ότι θα μπορούσαμε να κάνουμε κάτι να βελτιώσουμε την κατάστασή μας...»

7ΚΓ2 αλλαγή τόπου εγκατάστασης για ποιοτικότερη ζωή

Αποσπάσματα σχετικών αναφορών από τις συνεντεύξεις:

Συνέντευξη 2:

«...το ότι επέστρεψα πίσω σε ηλικία 45 ετών μετά από μία ζωή που πραγματικά ήταν καλή εκεί που ήμουν νομίζω δίνει την απάντησή μου...»

Συνέντευξη 7:

«...αρκετοί που πήγαν να κάνουν δουλειές στην Αλβανία γύρισαν πίσω επειδή έχουν συνηθίσει στη νοοτροπία των Ελλήνων εδώ, δεν μπορούν να προσαρμοστούν στα μέρη τους στην Αλβανία, αισθάνονται ξένοι εκεί...»

Κοινωνικό φαινόμενο: επιστροφή των ντόπιων κατοίκων της Χάλκης σε μεγαλύτερη ηλικία λόγω έντονης αίσθησης του « ανήκειν».

Η ανάγκη προσφοράς στον τόπο καταγωγής τους, έχει οδηγήσει τους ντόπιους στο φαινόμενο επαναπατρισμού με σκοπό την προσφορά στο κοινωνικό σύνολο, από διάφορες θέσεις ευθύνης του νησιού. Η αναγκαστική φυγή από το νησί για λόγους οικονομικής, κοινωνικής και επαγγελματικής αποκατάστασης, που τα ώθησε στην

φυγή, προκάλεσε στα άτομα την έντονη ανάγκη σύνδεσης με το νησί, είτε κατοικούν σε αυτό, είτε όχι, μέσω εθελοντικών και όχι μόνο οργανώσεων. Από την άλλη πλευρά, παρατηρείται μια μαζική εγκατάσταση οικονομικών μεταναστών στο νησί, με έντονο στοιχείο σύνδεσης με τον τόπο, σε επαγγελματικό, οικονομικό και ανθρώπινο επίπεδο. Η σύνδεση των γηγενών και των αλλοδαπών με το νησί της Χάλκης είναι φανερή, από τον τρόπο λειτουργίας τους μέσα στην κοινότητα είτε σε επαγγελματικό επίπεδο είτε σε προσωπικό. Αυτή η κοινή γραμμή πλεύσης και των δύο ομάδων είναι αυτή που θα οδηγήσει στη μετέπειτα πλήρη ενσωμάτωση του ξένου στοιχείου στο τοπικό.

8.2.2.8. Απόψεις/στάσεις/θέσεις των ατόμων που συμμετείχαν στην έρευνα

Συνέντευξη 2:

Ο Σ2 προσπαθεί να δώσει μια λύση στο πρόβλημα της εκπαίδευσης στο νησί της Χάλκης, αναφέροντας ότι λόγω της μη ύπαρξης μόνιμου εκπαιδευτικού προσωπικού, θα μπορούσαν να προκηρυχτούν θέσεις με προτεραιότητα στους έχοντες εντοπιότητα και δέσμευση εκτέλεσης των καθηκόντων τους για τουλάχιστον μια πενταετία, καθώς τα παιδιά τραυματίζονται ανεπανόρθωτα από τη συνεχή αλληλουχία εκπαιδευτικών στην έναρξη κάθε σχολικής χρονιάς. Συγκεκριμένα αναφέρει ότι: «...εμένα η άποψή μου την οποία και υποστήριξα τελευταία είναι ότι ... θα μπορούσαν να προκηρυχθούν θέσεις με προτεραιότητα σε εκείνους, που έχουν εντοπιότητα στο νησί και μάλιστα να δοθεί ... μία δέσμευση της πενταετίας, τουλάχιστον ... ώστε αυτός που θα διοριστεί με προτεραιότητα εδώ, να είναι υποχρεωτικό να μείνει και πέντε χρόνια εδώ διότι κάθε χρόνο ... έρχεται φεύγει, δάσκαλος, δασκάλα αναπληρωτής, ... με αποτέλεσμα ακόμα και το ίδιο το παιδί, κάθε χρόνο να αλλάζει τελείως ... παραστάσεις, καθένας έχει τη δική του προσωπικότητα και προσέγγιση σε ένα παιδί. Οπότε καταλαβαίνετε ότι ένα παιδί από την πρώτη δημοτικού μέχρι την τρίτη δημοτικού που σε μεγάλα σχολεία έχουν τον ίδιο δάσκαλο ή τουλάχιστον σε δύο τάξεις, αν κάθε χρόνο αλλάζει δάσκαλο αλλάζει και γενικώς η πορεία της παιδαγωγικής του ηλικίας...»

Μάλιστα, προτείνει λύσεις για το νησί σε θέματα ιατρικής παρακολούθησης των ασθενών, μέσω της τηλεϊατρικής, μια εξέλιξη στην ιατρική που μπορεί να δώσει καίριες απαντήσεις σε προβλήματα που χρειάζονται απαντήσεις άμεσα: «... θέλω να πω την άποψή μου... νομίζω ότι πρέπει σιγά-σιγά σαν χώρα και ειδικά εμείς τα μικρά νησιά να σκεφτόμαστε την περιβόητη τηλεϊατρική ... η οποία τι σημαίνει, ότι είναι ο γιατρός ο αγροτικός στο ιατρείο του έχει την μεγάλη οθόνη της τηλεόρασης μπροστά του

υπάρχει ο καθηγητής... οποιασδήποτε ειδικότητας ... στο κέντρο βάσης... κάποιο πανεπιστημιακό... Πανεπιστημιακό Νοσοκομείο και υπάρχει και ο ασθενής ο οποίος είναι δίπλα στο γιατρό στον τόπο του ... εδώ ...την ώρα λοιπόν πού γίνεται το περιστατικό ...βλέπει ο γιατρός και την ίδια ώρα βλέπει και ο καθηγητής... μέσω του ...skype... ρωτάει τι νιώθει ...και την ίδια ώρα συμμετέχουν στην περίθαλψη ... συμμετέχει ο ασθενής ο αγροτικός και ο καθηγητής... έχει πάρει ιατρική βοήθεια από τον καθηγητή όχι από τον αγροτικό γιατρό που έχει σαν αποτέλεσμα ...να βρεθεί το πρόβλημα και να αντιμετωπιστεί εκείνη τη στιγμή ...τι γίνεται τώρα σε μία ανάλογη περίπτωση όταν γίνει το περιστατικό πρέπει να πάρει ο αγροτικός γιατρός τοΕΚΑΒ εάν οι καιρικές συνθήκες το επιτρέψουν να φύγει το ελικόπτερο από οπουδήποτε είναι... να έρθει στη Χάλκη ... να τη μεταφέρουν στη Ρόδο ... και εκεί να δουν ... καταλαβαίνετε ότι είναι περίπου δύο-τρεις ώρες στην καλύτερη περίπτωση , αν είναι κάποιο σοβαρό περιστατικό αυτός είναι ένας πολύ κρίσιμος χρόνος για την υγεία και τη ζωή ενός ασθενή».

Συνέντευξη 6:

Ο Σ6 στα πλαίσια πρόσθετων μέτρων προτείνει να δοθεί προτεραιότητα στην καθημερινότητα και την καθαριότητα του νησιού, καθώς και στην εγκατάσταση δημόσιων τουαλετών στο νησί: «... συμβουλευώ ... την καθημερινότητα και την καθαριότητα .... την καλοκαιρινή σεζόν ... έπλεναν δυο-τρεις φορές την εβδομάδα την πιάτσα με θάλασσα με αντλίες ... ούτως ώστε να μην ευοδώνεται η αναπαραγωγή εντόμων από τα διάφορα σκουπίδια...», «... η μη ύπαρξη δημόσιων τουαλετών με ότι αυτό συνεπάγεται ...». Η άποψή του σχετικά με την καθημερινότητα και την καθαριότητα είναι απόρροια της ανάγκης που έχει ένα μικρό μέρος, όπως η Χάλκη να εντάξει την ανακύκλωση και τον εθελοντισμό, στους κόλπους της τοπικής κοινότητας, ώστε η κοινωνική ανάπτυξη του τόπου, να αποτελέσει εφαλτήριο για περαιτέρω συλλογικές δράσεις.

Συνέντευξη 7:

Ο Σ7 ως έντονα πολιτικοποιημένος, παραθέτει συνεχώς την προσωπική του άποψη για την πολιτική σκηνή του τόπου, ότι όλα γίνονται για «εντυπωσιασμό», « δεν υπάρχει συνέχεια» και «δεν νοιώθουν , δεν καταλαβαίνουν». Η μη λήψη αποτελεσματικών αποφάσεων πηγάζει στην έλλειψη υλικών και πνευματικών πόρων όπως αναφέρει. Συνειδητοποιεί ότι μέχρι την ηλικία των 20 ετών δεν έχει αποκτήσει πολιτική παιδεία

και συνείδηση για το τί γίνεται στην Ελλάδα και στον τόπο του. Χρειάστηκε να εργαστεί στο δημόσιο τομέα, για να κατανοήσει τις ελλείψεις και την αναληθσία του κράτους, απέναντι στα προβλήματα των πολιτών του.

Αναπτύσσει την άποψη του για την πολιτική παιδεία που δεν κατέχουν τα άτομα από τη μικρή ηλικία και την ανεπάρκεια του πολιτικού συστήματος να εκπαιδεύσει, να διδάξει στα άτομα *« πως να γίνουν καλοί πολίτες »*. Συνεπώς τονίζει την έννοια της ατομικότητας, που βιώνει στην κοινωνία της Χάλκης και την έλλειψη ενσυναίσθησης, σεβασμού και συζήτησης των ατόμων μεταξύ τους. Αυτό πιστεύει αντανακλάται και στις εναλλαγές των κυβερνήσεων και των συμφερόντων που υιοθετούν, διαιωρίζοντας έτσι τα άλυτα προβλήματα των τόπων.

Παρόλο που εργάζεται στο δημόσιο τομέα, τονίζει την κακή λειτουργία του κρατικού μηχανισμού, την ανοργάνωτη δομή εργασίας, την έλλειψη επιμόρφωσης στα άτομα που ζουν σε απομονωμένα νησιά όπως η Χάλκη: *« ...πρόχειρο δουλειά ήταν η εργασία μου...δεν έχουμε ενημέρωση...δεν έγινε επιμόρφωση... δεν υπάρχει σχεδιασμός... »*. Η απογοήτευσή του για την λειτουργία της δημόσιας διοίκησης, τον οδηγεί συχνά στη σκέψη για εθελούσια έξοδο από το δημόσιο, καθώς αυτό με το οποίο απασχολείται δεν τον αντιπροσωπεύει πια : *« ... δεν είμαι και πολύ μακριά από το να φύγω »*.

Οι απόψεις του για τους νέους είναι ότι δεν έχουν μελετήσει τον πολιτισμό της χώρας τους, δεν έχουν αίσθηση των ελλείψεων του εκπαιδευτικού συστήματος, παρόλα αυτά το απαξιώνουν λόγω της λανθασμένης εικόνας που έχουν σχηματίσει για τη ζωή, την λειτουργία της κοινωνίας, το έντονο αίσθημα του ατομικού συμφέροντος και την ανύπαρκτη αίσθηση του συνόλου και της αξίας του.

9. Συμπεράσματα

Μετά τη συλλογή και ανάλυση των συνεντεύξεων οδηγήθηκα σε ορισμένα γενικά συμπεράσματα. Το πολιτισμικό κεφάλαιο των ατόμων που συμμετείχαν στις συνεντεύξεις, ήταν αρκετά υψηλό, απόρροια της αγάπης τους για το διάβασμα και τον αθλητισμό. Ο κοινωνικός τύπος αρκετών συμμετεχόντων χαρακτηρίζεται από ισορροπία ανθρώπινου, πολιτισμικού και κοινωνικού κεφαλαίου. Η συμμετοχή τους σε εθελοντικές δράσεις, οι γνώσεις και οι δεξιότητες τους, είναι ορισμένα από τα στοιχεία που τους διαχωρίζει από τους υπόλοιπους κατοίκους.

Παρόλα τα προβλήματα όμως οι ερωτώμενοι, αναγνωρίζουν το γεγονός ότι από όλα τα μικρά νησιά έχουν τις καλύτερες παροχές στο συγκοινωνιακό δίκτυο και στην ιατροφαρμακευτική περίθαλψη.

Επίσης, παρουσιάζεται μια έντονη επιθυμία των νέων ατόμων να ξεφύγουν από τα στενά πλαίσια της Χάλκης, όπου δεν δίνονται κίνητρα για επαγγελματική αποκατάσταση. Η επιλογή αυτή είναι μονόδρομος καθώς οι υποδομές του νησιού δεν βοηθούν στο να παραμείνουν οι νέοι στο νησί. Από μόνοι τους οι περισσότεροι ερωτώμενοι μίλησαν ειλικρινά για την ερήμωση και εγκατάλειψη του νησιού από το νεαρό πληθυσμό, κυρίως λόγω έλλειψης εργασίας. Όλοι οι νέοι που έχουν απομείνει στο νησί, πρόσθεσαν ότι δεν έχουν καμία δημιουργική δραστηριότητα να απασχοληθούν στον ελεύθερο χρόνο τους. Επομένως σύμφωνα με το πρώτο ερευνητικό ερώτημα που είχα θέσει οι νέοι εγκαταλείπουν το νησί της Χάλκης, όχι μόνο λόγω της απομονωμένης γεωγραφικής θέσης του, αλλά και της έλλειψης που βιώνουν σε παροχές και κίνητρα, για να μείνουν στο νησί.

Η έντονη μεταναστευτική ροή προς τη Χάλκη από Αλβανούς κυρίως πολίτες, αποτέλεσε το έναυσμα για μια μετατροπή της τοπικής παραδοσιακής κοινωνίας σε πολυπολιτισμική με μερική ενσωμάτωση του ξένου στοιχείου στο τοπικό, με δείγματα επιφύλαξης για πλήρη ενσωμάτωση στο μέλλον. Η αλλοίωση του παραδοσιακού τοπικού στοιχείου, βοήθησε στην εξωστρέφεια των ντόπιων κατοίκων προς το ξένο και την εκμετάλλευση αυτού προς όφελος τους, και ταυτόχρονα παρατηρήθηκε μια εσωστρέφεια ως προς τους αλλοδαπούς μόνιμους κατοίκους του νησιού και τους συντοπίτες τους, μετά την παρουσία του ξένου αυτού στοιχείου στο νησί.

Η άνιση πληθυσμιακή κατανομή, υπέρ των Αλβανών επηρεάζει τις μεταξύ τους σχέσεις, σε επίπεδο κυρίως επαγγελματικό, καθώς οι ντόπιοι έχουν απομακρυνθεί πλήρως από εργασίες τοπικού και πολιτισμικού ενδιαφέροντος. Αυτό έχει αποτέλεσμα

τη μη συμμετοχή τους σε συλλογικές δράσεις, λόγω της έλλειψης πολιτικής και εκπαιδευτικής παιδείας, σε θέματα κοινωνικής πολιτικής. Η έλλειψη αυτή οδηγεί στην έντονη δημιουργία του αισθήματος ατομικότητας και μη συναίσθησης των προβλημάτων των άλλων ατόμων. Την αδιαφορία και την μη συνειδητοποίηση της ανάγκης συνεργασίας και συνύπαρξης για το γενικό καλό. Την έλλειψη ατομικής ευθύνης και των υποχρεώσεων στο κοινωνικό σύνολο, με το οποίο συνυπάρχουν. Αυτά όλα οδηγούν σε περιορισμένο αριθμό δραστηριοτήτων, καθώς τα άτομα γίνονται περισσότερο εσωστρεφή και λιγότερο κοινωνικά και απαντούν στο δεύτερο ερευνητικό μου ερώτημα, αφού οι πολιτισμικές διαφορές δεν είναι ο μοναδικός παράγοντας για την μη πλήρη ενσωμάτωση και συμμετοχή των κατοίκων στην ενεργό ζωή του νησιού. Σύμφωνα με το τρίτο ερευνητικό ερώτημα παρατηρείται ότι τα κοινωνικά δίκτυα και οι συναισθηματικοί δεσμοί, που αναπτύσσονται με τον τόπο, προκαλούν στα άτομα την έντονη ανάγκη για επιστροφή στο νησί άμεσα ή έμμεσα, μέσω οργανώσεων, συλλόγων και δράσεων. Η επαφή αυτή με τον τόπο είναι απαραίτητη μετά την ακούσια φυγή τους, λόγω μορφωτικής, επαγγελματικής και οικονομικής ανάγκης τους.

Με την δημιουργία του ντοκιμαντέρ και την προβολή του, οι κάτοικοι είχαν την ευκαιρία να εστιάσουν στα σημαντικά προβλήματα του τόπου, να ευαισθητοποιηθούν για θέματα υγείας, παιδείας και συγκοινωνιών. Στη συνέχεια να εμπλακούν σε συζητήσεις με τους τοπικούς φορείς και να πιέσουν τους κρατικούς μηχανισμούς για την βελτίωση της ποιότητας ζωής τους. Ολοκληρώνοντας την ερευνητική μου εργασία κατέληξα στο συμπέρασμα, ότι όλοι οι κάτοικοι έχουν ταύτιση απόψεων στα σοβαρά θέματα που απασχολούν το νησί της Χάλκης, διαπίστωσα όμως ότι οι βαθύτερες ρίζες του προβλήματος έγκειται στην έλλειψη κοινωνικής συνείδησης και συμμετοχής στα κοινά.

10. Βιβλιογραφία

Ξένη βιβλιογραφία

1. Arijit Sen και Lisa Silverman, *Making Place, space and embodiment in the city*, Indiana University Press, Bloomington and Indianapolis
2. Biernacki, R., (2014). Humanist Interpretation Versus Coding Text Samples. *Qualitative Sociology*, 37 (2), pp. 173–188.
3. Bradbury, H. (2015). Introduction: How to situate and define action research. In H.
4. Bradbury (Ed.), *Sage Handbook of Action Research* (3rd ed). London: Sage Publications.
5. Mishler, E.G. (1986). *Research interviewing: Context and narrative*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
6. Mishler, E.G. (1996), Η Συνέντευξη Ερευνάς, Νοηματικό Πλαίσιο και Αφήγημα, Καλομοίρης Γ., (επιμέλεια), *Ελληνικά Γράμματα*.
7. Chtouris, S., (1999). A Complex Cultural Geography. In L. Liavas (eds), *Music of Thrace. An Interdisciplinary Approach* (pp. 37-110). Athens: The Friends of Music Society.
8. Chtouris, S., (2019). Η δυναμική αμφίδρομη σχέση εμπειρικών δεδομένων και θεωρητικών εννοιών. Ένα πλαίσιο για την καταγραφή και κατανόηση των κοινωνικών φαινομένων. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 151, 137-170. doi:<http://dx.doi.org/10.12681/grsr.19859>.
9. Deleuze Gilles, *Η κοινωνία του ελέγχου*
10. Giddens, *Εισαγωγή στην Κοινωνιολογία*
11. Glesne Corrigne, *Η ποιοτική έρευνα, οδηγός για νέους επιστήμονες*, κεφ. 7: Η ανακάλυψη της ιστορίας: Η ανάλυση των δεδομένων
12. Robson, C., (2010). Η έρευνα του πραγματικού κόσμου: Ένα μέσον για κοινωνικούς επιστήμονες και επαγγελματίες ερευνητές. Μιχαλοπούλου, Κ. (επιμ), Νταλάκου Β. Weiss Robert, *Learning from Strangers*

Ελληνική βιβλιογραφία

13. Αντωνίου Ευανθία-Βάσω, (1997), *Η Χάλκη της Δωδεκανήσου, σε παλιούς και*

σύγχρονους καιρούς

14. Βέρδης Αθανάσιος, Η συνέντευξη στην ποιοτική εκπαιδευτική έρευνα
15. Ζήση Αναστασία, Χτούρης Σωτήρης, Θεωρία και Μεθοδολογία της Κοινωνικής Έρευνας I : Σχεδιασμός και Μέθοδοι
16. Ζήση Αναστασία: Υλικές συνθήκες, κοινωνικό κεφάλαιο και ψυχική υγεία των παιδιών και των εφήβων : Μια σύντομη επισκόπηση
17. Ζήση Αναστασία, Οι όψεις και οι σημασίες της κοινότητας στην σύγχρονη Ελλάδα, Για μια ενεργή και αλληλέγγυα κοινότητα: Παρεμβάσεις κοινωνικής ενδυνάμωσης την εποχή της κρίσης
18. Ηλιάδης Κωνσταντίνος, (1950), Η Χάλκη της Δωδεκανήσου (Ιστορία , Λαογραφία, Ήθη και Έθιμα)
19. Θεριανός Κώστας, Φωτόπουλος Νίκος, (2015) Βασικές αρχές Κοινωνικών Επιστημών
20. Κυριαζή Νότα, Η Κοινωνιολογική Έρευνα, Κριτική Επισκόπηση των Μεθόδων και των Τεχνικών, Η διγματοληπτική έρευνα: Μέθοδοι Δειγματοληψίας και Συλλογής Στοιχείων, Η μορφή των ερωτήσεων, 127
21. Λογοθέτης Μιλτιάδης, (2004) Δωδεκάνησα, Ένα πολύμορφο πρότυπο βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης
22. Μακράκη Ελένη-Χρυσικού Χριστίνα, (2003) Επαγγέλματα στη Χάλκη, χθες, σήμερα, αύριο
23. Μουζέλης Π. Νίκος, Γέφυρες μεταξύ νεωτερικής και μετανεωτερικής κοινωνικής θεωρίας
24. Νικολαΐδου Αλεξάνδρα, Ραχιώτη Αγγελική, Λάζου Χριστίνα, Η διαχρονική επιθυμία της περιπλάνησης_ αποτυπώνοντας τα βήματα του flaneur
25. Παπαγεωργίου Γιώτα, Μέθοδοι στην κοινωνιολογική έρευνα, Η Συμπληρωματικότητα Ποιοτικών και Ποσοτικών Μεθόδων στην Κοινωνιολογική και Εκπαιδευτική Έρευνα
26. Πουρκός Μάριος & Δαφέρμος Μανώλης, Ποιοτική Έρευνα στις Κοινωνικές Επιστήμες, Συνεντεύξεις 423, Η εργασία του P. Wills, Learning to Labor
27. Συργιάνης Χαράλαμπος, Η θεωρία του ανθρώπινου κεφαλαίου (Human Capital Theory) και η σχέση με την αρχική επαγγελματική κατάρτιση, Διπλωματική εργασία
28. Ταμπουρά Δ. Κωνσταντίνα, Το κοινωνικό κεφάλαιο του κόσμου : Θεωρητική και εμπειρική ανάλυση

29. Τσιώλης Γιώργος, Μέθοδοι και Τεχνικές Ανάλυσης στην Ποιοτική Κοινωνική Ανάλυση, Ο ερευνητικός Σχεδιασμός στην ποιοτική έρευνα 48, Η διαδικασία της κωδικοποίησης 102
30. Χτούρης Σ., (2017). Οι νέοι στην Ελλάδα σήμερα: κοινωνική κατάσταση, εργασία και κοινωνικά δίκτυα. Η εποχή της Generation G. Θεσσαλονίκη : Επίκεντρο
31. Χτούρης Σωτήρης, Η Δυναμική αμφίδρομη σχέση εμπειρικών Δεδομένων και Θεωρητικών Εννοιών. Ένα πλαίσιο για την Καταγραφή και Κατανόηση των Κοινωνικών Φαινομένων
32. Χτούρης, Σ. & Ζήση, Α. (2012). Νεολαία και τόπος: Κατασκευάζοντας τρόπους ύπαρξης στον κόσμο. Στο Κ. Τσουκαλά & Χ. Παντελίδου (Επιμ.) Νεολαία. www.Δημόσιος Χώρος. Άτακτες συναθροίσεις +Λοξές Διελεύσεις Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.
33. Χτούρης Σωτήρης, Συμβολικά Ορθολογικά Δίκτυα, Ορθολογικά Δίκτυα και η παγκοσμιοποίηση του πολιτισμού,
34. Χτούρης Σωτήρης, Ζήση Αναστασία, Ρεντάρη Μάλαμα, Μια πρόταση για τη διαλεκτική μεθοδολογία εμπειρικής έρευνας: Το παράδειγμα των εστιασμένων ομάδων για την κοινωνική και εργασιακή ένταξη των νέων
35. Χτούρης Σ., (2018- 19). Κριτικές Αναγνώσεις στην Κοινωνιολογική θεωρία και την Αισθητική Θεωρία, σημειώσεις μαθήματος.
36. Χτούρης Σ., Ζήση Α., Ρεντάρη Μ. (2015). Μια πρόταση για τη Διαλεκτική Μεθοδολογία Εμπειρικής Έρευνας: το παράδειγμα των Εστιασμένων Ομάδων για την Κοινωνική κι Εργασιακή Ένταξη των Νέων. Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών
37. Χτούρης Σ., (2015). Διαδικασίες κοινωνικής ένταξης και ένταξης στην αγορά εργασίας των νέων σε περίοδο οικονομικής κρίσης: Πρακτικά συνεδρίου. Μυτιλήνη: Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

Ηλεκτρονική βιβλιογραφία

38. Τσουνής Α., Σαράφης Π., (2016). Κοινωνικό κεφάλαιο : Μια απόπειρα Εννοιολογικής Οριοθέτησης του Όρου
(https://www.ResearchGate.net/publication/306358699_Koinoniko_Kephalαιο_mia_Aropeira_Ennoiologikes_Oriotheteses_tou_Orou) pdf

39. <https://artviews.gr/%CE%B7%CE%B3%CF%81%CE%B1%CE%BC%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%BF%CE%B3%CF%81%CE%B1%CF%86%CE%AF%CE%B1%CF%83%CE%B1%CE%BD%CE%B5%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CF%84/>
40. Σπηλιοπούλου Γεωργία, Πολιτισμικό κεφάλαιο και εκπαιδευτικές προσδοκίες γηγενών μαθητών δημοτικού σχολείου και μαθητών προερχόμενων από οικογένειες μεταναστών, Διπλωματική εργασία
41. Εύδοξος Ηλεκτρονικά βιβλία: Κεφάλαιο 8: Κουλτούρα, δομή και υποκείμενο της δράσης: Τρεις προσπάθειες σύνθεσης

11. Παραρτήματα

Παράρτημα για ποιοτική έρευνα, Συνεντεύξεις

ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΜΕ Σ3

Σ: Καλησπέρα ως κάτοικος εδώ στο νησί της Χάλκης το πρώτο που θα ήθελα να ρωτήσω είναι αν έχετε μνήμες ή αν είχατε ζήσει εσείς στο τότε χωριό που υπήρχε πάνω στη Χάλκη το πρώτο χωριό που υπήρχε πριν κατεβείτε στον Ημπορειό.

Ερ: Έζησα το 1941 που έγινε ο πόλεμος διότι η μητέρα μου ήτανε από το χωριό και ο πατέρας μου ήταν από τη Σύμη έπρεπε λοιπόν να πάω στο χωριό για να μπορέσουμε να ζήσουμε υπήρχαν και πολλά τα οποία καλλιεργούσαν οι κάτοικοι του χωριού μόνο σε αυτό το σημείο δηλαδή ήταν εύκολο τα εδάφη εκεί για να καλλιεργήσουν δεν ήτανε μόνο το χωριό, η Χάλκη μοιραζόταν σε δύο τοποθεσίες, στη Χάλκη που ήταν χτισμένη με πέτρες πετρόχιστος και πήγαιναν σε αυτή την περιοχή για την κτηνοτροφία πήγαινες στην Πάνω Χώρα έτσι τη λέγαμε στη Χάλκη, ήταν η Πάνω Χώρα και η Κάτω, και όταν καλλιεργούσαν μια φορά τα ζώα κατέβαιναν στην Κάτω περιοχή.

Σ: ποια επαγγέλματα υπήρχανε τότε ποια ήταν κυρίως η επαγγελματική σας απασχόληση;

Ερ: ήτανε από τα νησιά που ασχολούνται με τη σπογγαλιεία η Χάλκη, η Σύμη και το Καστελόριζο, δευτερεύουσες εργασίες ήταν η κτηνοτροφία, η γεωργία και η αλιεία πλέον δεν υπάρχουν αυτά τα επαγγέλματα, αυτά τα επαγγέλματα τώρα είναι τελείως εγκαταλελειμμένα, δεν υπάρχουν έφυγαν από τη ζωή, οι νεότεροι ασχολούνται με μοντέρνα επαγγέλματα διαμόρφωσαν εστιατόρια, μαγαζιά που πουλάνε τουριστικά, την κτηνοτροφία δεν την κοιτάζουν πια, όπως την κοιτάζα οι παλιοί, ούτε και την αλιεία. Η γεωργία έχει εγκαταλειφθεί τελείως, δεν υπάρχουν άλλοι εδώ πέρα, σε τόσο μεγάλο βαθμό όπως υπήρχαν παλιότερα.

Σ: πιστεύεται ότι είναι για αυτό το λόγο που δεν μένουν εδώ;

Ερ: διαδέχτηκαν τα Επαγγέλματα αυτά οι άνθρωποι δεν μπορούν να μείνουν στο νησί αυτό, ο κόσμος για να μπορούν να βγάζουν το ψωμί τους και αναγκάζονται και φεύγουν και πάνε στη Ρόδο πάνε στην Αθήνα, πάνε στο εξωτερικό πάνε στα καράβια, εκεί βγαίνει το μεροκάματο, μην κοιτάτε εμάς.

Σ: συγκοινωνίες υπάρχουν τακτικές στο νησί σας;

Ερ: γενικώς εξυπηρετείται με την υπόλοιπη Ηπειρωτική Ελλάδα. Έχω την εντύπωση ότι την καλύτερη στα Δωδεκάνησα, εκτός της Ρόδου έχουμε. Έχουμε ένα καράβι από τον Πειραιά, το Πρέβελης, το οποίο κάνει τρία δρομολόγια τη βδομάδα, με ένα

καταμαράν από τη Ρόδο, το οποίο κάνει δύο δρομολόγια από τη Ρόδο προς τα άλλα νησιά Χάλκη και άλλα νησιά, αυτά τα δύο καράβια είναι επιδοτούμενα. Εκτός από τα δύο καράβια αυτά έχουμε και τρία σκάφη εμείς, τα βλέπετε, τα οποία κάνουνε επιδοτούμενα δρομολόγια, τρεις φορές απέναντι στη ρόδο που λέγεται η τοποθεσία αυτή Κάμειρος σκάλα, αυτά κάνουνε.

Σ: το νησί έχει πάρα πολλά εκκλησιάκια παρόλο που είναι ένα μικρό νησάκι για ποιο λόγο ;

Ερ: έγιναν τόσα πολλά εκκλησιάκια, πιο πολλά από αυτά, κι έχει πάρα πολλά, πάρα πολλά που δεν είδατε ακόμα την ποσότητα αυτά που είδατε είναι ελάχιστα

Σ: το έχω μάθει ότι έχει πάρα πολλά

Ερ: εκείνοι πίστευαν πολύ στο χριστιανισμό και όταν κάποιος ασθενής όταν κάποιος κινδύνευε από κακοκαιρία, έλεγε Άγιε μου, Γιάννη μου, βοήθησέ με και εγώ θα σε ...και την υπόσχεσή του την έκανε πραγματικότητα, να όλα τα Μοναστηράκια αυτά ήταν ιδιόκτητα βέβαια ιδιόκτητα να τα χτίσουν αλλά δεν ανήκουν όμως στον ιδιώτη το ξέρετε αυτό ότι τα μοναστήρια μετά φεύγουν και πάνε σε όλο το χριστιανισμό

Σ: μέσα στα ιστορικά βιβλία που έχω διαβάσει λέει ότι ένα από τα έθιμα που είχαν τότε είναι στις εικόνες που είχαν μέσα στα εικονοστάσια τους οι άνθρωποι από πίσω γράφουν τις ημερομηνίες γέννησης των παιδιών τους, ισχύει μέχρι σήμερα το κάνουνε;

Ερ: δεν νομίζω, διατηρούσαν υπάρχουνε, ποιο παιδί την έχει πάρει δεν ξέρει κανείς, στα χέρια μας παλιότερα η οικογένεια είχαμε μία τέτοια εικόνα και είμαστε τα τέσσερα παιδιά γραμμένα με ημερομηνία και τώρα αυτή η εικόνα άμα ρωτήσεις δεν ξέρω ποιος την έχει πάρει, δεν ξέρεις ποιανού τα χέρια την έχει.

Σ: παλιότερα οι οικογένειες έχω διαβάσει ήταν πολυπληθής

Ερ: γενικώς με πολλά παιδάκια αγαπούσαν πολύ τα παιδιά είχαν τις δικές τους δουλειές και πήγαιναν και το καλοκαίρι πήγαιναν στα σφουγγάρια

Σ: ισχύει αυτό μέχρι σήμερα δηλαδή οι νέοι που έχουν παραμείνει εδώ έχουν γενικώς μεγάλες οικογένειες κάνουν παιδάκια;

Ερ: δεν έχουν μεγάλες οικογένειες τώρα πολύ σπάνια θα βρεις οικογένεια με τρία και τέσσερα παιδιά. Ένα παιδί, δύο παιδιά .

Σ: το στοιχείο των αλλοδαπών που έχει έρθει εδώ στο νησί σας πότε πρωτοεμφανίστηκε θυμάστε

Ερ: πρέπει να έχουν έρθει οι πρώτοι Αλβανοί, πρέπει να έχουν περισσότερο από 35 χρόνια, τους πρώτους αλλοδαπούς, οι οποίοι είναι εργατικοί κάτοικοι, με το ξένο στοιχείο γενικότερα, είπαμε πολλές φορές, όταν ήμουνα στο δημοτικό σχολείο οι

δασκάλες, μας έλεγαν ότι οι σπουδαιότεροι εχθροί της Ελλάδος, ήταν οι Βούλγαροι και οι Αλβανοί, που ζούσαν εδώ στα Σκανδιναβικά κράτη, εκτός της Τουρκίας βέβαια, η οποία είναι πάντα, ήταν εχθρός μας και εμείς δεν τους πολύ συμπαθούσαμε, δεν τους θέλαμε καθόλου αυτούς τους λαούς και τώρα είναι οι άνθρωποι αυτοί που όλες τις δουλειές, να καθαρίζουν σπίτια, να καθαρίζουν στα εστιατόρια, να κάνουνε χτισίματα και να ζούνε μαζί με εμάς, βέβαια για να είμαι ειλικρινής, δεν είναι και οι λαοί οι οποίοι μπορεί να ταυτιστούν με τη ζωή την δική μας, αποκλείεται, γιατί αυτοί ζούνε με τα ήθη και έθιμα, τον τόπο τους, το ότι δεν είναι χριστιανοί ορθόδοξοι έπαιξε ρόλο, σε αυτό δε το σημαντικό ρόλο έπαιξε και αυτό, αλλά τώρα τελευταία χριστιανοί γίνονται, βαφτίζονται τα παιδιά τους, ήτανε και πολλοί μεγάλοι άνθρωποι, Αλβανοί.

Σ: παντρεύτηκε κανένας Αλβανός με Έλληνα;

Ερ: όχι δεν παντρεύτηκαν κανένας Αλβανός και να πάρει άλλη Ελληνίδα, για Ελληνίδα να πάρει Αλβανός.

Σ: σαν πληθυσμός όπως είναι εδώ πέρα οι Έλληνες με τους αλλοδαπούς, είναι όλοι οι αλλοδαποί, είναι Αλβανοί πρώτα από όλα ή έχει κι άλλους;

Ερ: έχουμε και μερικούς άλλους, μερικούς Βούλγαρους, εκτός βέβαια από τους Ευρωπαίους, που έχουν αγοράσει ορισμένοι μερικά σπίτια και έρχονται και κάνουν τις διακοπές τους τα κλείνουν και φεύγουν και πάνε στον τόπο τους.

Σ: ο πληθυσμός εδώ πλέον, ο ντόπιος το χειμώνα να μιλήσουμε, όχι τώρα το καλοκαίρι όχι αυτοί που έρχονται διακοπές δηλαδή, είναι όλοι Έλληνες και Αλβανοί, οι περισσότεροι ποιοι είναι;

Ερ: Εγώ δεν έχω ασχοληθεί με αυτό αλλά βλέπω όμως ότι φωνάζουν οι Αλβανοί διότι είναι δύο μεγάλες οικογένειες, μπορεί να είναι και τρεις, κάνουν πολλά παιδιά και χάρη σε αυτών, των παιδιών λειτουργεί ακόμα το δημοτικό σχολείο και το γυμνάσιο.

Σ: Να κάνω ένα σχόλιο τώρα μιας και πήγαμε εκεί, το σχολείο εδώ πέρα από πότε, έχει λειτουργήσει, από πότε, γνωρίζετε ή όχι;

Ερ: με δύο σχολεία μπορώ να σου πω και τρία και τέσσερα, αλλά τα δύο σχολεία, τα μεγάλα κτίρια, ήτανε το σχολείο που είναι και Γυμνάσιο σήμερα και το Μέγαρο, το οποίο ήτανε, το ένα ήτανε αρρένων και το άλλο παρθεναγωγείο, ήταν χωρισμένο.

Σ: όταν εσείς πηγαίνατε σχολείο θυμάστε πόσα παιδιά ήταν;

Ερ: όταν εγώ πήγαινα στο δημοτικό σχολείο θυμάμαι ότι εγώ όταν πρωτοπήγα ήταν 238 παιδιά ήταν εξαθέσιο και οι εκπαιδευτικοί ήταν όλοι Χαλκίτες, εκτός από αυτό είχαμε και ένα σχολείο στο Χωριό στο παλιό χωριό, οι καθηγητές πλέον δεν είναι Χαλκίτες και δεν είναι πλέον και μόνιμα κάποιοι εδώ πέρα

Σ: το πρόβλημα αυτό με τους καθηγητές, πώς το αντιμετωπίζουν, να μην έχουν δασκάλους ή και καθηγητές, να μην έχει το γυμνάσιο, τι γίνεται σε αυτή την περίπτωση;

Ερ: πως τώρα να μείνουν εδώ, αναγκάζονται και τα παιδιά να το κάνουν αυτό οι γονείς, δηλαδή να φύγουν να πάνε το χειμώνα τους στη Ρόδο να μείνουν.

Σ: γυρίζω βόλτες στο νησί και όλα τα σπίτια τα βλέπω είναι καλοδιατηρημένα.

Ερ: πάντα δεν το εγκατέλειψαν το νησί δηλαδή τα περισσότερα σπίτια είναι ημιτελές διότι μετανάστευσαν, οι Χαλκίτες στην Αμερική στο Τάρπον Σπρινγκς της Φλόριντα, για να ασχοληθούν εκεί με τη σπογγαλιεία, για κακή τους τύχη εκεί, αφού ετοιμάστηκαν και βγήκαν στη δουλειά τα σφουγγάρια ήταν σάπια, έπεφταν αλλά δεν ήταν τόσο εύκολο, πηγαίνανε πολλά νέα παλικάρια εκεί, εγκαταστάθηκαν και τα σπίτια αυτά που έγιναν ημιτελές, τα είχανε φτιάξει γιατί φεύγοντας άφησαν και τις κοπέλες πίσω τις αρραβωνιάρες τους πίσω, για να γυρίσουν, να παντρευτούν, δεν αξιώθηκαν να γυρίσουν και γυρίσανε μετά το δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο σε κάποια ηλικία, όπου είχανε φύγει από τη ζωή και αυτοί έμειναν ανύπαντροι στην Αμερική, ελάχιστοι, ελάχιστοι παντρευτήκανε και έτσι το νησί μας, αντί να ωφεληθεί με την μετανάστευση στην Αμερική έχει καταστραφεί οπότε δεν μπόρεσαν και να έρθουνε δηλαδή τότε με ένα νομοσχέδιο σαν νησί Ειρήνης και Φιλίας, η Χάλκη χρηματοδοτήθηκε από το ταμείο ΕΣΠΑ αναστηλώθηκαν 10 σπίτια 10-12 σπίτια σκεπτόμενοι ότι υπάρχουν 10 σπίτια τότε ο Νομάρχης Δωδεκανήσου ο Σάββας ο Καραγιάννης και μία κοπέλα η οποία ήταν στέλεχος του ΠΑΣΟΚ να φέρουν ένα πρακτορείο από Αγγλία και να τα ενοικιάσουν τα σπίτια. Πράγματι τα φέρανε τα πρακτορεία εδώ πέρα ήτανε το Λασκαρίνα holiday. Δυστυχώς όμως δεν επαρκούσαν για να φιλοξενήσουν το group μέσα, με κάλεσαν εμένα όταν γινόταν το συνέδριο εκεί πέρα, επειδή εγώ ήμουνα πολυάσχολος, είχα τελειώνοντας το δημοτικό σχολείο ασχολήθηκα με πολλές δουλειές και μέσα στις πολλές δουλειές ήτανε και τα ενοικιαζόμενα σπίτια είχαν αναστηλώσει τρία δικά μου σπίτια τα οποία τα ζητήσανε και εγώ μάλιστα αρνήθηκα να τους τα δώσω και φεύγοντας μου είπε ο Σάββας ο Νομάρχης ο Καραγιάννης που ήταν και φίλος μου Πέτρο δεν κάνεις καλά που δεν δίνεις τα σπίτια σου αλλά θα μετανιώσεις που δεν θα βοηθήσεις τον τόπο σου και εγώ στεναχωρήθηκα και γύρισα πίσω και τους λέω είναι δικά σας από σήμερα και έτσι ήμουνα η αιτία που ήρθανε και ιδιαίτερα που για καλή μας τύχη ωφεληθήκαμε, βέβαια διότι ήταν οικογενειάρχες και καλοί άνθρωποι και άρχισε και η ανάπτυξη και η κοινωνική ανάπτυξη οπότε αυτό που βλέποντας βέβαια να έρχονται και βλέποντας τη Ρόδο πόσο είχε ανέβει η Ρόδος με τον τουρισμό άρχισαν λοιπόν τα σπίτια αυτά κληρονόμοι να αναστηλώνουν και να βρίσκονται τα σπίτια αυτά

σε μία πολύ καλή θέση που ενοικιάζονται από τον τουρίστες όχι μόνο από Άγγλους και από Γερμανούς και από Ιταλούς

Σ: και από πότε πρωτοξεκίνησε αυτό, η αναστήλωση και γενικά ο τουρισμός;

Ερ: σαν οργανωμένη κίνηση πρέπει πριν 40 χρόνια και εγώ βέβαια κουβαλούσα κόσμο επειδή πρακτόρευα τα καράβια της άγωνα γραμμής και γνώριζα πολλούς τουρίστες

Σ: θα μπορούσατε να πείτε στη ζωή σας εφόσον είστε από τους πιο παλιούς κατοίκους εάν μορφωθήκατε εάν είχατε τη δυνατότητα να κάνετε αυτά που θα θέλατε στη ζωή σας;

Ερ: Εγώ ήμουν ο πρώτος μαθητής ο πρώτος αριστούχος μαθητής, μόνο μία μέρα πήγα στην πρώτη, την επόμενη μέρα με πήραν στη δεύτερα δημοτικού, δεν έχω κάνει πρώτη δημοτικού, ήμουν προσεκτικός όταν παρέδιδε ο δάσκαλος στο μάθημα μου άρεσε πάρα πολύ, όταν τελειώσα το δημοτικό σχολείο με άριστα του 9 και μισό το 10 δεν το είχα δει ποτέ βλέποντας ένα τέτοιο μαθητή ο εκπαιδευτικός Μάρκος Παυλίδης, ο οποίος διετέλεσε επί δεκαετίας διευθυντής και έβγαλε πάρα πολλούς επιστήμονες, υποσχέθηκε ότι θα με σπουδάσει μέσω Μητροπόλεως Δωδεκανήσων η χαρά μου ήταν αυτή να τελειώσω το δημοτικό σχολείο και να σπουδάσω και με ρώτησε μάλιστα τι σκοπεύεις να σπουδάσεις θέλω να γίνω γιατρός και να υπηρετήσω εδώ, δυστυχώς όμως για μένα ήρθε ένα παιδί το οποίο ήτανε χωρίς πατέρα Χαλκίτης μεν αλλά έμενε σε ένα χωριό της Ρόδου Μονολίθι και η μητέρα του δούλευε καθαρίστρια, η Μητρόπολη στήριξε αυτό το παιδί, εγώ δεν προχώρησα, τα καλοκαίρια που τελείωναν από το Δημοτικό πήγαινα στην τέχνη, πήγαινα στο χωριό και συνήθισα την τέχνη και δούλευα στεναχωρέθηκα που δεν σπούδασα αλλά είπα θα προχωρήσεις να είναι σίγουρος και θα προχωρήσεις και θα το θυμάσαι αυτό πραγματικά είμασταν 36 συμμαθητές όλα τα παιδιά τελειώσανε το γυμνάσιο δεν θέλω να τα κακολογήσω αλλά από τα παιδιά που έκαναν με τα καράβια στην Αμερική μετανάστες στην Αμερική έγιναν λαντζέριδες αυτοί θα μπορούσαν να γίνουν και καπεταναίοι να γίνουν και ασυρματιστές γιατί υπήρχε και σχολή στη Σύμη, η οποία έβγαζε μηχανικούς, Πλοιάρχους και ασυρματιστές και αυτοί δεν προόδευαν παρά πήγαν τα παιδιά κοιτάζαν να βγάλουνε μόνο χρήματα ενώ εγώ ευτυχώς, δούλεψα το κουρείο 32 ολόκληρα χρόνια, έγιναν ναυτικός πράκτορας, με ρωτούσαν Πανεπιστήμιο έβγαλες, λογιστικά δελτία κάνεις και μου λες ότι είσαι του δημοτικού, ξέρω πώς να κόψω εισιτήρια, πώς να κάνω κρατήσεις, να κλείσω τα λογιστικά τετράδια, δεν είναι τυχαίο που 32 ολόκληρα χρόνια άλλαξαν πολλές ναυτιλιακές εταιρείες στην άγωνα γραμμή εγώ δεν απολύθηκα η μία εταιρεία θα με πάρει από την άλλη, μία εταιρεία έκανε την επόμενη άγωνα Σάμο και πρακτόρευα

και έτσι σιγά-σιγά από το χωριό ασχολούμαι με μικρό εμπόριο, έφερα τα υγραέρια στη Χάλκη, και την πρώτη αντιπροσωπεία για καύσιμη ύλη και τότε θα πηγαίναμε στα καράβια πάνω με βάρκες με κουπιά δεν υπήρχαν οι προβλήτες της προκουμαίας μας έστελναν μας έκαναν τη χούντα 200 υπαλλήλους και ο ταχυδρομικός κώδικας και περιμέναμε να σταματήσει η βροχή να πάμε στα σπίτια μας και τότε εμφανίστηκε, ήτανε δεν ήτανε 25-26 το όνομά της ήταν...το έμαθα η οποία παντρεύτηκε τον εφοπλιστή τον ... μετά από χρόνια εγώ της είπα καλές δουλειές εδώ πέρα κοπέλα αρχαιολόγος ήταν και τι ήθελες αυτή την εποχή Δεκέμβρη η υπηρεσία την έστειλε και έπρεπε να έρθω νεοδιόριστη είπε αυτή η κοπέλα και πού θα πας που θα μείνεις θα μείνω στο ξενοδοχείο δεν υπάρχει ξενοδοχείο ούτε ρεύμα δεν υπάρχει έλα να σε πάρω στο σπίτι μου αν δεν σε πάρω εγώ στο σπίτι μου θα παγώσεις εδώ έξω βρέχει Δεκέμβριος μήνας κάνει κρύο όχι πως θα μείνω εγώ πρέπει να πάω στο σπίτι μου γιατί έχω ένα μήνα που παντρεύτηκα

Σ: ποια χρονολογία λοιπόν μιλάμε

Ερ: αυτό έγινε να θυμάμαι εκεί πρέπει να είναι περισσότερο από 50 χρόνια. Μάλιστα περισσότερα από 50, της λέει ο τελωνειακός, ο οποίος δεν ήτανε Χαλκίτης ήτανε από τη Ρόδο της λέει γυναίκα πήγαινε με τον Πέτρο και μη φοβάσαι η κοπέλα που σάστισε δεν είχαμε ούτε ρεύμα λάμπες είχαμε πετρελαίου βγήκα εγώ μπροστά να με ακολουθούσε η κοπέλα στο σπίτι που έμενα εγώ. Ήταν δύο μέτρα μακριά από τη θάλασσα κατέβηκα λίγο το κεντρικό δρόμο και πήγα προς το μονοπάτι για να πάω γρήγορα στο σπίτι και άρχισε η κοπέλα να κλαίει γιατί κλαις κοπέλα μου γιατί στο σπίτι πάμε της λέω μη φοβάσαι έκλαιγε η κοπέλα για να της δώσω θάρρος και κουράγιο της λέω όταν θα πάμε στο σπίτι θα δεις τη γυναίκα μου που είναι πάρα πολύ πιο ωραία από σένα τι να κάνω αφού την βλέπω και κλαίει (γέλια). Πράγματι όταν έφτασα στο σπίτι μου κοντά και ήτανε απόσταση 10 μέτρων έτρεξα εγώ και μπροστά τη γυναίκα μου τη λέγανε Μαρίτσα της φώναξα για να βγει έλα μου λέει άργησες Πέτρο που ήρθες με μία κοπέλα που τη βρήκες πήγα εγώ στο δωμάτιό μου και τις άφησα τη γυναίκα μου με την κοπέλα με την αρχαιολόγο έκανε και ένα τσαγάκι σωστό για την κοπέλα που κρύωνε και εγώ πήγα στο δωμάτιο και την άλλη μέρα ήρθε η κοπέλα στο μαγαζί όταν εγώ άνοιξα έμεινε στο σπίτι μου οκτώ μέρες της μαγειρεύα και έκανε τη δουλειά της έτρωγε της έλεγα και καμία άλλη ιστορία για τη Χάλκη προσφέρθηκα πολύ χρήσιμο για κείνη αφού βέβαια η γυναίκα μου ετοίμασε την κοπέλα να φύγει μου λέει για ένα βράδυ Πέτρο τώρα γνωριστήκαμε πολύ καλά έχω κάνει φιλενάδα τη γυναίκα σου και όταν κατέβεις στη Ρόδο θα έρθεις στο σπίτι μου να μείνεις. Αφού με φιλοξένησες, θα ήθελα

να σε γνωρίσω στην αρχαιολογική υπηρεσία να εργαστείς με ημερομίσθιο δέχεσαι, δέχομαι θα το κάνω το επάγγελμα αυτό. Για έξι χρόνια εκτάκτως, στο έκτο έτος άλλαξε ο νόμος, όλοι οι έκτακτοι υπάλληλοι έπρεπε να έρθουν να ορκιστούν να γίνουν μόνιμοι και έτσι έγινα και μόνιμος υπάλληλος στην αρχαιολογική υπηρεσία, υπηρέτησα 36 χρόνια και 2 μήνες και βγήκα στη σύνταξη, σε έξι χρόνια που ήμουνα εκτός από την αρχαιολογική υπηρεσία εδώ στη Χάλκη, σας είχαν όμως γνωρίζουν τι ακριβώς, με τι ακριβώς ασχολήθηκα περπάτησα όλο το νησί μου βεβαιώθηκα πόσο σε όλες τις περιοχές του νησιού πόσο εργατικοί άνθρωποι ήταν οι Χαλκίτες βεβαιώθηκα βλέποντας όλα αυτά τα πράγματα που έβλεπα και στα βουνά επάνω μηχανές που άλλοι προϊστορικοί, άλλοι βυζαντινολόγοι, άλλοι και έτσι μορφώθηκα πάρα πολύ, διότι έμαθα πάρα πολλά κοντά σε αυτούς τους ανθρώπους, που με αγαπούσαν πάρα πολύ τους αγαπούσα και εγώ και μέχρι στιγμής ακόμα έρχονται και με βρίσκουν στο νησί μου ωφελήθηκα λοιπόν από την αρχαιολογική υπηρεσία παρά πολύ ευχαριστώ να κοιμάστε και να είστε καλά πάντα από εδώ από αυτή τη θέση είχα την οικονομική δυνατότητα να μορφώσω τα παιδιά μου να τα δω όπως ήθελα να δω τον εαυτό μου. Έκανα δύο παιδιά, μια κόρη ογκολόγος χειρουργός γιατρός και ο γιος πρώτος πλοίαρχος με 2-3 διπλώματα

Σ: ολοκληρώνοντας θα ήθελα να σας ρωτήσω για το κάστρο που υπάρχει στο χωριό

Ερ: το κάστρο ήτανε είχε κάποιο μέρος μεν αναστηλωμένο μάλλον ήτανε και το νεότερο πάντα ήταν σε πολύ καλή κατάσταση δεν ήταν μόνο αυτό το οποίο βλέπει προς τον οικισμό του νησιού μας είχε ένα σημείο που έπεσε κάτω καταστράφηκε όχι τελείως ερχόμενοι εδώ πέρα προσπάθησαν να το χρηματοδοτήσουν το έργο αυτό και να γίνει η αναστήλωση και μέσα στο κάστρο υπήρχε και μία εκκλησία του Αγίου Νικολάου η οποία δεν είχε οροφή. Ήταν κατεστραμμένη και αναστηλώθηκε και η εκκλησία και το κάστρο όλο το καθάρισαν φτιάξανε και τα μονοπάτια και μπορεί ο κάθε επισκέπτης να ανέβει στο κάστρο.

Σ: αυτά συνέβησαν κατά τη διάρκεια που ήσασταν τότε στην αρχαιολογική υπηρεσία ή μετά

Ερ: Όχι μετά έγιναν, οπότε μιλάμε αυτά έγιναν οι αναστηλώσεις τα τελευταία χρόνια δηλαδή έγινα πριν περίπου 7-8 χρόνια. Οπότε είναι σχετικά πρόσφατο, το χρηματοδότησε το ΕΣΠΑ.

Σ: τελειώνοντας να μιλήσουμε λίγο για τις τιμές στο νησί κατοικιών, τιμές προϊόντων εσείς γνωρίζετε κιόλας ως επαγγελματίας εδώ πέρα

Ερ: οι τιμές εδώ πέρα καθορίζονται συγκριτικά με τη Ρόδο ή συγκριτικά με την Κρήτη,

τα προϊόντα μας συνήθως έρχονται από τη Ρόδο, συναλλαγή είχα και με τα δύο νησιά, το κατάστημα αυτό είναι 70 χρόνων και μία ναυτιλιακή εταιρεία Κρήτης, την γνώρισα όταν κάποια που τα είχα ανάγκη δεν τα έβρισκα. Οπότε διευκολύνουν με αυτόν τον τρόπο και έτσι με διευκολύνει όσους συνεργάστηκα και με τη Θεσσαλονίκη γιατί είχα και άλλο κατάστημα, στο οποίο κατάστημα αυτό πουλούσα είδη προικός, χάρτες, ραπτομηχανές, ψυγεία, τηλεοράσεις, είδη οικιακής χρήσεως. Και τώρα έχω αυτό το μαγαζί που περιορίστηκα μόνο στα είδη τροφίμων, αλλά είχα ασχοληθεί και με οικοδομικά υλικά, καυσίμων καϊκιών και σπιτιών, διάφορες συσκευές σπιτιών που ήτανε τότε με τρία μάτια και γενικά το έψαχνα πολύ προσπαθούσα να διευκολύνω τη ζωή μας, είχα μέσα στα καταστήματα μια αντιπροσωπεία mexicola, την coca-cola, τη δωδεκανησιακή εταιρεία αναψυκτικών μακόλεϊ η οποία ήταν η καλύτερη ήτανε μία οικογένεια, οι οποίοι έβγαζαν αυτά τα αναψυκτικά, κηπευτικά, τα πάντα, οι τιμές δεν είχαν μεγάλη διαφορά από τη Ρόδο. Γιατί εμείς έχουμε, αγοράζοντας τρόφιμα, από τη Ρόδο, από καταστήματα χονδρικής πωλήσεως, σούπερ μάρκετ μας κάνει μία έκπτωση ένα 10% καμιά φορά όταν ο πελάτης, ο συνεργάτης είναι καλός, να του δώσουνε 12% τρόφιμα το είδος με 12 με 10%. Με τα μεταφορικά υπάρχει μία διαφορά Ρόδο με Χάλκη, είναι αυτά τα ποσοστά που βάζουμε εμείς πάνω για να μπορέσουν να ανταπεξέλθουμε στα έξοδα.

Σ: Εσείς δεν είχατε σκεφτεί ποτέ να μετακομίσετε στο εξωτερικό όπως τόσοι άλλοι νέοι

Ερ: τότε που φύγανε είδα ότι έκανα το καλύτερο που μπορούσα, ποτέ μου δεν σκέφτηκα να φύγω από το νησί μου, σε ηλικία 13-14 χρονών είχα ακόμα δύο αδερφάκια ο ένας ήταν μεγαλύτερος από μένα και ο άλλος ήταν μικρότερος, ασχολούνταν με το ψάρεμα και με σφουγγάρια και φύγανε 2 Δεκεμβρίου ημέρα Παρασκευή δεν μου φεύγει καθόλου αυτό από το μυαλό, να πάνε να ρίζουμε παραγάδι και οι δύο μαζί είναι τα δύο μαζί αδέρφια εγώ είχα κουρείο, τότε ένας δυνατός κρότος που βρήκανε το δυναμίτη και έμειναν και οι δύο πολύ σοβαρά και δεν μπορούσε να σηκώσει ένα ποτήρι να πει νερό η μητέρα μου το ίδιο αρρώστησε πολύ σοβαρά. Πρέπει να λείπω εγώ προστάτης, ο μεγάλος μου αδερφός, μου άφησε και ένα κοριτσάκι έξι μηνών νεογέννητο, έπρεπε λοιπόν να δουλέψω την οικογένειά μου και τους άλλους τους γονείς μου να πάω να δουλέψω να βγάλω περισσότερα, πάρα πολύ το σκεφτόμουνα, δεν κοιμήθηκα και το πρωί σηκώθηκα και πήγα στη μαμά και της είπα δεν θα πάω, θα δουλέψω σκληρά, όπως έχω δουλέψει πάρα πολύ, όσο κανένας άλλος στη ζωή και έμεινα κοντά στην οικογένειά μου, δεν την άφησα ποτέ περιφρονημένη, είχα τη

δυνατότητα να δουλεύω σκληρά, αλλά το μεροκάματο να το βγάξω και τι δεν έκανα προσπαθούσα να φτιάξω και ένα σπίτι, γιατί δεν είχα σπίτι.

Σ: Ευχαριστώ πάρα πολύ για το χρόνο σας

Ερ: εγώ σας ευχαριστώ πάρα πολύ

Του αδερφού μου και μετά της αδερφής μου εκλογή όμως δεν ξέρετε πως αν ήταν τυχαία η επιλογή τεσσάρων το όνομα αυτό που είπατε εικόνες έκανα Σταύρος Σταύρου να πούμε ότι ήταν εκεί πέρα και ο Πέτρος οπότε και για αυτό το λόγο δεν σας έκανε εντύπωση τότε που τα ακούγατε να ρωτήσετε για ποιο λόγο γιατί μετά τον πόλεμο είχε μεγάλη διαφορά στη θάλασσα και πέφτουν χημικά μέσα στη θάλασσα δυο-τρεις φορές άνθρωποι Ενώ η καλή μου ήτανε Δεν σας έκανε εντύπωση τότε που τα ακούγατε να ρωτήσετε για ποιο λόγο στη θάλασσα και όχι εδώ υπήρχαν σφουγγάρι έφτιαξαν μετά τον πόλεμο δυο-τρεις φορές συγκροτήματα αλλά δεν κράτησαν πολύ Ενώ η Καλή ήτανε μεγάλος πληθυσμός της έχει καταβάλει το Καστελόριζο έπαθε την ίδια καταστροφή που πάθαμε και εμείς πείστηκε και οι άνθρωποι μετακόμισαν στη Ρόδο και από τη Ροδόπη ήτανε και πήγανε στην Αυστραλία και εμείς αναστήλωσε με τα περισσότερα Τα σπίτια ακόμα σώζεται εμείς αναστήλωσε με τα περισσότερα μα μου έκανε εντύπωση με το πλοίο που ερχόμαστε πόσο ωραίο φαινόταν τα σπίτια πάρα πολλοί έχουν ταμπελίτσες πάνω στη νοικιάζονται Όχι ότι είναι ντροπή για να κάτσει στον τουρισμό Που έριξε πάρα πολύ Έχουν πιάσει πολύ ωραία σπίτια πάρα πολύ Πάρα πολύ ωραία είσαστε ήσυχο νησί είναι και οι άνθρωποι πάντα ήταν καλοί φιλόξενοι πολύ φιλόξενοι βλέπεις τώρα Έχουν μείνει Λίγοι θέλω να φύγω εγώ από το σχολείο email το 21 το πράγμα που θα βρεις δουλειά είναι να το πάρουμε όλοι ή αν θα βρούνε αυτό είναι το θέμα πόσο Ούτε εμείς δεν είμαστε χωρισμένοι Α δεν τα ξέρετε ότι εμείς είμαστε αναπληρωτές όλοι όσοι έρχονται κάθε χρόνο εδώ δεν είναι μόνιμη ή καταργήθηκε αυτό το σημείο που είχε εδώ που έδινε στους εκπαιδευτικούς και αυτό και εμείς θέλουμε δουλειά Θα θέλαμε να δουλέψουμε Ναι Όχι ότι μας προσφέρει χωρίς να πληρώσει Δεν θα μπορούσα να μη δεχτώ να ρθω από ότι μου προσφέρει Αφού ούτε μόρια μου δίνετε τίποτα Είμαι και στην άλλη άκρη της Ελλάδος Τι να ρθω να κάνω ακούω ΓιάΓιάννενα Πόσες ηλικιωμένες κοπέλες ήταν στο νησί πόσους ηλικιωμένοι ανάλογα με τα άτομα που ήταν μέσα στο σπίτι δολάρια 10 δολάρια 15 δολάρια διευκολύνω. Δεν υπήρχε Αγροτική σύνταξη στο νησί μας και διευκόλυναν με αυτά τα χρήματα, δέματα σε μία επιτροπή τοπική και τα μοιράζαν στο νησί όταν οι άνθρωποι έφυγαν από τους ηλικιωμένους 70 με 80 άτομα αυτοί οι άνθρωποι αν ήταν παντρεμένοι έφερνα και τις γυναίκες που είχαν και το σπιτάκι τους εδώ πέρα και ζούσανε μία χαρά

και μερικοί από τους ηλικιωμένους αυτούς παντρεύτηκαν και πήρανε και κοπέλες μικρότερες πολύ χρήμα όταν έφτασαν αυτοί οι συνταξιούχοι από την Αμέρικα γνώρισαν εμένα σαν επαγγελματία κάθε μήνα μου έδιναν αυτές όλες τις συντάξεις στην Τράπεζα Ελλάδος άλλαζα τα εξωτερικά εγώ στα ταχυδρομεία έβαζα τα λεφτά τους μέσα σε φάκελο και την απόδειξη ερχόμουνα στη Χάλκη τα λεφτά το μεροκάματο δεν υπήρξε μέρα που δεν έστειλαν τα 5, 10 δολάρια και όταν λιγόστεψαν και τα παιδιά στο δημοτικό σχολείο και τι έκαναν ως συνταξιούχος αυτός ο άνθρωπος ο Παυλής , τα λεφτά και εγώ ήμουνα αποθηκάριος να πάω να δώσω στη μαγείρισσα εκείνο που θαυμάζω τους Χαλκίτες ήταν ότι τα Χριστούγεννα και το Πάσχα που ήταν το σχολείο κλειστό αντί για το φαγητό τους το έδινα σε ρευστό για να πάρουν παπουτσάκια και ρουχαλάκια, πατριώτες, αυτοί ήταν οι πατριώτες.

ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΜΕ Σ2

Σ: Ξεκινάμε τη συνέντευξη μας με τον συνεντευξιαζόμενο μας, ο οποίος θα ήθελα να μας πει, αρχικά για τον εαυτό του για την εκπαίδευσή του για την καταγωγή του.

Ερ: Εγώ είμαι 45 χρόνων έχω γεννηθεί το 1974, έχω γεννηθεί και μεγαλώσει στη Χάλκη, έχω πάει σχολείο μέχρι και την, διδάχτηκα και την τρίτη τάξη του γυμνασίου, μετά πήγα στη Ρόδο, μετακόμισα στη Ρόδο και μετά ως τριτοβάθμια εκπαίδευση, έχω τελειώσει μηχανολόγος, τεχνολόγος μηχανολόγος, στο ΤΕΙ Χαλκίδας. Έζησα επτά χρόνια στην Αθήνα, δέκα χρόνια στη Ρόδο και μετέπειτα τους τελευταίους μήνες, ζω στη Χάλκη, λόγω της ιδιότητας μου, οι γονείς μου μένουν εδώ, η μητέρα μου και ο πατέρας μου μένουν εδώ και ο μικρός μου αδερφός μένει και εκείνος εδώ, ο οποίος έχει επιλέξει τη Χάλκη επαγγελματικά, έχει παντρευτεί και έχει κάνει και δύο μικρά παιδιά στο νησί, ζούνε στο νησί.

Σ: μάλιστα η δική σας οικογενειακή κατάσταση

Ερ: Εγώ είμαι παντρεμένος και έχω δύο παιδιά ένα γιο 12 χρόνων και μία κόρη 4 τεσσεράμισι χρόνων.

Σ: εε η απόφασή σας να μείνετε στο νησί της Χάλκης πώς πάρθηκε;

Ερ: καθαρά συναισθηματική, καθαρά συναισθηματική

Σ: σε αυτές τις μετακινήσεις που κάνατε στη Ρόδο σε αυτές τις μετακινήσεις που κάνατε στη Ρόδο και μετά για τις σπουδές σας μπήκατε στη διαδικασία να συμμετέχετε κάπου εθελοντικά, σε κάποια οργάνωση, σε κάποια εθελοντική δράση;

Ερ: είμαι ιδρυτικό μέλος και μέλος του διοικητικού συμβουλίου του αθλητικού συλλόγου Χάλκης από το 2006 το οποίο σωματείο έχει ανδρική ομάδα, έχει εφηβικό,

έχει παιδικό τμήμα και επομένως κ12 Κ8, 1000 παιδιά που ασχολούνται με το άθλημα του ποδοσφαίρου, η οποία είναι καθαρά εθελοντική.

Σ: σαν χόμπι εσείς είχατε δηλαδή το ποδόσφαιρο

Ερ: Ναι, ναι, είμαι διπλωματούχος προπονητής ποδοσφαίρου UEFA και για κάποιο χρονικό διάστημα για κάποιο μεγάλο χρονικό διάστημα έγινα και προπονητής της ομάδας

Σ: μάλιστα άλλα χόμπι που έχετε εσείς

Ερ: εγώ έχω χόμπι το ψάρεμα, λόγω και καταγωγής. Αν και δεν προλαβαίνω, τα τελευταία χρόνια να το απολαύσω και όπως σας είπα πριν ο αθλητισμός γενικώς, γενικά αλλά ειδικά το ποδόσφαιρο και ακόμα πιο ειδικά οι αναπτυξιακές ηλικίες, τα μικρά παιδιά, δηλαδή η εκμάθηση του αθλήματος στα μικρά παιδιά.

Σ: Μάλιστα θα αλλάζατε τόπο κατοικίας με σκοπό την εύρεση εργασίας;

Ερ: εεε Ναι το έκανα, για αυτό το λόγο και πήγαμε οικογενειακώς γυμνάσιο και αργότερα λόγω επαγγέλματος έζησα στην Αθήνα για 7 χρόνια και μετά στη Ρόδο για άλλα 10, με κυριότερο λόγο το καθαρά βιοποριστικό.

Σ: Τι πιστεύετε ότι είναι μειονέκτημα στο δικό σας τόπο κατοικίας για να μην μείνουν οι νέοι;

Ερ: νομίζω ότι, νομίζω το κυριότερο πρόβλημα είναι η επαγγελματική αποκατάσταση αν υπήρχαν δηλαδή δουλειές, αν υπήρχε τρόπος δηλαδή που θα μπορούσαν να εξασφαλίσουν τα προς το ζην, όπως βλέπετε και εσείς που ζείτε τον τελευταίο καιρό στη Χάλκη, μία χαρά είναι ο τόπος, είναι σχετικά κοντά στη Ρόδο σαν απόσταση, αλλά προσπαθούν να εξασφαλίσουν πρώτα τα προς το ζην και μετά σκέφτονται όλα τα άλλα.

Σ: οι τοπικοί φορείς τι θα μπορούν να κάνουν για αυτό το ζήτημα

Ερ: Κίνητρα, να δώσουν κίνητρα και οικονομικά και κοινωνικά και σε οικογένειες αλλά και σε μεμονωμένες περιπτώσεις ώστε να επιστρέψουν πίσω στον τόπο καταγωγής τους

Σ: σχετικά με την εκπαίδευση ποια είναι η δική σας άποψη για το νησί σας, θεωρείτε ότι, φυσικά έχω μιλήσει με κατοίκους, οι οποίοι είναι μεγαλύτερης ηλικίας και μου είχαν πει ότι παλιότερα όλοι οι δάσκαλοι, νηπιαγωγοί και καθηγητές, ήταν ντόπιοι Χαλκίτες, πλέον τα τελευταία χρόνια η εκπαίδευση έχει περάσει σε ένα άλλο στάδιο, όπου υπάρχει μία μόνιμη κατάσταση των αναπληρωτών, αυτό εσείς πώς το εκλαμβάνεται;

Ερ: εμένα η άποψή μου την οποία και υποστήριξα τελευταία είναι ότι λόγω αυτού του προβλήματος που πολύ σωστά αναφέρατε θα μπορούσαν να προκηρυχθούν θέσεις με

προτεραιότητα σε εκείνους, που έχουν εντοπιότητα στο νησί και μάλιστα να δοθεί ένα, μία δέσμευση της πενταετίας, τουλάχιστον της πενταετίας, ώστε αυτός που θα διοριστεί με προτεραιότητα εδώ, να είναι υποχρεωτικό να μείνει και πέντε χρόνια εδώ διότι κάθε χρόνο έχουμε το πρόβλημα, έρχεται φεύγει, έρχεται φεύγει, δάσκαλος, δασκάλα αναπληρωτής, κυρίως που στέλνουν τους αναπληρωτές, με αποτέλεσμα ακόμα και το ίδιο το παιδί, κάθε χρόνο να αλλάζει τελείως διαφορετικά, διαφορετικές παραστάσεις, καθένας έχει τη δική του προσωπικότητα και προσέγγιση σε ένα παιδί. Οπότε καταλαβαίνετε ότι ένα παιδί από την πρώτη δημοτικού μέχρι την τρίτη δημοτικού που σε μεγάλα σχολεία έχουν τον ίδιο δάσκαλο ή τουλάχιστον σε δύο τάξεις, αν κάθε χρόνο αλλάζει δάσκαλο αλλάζει και γενικώς η πορεία της παιδαγωγικής του ηλικίας.

Σ: ένα στοιχείο που θέλω να σας δώσω είναι ότι πλέον στην εκπαίδευση το μεγαλύτερο ποσοστό, είναι αλλοδαπών παιδιών, αντί για τους ντόπιους Έλληνες αυτό εσείς πώς το εκλαμβάνεται;

Ερ: αυτό είναι ένα τεράστιο θέμα που δεν ξέρω, αν ο χρόνος που έχουμε μπορούμε να το αναλύσουμε, είναι ένα τεράστιο πρόβλημα το οποίο δεν έχει να κάνει με τη Χάλκη έχει να κάνει γενικώς με τη χώρα και τώρα τελευταία με το μεταναστευτικό έχει να κάνει γενικότερα με όλη την Ευρώπη έτσι είναι και οι τόποι μας ερημώνουν επιλέγουν τις μεγαλουπόλεις όλες οι κοινωνίες την άνεση, την ευκολία, αν θέλετε και την ασφάλεια, που νιώθει κάποιος όντας σε μία μεγάλη πόλη, όλοι εκείνοι που έρχονται από ξένες χώρες, οι περισσότεροι ψάχνουν και εκείνοι το αντίστοιχο να βρουν, μία καλή ζωή, οι τόποι μας εδώ είναι μαγικοί, είναι όμορφοι, είναι τόποι που πολλοί θέλουν να ζήσουν, να συνεργαστούν, αλλά και να δημιουργήσουν οικογένεια, οπότε σιγά-σιγά φεύγουν οι Έλληνες και έρχονται με την έννοια του άλλου, οι αλλοδαποί, έτσι με την έννοια που το θέσατε ισχύει, για αυτό το λόγο.

Σ: η επαφή των ντόπιων με τους αλλοδαπούς ποια είναι;

Ερ: νομίζω ότι έχουν δεν έχουν θέματα εδώ τουλάχιστον στην κοινωνία της Χάλκης δεν υπάρχουν σοβαρά θέματα, σέβεται ο ένας τον άλλον. Σε πολλές περιπτώσεις συνεργάζονται, εντάξει, πάντα υπάρχει αυτό το εγώ, είναι ξένος και είμαι Έλληνας, είναι Αλβανός είμαι Έλληνας, είναι Βούλγαρος και είμαι Έλληνας, αλλά νομίζω η σκληρή καθημερινότητα του μικρού νησιού, τους αναγκάζει πολλές φορές ακόμα και να συνεργαστούν, για να αντιμετωπίσουν τα όποια προβλήματα έχει κυρίως ο δύσκολος χειμώνας

Σ: Προβλήματα εδώ πέρα στη Χάλκη; Γιατί μιλήσατε για δύσκολο χειμώνα.

Ερ: κοιτάξτε τα προβλήματα της Χάλκης, νομίζω περισσότερο, έχει να κάνει με τις

καιρικές συνθήκες, δηλαδή και γενικά με τη θάλασσα, νομίζω έτσι όπως είναι φτιαγμένο δομημένο μορφολογικά το νησί δεν έχει θέματα με τις βροχές και τα νερά, αλλά όταν ο καιρός είναι κυρίως άσχημος, επηρεάζει πάρα πολύ την καθημερινότητα γιατί μπορεί να μην έχει το караβάκι από το νησί. Παρατηρείστε εδώ, μπορεί να μην μπορείς να φύγεις, αλλά και να μην μπορείς να έρθεις. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να έχει λιγότερα, να μην μπορούν να προμηθευτούν τα προϊόντα τα λιγοστά, τα μαγαζιά που λειτουργούν, πού υπάρχουν εδώ στο νησί, κυρίως το χειμώνα. Αλλά και κάποιος που θέλει να μετακινηθεί στο νησί της Ρόδου για να κάνει οι δουλειές του, στις υπηρεσίες που χρειάζονται, στην πολεοδομία, για κάποιες εξετάσεις ή οτιδήποτε άλλο χρειάζεται καταλαβαίνετε ότι είναι δύσκολο, μπορεί να αποκλειστεί και μία εβδομάδα να μην μπορείς να κάνεις τις δουλειές σου. Εγώ προσωπικά δηλαδή έχω ένα ταξίδι στην Αθήνα την Τετάρτη, σήμερα ο καιρός από ότι είδατε, πού γίνεται η συζήτηση είναι πάρα πολύ άσχημος, έχει νοτιά, οπότε δεν είμαι σίγουρος, αν μπορώ να φύγω, αν μπορώ να ταξιδέψω, για να πάω στον προορισμό μου.

Σ: σχετικά με τις τιμές των προϊόντων στο νησί της Χάλκης συγκριτικά με άλλα νησιά ή με άλλες περιοχές της Ελλάδας, πώς τις βλέπετε;

Ερ: κοιτάζτε λογικό είναι να είναι μεγαλύτερες, να είναι πιο ακριβά, είναι πολύ λογικό γιατί φανταστείτε ότι ο προμηθευτής το μαγαζί, το μαγαζάκι το μικρό, το σούπερ μάρκετ ή το μίνι μάρκετ, αν θέλετε το οποίο για να πουλήσει το προϊόν του οποιοδήποτε προϊόν, προς τους καταναλωτές πρέπει και εκείνος να πληρώσει το караβάκι από τη Ρόδο για να το φέρει, για το φορτηγό μέχρι την Κάμειρο Σκάλα, δηλαδή το λιμανάκι που είναι απέναντι από τη Χάλκη, για να του το φέρει στην Κάμειρος Σκάλα ή ακόμα και ο ίδιος να πάρει το δικό του φορτηγό για να φέρει θα πληρώσει τα εισιτήρια και οτιδήποτε άλλο χρειαστεί, οπότε οι τιμές τις προσαρμόζονται, ώστε να είναι και για αυτόν βιώσιμες και να μπορέσουν να λειτουργήσουν. Βέβαια εδώ έχει γίνει μία πρόβλεψη και από την Ευρωπαϊκή Ένωση και από το ελληνικό κράτος, με την προηγούμενη κυβέρνηση, αυτό το περιβόητο μεταφορικό ισοδύναμο, το οποίο δεν το έχουμε καταλάβει ακόμη για να μπορέσουμε να το χρησιμοποιήσουμε, το οποίο στην ουσία επιστρέφει χρήματα στον επαγγελματία άρα με αυτή τη λογική ο επαγγελματίας πρέπει να έχει τις ίδιες τιμές που μπορεί να βρει κάποιος από τη γειτονική Ρόδο, που θα δω τα προϊόντα που έχει στο σούπερ μάρκετ. Εκεί πρέπει να υπάρχει ένας έλεγχος από τις αρμόδιες υπηρεσίες, εφόσον χρησιμοποιεί το μεταφορικό ισοδύναμο τελικά να καταλήγει στον καταναλωτή αυτό ακριβώς που ήταν το προϊόν να καταλήγει δηλαδή στην τιμή που πρέπει να καταλήγει.

Σ: Σχετικά με αυτά που είπαμε τώρα για τιμές και συγκοινωνίες και πώς έρχονται τα προϊόντα, σχετικά με τις συγκοινωνίες θα ήθελα να μιλήσουμε, η σύνδεση του νησιού της Χάλκης με τα υπόλοιπα νησιά και την Ηπειρωτική Ελλάδα αν είναι εύκολη ή δύσκολη, πώς εσείς το βλέπετε ως ντόπιος κάτοικος και μάλιστα χειμώνα, γιατί καλοκαίρι είναι πιο εύκολες οι καιρικές συνθήκες.

Ερ: κοιτάζτε εμείς είμαστε και τυχεροί και άτυχοι λόγω της γεωγραφικής μας θέσης έχουμε σχεδόν καθημερινή επικοινωνία μέσω αυτού που είπα πριν τα караβάκια με το γειτονικό νησί της Ρόδου, αλλά το ότι έχουμε αυτή την καθημερινή επικοινωνία με τη Ρόδο μας στερεί την επικοινωνία με την υπόλοιπη Ελλάδα και κυρίως με τον Πειραιά. Δηλαδή επειδή κάθε χρόνο το Υπουργείο Ναυτιλίας μπαίνει στη διαδικασία και βγάζει επιδοτούμενες γραμμές, για να βοηθήσει όλους τους μικρούς τόπους από τη Χάλκη δεν υπάρχει καμία επιδοτούμενη γραμμή η οποία να έχει να κάνει με τον Πειραιά, δηλαδή αν θέλει κάποιος να ξεκινήσει για εδώ από το κέντρο από την πρωτεύουσα για να έρθει στο μικρό νησί της Χάλκης χρειάζεται να αλλάξει δύο και τρία καράβια. Οπότε καταλαβαίνετε ότι τουριστικά είναι αποτρεπτικό κάποιος δεν θα επέλεγε για να κάνει τις διακοπές του σε ένα νησί το οποίο θα χρειαζόταν να μπει σε 2 και 3 καράβια και για λόγους οικονομικούς και για λόγους ταλαιπωρίας, οπότε είμαστε κάπου στη μέση και μεν καθημερινά σύνδεση με τη Ρόδο αλλά δεν έχουμε συγκοινωνία, επικοινωνία, ούτε με την Κρήτη, ούτε με την Αθήνα, που είναι τα μεγάλα, εννοώ οι μεγάλες περιοχές, ούτε με την Αθήνα που είναι το κέντρο της Ελλάδας.

Σ: σχετικά με την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη την παρουσία γιατρού στο νησί η άποψή σας ; Σχετικά με αυτό το θέμα, αν υπάρχει, αν δεν υπάρχει πρόβλημα.

Ερ: Ναι, νομίζω ότι εμείς σε σχέση με κάποιες άλλες περιοχές είμαστε καλύτερα υπάρχει ένας αγροτικός γιατρός, ο οποίος είναι σταθερός εδώ στο νησί μας, υπάρχει νοσοκόμα που είναι και εκείνη μόνιμη και είναι στο νησί, υπάρχει και μία πρόβλεψη από τους Γιατρούς του Κόσμου, οι οποίοι και εκείνοι έχουν έναν γιατρό τρεις φορές την εβδομάδα και μία νοσοκόμα πάλι τρεις φορές την εβδομάδα. Οπότε για τους λιγιστούς κατοίκους που έχουμε νομίζω ότι οι δομές υγείας, σε σχέση με κάποιες άλλες περιοχές είναι πολύ καλύτερα, εδώ θέλω να πω την άποψή μου ότι νομίζω ότι πρέπει σιγά-σιγά σαν χώρα και ειδικά εμείς τα μικρά νησιά να σκεφτόμαστε την περιβόητη τηλεϊατρική, η οποία έχει ξεκινήσει σε παγκόσμιο επίπεδο και έχουμε φτάσει στην τρίτου επιπέδου τηλεϊατρική η οποία τι σημαίνει, σημαίνει ότι είναι ο γιατρός, ο αγροτικός στο ιατρείο του, έχει την οθόνη, τη μεγάλη οθόνη της τηλεόρασης μπροστά του, υπάρχει ο καθηγητής του αντίστοιχου, οποιασδήποτε ειδικότητας

ωτοναριγγολόγος, καρδιολόγος, ορθοπεδικός, οτιδήποτε, γυναικολόγος, στο κέντρο βάσης που είναι κάπου στην Αθήνα, κάποιο πανεπιστημιακό, ένα Πανεπιστημιακό Νοσοκομείο και υπάρχει και ο ασθενής, ο οποίος είναι δίπλα στο γιατρό στον τόπο του. Στον τόπο εδώ είναι η μητέρα μου, ξέρω εγώ που είναι εδώ, η οποία έχει σας το λέω σαν παράδειγμα που είναι πραγματικό, η οποία έχει κολπική μαρμαρυγή έχει δηλαδή κάποιες αρρυθμίες με την καρδιά. Την ώρα λοιπόν που γίνεται το περιστατικό, η μητέρα μου πηγαίνει στο ιατρείο, την βλέπει ο γιατρός και την ίδια ώρα τη βλέπει και ο καθηγητής καρδιολογίας στην Αθήνα, μέσω της τηλεόρασης, δηλαδή μέσω του ίντερνετ, του skype λοιπόν, και τη ρωτάει τι νιώθει, που πονάει, ρωτάει το γιατρό που πονάει και της κάνει ένα καρδιογράφημα, μπορεί να της μετρήσει την πίεση και οτιδήποτε και την ίδια ώρα συμμετέχουν στην περίθαλψη στη θεραπεία, συμμετέχει ο ασθενής, ο αγροτικός και ο καθηγητής, καταλαβαίνετε ότι του καθηγητή οι γνώσεις είναι πολύ καλύτερες από του αγροτικού. Άρα η μητέρα μου έχει πάρει ιατρική βοήθεια από τον καθηγητή όχι από τον αγροτικό γιατρό που έχει σαν αποτέλεσμα καταλαβαίνετε, να βρεθεί το πρόβλημα και να αντιμετωπιστεί εκείνη τη στιγμή. Από ότι ξέρω, τι γίνεται τώρα σε μία ανάλογη περίπτωση. Όταν γίνει το περιστατικό πρέπει να πάρει ο αγροτικός γιατρός το ΕΚΑΒ, εάν οι καιρικές συνθήκες το επιτρέψουν να φύγει το ελικόπτερο από οπουδήποτε είναι, στην Αθήνα, στη Ρόδο, όπου είναι το κέντρο, να έρθει στη Χάλκη, σας λέω αν επιτρέπουν οι καιρικές συνθήκες, να πάρουν τη μητέρα μου να τη μεταφέρουν στη Ρόδο να πάει στην κλινική στην καρδιολογική κλινική του νοσοκομείου της Ρόδου και εκεί να δουν αν είναι να μετρήσουν την πίεση της και όλα αυτά καταλαβαίνετε ότι είναι περίπου δύο-τρεις ώρες στην καλύτερη περίπτωση αν είναι κάποιο σοβαρό περιστατικό αυτός είναι ένας πολύ κρίσιμος χρόνος για την υγεία και τη ζωή ενός ασθενή το οποίο θα μπορούσε να ληφθεί μέσα σε 5 λεπτά 10 λεπτά επί τούτου. Βέβαια αν ένα περιστατικό το οποίο χρήζει μεταφοράς, δεν το συζητώ, εγώ μιλάω όμως ότι στις περισσότερες περιπτώσεις που είναι κάτι το οποίο μπορεί να αντιμετωπιστεί εκείνη τη στιγμή στο συγκεκριμένο σημείο λοιπόν. Άρα εδώ τι έχουμε, έχουμε πρώτα από όλα την υγεία του ασθενή άμεσα, δεύτερον έχουμε την οικονομία του Κράτους, γιατί φαντάζεστε τι χρειάζεται, για να μεταφερθεί να σηκωθεί ένα ελικόπτερο και να έρθει εδώ και να μεταφερθεί έτσι και το τρίτο και το πιο σημαντικό είναι ότι εκπαιδεύεται και ο αγροτικός γιατρός, δηλαδή αποκτά γνώσεις μέσα από αυτό, από αυτή τη διαδικασία πολύ, γιατί ο αγροτικός γιατρός την ώρα που τον βοηθάει ο καθηγητής καρδιολογίας. Άρα με πολύ λιγότερα χρήματα και με πολύ μεγαλύτερη ασφάλεια θα μπορούσαμε να λύσουμε ήδη το πρόβλημα της υγείας στα

μικρά νησιά όπως είναι το δικό μας.

Σ: Όπου τι είναι αυτό που το καθυστερεί και δεν το οδηγεί στην εφαρμογή του;

Ερ: νομίζω η γραφειοκρατία, η περιβόητη, η ελληνική, τίποτε άλλο πιστέψτε με, τίποτε άλλο, δηλαδή αν δείτε τα νούμερα, αν δούμε πόσο μας κοστίζουν οι αερομεταφορές κάθε χρόνο στην Ελλάδα θα καταλάβετε για τι πράγμα μιλάμε, θα ήταν πολύ οικονομικό το να στηθεί ένα τέτοιο κέντρο τηλεϊατρικής, μιλάω για όλα τα νησιά, για όλη την Ελλάδα, για όλη την ορεινή Ελλάδα, αντί κάθε φορά να γίνονται όλες αυτές οι μετακινήσεις με τον κίνδυνο του να χάσουν τον ασθενή.

Σ: σε συνέχεια αυτού που είπαμε, ότι η εξέλιξη γενικά στα μικρά νησιά έχει καθυστερήσει πολύ, τουλάχιστον η τεχνολογική υποδομή αρκετά, αφού υπάρχουν προγράμματα τα οποία έχουν σχέση με την ανακύκλωση, έχουν σχέση με την ύδρευση, έχουν σχέση με πάρα πολλά, τα οποία όμως εδώ και τρεις μήνες που βρίσκομαι στο νησί δεν βλέπω να είναι σε λειτουργία. Τι είναι αυτό το οποίο εμποδίζει να βρίσκονται σε λειτουργία και γιατί η ανακύκλωση ενώ βλέπω τους κάδους, υπάρχουν, δεν είναι ενεργοποιημένη, δεν γίνεται ανακύκλωση στο νησί;

Ερ: κοιτάζτε από ότι γνωρίζω γιατί όπως σας είπα και εγώ τον τελευταίο καιρό έχω επιστρέψει στο νησί είχε ξεκινήσει το πρόγραμμα της ανακύκλωσης και μέχρι ένα σημείο θεωρώ ότι πήγαινε αρκετά καλά για τα δεδομένα του νησιού της Χάλκης δεν έχω κατανοήσει το λόγο που σταμάτησε να σας πω την αλήθεια, αυτό που ξέρω όμως είναι ότι από το νέο πόστο το οποίο έχω αναλάβει, θα προσπαθήσω να το ενεργοποιήσω ξανά και εγώ προχωράω και ένα βήμα παρακάτω και σας λέω ότι εφόσον η Χάλκη είναι αυτή που είναι ένας οικισμός και η κοινωνία είμαι μικρή θα μπορούσε όχι μόνο να γίνει ανακύκλωση θα μπορούσε να γίνει και ένα πρότυπο νησί. Δηλαδή θα μπορούσε να γίνει πλέον ξέρετε την κυκλική οικονομία που αναφερόμαστε τον τελευταίο καιρό έχει να κάνει και με εκμετάλλευση του αέρα, της θάλασσας, του ήλιου, θα μπορούσε να γίνει ένας τόπος, ο οποίος πραγματικά να είναι αυτόνομος ενεργειακά, φτιάχνοντας κάποιες ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, κάποιες υποδομές ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Άρα σαν πρώτο που έχω να σας πω, όσο μπορώ θα το προσπαθήσω να κινηθώ προς τα εκεί, και σχετικά με αυτό το δεύτερο όσον αφορά τη διαχείριση απορριμμάτων είμαστε μία χώρα η οποία ενώ η Ευρώπη πλέον έχει πάει στο 80%, εμείς είμαστε ακόμα στο 17- 18% σύμφωνα με μελέτες που γίνονται είναι ένα τεράστιο πρόβλημα όλης της χώρας το ξέρω και ακούω και διαβάζω ότι τώρα είναι στη φάση να ξεκινήσουν διάφορα προγράμματα, τα οποία θα είναι σας ξαναλέω για όλη τη χώρα και όσον αφορά, αν είναι να υπερασπιστώ τη Χάλκη, είναι

να σας πω ότι υπάρχει ένα τεράστιο κενό μεταξύ των προγραμμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης κι αν θέλετε και της Ελληνικής κυβερνήσεις και του μικρού νησιού, που είναι το ενδιάμεσο, που είναι δηλαδή το κομμάτι του πώς μπορούμε να απορροφήσουμε αυτά τα προγράμματα, είναι δηλαδή η έλλειψη τεχνικών υπηρεσιών, δεν έχουμε τεχνική βοήθεια, κάποιιοι δηλαδή ειδικοί άνθρωποι μηχανολόγοι, ηλεκτρολόγοι, πολιτικοί μηχανικοί, αρχιτέκτονες, οποιοσδήποτε μπορεί να στήσει μία μελέτη, ένας περιβαλλοντολόγος, οι οποίοι μπορούν να σου φτιάξουν μία μελέτη για να πάρουμε ένα πρόγραμμα, να υλοποιήσουμε, για εμας δεν υπάρχει αυτό, αυτή η πρόβλεψη, δεν υπάρχει αυτή η υποδομή γενικώς. Οπότε έχει σαν αποτέλεσμα εμείς να μην μπορούμε να απορροφήσουμε αυτά τα προγράμματα για να γίνουνε όλα αυτά που σας είπα πριν μπορώ να το συζητάω πάρα πολύ ώρα, πάρα πολλές ώρες, μπορεί να είναι car free να μην έχουμε καθόλου αυτοκίνητα, όπως είναι ο οικισμός, να είναι Plus free να μην έχουμε πλαστικά καθόλου μπορεί να είμαστε ένα Green Island με αυτό που σας είπα πριν με τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας μπορεί ακόμα να είμαστε και ένα smart Island μέσω της τεχνολογίας. Οπότε σας είπα ότι αυτό που μας λείπει τι είναι, οι τεχνικές υπηρεσίες, που θα καταθέσουν τις μελέτες και τις προτάσεις τους ώστε να εξοικονομήσουμε τη χρηματοδότηση για να γίνει κάτι τέτοιο.

Σ: μάλιστα ο τουρισμός στο νησί της Χάλκης, τα προβλήματα που έχει επιφέρει, τι πλεονεκτήματα έχει επιφέρει, αν έχει αναδειχθεί το νησί προς τα έξω; Αν αυτό μπορεί να προκαλέσει το κίνητρο να ασχοληθούν και άλλα και άλλοι πάνω στο νησί της Χάλκης για τη Χάλκη;

Ερ: κοιτάζτε ο τουρισμός της Χάλκης νομίζω σιγά-σιγά ότι αρχίζει και γίνεται πιο ποιοτικός λόγω της ποιότητας που έχει το νησί δηλαδή έχουμε ξεκινήσει στην αρχή ξεκινήσαμε με ένα άλλο είδος τουρισμού, σιγά-σιγά τώρα πηγαίνουμε σε ένα άλλο ανώτερο επίπεδο, ποιοτικό επίπεδο, δηλαδή θέλω να πω ότι έρχονται καλύτεροι τουρίστες. Άρα θεωρώ ότι σε αυτό έχουμε γίνει κυρίως από το κομμάτι, που με αρκετές παρεμβάσεις, δηλαδή πολλοί ιδιοκτήτες σπιτιών, έχουν αναβαθμίσει τα σπίτια, τις ιδιοκτησίες τους, με αποτέλεσμα να νοικιάζουν, να έχουν πολύ καλές παροχές και να νοικιάζουν και τα σπίτια σε πολύ καλές τιμές, οπότε σε αυτό το επίπεδο νομίζω ότι είμαστε αρκετά καλά, βέβαια αυτό που θέλουμε να δούμε λίγο είναι κατά πόσο αυτός ο ημερήσιος τουρισμός, ο οποίος δεν ξέρουμε τελικά αν αυτό ωφελεί το νησί δηλαδή αν πούμε κάποιος τουρίστας που θα έρθει για τρεις ώρες τέσσερις ώρες θα περάσει, θα λερώσει, θα πατήσει και μετά από 3 ώρες θα φύγει, δηλαδή νομίζω ότι είμαστε πολύ μικροί για να υποστηρίξουμε έναν τεράστιο όγκο τέτοιων τουριστών και ακόμα και

αυτό το αξιολογούμε δηλαδή, τι κέρδη φέρνει αυτό στους επαγγελματίες και τελικά τι κακό έχουν κάνει στο νησί, όλη αυτή η παρουσία, γιατί ένα μπουκαλάκι νερό να πιούν πλαστικό και να το αφήσουν σημαίνει ότι την ημέρα θα ναι 500 κάπου να αφήσει 500 μπουκαλάκια νερό στο νησί. Ποιος θα τα μαζέψει πού θα πάνε αυτά τα μπουκαλάκια αυτό που λέγαμε πριν για την ανακύκλωση, πώς θα μεταφερθούν και πόσα θα καταλήξουν στο νερό στο περιβάλλον ή τη θάλασσα δηλαδή και όλα αυτά.

Σ: όλα αυτά και μέσα από τη δική σας θέση, θα ήθελα να μου πείτε αν τελικά παίρνετε ρίσκα;

Ερ: ναι το ότι επέστρεψα πίσω σε ηλικία 45 ετών μετά από μία ζωή που πραγματικά ήταν καλή εκεί που ήμουν νομίζω δίνει την απάντησή μου. Ναι είμαι έτοιμος να πάρω ρίσκα, γιατί επέστρεψα για να βοηθήσω πραγματικά τον τόπο μου μόνο για αυτό το λόγο ξεκάθαρα.

Σ: μάλιστα είχατε σκεφτεί ποτέ να φύγετε στο εξωτερικό για την επαγγελματική σας σταδιοδρομία

Ερ: όχι λόγω επαγγέλματος δεν το σκεφτόμουν το εξωτερικό το σκεφτόμουν μόνο λόγω του χόμπι που κάποιες φορές ίσως δηλαδή λόγω του ποδοσφαίρου λόγω προπονητικής, ίσως εκεί κάποιες στιγμές είχα κάποιες φιλοδοξίες και κάποιες σκέψεις, για να δουλέψω στο εξωτερικό αλλά όσον αφορά το επάγγελμα όχι.

Σ: με τα σημερινά δεδομένα και λόγω της οικονομικής κρίσης θα μπορούσατε να πείτε ότι μπορείτε να διαθέσετε χρήματα για τον εαυτό σας, για μία απόλαυση, ένα ταξίδι, ένα χόμπι, μία απόλαυση δική σας, για προσωπική ικανοποίηση;

Ερ: Ναι κοιτάζτε, νομίζω πως ναι, εγώ προσωπικά νομίζω πως ναι, βλέπετε δεν μιλάμε για μεγάλες πολυτέλειες, αλλά για τα δεδομένα τα δικά μου και του βιοτικού επιπέδου του προσωπικού, αλλά και των φίλων μου και των συγγενών μου, νομίζω ότι ναι θα μπορούσα να το κάνω.

Σ: επειδή είπατε ότι μένατε στη Ρόδο και τώρα ξανά επιστρέψατε πίσω στο τόπο σας, και μιλήσαμε για τα προγράμματα, ότι η Ρόδος έχει μεγάλη εξέλιξη, άνιση και πάρα πολύ μεγάλη στον τουριστικό κυρίως τομέα, σχετικά με τη Χάλκη. Μάλλον σε σύγκριση με τη Χάλκη, πού βλέπετε υστερεί η Χάλκη; γιατί δεν είχε δοθεί τόσο μεγάλη προτεραιότητα σε ένα μικρό νησί όπως η Χάλκη, όπως η Σύμη, όπως το Καστελόριζο και δόθηκε στη Ρόδο;

Ερ: εντάξει είναι αυτό που σας είπα. Καταρχάς παίζει πολύ σημαντικό ρόλο στον τουρίστα το αεροδρόμιο, έχει τεράστια σημασία, δεν μπορώ να πω, είναι το Α και το ω, είναι να υπάρχει ένα αεροδρόμιο, εκείνος που επιλέγει να πάει διακοπές πρώτα

σκέφτεται και βλέπει τι ώρα έχει πτήσεις, πότε είναι πόσο κοστίζει το δρομολόγιο, οπότε για αυτό και η Ρόδος, δεν το συζητώ, δεν έχει καμία σχέση με τη Χάλκη. Η Ρόδος έχει αναπτύξει ένα πολύ περίεργο είδος τουρισμού το οποίο έχει να κάνει περισσότερο με τους επαγγελματίες καθαρά όχι δηλαδή περισσότερο με τους ξενοδόχους για να το πω ακριβώς έτσι όπως είναι και λιγότερο με τα άλλα επαγγέλματα που έχουν να κάνουν με τον τουρισμό. Δηλαδή πρώτα δουλεύουν τα ξενοδοχεία είναι αυτά τα περιβόητα βραχιολάκια, που συζητάμε τα τελευταία χρόνια και μετά, αν κάποιος τουρίστας επιλέξει να μην μείνει μέσα τότε σιγά-σιγά δουλεύουν και τα γύρω και οι γύρω επιχειρήσεις δεν είναι καλό για μένα δεν είναι καθόλου καλό και το είδατε πρόσφατα με το πρόβλημα της εταιρείας M, που όταν έγινε έχασαν χρήματα όλοι αυτοί που είχαν εμπλακεί με συμβόλαια της ομάδα ξενοδόχων, δεν είναι μεμονωμένοι δηλαδή τουρίστες, είναι τουρίστες που πάνε σε συγκεκριμένα ξενοδοχεία.

Σ: μάλιστα

Ερ: η Χάλκη δεν θα μπορούσε να γίνει κάτι τέτοιο και δεν το θέλουμε να σας πω την αλήθεια θέλουμε κάτι άλλο θέλουμε να ενισχύσουμε την τουριστική περίοδο να την μεγαλώσουμε δηλαδή, από τους έξι επτά μήνες που είναι τώρα να τους κάνουμε 8 μήνες ίσως και γιατί όχι 9 βάζοντας βέβαια κάποιο κομμάτι εναλλακτικού τουρισμού στο νησί διότι συνήθως έρχονται για την θάλασσα και τον ήλιο, αλλά εμείς θα μπορούσαμε να τους δώσουμε και καταδυτικό τουρισμό και περιπατητικό τουρισμό και θρησκευτικό τουρισμό, με πανέμορφα εκκλησιάκια και μοναστήρια που έχουμε εδώ και γενικώς εναλλακτικό τουρισμό να δώσουμε μία άλλη επιλογή και πιστέψτε με υπάρχουν πολλοί στον κόσμο που έχουνε τέτοια χόμπι, ώστε να μπορέσουν να αναζητήσουν τη Χάλκη για το Νοέμβρη τον Ιανουάριο και γιατί όχι τον Φεβρουάριο.

Σ: και κλείνοντας να ρωτήσω πώς βλέπετε τη ζωή σας σε 5 χρόνια από τώρα

Ερ: μάλιστα δύσκολη ερώτηση αλλά και εύκολη ερώτηση κοιτάω τα επόμενα τέσσερα χρόνια, αλλά κοιτάω και το σήμερα, νομίζω ότι αυτό που μπορεί να με χαρακτηρίσει σαν άνθρωπο είναι ότι κοιτάω δηλαδή την καθημερινότητα τη στιγμή μάλλον και συγχρόνως κοιτάω και τα 4- 5 χρόνια, λοιπόν αν καταφέρω και δώσω μέσω του καινούργιου μου πόστου, αν καταφέρω να δώσω στον τόπο μου, αυτά που πραγματικά θέλω να κάνω, δηλαδή να κάνω δύο-τρία πραγματάκια που να κάνουν καλύτερη τη ζωή των ντόπιων, των μονίμων κατοίκων, νομίζω ότι η επόμενη ημέρα θα είναι κάπου αλλού. Αν όμως δεν τα καταφέρω ίσως χρειαστεί να μείνω κι άλλο χρονικό διάστημα για να ολοκληρώσω αυτές τις ιδέες, τις οποίες έχω βάλει στο μυαλό μου.

Σ: ευχαριστώ πάρα πολύ για το χρόνο σας

Ερ: Εγώ ευχαριστώ

ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΜΕ Σ1

Σ: καλησπέρα το πρώτο που θα ήθελα να σας ρωτήσω ή μάλλον θα ήθελα να μου μιλήσετε για εσάς προσωπικά, για τις σπουδές σας, για τα παιδικά σας χρόνια για τη ζωή σας

Ερ: λοιπόν για τα παιδικά μου χρόνια τι να πω θα πρέπει να με ρωτήσετε πιο συγκεκριμένα

Σ: που μεγάλωσατε εε;

Ερ: γεννήθηκα και μεγάλωσα στην Αθήνα εε σπούδασα στην Πάτρα

Σ: σε ποιο αντικείμενο;

Ερ: σπούδασα Βιολογία στο πανεπιστήμιο Πάτρας και έκανα ένα μεταπτυχιακό στην διδακτική της Βιολογίας και νέες τεχνολογίες στο ΕΚΠΑ, στο Πανεπιστήμιο της Αθήνας, γεννήθηκα, μεγάλωσα και έζησα το μεγαλύτερο διάστημα στην Αθήνα και το 2010 μετακόμισα προσωρινά αλλά προς το παρόν είμαι ακόμα εδώ στη Χάλκη.

Σ: θα ήθελα να ρωτήσω αν οι γονείς σας σας έχουν επηρεάσει στην απόφασή σας στην επιλογή αυτού του αντικειμένου σπουδών;

Ερ: νομίζω όχι, ο πατέρας μου ήταν γιατρός ήταν θετικών επιστημών μεν, λέω όμως όχι γιατί πάντα ήθελε να γίνω γιατρός και ακριβώς επειδή ήταν και χειρουργός, με έπαιρνε από μικρό σε εγχειρήσεις δίπλα του με μασκούλα, πράγμα που μου άρεσε πάρα πολύ, επέλεξα όμως τη βιολογία προς λύπη του αλλά νομίζω ότι μετά και ο ίδιος τουλάχιστον πρόλαβε να δει την ικανοποίησή μου από αυτό το αντικείμενο.

Σ: εε η οικογενειακή σας κατάσταση αυτή τη στιγμή;

Ερ: είμαι παντρεμένος με ένα παιδί

Σ: θα ήθελα να ρωτήσω μετά από τις σπουδές που έχετε κάνει αν έχετε κάνει κάτι άλλο πάνω στο αντικείμενό σας, σαν επιμόρφωση, αν το είχατε εξελίξει ή αν αυτό δεν ήταν το κύριο αντικείμενο, με το οποίο ασχοληθήκατε, μετά στα επαγγελματικά σας, αλλά αλλάξατε;

Ερ: πάνω στις σπουδές εννοείται

Σ: ναι

Ερ: πάνω στις σπουδές έχω ασχοληθεί και με άλλα αντικείμενα δηλαδή έχω ασχοληθεί λίγο με τις ιχθυοκαλλιέργειες για ένα διάστημα πριν την εκπαίδευση και για ένα άλλο διάστημα στην μοριακή γενετική, όχι επαγγελματικά ακριβώς, απλά συνεργαζόμενος με διάφορους φορείς σε ένα διάστημα που ήμουνα και εκλεγμένος γραμματέας στην

πανελλήνια ένωση βιο-επιστημόνων για 4 χρόνια το βασικό όμως ήταν η εκπαίδευση που ξεκίνησα πριν διοριστώ στο δημόσιο ξεκίνησα ως ελεύθερος επαγγελματίας με ένα δικό μου φροντιστήριο μετά σε μεγάλα φροντιστήρια της Αθήνας, μάλλον παράλληλα για ένα διάστημα σε μεγάλα φροντιστήρια της Αθήνας και μετά από μία δεκαετία περίπου, οχτώ, εννιά χρόνια έδωσα εξετάσεις στο ΑΣΕΠ και από εκεί διορίστηκα.

Σ: Θα πηγαίνατε στο εξωτερικό για επαγγελματική αποκατάσταση

Ερ: νομίζω όχι δεν θα μου προσέθετε κάτι διαφορετικό από αυτό που έκανα ήδη

Σ: εε η μετακίνηση σας τώρα στη Χάλκη για την επαγγελματική σας τοποθέτηση πραγματοποιήθηκε αναγκαστικά, δηλαδή λόγω επαγγέλματος; πιστεύετε ότι σας έχει βοηθήσει στην προσωπική σας αλλά και στην επαγγελματική σας σταδιοδρομία ή είναι κάτι το οποίο έγινε μάλλον συνειδητά ή ήταν κάτι το οποίο αναγκαστικά έπρεπε να επιλέξετε;

Ερ: Όχι συνειδητά έγινε. Δεν ξέρω να σας πω αν με έχει βοηθήσει ή όχι, δηλαδή ήρθα στην Χάλκης με την προοπτική να είμαι εκπαιδευτικός όπως ήμουν και στην Αθήνα εε προέκυψε η θέση ελεύθερη, η θέση αυτή ευθύνης του διευθυντή και την ανέλαβα με χαρά κιόλας, γιατί είδα ότι μπορώ να κάνω πράγματα για το σχολείο της Χάλκης, αλλά δεν μπορώ να πω σίγουρα αν για την επαγγελματική μου εξέλιξη μου προσέθεσε ή μου αφαίρεσε κάτι, μου έδωσε απλά μία άλλη εικόνα της εκπαίδευσης, είναι πολύ πιο εύκολο σε ένα μικρό τόπο να προσφέρεις, παρά σε ένα μεγάλο σχολείο όσο καλά οργανωμένο και αν είναι.

Σ: Εθελοντικά έχετε συμμετάσχει ποτέ σε κάποια οργάνωση Και στον τόπο που ζείτε τώρα ή γενικά σε όλη τη ζωή σας

Ερ: Ναι αρκετές φορές. Είμαι ήδη μέλος σε κάποιες οργανώσεις, κάποιους συλλόγους. Χωρίς πληρωμή και ναι νομίζω ότι, δεν ξέρω αν θέλετε να σας τους πω, αλλά είναι μέσα στην καθημερινότητά μου και αυτό.

Σ: Το τελευταίο διάστημα έχετε παρακολουθήσει κάποιο θέατρο; Επισκεφθήκατε κάποιο μουσείο; Έχετε κάνει κάποια επίσκεψη σε κάποια έκθεση ή σε κάποιον αρχαιολογικό χώρο;

Ερ: Ναι πολλά παιδικά θέατρα (γέλια)

Σ: α μάλιστα

Ερ: παιδικές ταινίες κλπ

Σ: κάποιο βιβλίο που έχετε διαβάσει; Γενικά σας αρέσει το διάβασμα;

Ερ: Τώρα πια όχι, νεαρός και λίγο πιο μετά διάβαζα, όχι πολύ, αλλά διάβαζα, σίγουρα κάποια βιβλία το χρόνο. Ακριβώς όμως επειδή ήρθα σε επαφή με πολλά συγγράμματα

και ανέλαβα και εγώ να κάνω κάποια και ξενέρωσα, δικά μου βιβλία, είτε βοηθήματα, είτε άλλα, πλέον νομίζω ότι δεν μου είναι ευχάριστο το να ξεκουράζομαι διαβάζοντας κάτι.

Σ: Μάλιστα, κάποιο χόμπι που έχετε; Κάτι άλλο που κάνετε στον ελεύθερο χρόνο σας, που να σας ευχαριστεί;

Ερ: Μουσική, αθλητισμός, όσο μπορώ. Νομίζω αυτά.

Σ: Τώρα σχετικά με τη Χάλκη, ποια είναι η άποψή σας σχετικά με την εκπαίδευση στο νησί; Για το γεγονός ότι υπάρχουν αναπληρωτές και μόνο αυτοί, ενώ παλιά από άτομα μεγαλύτερης ηλικίας που ζουν μόνιμα στο νησί ενημερώθηκα ότι οι εκπαιδευτικοί παλιά καταγόntonταν από τη Χάλκη, πως έχει επηρεάσει αυτό το νησί σας; Ποια είναι η δική σας άποψη;

Ερ: παλιότερα, πολύ παλιότερα υπήρχαν άνθρωποι που έζησαν και ήταν εκπαιδευτικοί στη Χάλκη. Όταν λέω πολύ παλιά, εννοώ ακούω και εγώ γιατί δεν τους πρόλαβα. Μέχρι το 1950 -55 κάπου εκεί, μετά νομίζω δεν υπήρχε. Καταρχήν τότε δεν υπήρχε και σχολείο στη Χάλκη. Εννοώ δεν υπήρχε Γυμνάσιο, μόνο δημοτικό. Στη δική μου στάση στο νησί νομίζω, ότι είμαι έτσι ευχαριστημένος. Κυρίως έχοντας την αίσθηση ότι μπορώ να προσφέρω πράγματα και μπορούν αυτά τα πράγματα να κάνουν μία διαφορά. Η αλήθεια είναι ότι οι εκπαιδευτικοί τα τελευταία χρόνια όσο ξέρω το σχολείο της Χάλκης δηλαδή και πριν τη δεκαετία που είμαι εγώ εδώ και το παρακολουθώ από νεαρός την εκπαίδευση στη Χάλκη είναι αλήθεια ότι έρχονται εκπαιδευτικοί οι οποίοι φεύγουν. Ο κανόνας δηλαδή είναι είτε μόνιμοι ή αναπληρωτές έρχονται για ένα το πολύ δύο χρόνια. Είναι σπάνιες οι περιπτώσεις να κάτσουν πάνω από 2 χρόνια, αυτό κατά τη γνώμη μου είναι κακό είναι ένα αρνητικό. Πρώτα από όλα για τα παιδιά, γιατί το να αλλάζουν ακόμα και σε συναισθηματικό επίπεδο, να αλλάζουν συχνά εκπαιδευτικούς τους δίνει μία αίσθηση αβεβαιότητας, τους δίνει μία αίσθηση ανασφάλειας. Δεν δένονται δεν γνωρίζουν ποιον θα αντιμετωπίσουν του χρόνου. Δεν μπορούν να κάνουν ένα μάθημα στο ίδιο αντικείμενο με διαφορετικούς καθηγητές. Στη διάρκεια της φοίτησης τους είναι σίγουρα αρνητικό κατά τη γνώμη μου βέβαια από την άλλη πλευρά οι εκπαιδευτικοί έχουν και αυτοί τα προβλήματα τα δικά τους ειδικά οι αναπληρωτές οι οποίοι είναι όμηροι ενός συστήματος που τους στέλνει από τον έναν τόπο στον άλλον και συνήθως είναι και ακριτικοί αυτοί οι τόποι λογικό είναι να ψάχνουν να βρίσκουν τρόπους να πλησιάσουν τον τόπο τους, τον τόπο καταγωγής τους, αυτό κάνει αυτόματα ένα καθεστώς αρνητικό για το σχολείο και για τον ίδιο τον εκπαιδευτικό δεν είναι καλό να έχει συνέχεια διαφορετικά παιδιά εεε δυστυχώς όμως είναι αυτό το σύστημα και δεν

βλέπω χωρίς διορισμούς πως μπορεί να αλλάξει.

Σ: Μάλιστα εε σχετικά με τη συγκοινωνία, τις συγκοινωνίες που έχει το νησί, τη σύνδεσή του με την ηπειρωτική Ελλάδα γενικότερα αλλά και τη Ρόδο ποια είναι η άποψή σας;

Ερ: Νομίζω ότι είναι από τα τυχερά νησιά η Χάλκη γιατί έχει εε για χειμώνα λέω γιατί καλοκαίρι έχει πολύ περισσότερα έχει τέσσερα δρομολόγια με τα μικρά καΐκια την εβδομάδα, έχει άλλα δύο δρομολόγια με το ταχύπλοο το καταμαράν και έχει και άλλα δύο δρομολόγια με το μεγάλο πλοίο της άγονης γραμμής, έχει δηλαδή σχεδόν καθημερινά σύνδεση με τη Ρόδο, άλλα νησιά μπορεί να έχουν ένα αεροδρόμιο, αλλά είναι ακτοπλοϊκά πραγματικά απομονωμένα και το αεροδρόμιο όπως ξέρετε και κοστίζει και δεν είναι πραγματικά η πρώτη επιλογή των εκπαιδευτικών με το μισθό που παίρνουν θεωρώ όμως ότι είναι καλή η σύνδεση.

Σ: Επίσης παρατήρησα πολύ μεγάλο ποσοστό κατοίκων, οι οποίοι είναι αλλοδαποί, η σχέση των ντόπιων με τους αλλοδαπούς πως είναι και αν πράγματι οι αλλοδαποί έχουν δώσει ένα καινούργιο νόημα στο νησί, αν έχουν αλλάξει τα πράγματα.

Ερ: Νομίζω ότι από την αρχή ποτέ δεν υπήρχε πρόβλημα με τους αλλοδαπούς ακόμη και της προηγούμενης γενιάς, πριν είκοσι χρόνια από ότι θυμάμαι και άκουγα βέβαια τότε δεν ήμουν στη Χάλκη πριν είκοσι, είκοσι πέντε χρόνια εε ενσωματώθηκαν πολύ γρήγορα και πολύ εύκολα εε πάντα υπάρχει μια μερίδα ατόμων που δεν τους βλέπει με καλό μάτι αλλά ποτέ δεν είχαμε προβλήματα και νομίζω ότι και οι ίδιοι ακόμα και όταν πλήθυνε ο πληθυσμός τους όταν μεγάλωσε εε και οι ίδιοι ποτέ δεν έφεραν κάποιο πρόβλημα στην κοινωνία του νησιού, τώρα πια έχει έρθει σε ένα σημείο σχεδόν να πλησιάζουν να είναι οι μισοί νομίζω δεν το έχουν φτάσει ακόμα αλλά προς τα εκεί τείνει γιατί υπάρχει το δεδομένο που υπάρχει σε όλη την Ελλάδα νομίζω ότι οι άνθρωποι αυτοί έρχονται αποφασισμένοι και έρχονται να δουλέψουν και δουλεύουν έντιμα και καλά οι περισσότεροι και αντίστοιχα οι Έλληνες προσπαθούν να εκμεταλλευτούν τη δουλειά των άλλων αυτό έχει παγιώσει μία κατάσταση που δεν είναι έτσι τιμητική για τους ντόπιους.

Σ: Αυτό επίσης που ήθελα να ρωτήσω για τη Χάλκη είναι για τις τιμές των προϊόντων τους τελευταίους μήνες που μένω εδώ παρατηρώ ότι υπάρχει μία διαφορά στις τιμές με τη Ρόδο και γενικά με την Ηπειρωτική Ελλάδα και τα άλλα νησιά. Αυτό γιατί πιστεύετε συμβαίνει; Από τη στιγμή που το μεταφορικό ισοδύναμο δίνει αυτή τη δυνατότητα στους εμπόρους να παίρνουν επιστροφή από τη μετακίνηση των εμπορευμάτων τους;

Ερ: Έχετε ναι δίκιο σε αυτό. Δεν ξέρω βέβαια το μεταφορικό ισοδύναμο αν το

εκμεταλλεύονται όλοι πια ακόμα. Μάλλον γιατί είναι πρόσφατο μετρό εε η αλήθεια είναι ότι η Χάλκη έχει την ευχή και την κατάρα να είναι ένα νησί τουριστικό. Με ένα εύκολο εισόδημα. Οπότε κάποιοι, οι περισσότεροι όμως επαγγελματίες στη Χάλκη προσπαθούν να εκμεταλλευτούν αυτό, δεν θα τους πειράξει αν σε χάσουν από πελάτη γιατί ξέρουν ότι από το Μάιο μέχρι και μετά μέχρι τον Οκτώβρη, με διπλάσιες τιμές από αυτές που βρίσκεις σε ένα σούπερ μάρκετ, τελοσπάντων σε ένα εμπορικό κατάστημα της Ρόδου ή της Αθήνας, θα επιβιώσουν και έτσι αυτό σημαίνει ότι δεν πιέζεται, δεν πιέζονται οι τιμές προς τα κάτω. Έχουν γίνει πολλές φορές παράπονα από ντόπιους και μέσω του Δήμου αλλά και απευθείας στους επαγγελματίες, αλλά δεν νομίζω να ασχολείται κανείς, το βλέπουν καθαρά οικονομικά. Αποτέλεσμα αυτού είναι τουλάχιστον εδώ και χρόνια όσο είμαι εγώ εδώ νομίζω ότι γινόταν και παλιότερα, συχνά εκπαιδευτικοί μεταξύ των οποίων και εγώ παραγγέλνουν προϊόντα από τη Ρόδο και έρχονται στη μισή τιμή σχεδόν, είναι ασύμφορο να αγοράζει κάποιος από τη Χάλκη και το λέω αυτό με λύπη γιατί πραγματικά όλοι αυτοί είναι συντοπίτες μου και όμως δεν λειτουργούν με αυτό το σκεπτικό. Μου λέει δεν πειράζει ας χάσω τη μισή μου πελατεία θα τα κερδίσω, το έλλειμμα αυτό από τη μία αύξηση που θα έκανα πιθανότατα θα το κερδίσω το καλοκαίρι, όταν θα τριπλασιάσουν τις τιμές μου. Λέω είπα στην αρχή ότι είναι ευχή και κατάρα γιατί έχουν δοθεί λεφτά, η Χάλκη είναι ένα πλούσιο νησί και αντί να διατηρήσει αυτό το καθεστώς που την κάνει να είναι ένα μικρό όμορφο απομονωμένο με χαρακτηριστικά τοπικού πληθυσμού νησί όλα αυτά τείνει να το κάνει ένα εμπορικό να μοιάζει με τη Ρόδο. Όταν λες σε έναν επαγγελματία αυτό το βρίσκω σε αυτή την τιμή μου λέει και γιατί τι έχει παραπάνω η Ρόδος από εμάς.

Σ: Μάλιστα

Ερ: άρα και σε μένα το ίδιο θα το βρεις

Σ: Άρα ο τουρισμός δεν έχει επιφέρει τόσο θετικά αποτελέσματα στο νησί αυτό με λίγα λόγια λέτε;

Ερ: Έχει επιφέρει στους επαγγελματίες, όχι στο νησί.

Σ: Όχι γενικότερα σε όλους τους ντόπιους

Ερ: η γνώμη μου είναι ότι Ναι αυτό ακριβώς

Σ: Η άποψη σας για την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη στο νησί;

Ερ: Νομίζω ότι είναι καλή έως και πολύ καλή δηλαδή έχει καταρχήν γιατρούς μόνιμους, δύο μόνιμους γιατρούς, έναν αγροτικό γιατρό και έναν από τους Γιατρούς του Κόσμου, όπου εδώ και τέσσερα αν θυμάμαι καλά χρόνια έχουν μόνιμη κάλυψη στο νησί της Χάλκης, αλλά και αλλού. Έχει δύο νοσοκόμες μία από τους Γιατρούς του

Κόσμου και μία από το ίδρυμα Λοχαγού Φανουράκη. Οι οποίες επίσης προσφέρουν δωρεάν τις υπηρεσίες τους και επίσης έχει φαρμακευτική δωρεάν από τους Γιατρούς του Κόσμου μέσω του Δήμου συνταγογράφηση των κατοίκων που παραγγέλνουν από τη Ρόδο κι αν δεν είναι κάτι επείγον μετά από δύο μέρες μπορεί να τα έχει. Νομίζω ότι είναι σε πολύ καλό επίπεδο σε σχέση με άλλους απομονωμένους τόπους.

Σ: Επίσης θα ήθελα να ρωτήσω μιας και μιλήσαμε για τις τιμές των προϊόντων, αν εσείς είσαστε σε ένα σημείο οικονομικά τουλάχιστον ή τουλάχιστον με τα τωρινά οικονομικά δεδομένα, όπου θα μπορούσατε να διαθέσετε χρήματα, για κάτι που θα ευχαριστούσε εσάς προσωπικά ή αν δεν μπορείτε λόγω ότι και οι τιμές των προϊόντων είναι ακριβές και οι μετακινήσεις είναι αναγκαστικά με πλοίο και μετά αεροπλάνο είναι ακριβά.

Ερ: Η αλήθεια είναι ότι λόγω των μετακινήσεων τώρα επειδή η κόρη μου είναι στην Αθήνα και θέλει και θέλω συχνά να τη βλέπω φεύγουν πάρα πολλά χρήματα στις μετακινήσεις τελευταία κιόλας που έχει γίνει ένα μονοπώλιο η Aegean έχει φτάσει τις τιμές των εισιτηρίων στα ύψη αυτό είναι ένα πολύ μεγάλο έξοδο σχεδόν δηλαδή είναι αισχροκέρδεια ειδικά άμα κλείσεις δέκα μέρες ή μία εβδομάδα πριν εισιτήριο κατά τα άλλα νομίζω ότι αν δεν υπήρχε αυτό σε αυτόν τον τόπο θα ήμουν άνετα οικονομικά.

Σ: Η γνώμη σας για την ανακύκλωση στο νησί της Χάλκης;

Ερ: Θα πρέπει να γίνει ξανά πρέπει να εφαρμοστεί είναι ένα θετικό για το νησί.

Σ: Και τελειώνοντας Θα ήθελα να σας ρωτήσω πώς βλέπετε τη ζωή σας μετά από 5 χρόνια σε σχέση με τον τόπο αυτό τον οποίο βρισκόμαστε.

Ερ: Ανεξάρτητα του πού θα βρίσκομαι νομίζω ότι η Χάλκη επειδή είναι ο τόπος καταγωγής μου και έχω έτσι συναισθηματικό δέσιμο με αυτόν, μαζί της νομίζω ότι δεν θα βγει από την ενασχόληση μου είτε παραμείνω σε αυτή τη θέση είτε ως καθηγητής, είτε ακόμα και από μακριά έτσι κι αλλιώς εμπλέκομαι και με άλλους φορείς που έχουν να κάνουν με τη Χάλκη, όπως είναι και μία εκπαιδευτική μη κερδοσκοπική εταιρεία στην οποία είμαι πρόεδρος και έχει έδρα τη Χάλκη, όπως είναι το ίδρυμα Λοχαγού Φανουράκη, όπου είμαι μέλος στο Διοικητικό Συμβούλιο, έτσι λοιπόν είτε είμαι παρών στη Χάλκη είτε όχι νομίζω θα ασχολούμαι με τη Χάλκη τώρα το τι θα γίνει τα επόμενα 5 χρόνια νομίζω δεν γνωρίζουμε τι θα γίνει την επόμενη ώρα της ζωής μας οπότε δεν μπορώ να σας το πω.

Σ: Ευχαριστώ πολύ για το χρόνο σας

Ερ: Εγώ ευχαριστώ

ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΜΕ Σ4

Σ: Ξεκινάω τη συνέντευξη μου με τον συνεντευξιαζόμενο μου, ο οποίος δουλεύει σε έναν από τους φορείς εδώ του νησιού και θα ήθελα να μάθω κάποια πράγματα για εσάς, πρώτα από όλα αν είσατε από εδώ ντόπιος;

Ερ: Όχι δεν είμαι από εδώ είμαι από Κατερίνη.

Σ: Κάτι άλλο για εσάς, για τη μόρφωση σας;

Ερ: Έχω τελειώσει νοσηλευτική σχολή, είμαι διαζευγμένος.

Σ: παιδιά υπάρχουν;

Ερ: Ναι υπάρχει ένα κοριτσάκι.

Σ: Σχετικά με τις σπουδές σου πόσο σας έχουν επηρεάσει οι γονείς σας σε αυτή την επιλογή;

Ερ: Καθόλου, όχι ήταν εντελώς συμπτωματικό, στρατιωτικές σχολές ήθελα να περάσω αλλά έτυχε.

Σ: Η επιλογή σας να έρθετε σε αυτό το νησί πώς προέκυψε;

Ερ: Ήταν καθαρά λόγω δουλειάς.

Σ: Πώς σας φαίνεται το νησί εδώ, οι παροχές που προσφέρει σχετικά με την ειδικότητά σας εδώ;

Ερ: Δεν είναι καθόλου καλές.

Σ: Όταν λέτε καθόλου καλές; Συνδυαστικά με τις παροχές σχετικά με το αντικείμενο σας, σας παρέχετε κάποιο σπίτι δωρεάν για να επιλέξετε το νησί της Χάλκης ή οικονομικές απολαβές υψηλές;

Ερ: Σε εμάς τίποτα, μόνο για τον προϊστάμενο υπάρχει ένα δωμάτιο, για τους συναδέλφους, είναι αναγκασμένοι να νοικιάζουν, είναι ακριβά τα ενοίκια, λείπουν πολλά από το νησί, φαρμακείο δεν έχει, τρόφιμα και αυτά είναι πανάκριβα, γενικά είναι δύσκολα.

Σ: Σχετικά με το αντικείμενό σας ερχόσαστε συχνά σε επαφή με στοιχεία εγκληματικότητας ή δεν έχετε τέτοια χαρακτηριστικά στο νησί και αυτό φυσικά σε συνάρτηση με το ότι η Τουρκία είναι κοντά από τη Χάλκη.

Ερ: Όχι δεν έχουμε θέματα ευτυχώς, το 2014 με 15 είχαμε με τις προσφυγικές ροές τώρα δεν έχουμε τίποτα απειλητικό.

Σ: Στο νησί παρατήρησα ότι υπάρχει μεγάλο ποσοστό αλλοδαπών εσείς από τη θέση που βρισκόσαστε έχετε παρατηρήσει προβλήματα μεταξύ τους ή με τους ντόπιους;

Ερ: Μέχρι στιγμής δεν μας έχουν απασχολήσει ούτε οι αλλοδαποί ούτε οι ημεδαποί και οι σχέσεις τους είναι καλές μεταξύ τους.

Σ: η γνώμη σας για τους νέους του νησιού;

Ερ: Τεμπέληδες. Και ότι οι περισσότεροι φεύγουν, μόνο το καλοκαίρι έρχονται, για διακοπές, λίγοι είναι αυτοί που μένουν.

Σ: Γιατί δεν μένουν μόνιμα στο νησί πιστεύετε;

Ερ: Γιατί δεν έχει τίποτα το χειμώνα. Το καλοκαίρι έρχονται για αυτό και υπάρχουν πολλοί αλλοδαποί κάνουν τις δουλειές των ντόπιων.

Σ: Ο τουρισμός εδώ πέρα πως έχει επηρεάσει το νησί πιστεύετε;

Ερ: Καλά μπορώ να πω, πολλά λεφτά παίρνει το νησί από τον τουρισμό. Έχει πολύ τουρισμό το καλοκαίρι για αυτό και είναι τόσο υψηλές οι τιμές.

Σ: Εκτός από τη μετακίνησή σας στη Χάλκη, λόγω εργασίας, αν δινόταν η ευκαιρία να φύγετε στο εξωτερικό για τον ίδιο λόγο θα το κάνατε;

Ερ: Όχι δεν θα άλλαζα την Ελλάδα για κανέναν λόγο.

Σ: Η υπηρεσία σας πόσο καιρό σας έχει στείλει στο νησί; Δηλαδή πόσο καιρό μένετε μόνιμα εδώ;

Ερ: τρία χρόνια περίπου

Σ: Υπάρχει κάποια δράση στην οποία έχετε συμμετάσχει στο νησί εθελοντική;

Ερ: Στον καθαρισμό της θάλασσας συμμετέχω, ο Δήμος το διοργανώνει αυτό μία φορά το χρόνο μαζί και με άλλους φορείς

Σ: Η μετακίνησή σας στο νησί της Χάλκης έχει προσθέσει κάτι στην εξέλιξη σας την επαγγελματική;

Ερ: Εμένα προσωπικά δεν με έχει βοηθήσει καθόλου γιατί η δουλειά μου εξαρτάται μόνο από το μέσο.

Σ: Σχετικά με τις συγκοινωνίες του νησιού;

Ερ: Για ακριτικό νησί έχει συχνή συγκοινωνία το χειμώνα έχει σχεδόν κάθε μέρα και το καλοκαίρι έχει κάθε μέρα και αρκετές φορές τη μέρα για Ρόδο και δύο φορές για Πειραιά. Δύο φορές την εβδομάδα η σύνδεση της Χάλκης με τον Πειραιά είναι σχετικά καλή σε σχέση με άλλα νησιά ναι. Υπάρχουν άλλα νησιά που περνάει μόνο μία φορά την εβδομάδα ενώ εδώ περνάει 2 φορές.

Σ: Γενικά είσαστε άνθρωπος που παίρνει ρίσκα στη ζωή του;

Ερ: Στην προσωπική ζωή μου έχει τύχει στη δουλειά δεν έχει προκύψει κάτι το οποίο να έχω νιώσει ότι πρέπει να πάρω ρίσκο.

Σ: Άρα είναι καλά είναι ένα ήσυχο νησί η Χάλκη;

Ερ: καλά δεν είναι, αλλά δεν χρειάστηκε να πάρω κάποιο ρίσκο.

Σ: Σχετικά με τις παροχές ύδρευσης και αποχέτευσης του νησιού ποια είναι η άποψή

σας;

Ερ: το νερό είναι σχετικά καλό γίνεται αφαλάτωση, αλλά εγώ προσωπικά δεν πίνω νερό από τη βρύση.

Σ: Και για την ανακύκλωση γενικά γίνεται εδώ στο νησί;

Ερ: δεν το γνωρίζω αυτό, πάντως από σκουπίδια είμαστε γεμάτοι.

Σ: Πώς βλέπετε τη ζωή σας τα επόμενα 5 χρόνια από τώρα;

Ερ: Ελπίζω στο επόμενο εξάμηνο να έχω φύγει γιατί δεν θα μπορούσα να αντέξω άλλα 5 χρόνια στο νησί δεν είναι οι συνθήκες διαβίωσης οι ιδανικές.

Σ: Ευχαριστώ πάρα πολύ το χρόνο σας.

Ερ: Εγώ ευχαριστώ.

ΔΙΑΛΟΓΟΣ Σ5

Σ: το πρώτο που πρέπει να ρωτήσω μάλλον που θέλω να ρωτήσω είναι σχετικά με εσάς και με τις σπουδές σας

Ερ: αποφοίτησα από την Αστυνομική σχολή το 2010 μεταπτυχιακές σπουδές δεν έχω κάνει

Σ: η επιλογή αυτής της σχολής ήταν αποκλειστικά δική σας ή σας επηρέασαν οι γονείς σας σε αυτό;

Ερ: αποκλειστικά δική μου

Σ: Ποιο είναι το μορφωτικό επίπεδο των γονιών σας;

Ερ: υπάρχει η μητέρα μου, η μητέρα μου ήταν ιατρός, ο πατέρας μου συνταξιούχος οδηγός ασθενοφόρου.

Σ: οπότε δεν επηρέασαν οι ίδιοι την απόφασή σας;

Ερ: νοσοκομειακοί και οι δύο καμία σχέση

Σ: η οικογενειακή σας κατάσταση;

Ερ: είμαι ελεύθερος

Σ: αυτή τη στιγμή η ευκαιρία να κάνετε κάποια μελλοντικά σχέδια, κάποια επιμόρφωση, κάποιο μεταπτυχιακό, θα το κάνατε για να προσθέσετε κάτι στο δικό σας βιογραφικό;

Ερ: και για σχολή έχω ψάξει, γενικά δεν επαναπαύομαι

Σ: ο λόγος για τον οποίο είσαστε εδώ στη Χάλκη;

Ερ: για να μαζέψω μόρια να πάω κάποια στιγμή στον τόπο μου

Σ: δηλαδή η Χάλκη θεωρείται ένας τόπος που δίνει την επιλογή να μαζέψει κάποιος πολλά μόρια, ότι έχει πολλά μόρια για να μπορέσει κάποιος να φτάσει πιο κοντά στην

Ηπειρωτική Ελλάδα;

Ερ: θεωρείται παραμεθόριος και είναι ένας τόπος δυσμενούς διαβίωσης οπότε και έχουμε κάποια έξτρα μόρια

Σ: όταν λέτε δυσμενής διαβίωσης εδώ στη Χάλκη;

Ερ: Εννοώ ότι είναι ένα νησί απομακρυσμένο, σχετικά μικρό, δεν έχει τις παροχές που θα έβρισκες κάπου αλλού και για αυτό θεωρείται δυσμενούς διαβίωσης

Σ: να υποθέσω ότι αυτό δυσκολεύει την δική σας επαφή με κάποιο χόμπι το οποίο μπορεί να είχατε.

Ερ: τώρα σχετικά με την προηγούμενη υπηρεσία που είχα και τον τόπο που ήμουνα την Αθήνα εντάξει δεν μπορεί να πεις ότι έχεις πολλές επιλογές στα χόμπι αλλά δεν νομίζω ότι περιορίζεται.

Σ: τι θα μπορούσε να κάνει κάποιος εδώ πέρα σαν χόμπι;

Ερ: τρέξιμο, γυμναστική γενικά, κολύμπι, προσφέρονται στο νησί.

Σ: η επαφή με την Ρόδο και την υπόλοιπη Ηπειρωτική Ελλάδα ποια πιστεύετε ότι είναι εδώ πέρα στο νησί υπάρχουν συγκοινωνίες και συχνή μετακίνηση μπορούν να μετακινηθούν οι ντόπιοι εύκολα;

Ερ: κοιτάζτε δεν έχω κάνει σε πολλά νησιά, δεν έχω υπηρετήσει σε πολλά νησιά, τα δρομολόγια δεν είναι και άσχημα εδώ πέρα, έχεις την επαφή και με τη Ρόδο και από κει και πέρα μετά δεν υπάρχει θέμα άπαξ και πας στη Ρόδο μετά έχεις τη δυνατότητα να πας όπου θες.

Σ: μέχρι την τώρα πορεία σας υπάρχει κάποια σχέση με εθελοντική ομάδα, με κάτι που να έχετε κάνει εσείς, σε κάποιο φορέα που χρειάστηκε να συμμετέχετε κάτι που να δείχνει το εθελοντικό στοιχείο;

Ερ: Όχι δεν έχει τύχει μέχρι στιγμής να έχω προσφέρει πουθενά.

Σ: Γενικά η άποψη σας για την έννοια του εθελοντισμού;

Ερ: πολύ θετική απλά δεν έχει τύχει να εμπλακώ μέχρι στιγμής κάπου.

Σ: κάποιο βιβλίο που να σας αρέσει; Αν παρακολουθείτε θέατρο-σινεμά. Εάν σας αρέσει να επισκέπτεστε εκθέσεις, αρχαιολογικούς χώρους;

Ερ: σινεμά πηγαίνουμε αρκετά συχνά θα έλεγα, όσον αφορά το βιβλίο πιο πολύ ιστορικά, κυρίως ότι έχει να κάνει με τον τόπο μου και την καταγωγή μου τώρα τελευταία διαβάζω για τον Πόντο.

Σ: σύμφωνα με την μέχρι τώρα διαμονή σας εδώ στο νησί της Χάλκης, θεωρείται ότι οι σχέσεις των ντόπιων κατοίκων με τους αλλοδαπούς είναι καλή;

Ερ: κοιτάζτε δεν έχω πολύ καιρό εδώ, ούτε τρεις μήνες, από την άλλη βέβαια επειδή

οι αλλοδαποί είναι αρκετοί και συνήθως αυτοί που βρίσκονται στο νησί δραστηριοποιούνται με κάτι που σημαίνει ότι συνεισφέρουν και θα έλεγα ότι είναι αρκετά καλές.

Σ: οι νέοι πιστεύετε εδώ στο νησί της Χάλκης θα μπορούσαν εύκολα να διαμείνουν για το υπόλοιπο της ζωής τους;

Ερ: για το υπόλοιπο της ζωής του δεν θα το έλεγα όχι, νομίζω ότι από ένα σημείο και μετά επειδή δεν έχει να προσφέρει και πολλά κυρίως στον εργασιακό τομέα το νησί αλλά και η ζωή δεν είναι πολύ εύκολη, δεν έχει πολλούς νέους στο νησί δεν θα έλεγα ότι είναι εύκολο να μείνει κάποιος για πάντα εδώ.

Σ: έχετε συναναστραφεί με νέους εδώ στο νησί;

Ερ: βεβαίως

Σ: τι σας έχουν πει σχετικά με το νησί τους θα μένανε εδώ;

Ερ: Το θέμα είναι ότι έχω βρει πολύ λίγους νέους, οπότε αυτό κάτι λέει από μόνο του.

Σ: ποια είναι η άποψη σας για το θέμα της εκπαίδευσης εδώ στο νησί;

Ερ: πέρα από τα σχολεία αν δεν γίνουν κάποιες επιμορφώσεις, κάποιες δράσεις, δεν έχει κάτι άλλο να προσφέρει το νησί

Σ: για την ιατροφαρμακευτική κάλυψη του νησιού γνωρίζετε;

Ερ: υπάρχει ένα ιατρείο δεν είναι αρκούντως επανδρωμένο από ότι ξέρω βέβαια παρέχει φαρμακευτική κάλυψη υπάρχει γιατρός βέβαια ο οποίος δεν είναι μόνιμος, αλλάζει ανά τακτά χρονικά διαστήματα σοβαρές περιπτώσεις δεν μπορεί να καλυφθούν επουδενί.

Σ: η άποψη σας για τις τιμές των προϊόντων εδώ στη Χάλκη

Ερ: Τσιμπημένες.

Σ: Μιας και είσαστε μόνο τρεις μήνες και ίσως σας είναι δύσκολο να μου απαντήσετε αλλά όπως βλέπετε ο τουρισμός έχει επηρεάσει το νησί;

Ερ: να το επηρεάσει τι εννοείτε να το αλλοιώσει;

Σ: Αν το έχει επηρεάσει θετικά ή αρνητικά

Ερ: κοιτάξτε ο τουρισμός είναι κάτι το οποίο τροφοδοτεί το νησί τουλάχιστον τους καλοκαιρινούς μήνες δηλαδή ζούνε οι άνθρωποι από αυτό αλλά ο τουρισμός από όσο ξέρω και από όσο μου έχουν πει δηλαδή εδώ πέρα στο νησί είναι από κάποια ηλικία και πάνω δεν έρχεται πολύ νεαρός κόσμος οπότε δεν θα έλεγα ότι το έχει επηρεάσει αρνητικά όχι.

Σ: σχετικά με την ανακύκλωση πρώτη εντύπωση και εμάς όταν ήρθαμε εδώ στο νησί ήταν ότι παντού υπάρχουν κάδοι ανακύκλωσης, παρά ταύτα μάθαμε ότι δεν γίνεται

ανακύκλωση εσείς πιστεύετε ότι βοηθάει σε ένα νησί σαν τη Χάλκη αυτό;

Ερ: Η ανακύκλωση βοηθάει παντού, δεν έχει να κάνει με το μέρος. Βεβαίως θα βοηθούσε σε νησί σαν τη Χάλκη, αλλά έχω παρατηρήσει όσο έχω γυρίσει εδώ πέρα ότι όχι μόνο, φυσικά δεν είναι ολοκληρωμένη εικόνα αυτή που θα σας δώσω τώρα, αλλά όχι μόνο δεν γίνεται η ανακύκλωση έτσι όπως το λέτε, γιατί δεν το ξέρω, αλλά έχω δει να πέφτουν και ανακυκλώσιμα υλικά εκτός κάδου και σε σημεία όπου δεν έχει πρόσβαση ο άνθρωπος.

Σ: Τελειώνοντας, πώς βλέπετε τα επόμενα πέντε χρόνια στη ζωή σας;

Ερ: Ελπίζω όχι εδώ, πρώτα ο θεός να είμαστε καλά, λογικά, να βρούμε έναν καλό άνθρωπο να κάνουμε οικογένεια, να κάνουμε παιδιά γιατί όχι.

Σ: επαγγελματικά;

Ερ: να φεύγουμε όσο το δυνατόν γρηγορότερα από εδώ και τώρα που έζησα σε νησί δεν θα έλεγα ότι η επόμενη υπηρεσία μου θα ήθελα πάλι να είναι σε νησί αλλά λίγο μεγαλύτερο.

Σ: Από πού είσαστε;

Ερ: είμαι από Δράμα

Σ: πόσο χρονών;

Ερ: Τον Απρίλη κλείνω τα 30

Σ: είναι μία άλλη λογική του πως βιώνετε την ηρεμία και ησυχία του νησιού της Χάλκης

Ερ: ναι, ναι

Σ: ευχαριστώ πάρα πολύ για το χρόνο σας, τελευταίο που θα ήθελα να ρωτήσω, είναι γενικώς η οικονομική κατάσταση την οποία βιώνετε αυτή τη στιγμή, εδώ στη Χάλκη πιστεύετε ότι είναι αρκετά ικανοποιητική, ώστε να μπορείτε να καλύψετε και δικές σας άλλες ανάγκες εκτός από το ενοίκιο, φαγητό και λοιπά;

Ερ: από την πρώτη στιγμή το παρατήρησα, ότι κοιτάζτε η δική μου κατάσταση είναι λίγο διαφορετική, δεν πληρώνω ενοίκιο γιατί μένω εδώ μέσα, όπως βλέπετε και έχει δωμάτια για να μένουμε. Οπότε αυτό το γλιτώνω. Οπότε σε σχέση με την Αθήνα που έμενα και νοίκιαζαν ναι μεν μένουν αρκετά λεφτά στην άκρη και για να βοηθήσω και τους δικούς μου επάνω όποτε χρειάζεται.

Σ: σας αρέσουν τα ταξίδια;

Ερ: όσο το δυνατόν περισσότερα

Σ: ευχαριστώ πολύ

Ερ: Να είστε καλά

ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΜΕ Σ6

Σ: Καλησπέρα σας, να σας πω ότι η εργασία μου έχει να κάνει με τη Χάλκη και τη συγκρότηση του κοινωνικού εαυτού της οπότε αρχικά θα ήθελα να μάθω κάποια στοιχεία της προσωπικότητάς σας. Αρχικά με τι ακριβώς ασχολείστε εσείς εδώ στη Χάλκη, ποιες σπουδές έχετε κάνει και πως βρεθήκατε σε αυτό το νησί;

Ερ: όπως ξέρετε είμαι γιατρός, εγγραμμάτησα στο ΕΣΥ, στο Εθνικό σύστημα υγείας επί 25 συναπτά έτη στο βαθμό του Διευθυντή της ΩΡΛ κλινικής του νοσοκομείου της Ρόδου. Αφού επεράτωσα τις σπουδές μου, τις πτυχιακές στην Θεσσαλονίκη στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο της Θεσσαλονίκης και εν συνεχεία πήρα την ειδικότητα στην Πανεπιστημιακή Κλινική του Ιπποκράτειου Νοσοκομείου Αθηνών, άσκησα το ιδιωτικό επάγγελμα επί δεκατρία συναπτά έτη και μετά ενετάχτηκα στο ΕΣΥ με την ιδιότητα του διευθυντή μια και είχε προκηρυχθεί η θέση μου, εν τω μεταξύ στο διάστημα αυτό το 1978 παντρεύτηκα, έτυχε η γυναίκα μου, η οποία είναι της οικογένειας των Κρεμαστινών, έτσι , εε , απέκτησα δύο παιδιά, ένα γιο και μία κόρη και από το 1974 πηγαινοέρχομαι από τη Χάλκη, είτε σαν φιλοξενούμενος κάποιων φίλων συμμαθητών Χαλκιδών, είτε σαν γαμπρός μετέπειτα της Χάλκης.

Σ: οι γονείς σας, σας επηρέασαν τότε στην επιλογή της ιατρικής και να ακολουθήσετε αυτό ή ήταν καθαρά δική σας επιλογή;

Ερ: ήταν δική μου επιλογή από την πρώτη στιγμή ήθελα να ασχοληθώ με την ιατρική και νομίζω ότι αρκετά έγκαιρα και ένκαιρα σε ηλικία δηλαδή, πέρασα στη σχολή μου θέλω να πω σε ηλικία 27 ετών ήμουν και με την ειδικότητα, έτσι που σημαίνει ότι όλα κύλησαν ομαλά, άλλωστε τον Φεβρουάριο του 1980, άνοιξα το ιδιωτικό ιατρείο έτσι μέχρι το 93 όπου μετά μπήκα στο ΕΣΥ, πάντα ήταν αρωγοί παρόλο που ήταν να μου επιτραπεί η έκφραση αγράμματοι άνθρωποι και νομίζω ότι το είχαν μεράκι ένα από τα οχτώ τους παιδιά γιατί εγώ ήμουν ο όγδοος να γίνει γιατρός, πήγαινα καλά, ήμουν από τους καλούς μαθητές και το είχαν μεράκι.

Σ: αν σας δινόταν τότε η ευκαιρία αφού είχατε τελειώσει τις σπουδές σας να φύγετε στο εξωτερικό για δουλειά θα το κάνατε;

Ερ: σίγουρα ναι και μου είχαν γίνει και προτάσεις και για την Αυστραλία και στην Αφρική όπου ζούσαν τα αδέρφια μου στο Γιοχάνεσμπουργκ κάτω, στη Νότιο Αφρική, αλλά για μένα πάντα η Ελλάδα ήταν ο πόθος μου και το πάθος μου.

Σ: ο εθελοντισμός στη ζωή σας έχει παίξει κάποιο ρόλο;

Ερ: βέβαια, συμμετείχα πάντοτε σε όλες τις εθελοντικές εξορμήσεις του ιατρικού

συλλόγου, υπό την αιγίδα του ιατρικού συλλόγου Ρόδου επισκεπτόμενοι νησιά όπως και μετέπειτα χρηματίζοντας πρόεδρος του επιστημονικού συμβουλίου στο νοσοκομείο της Ρόδου, ήταν πάν πολλές οι εξορμήσεις μας στα απομακρυσμένα νησιά Καστελόριζο, Όλυμπο Καρπάθου, Νίσηρο, δηλαδή σε νησιά που πολύ δύσκολα το σκεφτόντουσαν γιατροί με ειδικότητες και όχι μόνο αυτό τα κλιμάκια φρόντιζαν να είναι , να καλύπτουν πάρα πολλές ειδικότητες, θυμάμαι την τελευταία μας φορά που πήγαμε, που κάναμε την εξόρμηση στον Όλυμπο της Καρπάθου ήταν δεκατρείς ειδικότητες όχι μία δεκατρείς εε με το πέρασμα του χρόνου συνταξιοδοτήθηκα από το ΕΣΥ και η αλήθεια είναι ότι κενωθείσας της θέσης του προκατόχου μου, εντάχτηκα σε αυτή την οργάνωση που υπάρχει και εδώ το στοιχείο του εθελοντισμού, διότι εμάς εδώ μας καλύπτουν μόνο τα βασικά έξοδα ενδιαίτησης και παραμονής.

Σ: εε αφού μιλήσαμε για τους Γιατρούς του Κόσμου θα ήθελα να ρωτήσω για την ιατροφαρμακευτική κάλυψη εδώ στο νησί της Χάλκης ποια είναι η άποψη σας αν είναι σε καλή πορεία το νησί;

Ερ: κοιτάχτε από ότι μας μεταφέρουνε και άλλα νησιά θα ήθελαν να έχουν το πρόγραμμα που έχει η Χάλκη διότι δεν είναι λίγο πράγμα να καλύπτει τη συμμετοχή των φαρμάκων του κάθε ενήλικα ή οποιουδήποτε Χαλκίτη Έλληνα ή αλλοδαπού να τα καλύπτει όλα αυτά η οργάνωση μια ουσιαστική δαπάνη και να φανταστείτε εδώ υπάρχει άνθρωπος και ζει ακόμα ο οποίος ήθελε τουλάχιστον 200 με 300 ευρώ σημειώνω μόνο για τη συμμετοχή του στα φάρμακα δηλαδή πάνω από 800 και 900 ευρώ φάρμακα, αξίας φάρμακα η συμμετοχή του δηλαδή ήταν πολύ και όταν οι συντάξεις των ηλικιωμένων ανάλογα βέβαια και τον φορέα από όπου συνταξιοδοτείτε είναι αυτές που είναι σήμερα των 200 και 300 ευρώ.

Σ: μάλιστα, στον ελεύθερο χρόνο σας με τι ασχολείστε έχετε κάποιο χόμπι είχατε κάποιο χόμπι ;

Ερ: το χόμπι μου και αυτό είναι που με τράβηξε και από την πρώτη στιγμή στη Χάλκη είναι το ψάρεμα ήμουν ερασιτέχνης ψαράς λέω ήμουν γιατί τώρα πια δυστυχώς το σκάφος μου εχάθηκε σε μια θεομηνία, που είχε γίνει εδώ στη Χάλκη και απλά τώρα ασχολούμαι μόνο με το χόμπι του ψαρέματος. Πολύ περπάτημα, βαδίζω πάρα πολύ, για να περνάνε οι ώρες. Διάβασμα, αθλητισμό, δηλαδή παρακολουθώ τα δρώμενα σε όλα τα είδη των σπορ και κυρίως το ποδόσφαιρο.

Σ: Διάβασμα όταν λέτε υπάρχει κάτι που να σας αρέσει περισσότερο λογοτεχνία, ιστορία;

Ερ: όλα με τραβάνε κυρίως τα ιστορικά αλλά επειδή στην Ιατρική για να μπορείς να

την ασκείς οφείλεις συνεχώς να ενημερώνεσαι, το πρώτο πράγμα που κοιτάζω με το οποίο ασχολούμαι είναι η ιατρική. Η ιατρική τρέχει με ιλιγγιώδη ταχύτητα κι αν έμμεσα στα χρόνια της δικής μου παιδείας θα ήμουν οπισθοδρομικός.

Σ: Τώρα να μιλήσουμε λίγο για τη Χάλκη για τη συγκοινωνία που έχει το νησί με την υπόλοιπη Ελλάδα, η γνώμη σας.

Ερ: η γνώμη μου είναι ότι η Χάλκη είναι από τα τυχερά νησιά. Έχει πάρα πολύ καλή συγκοινωνία έχει βέβαια και τα προβλήματα της ιδίως τους χειμερινούς μήνες με τα απαγορευτικά. Όπως λένε όμως να φανταστείτε ότι τους οχτώ μήνες του έτους έχει καθημερινή επικοινωνία με το επίνειο που λένε Κάμειρος Σκάλα. Έχει δύο φορές το καταμαράν, τρεις φορές το μεγάλο το Πρέβελι. Τους καλοκαιρινούς μήνες νομίζω ότι είναι αξιολάτρευτη. Άλλωστε το νησί και λόγω υποδομών του δεν είναι, δεν μπορεί να φιλοξενήσει αριθμό μεγάλο, τουριστών. Είτε διανυκτερευόντων, είτε ημερησίων και καταλαβαίνετε τι εννοώ με τον όρο υποδομές, τα αποχετευτικά, την ύδρευση.

Σ: Οπότε, πηγαίνουμε στην επόμενη ερώτηση, για το ποια είναι η άποψη σας για τον τουρισμό που έχει αναπτυχθεί εδώ. Αν έχει επηρεάσει θετικά ή αρνητικά;

Ερ: Ο τουρισμός έχει επηρεάσει θετικά γιατί όταν εγώ πρωτοήρθα σε αυτό το νησί τα περισσότερα σπίτια ήταν εγκαταλελειμμένα και ερειπωμένα χωρίς στέγη. Οι κάτοικοί του είχαν φύγει από εδώ και σε διάφορα μέρη του κόσμου τα είχαν εγκαταλείψει και μετά υπήρχε ένα πρόγραμμα του υπουργείου πολιτισμού το 1900 κάτι, τότε ήταν αυτό δεν θυμάμαι, υπό την αιγίδα της κυρίας Μαυροπούλου, όπου ο καθένας ενδιαφερόμενος θα έδινε το σπίτι του στο περιβόητη νέα γενιά. Τούτο επισκευάζαν το χρησιμοποιούσαν αυτοί για καμιά δεκαπενταριά χρόνια και μετά εν συνεχεία τους μεταβιβαζόταν, όχι δεν τους μεταβιβαζόταν, τους παραχωρείτο να το χρησιμοποιήσουν οι ίδιοι και δεν είναι λίγοι αυτοί που νοικιάζουν τα σπίτια του, είτε σε πρακτορεία είτε σε κατ' ιδίαν, τα περιβόητα Αίτηνα. Αυτό έφερε ένα πρόσθετο πρόσοδο. Άλλωστε οι ασχολούμενοι με την οικοδομή, οι ντόπιοι πια έχουν ενηλικιωθεί και έχουν παραχωρήσει τη θέση τους στους αλλοδαπούς, κυρίως στους Αλβανούς. Το ψάρεμα είναι για κάποιους μήνες και αυτό ένα πρόσθετο πρόσοδο, αλλά δεν ασχολούνται πια όπως παλιότερα. Άρα το εισόδημα που αποκτούν με τα ενοίκια αυτών των δωματίων ή του σπιτιού τους, είναι αρκετά υπολογίσιμο όταν προστίθεται σε μία οποιαδήποτε σύνταξη, την οποία παίρνουν είτε σαν πρώην ναυτικοί, είτε σαν πρώην αγρότες, κτηνοτρόφοι. Γιατί τουλάχιστον είχαν πολύ μεγάλη κτηνοτροφία, με τα αιγοπρόβατα τα οποία είναι διάσπαρτα σε διάφορα μέρη του νησιού και στα γύρω νησιά που τα εκμεταλλεύονται και αυτά και έχουν ένα επιπρόσθετο έσοδο.

Σ: Ακριβώς επειδή όλα αυτά τα σπίτια νοικιάζονται δεν βλέπω πολλά ανοιχτά να μπορούν να εγκατασταθούν οι νέοι. Οι περισσότεροι τελικά πού βρίσκονται, πού είναι οι νέοι;

Ερ: Οι νέοι δυστυχώς έχουν φύγει σε μεγαλύτερα κέντρα, είτε κάποιιοι βρίσκονται σε σπουδές, σε διάφορες σχολές, είτε ανώτερης ή ανώτατης εκπαίδευσης και βέβαια το νησί είναι αυτών των προδιαγραφών και όλοι σταδιοδρομούν σε μεγαλύτερα κέντρα κυρίως βέβαια στη Ρόδο. Αλλά και σε άλλα μέρη της Ελλάδος, Αθήνα, Πειραιά, Θεσσαλονίκη.

Σ: Οπότε δεν επιστρέφουν πίσω.

Ερ: Δύσκολα να επαναπατριστούν.

Σ: Αυτό όμως δίνει το προβάδισμα στο πολυπολιτισμικό στοιχείο που υπάρχει στο νησί να είναι πιο έντονο από ότι το ελληνικό στοιχείο.

Ερ: Αυτό είναι σίγουρο γιατί τώρα πια όπως καταλαβαίνετε με το να έχουν εκχωρήσει όλα τα πόστα στους αλλοδαπούς, οι αλλοδαποί ευδοκιμούν πολλαπλασιάζονται, τα παιδιά τους είναι πλέον δημότες Χάλκης και πολύ σύντομα αν όχι από τώρα θεωρώ ότι θα είναι η πλειοψηφία κατοίκων του νησιού.

Σ: Η σχέση που έχουν οι ντόπιοι με τους αλλοδαπούς;

Ερ: από ότι φαίνεται είναι αρεστή, δεν ξέρω αν υπάρχουν επιμέρους και προφανώς θα υπάρχουν, όπως σε όλες τις κοινωνίες μικροπροβλήματα αλλά βλέπω μία καλή συναναστροφή με τους εναπομείναντες. Άλλωστε σας είπα ότι αν της Ελλάδος ο πληθυσμός γηράσκει * Α της Χάλκης * 5Α

Σ: πόσος πληθυσμός υπολογίζεται ότι είναι το χειμώνα τουλάχιστον στο νησί της Χάλκης;

Ερ: Αυτό ποικίλει και εξαρτάται και από την περίοδο, τις ημέρες των εορτών παρατηρείται μία περισσότερο πληθυσμιακή διαφορά σε αντίθεση με τους αμιγώς χειμερινούς μήνες διότι υπάρχουν Χαλκίτες που τα παιδιά τους πηγαίνουν στα σχολεία σε μεγαλύτερα κέντρα δεν χειμάζουν στην Χάλκη. Όλοι πάνε στα μεγάλα αστικά κέντρα και κυρίως στη Ρόδο. Από ότι είδα τελευταία έμαθα μάλλον, οι εγγεγραμμένοι έχοντες δικαίωμα ψήφου είχαν φτάσει τους 780 περίπου. Δεν είμαι ο αρμόδιος τώρα είναι ζήτημα αυτοί που διανυκτερεύουν οι αμιγώς Έλληνες δεν ξεπερνούν τους 100 150.

Σ: Ένα άλλο θέμα που θα ήθελα να θίξουμε είναι το θέμα της ανακύκλωσης από την πρώτη στιγμή που ήρθα στο νησί βλέπω παντού κάδους αλλά να μην γίνεται ανακύκλωση. Εσείς από τα χρόνια που είσαστε εδώ υπήρξε τελικά ανακύκλωση

τοποθετήθηκαν οι κάδοι για να ξεκινήσει η ανακύκλωση;

Ερ: Όχι και από ότι έμαθα ο καινούργιος Δήμαρχος ξαναβάζει μπροστά το πρόγραμμα της ανακύκλωσης. Όμως όλα συναρτώνται από την παιδεία που κουβαλάει ο καθένας. Δυστυχώς στην Ελλάδα και κυρίως στη Χάλκη όλα ατονούν. Το πρώτο διάστημα διακρίνεται κάπως ενθουσιασμός και έπειτα όλα βαλτώνουν και έχετε απόλυτο δίκιο και επειδή τυχαίνει να είναι φίλος μου ο καινούργιος Δήμαρχος τον συμβούλεψα αν μπορώ να συμβουλευώ, είναι το να δει την καθημερινότητα και την καθαριότητα. Αυτό είναι το πρώτο πράγμα, ήδη άρχισε μία σοβαρή προσπάθεια, να αποσύρουν δεξιά και αριστερά από το δρόμο τα εγκαταλελειμμένα αυτοκίνητα. Ήδη βλέπω τους εργαζόμενους του δήμου να βαστάνε το φαράσι, όπως λέμε και να προσπαθούν να κρατούν μία καθαριότητα. Όταν αρχίσει η καλοκαιρινή σεζόν θα γίνεται ότι γινόταν παλιά, όπου έπλεναν δυο-τρεις φορές την εβδομάδα την πιάτσα με θάλασσα, με αντλίες δηλαδή. Πλενόταν δηλαδή ούτως ώστε να μην ευοδώνεται η αναπαραγωγή εντόμων από τα διάφορα σκουπίδια, τα οποία υπήρχαν κάτω και αυτό ήταν το μόνιμο παράπονο, να πλένετε το νησί κάτω τουλάχιστον στα εμφανή σημεία. Το άλλο σημείο το οποίο είναι ευαίσθητο είναι η μη ύπαρξη δημόσιων τουαλετών με ότι αυτό συνεπάγεται, πρέπει να υπάρχουν οπωσδήποτε. Έστω και με μία υποτυπώδη πληρωμή, κάτι πρέπει να υπάρχει ώστε να υπάρχει και ένας αρμόδιος υπάλληλος ή μία κυρία η οποία θα επιφορτίζεται με την καθαριότητα αυτών των ευαίσθητων χώρων, δεν μπορεί να μην υπάρχει, και δυστυχώς αυτό βλέπω και σε άλλα νησιά που πάω, να μην υπάρχουν δημόσιες τουαλέτες, δυστυχώς, γιατί εμείς σαν πρόγραμμα επισκεπτόμαστε μία φορά την εβδομάδα μία φορά το μήνα και τη Νίσυρο και τη Σύμη και δυστυχώς και εκεί δεν έχω δει δημόσιες τουαλέτες. Δεν είναι πρόπον να είναι υποχρεωμένος να μπει σε κάποια καφετέρια ή σε κάποιο εστιατόριο, για την ανάγκη του ο καθένας.

Σ: Για τις τιμές των προϊόντων εδώ στη Χάλκη;

Ερ: Οι τιμές των προϊόντων επειδή τα προϊόντα τα προμηθεύονται από τη Ρόδο είναι πολλές φορές αυξημένες και σε πολλές περιπτώσεις υπερτιμημένες. Για αυτό και ο κόσμος μία φορά την εβδομάδα κατεβαίνει και κάνει τις προμήθειες του, στα βασικά είδη διατροφής, γιατί καταλαβαίνετε άλλωστε, δημόσιος υπάλληλος είσαστε και εσείς, δεν μπορείτε κάθε βράδυ να είσαστε σε εστιατόρια και να ταΐζετε την οικογένειά σας με το μισθό τον οποίο παίρνετε. Δηλαδή είσαστε αναγκασμένοι να πάρετε πρώτες ύλες από τη Ρόδο και να ασχοληθείτε και το κάνει πάρα πολύ κόσμο. Δεν είναι δυνατόν το καλοκαίρι εντάξει είναι διαφορετική η ψυχολογία έρχονται φίλοι επιμερίζεται η δαπάνη των εστιατορίων και λοιπά. Αλλά το χειμώνα δεν μπορείς να είσαι κάθε βράδυ έξω,

άσε που έχουμε και το άλλο πρόβλημα, ότι κλείνουν τα πάντα τις γιορτές ξέρετε, δεν ήταν ούτε ένα μπακάλικο ανοιχτό. Τα εστιατόρια ήτανε ένα το πολύ δύο και ο καθένας βαράει στις τιμές, αισχροκερδούν, θα σας πω ένα παράδειγμα, είναι κάτι σαμπουάν που γράφει απέξω είναι περιτυλιγμένα και λέει δύο σε ένα στην τιμή του ενός. Αυτοί τι κάνουν, κόβουν την κορδέλα και πωλούν ξεχωριστά στην τιμή των δύο. Είναι μία όμορφη αισχροκέρδεια. Δεν είναι σωστά αυτά τα πράγματα και εγώ υπερθεματίζω σε αυτά είναι ακριβό το κόστος, απορώ και πως τα βγάζουν πέρα.

Σ: Οπότε τελειώνοντας γιατί αυτά είναι κυρίως τα θέματα που μελετώ σε αυτή την εργασία θα ήθελα να ρωτήσω πώς βλέπετε στη ζωή σας μετά από πέντε χρόνια από τώρα σχετικά με τον τόπο αυτό, αν θα είστε ή δεν θα είστε εδώ;

Ερ: Σίγουρα στη Χάλκη θα είμαι. Δεν θα είμαι με την ιδιότητα των Γιατρών του Κόσμου, γιατί αν υπάρχει το πρόγραμμα σίγουρα θα το βοηθήσω, αλλά κάποια στιγμή φαντάζομαι όταν δεν υπάρχουν οι αντίστοιχες πιστώσεις, γιατί είναι μία δαπάνη όπως ξέρετε φαρμακείο στη Χάλκη δεν υπάρχει και καλούνται οι Γιατροί του Κόσμου να καλύπτουν και τα φάρμακα με τα οποία κάνουμε τη δουλειά μας σε καθημερινή βάση είτε είναι ντόπιος, είτε περαστικός, είτε είναι ξένος δωρεάν, δηλαδή άρα όσο θα υπάρχουν οι πιστώσεις και θα εξασφαλίζουν και την ενδιαίτηση των απασχολουμένων με το πρόγραμμα δεν έχουμε κανένα λόγο αλλά σε διαφορετική περίπτωση θα γυρίσω και εγώ στα πάτρια εδάφη στη Ρόδο σαν συνταξιούχος.

Σ: Ευχαριστώ πολύ

να είστε καλά Εγώ ευχαριστώ

ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΜΕ Σ7

Σ: ξεκινάω τη συνέντευξη μου ο συνεντευξιαζόμενος μου εργάζεται σε φορέα του Υπουργείου Εσωτερικών οπότε θα ήθελα να ρωτήσω Αρχικά για εσάς και το μορφωτικό σας επίπεδο

Ερ: έχω απολυτήριο λυκείου

Σ: κάτι άλλο από ξένες γλώσσες υπολογιστές

Ερ: έχω κάνει μαθήματα Αγγλικών αλλά δεν έχω πάρει το proficiency και διαβάζω από χόμπι

Σ: αφού Μιλάμε τώρα για χόμπι με τι ασχολείστε στον ελεύθερό σας χρόνο

Ερ: τώρα που μεγάλωσα κυρίως με το διάβασμα περίπατο κάνω καμιά βόλτα το νησί δεν έχει πολλές δραστηριότητες είναι πολύ περιορισμένα μπορείς να κάνεις τα κλασικά ασ πούμε ψάρεμα για χόμπι κυνήγι ασχολούνται όλοι το χειμώνα λίγο με καλλιέργειες

Δεν έχω ασχοληθεί καθόλου με τα παραπάνω χόμπι εδώ και πολύ καιρό ψηλό τεμπελιάζω

Σ: οι γονείς σας έχουν επηρεάσει σχετικά με τις σπουδες δηλαδή ότι δεν κάνατε σπουδές ή γενικά οι ιδέες τους επάνω στο θέμα των σπουδών

Ερ: όλοι οι γονείς θέλουν τα παιδιά τους να έχουν ένα χαρτί Πανεπιστημίου και την εποχή εκείνη παίζαν πολύ τα δικηγορικά να γίνεις δικηγόρος Δεν ξέρω γιατί να γίνεις δικηγόρος κάτι το οποίο το σιχαίνομαι εγώ Αλήθεια δηλαδή δικηγόρος ίσον Καμμένος είναι μία βδέλλα της κοινωνίας αρπάζουν χρήματα χωρίς να κάνουν τίποτα ίσα-ίσα που ευθύνονται και για ένα μεγάλο μέρος της κατάντιας μας οι δικηγόροι νομοθετούν οι περισσότεροι άμα τους δεις στη Βουλή από εκεί έχουνε περάσει Δεν ξέρω δεν μου άρεσε κανένα από αυτά τα επαγγέλματα δεν μου άρεσε Επίσης και ο τρόπος εισαγωγής στο πανεπιστήμιο ο τρόπος της παιδείας δεν κέρδισα κάτι από αυτό νομίζω κέρδισα περισσότερο από το Δημοτικό και από τα πρώτα χρόνια του γυμνασίου παρά από το λύκειο το λύκειο νομίζω ήτανε μία βιαστική κατάσταση ιδέες μας δηλαδή ήταν ένα ακόμα αποτυχημένο πείραμα της εποχής νομίζω δεν ήτανε Δεν είναι παιδί αυτή δεν ξέρω τώρα τι γίνεται αλλά δεν βλέπω να βελτιώνονται τα πράγματα οι γονείς θέλουν να κάνουν τα δικά τους γιατί δεν γνωρίζουνε οι γονείς μου Δεν είχαν περάσει από το γυμνάσιο της εποχής ήταν απόφοιτοι Δημοτικού αλλά καλά Δεν το τελείωσαν απλά για να το πάρουν ξέρουν να γράφουν και να διαβάζουν και γράφουν και καλύτερα από μένα γιατί έκαναν και καλλιγραφία Οπότε θεωρώ ότι αυτοί έχουνε βγάλει το λύκειο έβγαλαν και τα 12 χρόνια Έβγαλα εγώ γιατί από αυτά που έβγαλα εγώ τα τρία χρόνια του Λυκείου Δεν κατάλαβα τίποτα δεν μου έμεινε κάτι δεν συγκράτησα κάτι από αυτό ούτε από την παράδοση ούτε από τα μαθήματα

Σ: δηλαδή εκτός από το σχολείο εδώ στη Χάλκη είχε κάτι άλλο να δραστηριοποιούνται τότε τα παιδιά ή τώρα υπάρχει κάτι

Ερ: τότε ήταν λίγο πιο δύσκολα Τώρα νομίζω έχουν περισσότερες επιλογές κάνουν και μερικά ταξίδια όπως βλέπω έξω υπάρχουν περισσότερα χρήματα όταν εμείς ξεκινήσαμε το σχολείο ήταν μονοθέσιο είχε ένα δάσκαλο και μέσα σε μία αίθουσα ήταν έξι τάξεις ήμασταν και περισσότερα παιδιά από ότι είναι τώρα γιατί ήταν πιο πολύς ο κόσμος τότε οπότε ήταν ένας δάσκαλος και τα παιδιά από την πρώτη μέχρι την έκτη σε μία αίθουσα ολοι τώρα πώς γινόταν το μάθημα να σου πω την αλήθεια Μου φαίνεται λίγο περίεργο αλλά πάντως μετά Μετά από λίγα χρόνια τα πράγματα βελτιώθηκαν λίγο νομίζω όταν πήγα Τετάρτη έγινε διθέσιο δημοτικό και χωρίστηκαν οι τάξεις 3 σε 3 οπότε η πρώτη Δευτέρα Τρίτη ήταν μαζί η τέταρτη Πέμπτη έκτη Ήταν σε άλλη

αίθουσα δηλαδή μετά από ένα σημείο και μετά δεκαετία του 80 άρχισαν να βελτιώνονται λίγο τα πράγματα αλλά δεν είχε συνέχεια αυτή. Ή μάλλον προσπάθησαν να κάνουν μέχρι το γυμνάσιο. Γιατί είχε αρκετά παιδιά. Άνοιξε γυμνάσιο αλλά σε κάποια φάση δεν υπήρχαν αρκετά παιδιά να πάνε στο γυμνάσιο και το έκλεισαν για μία περίοδο. Όταν έφυγα εγώ το 79 δεν υπήρχε Λύκειο. Οπότε αναγκαστικά να πάω στη Ρόδο μετά ξανά έγινε πάλι με τα χρόνια ξανά Άνοιξε το λύκειο.

Σ: μετά το Λύκειο επιστρέψατε κατευθείαν πίσω στη Χάλκη

Ερ: Όχι μέχρι το στρατό ήμουν έξω ερχόμενοι τα καλοκαίρια. Επειδή έχουμε μία καλοκαιρινή επιχείρηση από τη ζούμε κιόλας γιατί είναι δουλειά του πατέρα μου.

Σ: εσάς αν σας δινόταν η ευκαιρία να μετακομίσετε στο εξωτερικό για να βρείτε δουλειά θα πηγαίνατε

Ερ: νομίζω κάποιες μέρες θέλω να φύγω δεν μου αρέσει η κατάσταση στη χώρα μου από παλιά έβλεπα ότι δεν πηγαίνει καλά όταν ήμουν στο λύκειο. Δεν ήθελα να μείνω μέσα. Ότι κάτι έλειπε αλλά η μητέρα μου δεν ήθελε αν με επηρέασαν σε κάτι ήταν ότι δεν ήθελα να φύγω έτσι γιατί η οικογένειά μου έχει ναυτικούς ο πατέρας της τα αδέρφια της και ήταν λογικό γιατί τα νησιά δεν είχαν τίποτα τα νησιά τη δεκαετία του 50 από τα Δωδεκάνησα είχαν ενσωματωθεί στην Ελλάδα τα παιδιά δεν είχε. Τι να τα κάνει η η κυβέρνηση ασχολείται μετεμφυλιακά για το πως θα καθαρίσουν τα γνωστά πώς τα μοιράζουν τα χρήματα μεταξύ τους. Από τα πακέτα που έστειλαν οι Αμερικάνοι και οι σύμμαχοι και τα νησιά ήταν εγκαταλελειμμένα. Οπότε όλοι έπρεπε να φύγουν έξω αυτοί που μείναν έγιναν ναυτικοί θέλοντας και μη για να μπορούν να φέρουν ένα μεροκάματο στο σπίτι και επειδή οι γυναίκες ήταν μόνες πάντα δεν ήθελαν να φεύγει ο άλλος έτσι κληρονομήσαμε και εμείς αυτό το κουσούρι να μη θέλει να φύγουμε αλλά νομίζω το καλύτερο στη χώρα είναι η έξοδος. Δεν έχει η χώρα κάτι προσφέρει αν δεν έχει κάποιος μία επιχείρηση που να μπορεί να βιοποριστικά δεν βγαίνει ούτε σαν μισθωτός ούτε και προσφέρει και κάτι και σαν ζωή και σαν παροχές και μάλιστα σε τέτοια μέρη που είναι εξορία δεν παρέχει τίποτα δεν δίνει κίνητρα για να μείνει ο άλλος στον τόπο του δεν υπάρχει πολιτική κινήτρων. Τώρα είναι και Επίκαιρο τώρα με τους γείτονές μας που αυτοί το έχουν καταλάβει καλύτερα το παιχνίδι εμείς τα έχουμε δεν τα θέλουμε δεν νομίζω τη ζωή τη βλέπεις εδώ πως είναι δεν έχει Κίνητρο για να μείνει ο άλλος ούτε σαν δημόσιος υπάλληλος ούτε σαν κάτοικος αυτοί που δεν μπορούν να πάνε πουθενά είναι πολύ λίγοι πλέον.

Σ: Οπότε απαντήσατε στο ερώτημά που ήθελα να κάνω για τους νέους για ποιο λόγο δεν μένουν εδώ

Ερ: δεν υπάρχουν κίνητρα για να μείνουν εδώ ο τουρισμός είναι βδέλλα ο τουρισμός είναι μονόπλευρη ανάπτυξη και σκοτώνει την υπόλοιπη ζωή όλο το χρόνο τα σπίτια εδώ πέρα που βλέπεις πού είναι όλοι κλειστοί τώρα που πέρασες από το δρόμο αυτά τα δύο τρία είναι κάποιου που είναι στην ιταλία τα αγόρασε και τα έφτιαξε τα οποία είναι κλειστό κέλυφος δεν έχουνε ζωή ο διπλανός μου είναι Εγγλέζος από κάτω έχει ένα Γερμανό από δω έχει κι άλλους Ιταλούς δεν μένει κανείς μας κατάλαβες τα σπίτια αυτά που βλέπεις ωραία βαμμένα περιποιημένα για να ζουν οι οικογένειες μέσα

Σ: έχετε κάποια άποψη πως οι κάτοικοι ζουν Εδώ στο νησί περίπου

Ερ: φέτος οι γιορτές ήταν χειρότερες από κάθε άλλη χρονιά που έχω ζήσει εδώ μπορεί να ήταν καμιά πενηνταριά μαζί με τους δημοσίους υπαλλήλους Δηλαδή αν έχει μείνει ένας αστυνομικός αν είχαν μείνει ένα δύο λιμενικοί

Σ: Γενικά όμως πόσοι κάτοικοι είναι το χειμώνα οι μόνιμοι κάτοικοι

Ερ: μαζί με τους δημοσίους υπαλλήλους στις γιορτές το μήνα αυτό του Γενάρη Δεκέμβρη πρέπει να ήταν η χειρότερη περίοδος 50 άνθρωποι σε όλο το νησί νομίζω τόσοι πρέπει να ναι δεν πρέπει να είναι παραπάνω γενικά το χειμώνα πρέπει να είναι γύρω στους 50-60 μόνιμοι κάτι γύρω εκεί

Σ: Αυτή τη στιγμή η οικογενειακή σας κατάσταση

Ερ: είμαι ανύπαντρος

Σ: στη δική σας εργασία γίνονται επιμορφώσεις;

Ερ: Όχι δεν γίνεται τίποτα δεν έγιναν ποτέ πρόχειρο δουλειά ήταν η εργασία μου απλώς είχα δικές μου γνώσεις και τις χρησιμοποίησα και ρωτώντας πας στην πόλη πολλά τηλέφωνα αλλού σε άλλες υπηρεσίες για να μάθεις τι γίνεται δεν έχουμε ενημέρωση προσπάθησαν τώρα να κάνουν να δώσουν ορισμένες κατευθύνσεις μέσα από ηλεκτρονικά κείμενα που στέλνουν ώστε να μπορέσεις να διαβάσεις οδηγίες και λοιπά αλλά δεν έγινε επιμόρφωση με την έννοια να υπάρξουν σεμινάρια online ή να μαζευτεί σε μία πόλη ας πούμε στη Ρόδο και να μπορέσεις να επιμορφωθεί σπανό σε ένα αντικείμενο αυτό δεν έχει γίνει ποτέ οι λόγοι μάλλον είναι οικονομικοί και μάλλον δεν υπάρχει και σχεδιασμός για να λέμε την αλήθεια είναι σαν όλες τις άλλες υπηρεσίες τυχάρπαστες

Σ: ο εθελοντισμός για εσάς τι σημαίνει

Ερ: κοροϊδία Δεν υπάρχει Πλαίσιο για εθελοντισμό στην Ελλάδα είναι καταδικασμένοι ηλίθιοι αυτοί που το κάνουν Δεν έχει ουσία γενικά είμαστε ένα μπάχαλο ο εθελοντισμός πάνω σε τι πάνω σε ποια βάση δεν έχει υποστήριξη από πουθενά εντάξει πηγες μία μέρα ο εθελοντισμός είναι να βγεις μία μέρα και να μαζέψει τα σκουπίδια και την άλλη

μέρα θα είναι τα ίδια εδώ το επίπεδο είναι χαμηλό Γενικά σε όλη τη χώρα είναι χαμηλό πρόσεξε να δεις έχω ταξιδέψει λίγο εδώ Άμα δεις είμαστε γεμάτοι κάδους σκουπιδιών παραδείγματος χάρη σε κάθε σπίτι σχεδόν έχει και ένα κάδο θα Έχεις προσέξει ότι υπάρχουν σε πολλά σημεία Το θέμα είναι δεν λειτουργεί αυτό το νησί είναι βρώμικο γιατί ο άλλος δεν το νιώθει δεν τον ενδιαφέρει που δεν τον αφορά από τα μικρά παιδιά Μέχρι τους μεγάλους είναι αδιάφορο Εντάξει δεν συμπεριφέρονται σωστά το να γίνεις εθελοντής και να βγεις μία μέρα έξω να μαζέψεις τα σκουπίδια την άλλη μέρα θα είναι τα ίδια πρέπει να είσαι αποφασισμένος Να το κάνεις κάθε μέρα για να έχει αποτέλεσμα ειδάλλως θα είναι κάτι συμβολικό και κανέναν Δεν ενδιαφέρει σε θεωρούν στο τέλος το κορόιδο π.χ. βγήκε πάλι ο βλάκας οπότε δεν έχει καμία ουσία νομίζω δηλαδή αυτό πάει στην κατάσταση της μάνιας Κατάλαβες δηλαδή από εθελοντής γίνεται ψύχωση και το κάνεις μόνο επειδή έχεις κολλήσει εκεί δεν είναι Εγώ πιστεύω στις οργανωμένες ενέργειες στις οργανωμένες ενέργειες οι οποίες είναι πολιτικές και πολιτικές του τόπου και της κεντρικής Κυβέρνησης δεν γίνονται με σπασμωδικές σπασμωδικά πράγματα όταν δεν το νιώθει ο άλλος δεν θα μπορέσει να σε ακολουθήσει και στην υπόλοιπη χώρα που ασχολούνται τι κάνουν δηλαδή τι κάνω Δεν βλέπω κάτι σημαντικό να γίνεται στη Χώρα δηλαδή βελτιώθηκε η Αθήνα σε κάτι που έχει και δισεκατομμύρια κόσμο Δεν βλέπω το επίπεδο των Ελλήνων είναι χαμηλό είμαστε Κοιτάμε μόνο την πάρτη μας πώς θα φύγουμε από τη δύσκολη στιγμή και δεν σκεφτόμαστε τον άλλον το βλέπω κάθε μέρα στη δουλειά μου όταν αντιμετωπίζουν ένα πρόβλημα το ενδιαφέρον τους είναι να ξεφύγουν οι ίδιοι από το πρόβλημα Όχι πώς να λυθεί για όλους κατάλαβες δηλαδή αν φύγει από αυτόν το πρόβλημα του και για τον επόμενο που έρχεται δεν τον ενδιαφέρει αν θα είναι λυμένο ή όχι Ας κάνει τα ίδια που έκανε και αυτός κατάλαβες χθες σκέφτονται για το αύριο δεν σκέφτονται για το σύνολο για αυτό και δεν λειτουργεί και τίποτα

Σ: η ανακύκλωση Εδώ στο νησί

Ερ: Αποτυχία οι κάδοι είναι αντικείμενα που υπάρχουν δεν είναι ζωντανά δεν είναι ζωντανό σαν δράση νομίζω ότι ο δήμαρχος που προσπάθησε να το εφαρμόσει δεν το Ένωθε δεν καταλάβαινε Τι γινόταν Νομίζω το έκανε πιο πολύ για εντυπωσιασμό παρά για ουσία δεν είχαμε ανθρώπους με ικανότητες για να Παρέχουν λύσεις που θα έχουν διάρκεια στο χρόνο αλλά δεν είναι γνώρισμα μόνο της τοπικής αυτοδιοίκησης αλλά είναι και γενικά της δημόσιας διοίκησης αυτό δεν έχω καλή γνώμη Έχω 18 χρόνια δεν έχω καλή γνώμη για το δημόσιο τώρα θα μου πεις γιατί δεν φεύγεις δεν είμαι και πολύ μακριά από το να φύγω δεν μπορεί να γίνει δραστικό με κάποιους που δεν το

καταλαβαίνουν Πρέπει κάποιος να το νιώθει αυτό που κάνει για να μπορέσει να το πραγματοποιήσει το θέμα είναι ότι οι περισσότεροι κάνουν πράγματα τα οποία τα κάνουν τα οποία είναι μόνο για το θεαθήναι Δηλαδή για να δείξουν Ότι κάνουν κάτι αλλά όχι για να χωρίς να είναι συνειδητοποιημένοι πάνω σε αυτό δεν υπάρχει συνειδητοποίηση Δεν υπάρχει συνέχεια έχουμε και το εξής παράδοξο όταν αλλάζει όπως γίνεται και στην κυβέρνηση έτσι είναι και οι δήμοι Ήδη έχουν αφηθεί στην τύχη τους έχουν πολύ ελάχιστους πόρους νομίζω ότι αυτό γίνεται για να είναι εξαρτώμενη από την κεντρική διοίκηση ώστε να είναι ελεγχόμενη Δεν υπάρχει κανένας άλλος Λόγος δεν πιστεύω νομίζω είναι σκοπιμότητα αυτό έχουν λίγους Πόρους και πολλές αρμοδιότητες Δηλαδή έχεις αφήσει κάποιον επαιτεί γιατί επαιτούν για τους πόρους τους και περιμένεις αυτόν τον επαιτή να τον φορτώσεις ένα σωρό ευθύνες και να προσφέρει λύσεις χωρίς να έχει τη δυνατότητα Πέρα ότι δεν έχουν οι δήμοι και τα δημοτικά συμβούλια δυνατότητες επειδή δεν έχουν την συνειδητοποίηση και την παιδεία δεν έχουν και τους πόρους για να κάνω οτιδήποτε δεν είναι ότι είναι πνευματικά φτωχοί αλλά και άποροι μέχρι τα 20 μου Καταρχήν δεν με ενδιέφερε η τοπική αυτοδιοίκηση δηλαδή δεν είχα και άποψη και το δημόσιο δεν με ενδιέφερε καθόλου όταν χρειάστηκε όταν μπήκα μέσα αυτό και χρειαζόταν να κάνω εργασίες για αυτό είδα ότι ζω από τύχη Δεν υπάρχει Συνείδηση αλλάζει μία δημοτική αρχή και η δουλειά της προηγούμενης είναι σαν να μην είχε γίνει ποτέ δεν υπάρχει συνέχεια δεν έχουμε συνέχεια δεν έχουμε για παράδειγμα άλλαξαν οι δήμαρχοι τώρα έφυγε ο προηγούμενος μπήκε ο επόμενος και δεν υπήρχε παράδοση δηλαδή δεν υπήρχε ενημέρωση για το τι γίνεται Είναι σαν να Ξεκινάω από το μηδέν δεν είναι δημόσια διοίκηση αυτή όταν έχεις την ευθύνη των ανθρώπων όταν θες να διαχειριστείς τα προβλήματα της ζωής των ανθρώπων και αναλαμβάνεις την ευθύνη δεν είναι τρόπος αυτός νομίζω ότι και όλα ξεκινάνε Από την παιδεία δεν υπάρχει παιδεία για το πώς να είσαι καλός πολίτης το να βγάλω δέκα ηλεκτρολόγους 50 δικηγόρους και 100 φιλόλογους δεν αλλάζει το έλλειμμα ότι δεν ξέρουμε να ζούμε σαν κοινωνία δεν έχουμε την παιδεία να είμαστε πολίτες δεν έχουμε σεβασμό ο ένας για τον άλλον είμαστε ατομιστές Δηλαδή ο καθένας σκέφτεται την πάρτη του Τομ άριστες μέχρι εκεί που δεν πάει το πρόβλημα που αντιμετωπίζουμε δεν θεωρούμε ότι είναι κοινό για όλους είναι μόνο για μας και ο άλλος να πάει να πνιγεί δεν καθόμαστε να συζητήσουμε να λύσουμε τα προβλήματά μας ώστε να είναι ίσα και όμοια για όλους και αυτό το βλέπουμε από τον τρόπο συμπεριφοράς των κυβερνήσεων μας και οι κυβερνήσεις μας κοιτάνε πώς να εξυπηρετήσουν τα μικροσυμφέροντα τα κοντόφθαλμα και τα μεγάλα προβλήματα παραμένουν άλυτα

κανένας δεν λέει ας κάνω τη δουλειά 3-4 χρόνια να λύσω ένα πρόβλημα και ας μη με εκλέξει ο κόσμος για την επόμενη τετραετία Η καρέκλα είναι μακάρι να υπήρχαν άνθρωποι που κάνανε την προσπάθεια πραγματικά για να λύσουν κάτι και να μην ενδιαφέρονταν αν θα τους ψηφίσουν Αρκεί να κάναν τη σωστή δουλειά Ίσως η παρακαταθήκη ενός πολιτικού να είναι αυτή Όχι πώς να διαγωνιστεί στην εξουσία

Σ: σχετικά με το ότι είμαστε λίγο ατομιστες θέλω να το συνδέσω με τις τιμές των προϊόντων εδώ στη Χάλκη και τη σύγκριση με τις τιμές στην υπόλοιπη Ελλάδα

Ερ: δεν μπορείς να ζήσεις ούτε κι αν είσαι δημόσιος υπάλληλος είναι πολύ μικρή αγορά είναι αισθάνονται ότι δεν βγάζουν αρκετό κέρδος και θεωρούν λάθος έτσι λάθος άποψη ότι αυξάνοντας τη μέση των προϊόντων θα βγάλουν τα χρήματα που χρειάζονται για να ζήσουν χωρίς να κοιτούν τις συνέπειες που έχει αυτός τον άλλον ένας δημόσιος υπάλληλος να ψωνίσω από τη Χάλκη γιατί όλα είναι πανάκριβα καθορισμένες τιμές είναι διπλάσια από από ένα σούπερ μάρκετ στη Ρόδο δεν δικαιολογείται αυτό το κόστος έχει κάποιο μεταφορικό κόστος κάποια ταλαιπωρία αλλά δεν δικαιολογείται δεν υπάρχει έλεγχος σε αγορά είναι ελεύθερη δεν υπάρχουν υπηρεσίες οι δημόσιες υπηρεσίες και ο έλεγχος δρουν τελείως παράλογο ορισμένες φορές είναι εξοντωτικές χωρίς να υπάρχει λόγος κι άλλες φορές δεν παρεμβαίνουν καθόλου ή είναι αδιάφορες δεν τους νοιάζει η καλή λειτουργία της κοινωνίας τους μοιάζει τους νοιάζει ακριβώς ο ρόλος του γραναζιού το να δημιουργήσουμε και άλλα γρανάζια και μάλιστα σε ένα σύστημα που δεν δουλεύει δεν κάνουμε τίποτα ο μηχανισμός Αίολος είναι σάπιος το πρώτο πρόβλημα είναι αυτό Εμένα δεν μου αρέσει να δουλεύω για να ζω σε ένα σάπιο μηχανισμό είναι σιχαμένο Καταρχάς δεν έχουν εδώ το χαρακτήρα ιδιοκτήτες για Να συζητούν είναι όλοι ατομιστες ο καθένας κοιτάει το τομάρι του το καλύτερο σε αυτή την περίπτωση θα ήταν να υπήρχε ένας νέος άνθρωπος να ξεκινήσει κάτι καινούργιο από την αρχή αλλά κι αυτό εδώ είναι δύσκολο γιατί η κοινότητα φθίνει αντί να αυξάνεται μειώνεται ο χειμώνας φέτος ήταν χειρότερος από τον περσινό και ο περσινός χειρότερος από τον προπέρσινο Ποιος θα έρθει να επενδύσει νέος εδώ πέρα σε κάτι που είναι καθαρά εμπορικό σε μία κοινότητα που φθίνει το καλοκαίρι είναι κυμαινόμενο άλλες φορές μπορεί να έχει μία καλή σεζόν κι άλλες μπορεί να μην έχει δεν φτάνουν οι τρεις μήνες για να ζήσει όλο το χρόνο νομίζω ότι γενικά αυτές οι καταστάσεις εδώ στα μικρά μέρη στα μικρά νησιά στην επαρχία γενικότερα θέλουν μία κοινωνική πολιτική και από ότι διαβάζω λίγο ιστορία νεκρή επαρχία δεν έχει μέλλον Δεν έχει μέλλον μία χώρα κλεισμένη σε πόλεις δεν πάει μακριά και το βλέπουμε είμαστε εγκλωβισμένοι σε μία πολιτική Δεν κοιτάω τι κάνουν οι γείτονές μας αν είναι

Βούλγαροι αν είναι σκοπιανοί αν είναι Αλβανοί αν έχουν βρει τη συνταγή να αντιμετωπίζουν καλύτερα πρέπει να κοιτάμε τα δικά μας πράγματα ο καθένας πρέπει να κοιτάει την καμπούρα του είναι σωστή αυτή η παροιμία δεν κάνουμε σύγκριση Ποιος είναι ο χειρότερος ή αν είμαστε λίγο καλύτεροι κάπου πρέπει να δούμε τι δεν πάει καλά για να το διορθώσουμε Εγώ νομίζω ότι όλα ξεκινάνε από το ότι δεν είμαστε συνειδητοποιημένοι όλοι η κοινωνία μας πάσχει και αυτό που λένε ότι η ελίτ κατά πόσο είναι ελίτ αυτοί που θεωρούν ότι έχουν τη διακυβέρνηση της χώρας δεν ενδιαφέρονται

Σ: σχετικά με το πολυπολιτισμικό στοιχείο που υπάρχει εδώ στη Χάλκη επηρεάζει το νησί

Ερ: παλιότερα δεν ήταν έτσι όταν εγώ βρισκόμουν στο σχολείο το 80 μόνο τουρίστες υπήρχαν τώρα υπάρχουν άνθρωποι που ζούνε στην κοινωνία μας οι οποίοι δεν είναι από τη δική μας κουλτούρα από τη δική μας χώρα από το δικό μας Έθνος νομίζω ότι στα μικρά Μαίρη λίγο-πολύ ενσωματώνονται μπορεί να κουβαλάει ο καθένας λίγο την πατρίδα του μέσα του γιατί δεν βγαίνει αυτό εύκολα αλλά προσαρμόζονται περισσότερο πιο εύκολα στα μικρά μέρη και νομίζω ότι θέλουν να γίνουν μέρος της κοινωνίας μας δεν θέλουν να αισθάνονται διαφορετικοί σε βάθος χρόνου Πιστεύω θα είναι πλήρης η απορρόφηση στα μικρά μέρη τουλάχιστον για τους αριθμούς αυτούς που είναι διαχειρίσιμη γιατί για τους άλλους που θέλουν να έρθουν και βλέπουν την Ελλάδα σαν μέσο που θέλουν να φύγουν να πάνε κάπου αλλού να φτιάξουν τη ζωή που θέλουν η Ελλάδα για αυτούς θα είναι ένα εμπόδιο αυτά που βλέπουμε στα άλλα νησιά που είναι συγκεντρωμένη μέσα σε στρατόπεδα και ο μόνος τους σκοπός είναι πώς να φύγουν από τη χώρα για να πάνε εκεί που είναι η πραγματική τους επιθυμία η Ελλάδα για αυτούς ήταν πάντα μία φυλακή οι Αλβανοί έχουν ενσωματωθεί ακόμα κι αν κάποιος μέσα από την κοινότητα μιλάει υποτιμητικά για αυτούς δεν υπάρχει κάποιος που να μην έχει ζητήσει από κάποιον Αλβανό μία εξυπηρέτηση ή να του κάνει μία δουλειά Δηλαδή δεν είναι Αλβανοί από μόνοι τους απομονωμένοι από την κοινωνία είναι να τους αντιμετωπίζει ξέρεις εργάζονται Μέσα σε αυτήν έχουν αναπτύξει κάποιες σχέσεις νομίζω οι περισσότεροι από αυτούς θέλουν την ενσωμάτωση δεν θέλουν να αισθάνονται πλήρης ενσωμάτωση Δεν νομίζω ότι γίνεται σε μία μέρα πρέπει να περάσει λίγος χρόνος αυτό που αυτή η γενιά ήρθε στα 20 της είστε 25 της δεν πρόκειται να ενσωματωθεί ξέρεις σε 10 ή 15 χρόνια πάντα θα κουβαλάνε κάτι μέσα από τη χώρα τους αλλά νομίζω ότι με τη συζήτηση που έχω κάνει αρκετοί που πήγαν να κάνουν δουλειές στην Αλβανία πίσω επειδή έχουν συνηθίσει στη νοοτροπία των Ελλήνων εδώ δεν μπορούν να προσαρμοστούν στα μέρη της Αλβανίας αισθάνονται ξένοι ή μάλλον

έχει γίνει τώρα πριν από μερικές βδομάδες μία πιτσιρικά παντρεύτηκε έναν Αλβανό

Σ: Αρα έγινε και η πρώτη πλήρης ενσωμάτωση

Ερ: αναπόφευκτο είναι αυτό κάνουν παρέα Κάνουν παρέα μαζί πάνε μαζί στο σχολείο εγώ όταν πήγα στο σχολείο δεν είχαμε ξένους εγώ ήμουν σε μία πιο παραδοσιακή κατάσταση εγώ ήμουν όμως και ένας άνθρωπος που ταξιδεύει Μου αρέσει να βλέπω τι γίνεται έξω δηλαδή άμα πάω κάπου έξω δεν πάω μόνο για τη διασκέδασή Μου αρέσει να βλέπω και τι γίνεται και στους άλλους τους ρωτάω Πώς πάνε τα πράγματα Πώς πάνε οι δουλειές τους παρατηρώ τι γίνεται στα μαγαζιά ο τρόπος που συμπεριφέρεται ο κόσμος μου αρέσει αυτό είναι χρήσιμο για εμάς νομίζω δεν έπασχε η Ελλάδα ποτέ από αυτό εξάλλου η Ελλάδα είναι ένα κέντρο διερχομένων όποιος διαβάξει ιστορία βλέπει ας πούμε το Βυζάντιο ήταν κατεξοχήν ένα mix ήμισυ ήταν Αρμένη οι Αρμένιοι μιλούσαν ελληνικά η Αρμενία υπερασπιζόταν τα σύνορα του τόπου η Μικρά Ασία ήταν μία σύνθεση από Πύλες και μικρές εθνότητες που ζούσαν μαζί Άσχετα αν μιλούσαν ελληνικά ή όχι ο καθένας ζούσε στον τόπο του με τις παραδόσεις του Καππαδοκίας η Φρόνη και όλοι αυτοί είναι διαφορετικοί άνθρωποι το ίδιο γίνεται και στην Ελλάδα οι βλάχοι η σλαβική πληθυσμοί όλα αυτά που ήρθαν δηλαδή δεν μπορούμε να είμαστε το ότι επικρατεί ο ελληνικός πολιτισμός είναι για άλλους λόγους δεν είναι επειδή τους στέλνουμε όλους Λες και είμαστε υπεράνω αυτών τους παρείχαμε καλύτερη παιδεία οι Επιστήμες ήταν πιο ανεπτυγμένες ή αν έπρεπε να σπουδάσεις καταλαβαίνεις τι θέλω να σου πω ο πολιτισμός επικράτησε στην Ανατολική Μεσόγειο γιατί Ήταν ο νεωτερισμός της εποχής τώρα αν δεν επικρατήσει είναι γιατί δεν έχει να προσφέρει τίποτα πρόσεξε καθόμαστε πάνω στις κουτσουλιές μας και χοροπηδάμε πανηγυρίζοντας για το χθες δηλαδή έχουμε καταντήσει να κάνουμε κτήμα μας τη δουλειά των αρχαίων Χωρίς να έχουμε κάνει τίποτα εμείς και περιμένουμε να εξαργυρώσουμε επιταγές που είναι εξαργυρώμενες εδώ και χιλιάδες χρόνια Κατάλαβες τι λέω Οι νέοι νομίζουν ότι τα ξέρουν όλα δεν ενδιαφέρονται για τίποτα Πέρα από το ευκαιριακό κέρδος οι περισσότεροι δεν θέλουν το σχολείο Όχι γιατί καταλαβαίνουν την ανεπάρκεια του αλλά γιατί δεν ενδιαφέρονται δεν ενδιαφέρονται να μάθουν οι περισσότεροι νομίζουν ότι τα ξέρουν όλα χωρίς να έχουν καθόλου γνώσεις τίποτα χωρίς να έχουν ανοίξει βιβλίο στη ζωή τους.Αραγε αυτό που με ρωτάς πάλι καλά να λέμε με βάση το τι έχουμε πάλι καλά να λέμε που Αυτοί θέλουν να ενσωματωθούν σκέψου δεν κάνουμε διαγωνισμό πολιτισμού αλλά τουλάχιστον ακόμα και σε αυτά τα χάλια η Ελλάδα ακόμα είναι λίγο καλύτερα από τους γείτονές μας οπότε με αυτό κρατάμε αλλά δεν έχουμε βελτίωση έχουμε στασιμότητα

Σ: πιστεύετε τώρα ένα νησί το οποίο είναι κυρίως τουριστικό καλοκαιρινή σεζόν δουλεύουν μόνο τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα του τουρισμού στο νησί το έχει επηρεάσει το νησί ο τουρισμός

Ερ: το έχει επηρεάσει την εποχή που μεγάλωσα εγώ δεκαετίες του 80 μέχρι και σήμερα γίναν αλλαγές δεν νομίζω ότι όλες είναι προς το καλύτερο η κοινωνία ήταν σε φθίνουσα πορεία ήδη Εντάξει Εγώ το πάω λίγο πιο παλιά αυτή είναι η ζωή μας όμως και υπάρχει μία συνέχεια που τη ζούμε δεν είναι αν επηρέασε μόνο τι έγινε στην εποχή του παππού μου τι έγινε χθες Εμείς είμαστε κληρονόμοι όλης αυτής της εποχής Το γιατί είμαστε σε αυτή την κατάσταση γιατί επιλέξαμε αυτό τον τρόπο ζωής είναι αποτέλεσμα και το τι έγινε στην εποχή τη δικιά τους και μετά πέρασε στους γονείς μας και από τους γονείς μας σε εμάς είναι μία αλυσίδα το νησί ήταν σε φθίνουσα πορεία ήδη από τις αρχές του αιώνα 1900 Μιας που η σπογγαλιεία ήταν σε κατάρρευση γιατί τα σφουγγάρια είχαν τη γνωστή ασθένεια Δεν ξέρω αν το γνωρίζεις οπότε η οικονομία δεν μπορούσε να στηριχθεί άρχισε η μετανάστευση ξέρεις αυτό ήταν σταδιακό ξεκίνησε αργά στην αρχή μετά έγινε ένα μπαμ σε όλο αυτό το διάστημα η ιταλική διοίκηση ας πούμε εκείνης της εποχής δεν έκανε κάτι νομίζω για να το αντιστρέψει ήταν και λίγο παγωμένη αντιμετώπιζαν τη δωδεκάνησο όχι λίγο αποικιακά δεν τους ενδιέφερε τόσο πολύ τους ενδιέφερε πιο πολύ ο αποικισμός παρά το να διατηρήσουν τους πληθυσμούς της εποχής Ίσως και να τους βόλευε ότι έφευγαν οι Έλληνες έξω και άδειαζαν το τοπίο Οπότε οι νέοι εκπαιδευόντουσαν στα ιταλικά λιγότεροι νέοι να εκπαιδεύσεις μεγαλύτερο ποσοστό Ιταλόφωνων και πάει λέγοντας έκαναν και αυτοί τους υπολογισμούς τους οι Ιταλοί δεν έχουν κάτι διαφορετικό από όλους τους υπόλοιπους αυτή η κατάσταση συνεχίστηκε μέχρι το 1948 με την ενσωμάτωση το ελληνικό κράτος ήταν αδιάφορο και ήταν αδιάφορο Για πολλούς λόγους Πρώτον γιατί είχε να κοιτάξει τη δική του καμπούρα τα Δωδεκάνησα ήταν ένας καινούργιος τύπος για το ελληνικό κράτος αυτοί σκοτώνονταν πάνω σαν τους ηλίθιους για οποιονδήποτε λόγο δεν με ενδιαφέρει μιλάω για τον τόπο μας αν αυτοί αποφάσισαν να σκοτωθούν μεταξύ τους εμείς εδώ συνεχίζουμε τη δική μας πορεία συνεχιζόταν αυτό υπήρξε ένα φρένο με την ναυτιλία ο κόσμος ήταν απελπισμένος δεν μπορούσε δεν υπήρχε το Εσωτερικό εμπόριο τα σφουγγαρά δικά απασχολούσαν ναυτικό κόσμο στις δικές μας δουλειές και μέσα στο νησί Από τη στιγμή που δεν υπήρχαν τα σφουγγαράδικα δεν υπήρχαν πλοία για να μπει ο κόσμος Τα ψαράδικα δεν έφταναν και τα ψάρια ενώ υπήρχαν δεν υπήρχε αγορά Δεν ξέρω πού να τα πουλήσουν δηλαδή Ενώ είχε αφθονία η αλιεία αλλά δεν υπήρχε αγορά εξαγωγές δεν υπήρχαν για τα ψάρια δομές δεν υπήρχαν

να διαχειριστούν τα αλιεύματα το κράτος Δεν υπήρχε πουθενά σε κανένα σχέδιο να τα κονσερβοποιεί να κάνει οτιδήποτε Γενικά δεν υπήρχε κανένα σχέδιο ούτε για την αγροτιά ούτε για την αλιεία ήταν σαν να μην υπήρχε τα Δωδεκάνησα για το ελληνικό κράτος ήταν σαν να μην υπήρχαν υπήρχαν μόνο στο χάρτη τον ελληνικό χωρίς να έχει καμία πολιτική για αυτά Απλώς ήταν άλλη μία επαρχία αυτό κράτησε μέχρι το 80 δηλαδή τα Δωδεκάνησα μη βλέπεις στη ρόδο που η Ρόδος είχε τον κόσμο με τον τουρισμό από τη δεκαετία του 50 και σε αργούς ρυθμούς δεκαετία του 70 άρχισε να αλλάζει με την εισαγωγή των σκανδιναβών από τη Βόρεια Ευρώπη τα υπόλοιπα ήταν παράγκες εγώ μεγάλωσα σε ένα ήταν βομβαρδισμένο τοπίο εδώ Τα σπίτια είναι όπως αυτά που βλέπεις οι τέσσερις τοίχοι χωρίς σκεπές χωρίς τίποτα μέσα όλη η Χάλκη ήταν έτσι δεν γινόντουσαν έργα δεν υπήρχε υποδομή Δεν ξέρω δεν ήταν αφημένα στην τύχη τους ήταν λογική εξέλιξη αυτής της παρακμής οι τοπικές κοινωνίες δεν είχαν τη δυνατότητα να αντιδράσουν και ήταν και αποδυναμωμένες από την έξοδο του πληθυσμού οπότε η μετανάστευση επιδεινώθηκε τη δεκαετία του 50 που άνοιξε η Αυστραλία έφυγαν και όσοι νέοι είχαν μείνει τα παιδιά αυτών που έφυγαν τα εγγόνια τα ανίψια οτιδήποτε φύγανε άρχισε να φεύγουν και στην Αυστραλία συνεχίστηκε αυτή η ροή στην Αμερική δηλαδή οι γονείς μας όλοι φύγανε ο πατέρας μου έκανε επτά χρόνια ο θείος μου έκανε 21 είναι τύχη δηλαδή ότι γυρίσανε πίσω ο πατέρας μου επέστρεψε το 75 η Χάλκη προσπάθησε να σταθεροποιηθεί λίγο με εε δηλαδή η έλλειψη εργασίας προσπάθησε να την αντισταθμίσει ο κόσμος να μπει δηλαδή στον εμπορικό στόλο Έμπαιναν ναύτες όλοι έλειπαν όλοι στα καράβια όταν μεγάλωνα εγώ όλοι Λοιπόν στα Μπάρκα ένα χρόνο δύο χρόνια εξαρτάται πόσο άντεχε ο καθένας να λείπει και ότι λεφτά είχαν τα στέλνουν πίσω για να μπορούν να ζουν οι οικογένειες γυναίκες παιδιά αλλά άρχισε να φθίνει και αυτό όταν τα πληρώματα άρχισαν να γίνονται ξένα όταν το κόστος των Ελλήνων άρχισε να γίνεται ασύμφορο άρχισε ο κόσμος να μην βρίσκει και εκεί δουλειές οι λίγοι αυτοί που μείναν στο νησί βρήκαν μετά δουλειά στον τουρισμό άνοιξαν 5 μικρό δουλίτσες η Χάλκη τη δεκαετία του 80 του 70 ο πρώτος τουρισμός ξεκίνησε τη δεκαετία του 70 αλλά ήτανε πολύ περιστασιακός Μόνο τον Αύγουστο backpackers που λέμε τώρα ψιλό χίτηδες που ψάχνουν να βρουν απομονωμένα μέρη Δεν ήταν κάτι τρομερό επισκέπτες θα λέγανε ο τουρισμός ήτανε μπορεί να έμεναν μπορεί έμεναν σε αντίσκηνα σε Κάποιο σπίτι να νοικιάζω Ζαν βέβαια στο κακό του το χαλί γιατί τότε δεν υπήρχαν οργανωμένα καταλύματα ο δήμος Πού έχεις πάει πάλι λογικά είχε ένα δωμάτιο εκεί που το είχε κάνει σαν ξενώνα λες και βρισκόσουν στο στρατό κοιμόσουν σε ένα δωμάτιο που υπήρχε ένα κρεβάτι δεν

υπήρχαν υποδομές είναι όλα αυτά που λέμε δεν υπήρχε πολιτική δεν υπήρχαν κονδύλια για τον τόπο μας δεν επένδυσε ποτέ αυτό που βλέπει στην τηλεόραση ο μαυρογιαλός υπήρχε μέχρι τη δεκαετία του 80 δηλαδή το ότι δεν κάνουμε τίποτα Είμαστε μόνο λόγια Αυτό ζούσαμε μέχρι τη δεκαετία του 80 το ΠΑΣΟΚ ήρθε με κάτι συνθήματα εκεί Όταν ήμουν στο σχολείο δεν ξέρω μου φάνηκαν όλα πυροτεχνήματα δεν είχανε καμία συνέπεια η πολιτική ήταν μόνο συνθήματα συνθήματα ωραίες κουβέντες όταν τελείωσε όλο αυτό και βγήκα από το σχολείο και είδαμε το ποιοι ήταν αυτοί που έλεγαν αυτά τα συνθήματα Είδαμε ότι ήταν απασχολημένη το αν θα πάρουν τα 2% αν παίρναμε την μία μίζα τότε επί Τσοχατζόπουλου γιατί στην ανάπτυξη στα Δωδεκάνησα πέντε νησιά να βάζαμε 40 εκατομμύρια που δεν τα βλέπουμε ποτέ ξέρεις τι έργα Θα γινόντουσαν εδώ αλλά αυτή ήταν απασχολημένη Δεν νοιάζονται για τον τόπο τους πραγματικά είναι τυφλωμένοι από την φιλαργυρία Δηλαδή δεν έχουν τίποτα μέσα τους ασυδωτοι ότι βλέπεις τώρα είναι άσχετο από το ελληνικό δημόσιο είναι έπειτα από ιδιωτική πρωτοβουλία του καθενός είναι ιδιωτική πρωτοβουλία του καθενός η Ελλάδα είναι όλη όμορφη είναι ελκυστική και στο πιο εγκαταλελειμμένο απομονωμένο μέρος της Ελλάδας να πας θα το θεωρείς όμορφο αυτοί που έρχονται έχουν ορισμένα χρήματα δεν είναι πάρα πολύ πλούσιοι ο μέσος Ευρωπαίος είναι αυτός που έρχεται εδώ και κάνει δύο εβδομάδες διακοπές ένα μήνα και του αρέσει η εικόνα είχε μία κοπελίτσα μία Ουγγαρέζα μία ξεναγό η οποία μεροκάματου βγάζει και σκοτώθηκε για να πάρεις σπίτι εδώ πλήρωσε 85.000 ευρώ για να πάρει ένα σπίτι εδώ το φτιάξε αλλά δεν μπορεί να μείνει εδώ για πάντα γυρίζει όλο τον κόσμο από πρακτορείο σε πρακτορείο και το καλοκαίρι τώρα το καλοκαίρι εννοώ της Λατινικής Αμερικής το χειμώνα μας δηλαδή είναι στην Αργεντινή για να βγάλει τα προς το ζην δεν μπορεί να ζήσει στη Χάλκη έχει όμως ένα σπίτι που είναι κλειστό Ναι τα διατηρούν το αποτέλεσμα που να αγοράζουν τα σπίτια οι ξένοι οι Οποίοι έρχονται για 2 εβδομάδες 1 μήνα οι λίγοι ντόπιοι που μείνανε βρίσκονται στο περιθώριο δεν έχουν αρκετά χρήματα για να πάρω σπίτι ή θα πάρουν το χειρότερο και δεν υπάρχει και ένα Πλαίσιο προστασίας τους δεν αντιμετωπίζονται σαν μόνιμοι κάτοικοι Πού θα πάει να βγάλει άδεια να φτιάξει για να τελειώσει πρέπει να κλέψει δεν παίρνει φτηνότερη άδεια από τον ξένο δεν κερδίζει κάτι όταν ένας νέος θέλει να μείνει στον τόπο του δεν τον επιβραβεύει το κράτος Δεν του δίνει Κίνητρο για να μείνει Καλό είναι να έχει η μάνα σου και ο πατέρα σου ένα σπίτι να σου δώσουν Άμα δεν έχει πώς θα κάνεις οικογένεια οι ξένοι αγοράζουν τα σπίτια κλείνουν τα σπίτια τα νοικιάζουν με την ημέρα το καλοκαίρι δεν μπορείς να βρεις να νοικιάσεις το ενοίκιο είναι λίγο δύσκολο στη Χάλκη

Ένας ντόπιος για να μείνει είναι δύσκολο κι αυτό γιατί δεν μπορεί να βγάλει τα χρήματα δεν του δίνει η αγορά για να πάρει ένα σπίτι δεν του δίνεται διέξοδος πουθενά δεν υπάρχει κανένα Πλαίσιο προστασίας εδώ οι βρετανοί που έχουνε κάποια νησιά που δεν κινδυνεύουν από γείτονες ανάμεσα στη μάχη έχουν αναπτύξει ένα ολόκληρο Πλαίσιο προστασίας μόνιμου πληθυσμού οι βρετανοί που δεν αντιμετωπίζουν δηλαδή η Γαλλία δεν απειλεί να τα καταλάβει Δεν λένε οι Γάλλοι Πάμε να τα πει κλείσουμε ή είναι δικά μας τώρα να μου πει συγκρινόμαστε με τους βρετανούς Όχι δεν μπορούμε να συγκριθούμε με τους βρετανούς αλλά εμείς που είμαστε υπό απειλή και κινδυνεύουμε και αισθανόμαστε ξέρις υπό πίεση δεν έχουμε κανένα σχέδιο δεν έχουμε καμία πρόνοια κοιτάμε είχαμε μία εξαίρεση του ΦΠΑ η οποία Είναι γελοία και δεν έδωσε και καμιά μεγάλη διαφορά αντί να πληρώνουμε 13 πληρώνομαι Μένια και αντί να πληρώνουμε ξέρω γω 9:00 πληρώναμε 6:00 το ψωμί Δηλαδή ένα 4% που είναι γελοίο το νούμερο Άμα δεις Δεν έχει κανένα σημαντικό αποτέλεσμα δηλαδή έγινε Ίσως ο συντελεστής στα νησιά αυτά που δύσκολα ζεις με το συντελεστή που είναι στην κυρίως Ελλάδα δηλαδή στις πόλεις Ε δεν γίνεται να μην υπάρχει καμία πολιτική για εμάς και να μας δίνουν γελοιότητες όπως το εισιτήριο δωρεάν μετακινήσεις δηλαδή πόσες φορές ποια θα πας το μήνα στη Ρόδο Δεν λέω ότι δεν είναι τίποτα αλλά δεν είναι κίνητρο όμως δεν φτάνει Οπότε είναι σύνθετο το πρόβλημα ο τουρισμός δημιουργεί άλλα προβλήματα συγκρατεί λίγο πληθυσμό δεν είναι βιομηχανία στα μικρά νησιά οι αριθμοί που μένουν και δουλεύουν με τον τουρίστα είναι μικρή δεν φτάνει δηλαδή για να δημιουργήσεις κοινότητα είναι πολύ λίγοι οι άνθρωποι που μπορούν να απασχοληθούν και να βγάλουν λεφτά ένα καλό κέρδος τουλάχιστον για όλο το χρόνο θέλει άλλες δραστηριότητες η Αγροτική πολιτική έχει αποτύχει τέλειο αντί οι επιδοτήσεις να γίνουν εργαλείο ανάπτυξης έγιναν εργαλείο μίζας κατέστρεψαν τον τόπο με την ανεξέλεγκτη βοσκή τα ζώα δεν παράγουν τίποτα Τα παλιότερα χρόνια που δεν έπαιρναν επιδότηση έβγαζαν τουλάχιστον γιαούρτι και γάλα είχαμε δικά μας γιαούρτια είχαμε το δικό μας γάλα με τις επιδοτήσεις δεν έχουμε τίποτα έπαιρναν τις επιδοτήσεις και δεν ενδιαφερόταν κανένας για το αποτέλεσμα κανένας από αυτούς τους πολιτικούς που έρχονται και σου Πιάνουν τον κώλο για να πάρουν την ψήφο τους πριν τις εκλογές μετά εξαφανίζονται όλοι Γιατί Δεν βλέπουν και τη συνέχεια οι συνέπειες των αποφάσεων Γιατί Δεν βλέπουν τα αποτελέσματα των πολιτικών σας είχε έρθει το πανεπιστήμιο Εδώ ήμουν το 2007 και έκανε μία Μελέτη το τμήμα ένα τμήμα του πανεπιστημίου του Αριστοτελείου και έκανε μία Μελέτη για τις επιδοτήσεις που είχαν δοθεί το 87 Γιατί πρέπει να κάνει μία εκτακτιτοποίηση να πει πόσο αντέχει η γη να

συντηρήσει πόσα ζώα και λοιπά για διάφορους πολιτικούς λόγους έδωσα μεγαλύτερους συντελεστές εκείνη την εποχή ώστε να πάρουν μεγαλύτερες επιδοτήσεις δεν υπήρχε Όμως καμία εποπτεία ούτε από το πανεπιστήμιο που το πανεπιστήμιο ήρθε 20 χρόνια μετά Δεύτερη μελέτη για την εκτακτιτοποίηση η γη αν έχει μεγάλους πληθυσμούς για αν έχει καταστραφεί δεν υπάρχει έλεγχος να υπάρχει παραγωγή Και ήρθανε 20 χρόνια μετά να κάνουν δεύτερη Μελέτη που το αποτέλεσμα της δεύτερης Μελέτης που σου λέω που είναι και επικό μετριοπαθές είναι ότι έχει 80% μείωση βλάστηση Δεν μιλάμε για μείωση μιλάμε για καταστροφή όταν μιλάμε για το 80% που είναι οι φορείς που είναι το ελληνικό κράτος πού είναι η διακυβέρνηση Πού είναι ο έλεγχος πού είναι η συνέπεια της πολιτικής δεν σου φαίνεται περίεργο 20 χρόνια μετά γιατί Δεν ερχόντουσαν στα τρία στα τέσσερα ας έρθουν κάποια στιγμή να δουν οι αποφάσεις τους και ο τρόπος τους λειτουργίας πώς γίνεται Δεν έχει καμία συνεργασία το πανεπιστήμιο εσείς κάνατε την έρευνα εσείς κάνατε τη μελέτη μετά από 20 χρόνια τη δεύτερη πού είναι η πολιτική Άρα για ποιο εθελοντισμό μιλάμε σε μία κοινωνία για να κάνεις εθελοντισμό Πρέπει να είναι από όλες τις πλευρές για να υπάρχει ισορροπία Τι είναι ο εθελοντισμός ο εθελοντισμός του ηλίθιου

Σ: σχετικά με τις συγκοινωνίες εδώ στη Χάλκη

Ερ: είναι καλύτερες από όταν μεγάλωσα πριν 20 χρόνια ήταν χειρότερες εκεί υπήρχε μία βελτίωση ήταν καθαρά τυχαίο γεγονός ήταν άσχετο με τις επιδοτήσεις το 80 που ήμουν εγώ παιδί Είχαμε κάτι βάρκες τα ψαροκάικα πήγαιναν απέναντι δεν είχαμε τότε απαγορευτικά μπαίναμε μέσα σε οποιονδήποτε καιρό κατάλαβες ορισμένες φορές πνιγόντουσαν Ήταν ορισμένοι που κάνανε τύπου Πορθμείο πήγαιναν απέναντι στη Ρόδο σε κάτι παραλίες με τα κουπιά Και επειδή δεν υπήρχαν δελτία καιρού τότε τους έπιανε και ο καιρός και μπορεί να χανόντουσαν υπήρχαν ορισμένοι που πνίγονταν με αυτό τον τρόπο αλλά ήταν στα χρόνια τα δικά μου στα χρόνια που μεγάλωσα δεν είχαμε τέτοια περιστατικά λόγω τύχης μάλλον αλλά θα υπήρχε κάποια ικανότητα τα караβάκια τα μικρά ήταν βαρκες τα καϊκια αυτά που ψαρεύουν άρχισαν να μεγαλώνουν σιγά-σιγά με τον τουρισμό δεν υπήρξε κάποια πολιτική Απλά ο κόσμος άρχισε να έρχεται εδώ αυτοί που ερχόντουσαν στη Ρόδο πετάγονται Σαν και εδώ υπήρχαν και αυτοί που ήθελαν την απόλυτη ησυχία έψαχναν να βρουν ήσυχα μέρη μικρά απομονωμένα που να μην έχουν οργανωμένο τουρισμό και τα λοιπά που εμείς είχαμε τότε μη βλέπεις μη βλέπεις τώρα που έχει αλλάξει η εικόνα ήταν απομονωμένη η Χάλκη έκανες μπάνιο στην παραλία μόνος σου ήταν παρθένα εδώ τα νερά παλαιότερα μπορεί να είχε μία Ψάθα μόνο οι συγκοινωνίες δεν τους βοήθησε

κανείς μόνος τους τα έκαναν δούλευαν οικογενειακά ήταν ίσα βάρκα ίσα κουπιά και από το πείσμα τους κατάφεραν και τα διατήρησαν δεν είχαμε άλλες συγκοινωνίες είχαμε ένα μικρό караβάκι που ανέβαζε με ένα γάντζο τα εμπορεύματα Αυτό ήταν το караβάκι μας το οποίο με όλους τους καιρούς δε σταματούσε ποτέ έκανε μέχρι την Κάσο την Κάρπαθο δεν σταματούσε με κανένα καιρό αυτοί οι άνθρωποι ήταν ήρωες οι καπετάνιοι που δούλευαν εκεί γύριζαν Όλα τα Δωδεκάνησα όλο το χρόνο

Σ: ιατροφαρμακευτική περίθαλψη του νησιού

Ερ: ένα μηδέν ένα αγροτικό φαρμακείο είχαμε το οποίο παρέμεινε και αγροτικό φαρμακείο τώρα τρέχει ένα προγραμματάκι των γιατρών του κόσμου οι οποίοι είναι μία μικρο με έδρα την Ελβετία από ότι καταλαβαίνω το ελληνικό κράτος δεν παρέχει τίποτα χάσαμε και τον αγροτικό γιατρό ο Αγροτικός γιατρός ήταν καλύτερα το 80 ήταν Βέβαια και πιο αθώα χρόνια είχαμε αγροτικό γιατρό μόνιμο τώρα έχουμε έναν από τους γιατρούς του κόσμου και ο άλλος είναι από το εσύ έρχεται και φεύγει δεν έχουμε φαρμακείο παλιότερα φαρμακείο το ρόλο του φαρμακείου τον έπαιζε το ιατρείο τώρα απαγορεύεται λέει το ιατρείο να δίνει να χορηγεί φάρμακα όταν είχαμε αγροτικούς παλιά εδώ παράγγειλε το ιατρείο τα φάρμακα και ο κόσμος από εδώ τώρα Οι Γιατροί του Κόσμου καλύπτουν το κόστος των συνταγών το κάνουνε μέσα σε ένα τριετές πρόγραμμα και καλύπτουν τη συμμετοχή των φαρμάκων των μόνιμων κατοίκων αλλά σου τα συνταγογραφούν θα δίνεις στο δήμο και ο δήμος θα παραγγέλνω από ένα φαρμακείο μία φορά το μήνα Αλλά ζουν το φαρμακείο αυτό όμως είναι μόνο ένα πρόγραμμα για τρία χρόνια δεν ξέρω αν θα συνεχιστεί το κράτος η λύση του είναι να στέλνει κάθε εβδομάδα από την έμπωνα ένα γιατρό που είναι εκεί στο κέντρο υγείας της έμπωνας η Αγροτική μας έχουν εξαφανιστεί αυτοί οι γιατροί που ερχόντουσαν εδώ για ένα χρόνο και κάνουν το αγροτικό τους δεν υπάρχουν πια υπάρχει θέση αλλά που είναι οι γιατροί το αγροτικό ήταν υποχρεωτικό παλιά όλα αυτά είναι Αποτυχία πολιτικής

Σ: Πώς βλέπετε τα επόμενα πέντε χρόνια της ζωής σας από τώρα για τον τόπο σας

Ερ: Δύσκολα δεν είναι προσωπικά δύσκολα για μένα δεν αντιμετωπίζω προβλήματα οικονομικά που να είναι δυσεπίλυτα είναι όμως δύσκολο για τον τόπο Δεν βλέπω καλύτερευση λάθος επιλογές μόνο πολλές δεν υπάρχει συνειδητοποίηση για μένα θεωρώ ότι επιβιώνω και αλλού Δηλαδή Αν αποφασίσω να φύγω από τον τόπο θα επιβιώσω σε όποιον τόπο κι αν πάω πιστεύω έχω τις ικανότητες να επιβιώσουν αλλά επειδή αγαπώ τον τόπο μου δεν είμαι ευχαριστημένος με αυτό που βλέπω δεν βλέπω να υπάρχει συνειδητοποιεί ο κόσμος δεν άλλαξε ο κόσμος μένα είναι καλύτερος δεν

μάθαμε τίποτα δεν Είμαι αισιόδοξος αυτή τη στιγμή θα μπορούσα να πω παραιτούμαι και φεύγω Δεν νομίζω ότι η οικονομική μου κατάσταση είναι για να μην εργάζομαι είναι για να εργάζομαι αλλά δεν χρειάζεται να εργάζομαι στο Δημόσιο για να επιβιώσω Νομίζω έχω τις ικανότητες για να βρω κι άλλες δουλειές το θέμα όμως είναι το εξής με τα χρόνια που έχω περάσει εδώ πέρα νόμιζα ότι θα μπορούσαμε να κάνουμε κάτι να βελτιώσουμε την κατάστασή μας για τη γενιά που πέρασες σπατάλησε το χρόνο της Δεν κατάλαβα δεν είχαν συνείδηση τι μπορούσαν να κάνουν για τον τόπο τους μπορεί να φταίει και η παιδεία τους μπορεί να φταίει και ότι έπρεπε να βγουν από το δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και να παλέψουν για ότι έχουν οπότε η σκέψη για τα κοινά να ήταν λιγότερο δευτερεύουσα ανάγκη και έλλειψη Παιδείας οι περισσότεροι είχαν βγάλει το δημοτικό

Σ: Δηλαδή πώς νιώθετε ότι θέλατε και κάτσετε στον τόπο για να προσφέρετε αλλά τελικά νιώθετε αδύναμος να προσφέρετε στον τόπο σας

Ερ: δεν υπάρχει το πλαίσιο να προσφέρεις αυτό που μου λες ο εθελοντισμός δεν είναι ρεαλιστικό προσωπική εργασία με τον εαυτό σου μπορείς να κάνεις αλλά για το σύνολο είναι πολύ δύσκολο Εγώ πιστεύω πολύ στην οργάνωση το background της παιδείας μου είναι ότι η οργάνωση και η συνειδητοποίηση της κοινωνίας μου μπορεί να προσφέρει κάτι, μεμονωμένα και σπασμωδικά δεν είναι κάτι, δεν είναι βιώσιμο. Εμείς έχουμε φθίνοντες κοινωνίες που πάσχουν και δεν έχουμε σχέδιο να αντιστρέψουμε αυτήν την φθίνουσα πορεία όταν το συζητάς δεν το καταλαβαίνουν Οι περισσότεροι δεν το καταλαβαίνουν κακώς Εγώ νόμιζα ότι θα έρθει έχει έρθει δηλαδή το βιώνουμε με αυτή τη μακρόσυρτη παρακμή δεν έχουμε φρένο και δεν έχουμε σχέδιο επιστροφής

Σ: Ευχαριστώ πολύ για το χρόνο σας

Ερ: και εγώ

Πανεπιστήμιο Αιγαίου
Μακεδονίας
Σχολή Κοινωνικών Επιστημών
Τμήμα Κοινωνιολογίας
Εφαρμοσμένων Τεχνών

Πανεπιστήμιο Δυτικής
Σχολή Καλών Τεχνών
Τμήμα Εικαστικών &

Φορείς τοπικής αυτοδιοίκησης, υπουργείου εσωτερικών, εκπαίδευσης, σώματα ασφαλείας, ιατροί

Έντυπο συγκατάθεσης

Δηλώνω τη συγκατάθεσή μου για την συμμετοχή μου στην ερευνητική εργασία της Φραντζέσκας Κρητικού μεταπτυχιακής φοιτήτριας του δι-ιδρυματικού Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών: *ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΗ- ΚΛΙΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ* του Πανεπιστημίου Αιγαίου & του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας με θέμα: “ *Χάλκη Δωδεκανήσου: ποιοτική και ποσοτική έρευνα για τη συγκρότηση του κοινωνικού εαυτού της* ” με επιστημονικά υπεύθυνους τον Διευθυντή του Μεταπτυχιακού Προγράμματος, καθηγητή Κοινωνιολογίας κο Σωτήρη Χτούρη και τον Καθηγητή Καλών Τεχνών κο Βασίλειο Μπούζα.

Έχω λάβει το έντυπο ενημέρωσης στο οποίο περιγράφεται ο σκοπός της υλοποίησης της έρευνας, και οι δεοντολογικές εγγυήσεις που δίνουν οι μεταπτυχιακοί/ες φοιτητές/ριες προς τους/ις συμμετέχοντες/ουσες. Έχω κατανοήσει τον λόγο που θα ηχογραφηθεί η συγκεκριμένη συνέντευξη. Κατανοώ ότι οι φοιτητές/ριες έχουν υποχρέωση να λάβουν όλα τα απαραίτητα μέτρα ώστε να διασφαλιστεί η εχεμύθεια όσων θα πω κατά τη διάρκεια της συνάντησης και η ανωνυμία μου. Γνωρίζω, επίσης, ότι μπορώ να αποχωρήσω από την ομάδα οποιαδήποτε στιγμή, να αποσύρω τη συμμετοχή μου, και να έχω πρόσβαση στο κείμενο της αφήγησής μου και σε ό,τι κείμενο χρησιμοποιηθεί ή δημοσιευθεί μετά την ανάλυση από τα λεγόμενά μου.

Με βάση τα παραπάνω συναινώ να συμμετάσχω στην συγκεκριμένη ερευνητική συνέντευξη με εθνογραφική προσέγγιση.

Ο συμμετέχων/ Η συμμετέχουσα

Ονοματεπώνυμο ή αρχικά.....

Υπογραφή.....

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΑΙΓΑΙΟΥ

Πανεπιστήμιο Αιγαίου
Μακεδονίας
Σχολή Κοινωνικών Επιστημών
Τμήμα Κοινωνιολογίας

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Πανεπιστήμιο Δυτ.
Σχολή Καλών Τεχνών
Τμήμα Εικαστικών
& Εφαρμοσμένων Τεχνών

**Δι-ιδρυματικό Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών
Εφαρμοσμένη – Κλινική Κοινωνιολογία και Τέχνη**

Έντυπο ενημέρωσης

Στο πλαίσιο της Διπλωματικής εργασίας “Χάλκη Δωδεκανήσου: ποιοτική και ποσοτική έρευνα για τη συγκρότηση του κοινωνικού εαυτού της” του δι-ιδρυματικού Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών: *ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΗ-ΚΛΙΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ* του Πανεπιστημίου Αιγαίου & του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας οργανώνεται η παρούσα έρευνα εθνογραφικής προσέγγισης με στόχο να διερευνήσει ποιοτικά **το Κοινωνικό, πολιτισμικό και ανθρώπινο και να προσδιορίσουμε τα χαρακτηριστικά και την δυναμική του Κοινωνικού τους Εαυτού (Κοινωνικό Προφίλ)**

Περιγραφή

Η έρευνα αυτή οργανώνεται με σκοπό να μελετήσει τα *βιώματα των* ανθρώπων, **με αναφορά κυρίως τα άτομα που εργάζονται σε θέσεις ευθύνης στο νησί της Χάλκης και τους ευέλικτα και νόμαδικά εργαζόμενους**. Στόχος αυτής της μελέτης είναι να δημιουργηθεί ένας ανοιχτός διάλογος από όλους τους ενδιαφερόμενους και την κοινότητα για την διερεύνηση του κατά πόσο το κοινωνικό-πολιτισμικό και ανθρώπινο κεφάλαιο του ατόμου, μπορεί να αποτελέσει μέσο των κοινωνικών δικτύων μια απάντηση στα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο τόπος.

Δεοντολογική εγγύηση

Η συμμετοχή στην ερευνητική συνέντευξη με εθνογραφική προσέγγιση βασίζεται στην αρχή της συνειδητής συναίνεσης και την εθελοντική συμμετοχή. Εάν κάποιο μέλος της ομάδας θελήσει να αποχωρήσει, είναι ελεύθερο οποιαδήποτε στιγμή να διακόψει την συμμετοχή του. Επιπλέον, διαφυλάσσεται η εχεμύθεια των λεγομένων των συμμετεχόντων/ουσών και εξασφαλίζεται η ανωνυμία τους. Η συνάντηση θα γίνει με την χρήση μαγνητοφώνου ώστε να μελετηθεί και να αναλυθεί χωρίς διαστρεβλώσεις ή παρερμηνείες ο λόγος των συμμετεχόντων/ουσών. Οι συμμετέχοντες/ουσες με την ολοκλήρωση της έρευνας και έπειτα από την καταγραφή και μελέτη του υλικού δύνανται να έχουν πρόσβαση στο εμπειρικό υλικό και σε κάθε δημοσιοποίηση του.

Η μεταπτυχιακή φοιτήτρια: Κρητικού Φραντζέσκα

Ο/ Η κάτωθι υπογεγραμμένος /η , παραχωρώ με αυτό το έντυπο την άδεια να ενταχθούν οι μαγνητοσκοπημένες/ ηχογραφημένες λήψεις σκηνών δράσης, διαλόγων, συνεντεύξεων κ.ο.κ. που με απεικονίζουν στην ταινία ντοκιμαντέρ σκηνοθεσίας .....και παραγωγής....., με προσωρινό τίτλο « Με τη δική μου ματιά» και παραιτούμαι από κάθε αξίωση από την καταγραφή και ένταξη του σχετικού οπτικοακουστικού υλικού στην ταινία. Γνωρίζω και αποδέχομαι ότι η ταινία μπορεί να έχει διαφορετικές εκδοχές διάρκειας και να παρουσιαστεί στα συνήθη μέσα προβολής αντίστοιχων ταινιών όπως τηλεόραση, κινηματογραφικές αίθουσες, φεστιβάλ κ.λ.π.

Υπογραφή ..... ημερομηνία.....